BIBLIOTHÈQUE
DU CHATEAU
DE MOUCHY-NOAILLES.

N° 3141 1847. T. 1.

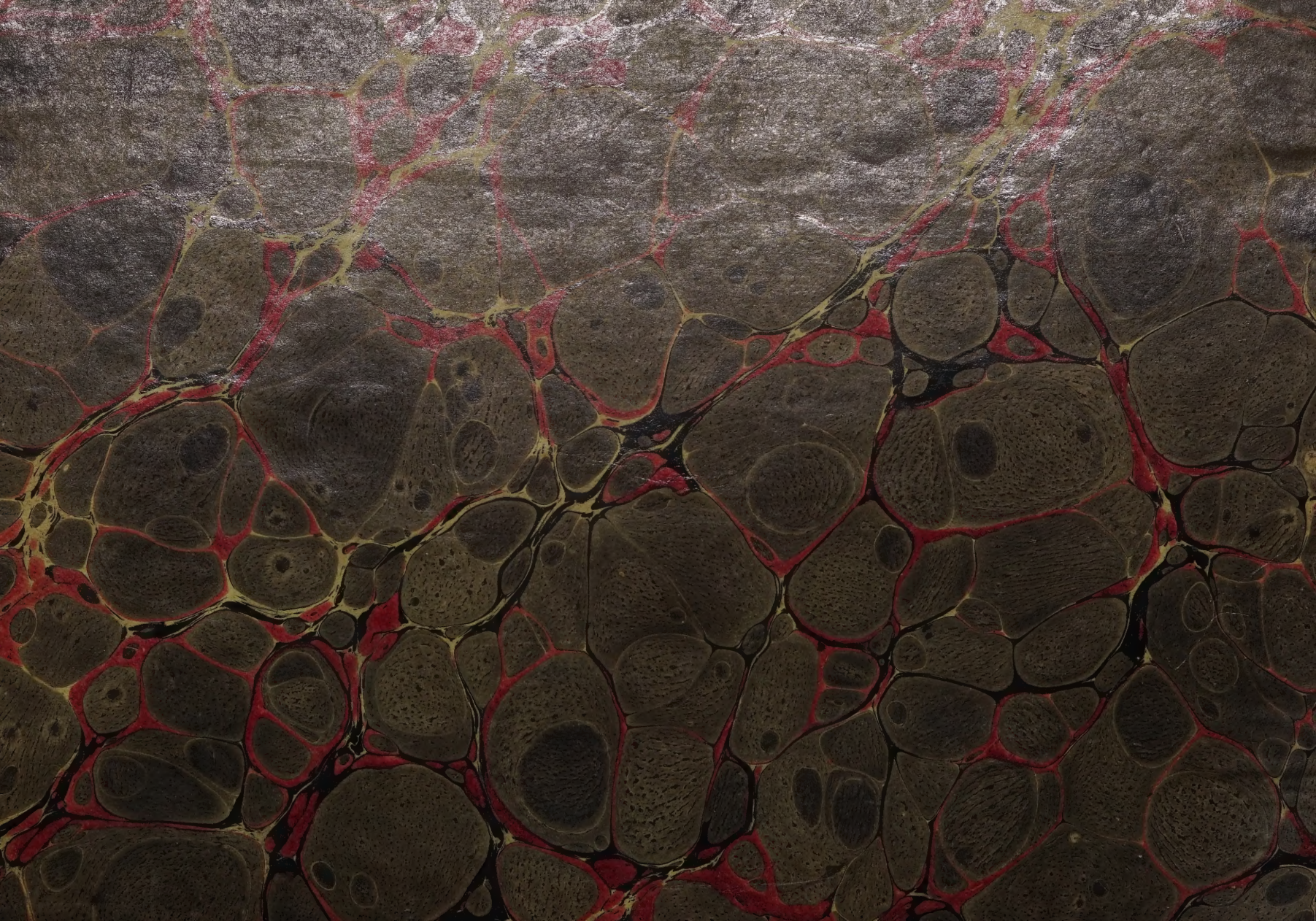

2 y 14 bis. E. 1.

Suppl. 60,175/c

FRANK, O.

~~Orientat 250~~

2 vols. in 1
front. at end of vol. i

77586

CHRESTOMATHIA SANSKRITA,

QUAM

EX CODICIBUS MANUSCRIPTIS, ADHUC INEDITIS,

LONDINI EXSCRIPSIT,

ATQUE

IN USUM TIRONUM

VERSIONE, EXPOSITIONE, TABULIS GRAMMATICIS

etc.

ILLUSTRATAM EDIDIT

OTHMARUS FRANK

PHILOSOPHIAE PROFESSOR

MONACHII

TYPOGRAPHICE AC LITHOGRAPHICE

OPERA ET SUMTIBUS PROPRIIS

MDCCCXX.

WELLCOME
LIBRARY
INSTITUTE

DHṚITARĀSHṬRAE SERMO

ex

MAHĀBHĀRATO

excerptus

cum

NĪLAKAṆṬHAE SCHOLIIS

et

expositione.

WELLCOME
LIBRARY
INSTITUTE

PRAEFATIO

Quanquam alibi de operis hujus articulis loquuturus sim pluribus, et hic tamen eorum me quam necessariam oportet rationem reddere. Ac locorum quidem, quos ex codicibus Mss. sanskṛitis hic edo, nec ullus adhuc typis impressus est, nec versio vulgata. Quae enim ex Mahābhārato persica aut aliis orientis linguis innotuerunt, huc qui referat, puto neminem.

Dhṛitarāshṭrae autem sermone, qui Mahābhārati exordium, quod hic loco posui secundo, consequitur nullo versu intermedio, auctor ipse epitomen exhibet operis sui genuinam ac scribendi consilium indicat. Utrumque descripsi Londini ex praestantiori exemplari, quod in bibliotheca perillustris Societatis Indiae orientalis octo voluminibus in folio magnis adservatur, ubi favit clarissimus D. *C. Wilkinsius*, qui et alias me semper cum libris tum consiliis humanissime adjuvit. A me scriptum contuli cum exemplis melioribus, uno, societati regiae e G. Jonesii libris donato, in domicilio doctissimi *Lee*, altero clarissimi *H. T. Colebrookii*, qui et aditum mihi concessit quotidie liberum ad bibliothecam suam, quae aliquot millia Mss. sanskṛitorum optimorum, non casu congestorum sed delectu, continet, et ex his etiam plura, ut domi iisdem uti possem, commodavit. Utraque exempla et in Nīlakaṅṭhae scholiis, quae ślokae cuivis subjunxi, fere prorsus congruunt. Varietatem alicujus momenti quamvis suo loco notavi.

Verum majoris momenti videntur loci sequentes, generis paene ignoti, ex *Śaṅkarae Ātshārjae* et *Anandae* operibus desumti. Śaṅkara floruit *Śṛiṅgagiri* sub Karṇatikae coelo ardenti ante mille et

quod excurrit, annos, philosophus Hindorum acutissimus et inter Vaedarum interpretes princeps longe celeberrimus, quem et G. Jonesius jam laudavit ut „incomparable, very judicious and most learned“ (Asiat. Res. IV. 161. 164). Discipulus fuit *Govindanāthae*, qui *Gaudāpāda* doctore usus fuerat. Quoniam et ideam et cultum Śivae commendasset, factum est, ut ipse ceu Dei hujus metamorphosis praedicaretur, e. c. in libro, cui titulus: *Śaṅkara prādurbhāva*, i. e. Śaṅkarae (Śivae) manifestatio. Quum vero etiam Vishṇi cultores, qui, hodie in India meridionali frequentiores, ad Bauddhas ac Dshainas magis accedunt, in ipso perhibeant Vishṇum adparuisse, quin et nunc idem aetatibus valde diversis vixisse putetur; asgumento est, unde ejusdem et studium omnes Vaedarum cultores conjungendi probatur, et maxima, qua gaudebat, aestimatio. Ipse, qui et Sannjasarum ordinem fundavit, omnibus, qui Vaedas rejiciunt, non Bauddhis solum et Dshainis sed etiam Nastikis (qui non quidem Deum negant at Dei existentiam) et Tshārvākis vehementer adversatus est. Adhuc juvenis fuisse videtur, quum sub *Amarū* nomine ślokarum centuriam, *Amarūśatakam*, scriberet. Auctor fuit etiam, hymni in laudem uxoris Sivae; porro ślokarum sexaginta octo, quibus titulus *Ātmabodha*, spiritus scientia, etc.

Opus vero ejusdem maximum ac per omnem Indiam longe celeberrimum est commentarium, *Bhāshjum*, in quo principales inprimis ac difficillimas interpretatur Vaedarum partes, et singula propemodum earundem verba explicat. Hoc opere non intellecto vix unquam vere intelligi posse videtur literarum indicarum pars major ac praestantior, philosophia Hindorum, ac universa eorum in mythis et artis monumentis sapientia. Quare et in India hoc Bhāshjum suos nactum

est commentarios plurimos. E primariis autem Vaedarum partibus eam Upanishadem consilio elegi, quae sub Vṛihadāraṅjaki nomine Jadshurvaedae adnumerata et in ipso laudatur Mani Dharmaśāstro. Nam neque Upanishadum extat ulla, quae cum Śaṅkarae bhāshjo tot interpretes acceperit, neque ullius ita collectos inveni interpretes, ut in claris. *Colebrookii* bibliotheca eos, qui ad *Vṛihadāraṅjakum* spectant. Quare ut primum me necessariis praeparaveram subsidiis, accessi ad opus hoc, ut quod ad totius literaturae indicae fundamentum et summam pertinere intelligerem. Ad hoc enim me potissimum vocatum sensi, hujus studii certum prosequuturus finem ac quae in re tam copiosa ac abundanti, nisi tum a me fierent, diutissime putarem infecta manere, ea quidem primo facturus. Ac codice Mss. usus sum meliori, qui olim *G Ionesii*, hodie in bibliotheca societatis regiae Londini adservatur. (V. Catal. Nro. 30.) Quod descripsi, cura magna contuli cum alio c., quem clariss. Colebrookius mihi commodavit. At licet hic literis bengalicis, daevanāgaricis ille seriori tempore exaratus sit, ambo tamen in paucis differe vidi. Exempli nāgarici scriptor in fine addit: *Jādṛiśam pustakaṇ dṛishtvā tādṛiśaṇ likhitam majā, jadi śuddham aśuddham vā mama dosho na dījatae*, i. e. Qualem librum vidi, talem scripsi, si pure (bene est); sin impure, mihi culpa non condonatur. In Śaṅkarae vero commentariis Anandae *tīkam* (expositionem) praetuli, quia et interpres reliquis praestantior videbatur, et exemplum ejusdem, licet Londini unicum, notae tamen inveni melioris. His sane et illis, quae in primo chrestomathiae articulo ex *Nīlakaṇṭha* adtuli, et ex *Kullūkabhaṭṭae* interpretatione, quae *Mani* extat, meliori, in altera proferam, methodi specimina praebentur, qua in diversis aetatibus ac generibus literarum indicarum indici usi sunt interpretes. Hos

vero domesticos ad opera Hindorum praecipua intelligenda necessarios existimo, ac, quoniam ab iisdem cum linguae maxime excultae tum critices ac interpretationis etiam leges suo modo perspiciuntur ac observantur, quin singularibus docentur libris, nec ad nostrum sine illis morem exigenda opera puto et literas indicas.

Ex Śaṅkarae autem et Anandae locis hic editis jam aliquo modo perspiciendum, philosophiam indicam haud esse eam, quae hoc nomine apud nos partim laudari solet partim refelli. Illa autem ut tandem vere, non ex meris vulgi notionibus aut vitiosis concipiatur fontibus, summopere exoptandum. In ea sane, quemadmodum a Śaṅkara ex ipsis vaedis profertur, lucem et sensum habent omnis Hindorum mythos et religio, quae quidem per universum literarum, morum ac monumentorum indicorum quin et aliorum orbem latissime patent. Neque enim tam foecunda mythorum universitas nisi tam sublimis ac vera Hindorum philosophia fuisset, neque hujus ea contemplandi altitudo et evidentia, nisi et hanc fertilem mythorum regionem ampliter excoluissent, aut producere aut tam diu conservare potuisset tantam et tam longe lateque diffusam literaturam, sapientiam antiquam ac religionem. Quoties vero hac in re difficili hallucinari quis debeat, qui verbi, quod non unius est significationis, maxime vulgarem semper praeferat, alibi pluribus monstrabo exemplis. At optime novi in auctoribus meis varia nimis brevia, alia non satis connexa aut obscura, quin quaedam sibi, ut videtur, opposita; in versione quoque mea, ut ut perfectam eam reddere studuerim, aliqua non satis propria, concisa ac certa. Subinde studio plures congessi significationes, adnotationibus meis in fine operis earundem sensum amplius explicaturus. Caeterum comparationes quasvis, ut hoc loco incongruas, omisi. In

omni enim genere sive etymologico et grammatico sive mythologico ac philosophico nisi ideis certis ducibus integri formarum junctarum orbes comparentur, et in similibus monstretur, quae dissimilia sint et particularia, magna quidem rerum omnium nascetur mixtio ac unitas confusa, unde, quod lubet, finxeris; idea autem formarum singularium vera ac distincta exsurget omnino nulla.

Verum ut hoc opus sacrae Hindorum scripturae et linguae ipso usu facilius addiscendis serviret, non omittendum existimavi, quod quidem in Chrestomathia sanskrita locum habere possit. Quare tabulam praemisi, in qua indicis literarum signis subjeci cognita, solum, ubi discrimen notandum, virgulis aut punctis distincta. De ordine, vi et congruentia eorundem alio loco dicturus hic paucis defungar. Omnes fere germanice sunt pronuntiandae. अ, quae in medio et fine vocum non scribitur, omni consonanti, quae virgulam in fine non habet adpensam, ut inhaerens ac cognata legitur. In vocalibus *ṛi* et *ḷri* spiritus liberius est emittendus, quam in *r* et *l* fieri solet; *ṇ* vero per nasum efferendum; *sh* ut nunc germanicum *sch*; *v* ut *w*; *ś* magis palato; *s* dentibus; *h* fere gutture ut spiratio fortis; omnes in linea *t́* usque *ń* literae, lingua palati partem, gutturi proximam, premente; quare *d́* et *dh́* fere ut *r*; reliquae vero *n*, ut earum quamvis quisque etiam non monitus ante lineae suae literas ex naturali oris habitu pronuntiat, itaque aliter *aṅg* aliter *aǹtsh*; loco *c* posui *k*. etc.

Tabulae subjeci viginti paginis legendi exercitium, versibus nāgaricis scripturam cognitam adjungens. Haud raro tamen in hac metri caussa retinui nexum vocalium, quas, ut sensum magis distinguerem, in sequentibus separavi. Quare advertendum: vocales aequales plures breves aut longas ut longam, e. c. ut *ā* scribi *a* et *a*, vel *a*

et *ā*, vel *ā* et *ā*; diversas vero, e. c., *a* et *i* ut *ae*, *a* et *ae* ut *ai*, *a* et *u* ut *o*, *a* et *o* ut *au*, *a* et *ṛi* ut *ar* etc.

Caeterum orthöepiae tabula, quam ex clarissimi Wilkinsii grammatica desumsi, ita constructa est, ut, si vocalem in linea perpendiculari sinistima quamcunque cum aliqua in linea suprema transversa conjungas, synthesin utrarumque habeas in angulo, qui ex litera utraque ductus est, e. c. उ in linea perpend. si cum इ in transversa, वि in earundem angulo.

Ex iis, quae pro grammatica praeparavi, subjunxi tabulam, in qua literarum cognatio itaque prima linguae elementa exhibentur, quae ex Pāṅini sūtris alio loco tradam. Ex eadem literarum conversiones in etymis ac grammatices formis concipiendae. Eam intuenti cuivis facile patet, literarum positiones respondere aliquo modo ordini, quo loquelae organa sunt disposita; e. c. In अ spiritu, qui e pectore procedit, simplicissimo, omnis formae capaci processum fieri in guttur; इ in palati loco positum, in labiorum vero उ, itaque a क gutturis usque ad म labiorum directionem exprimi, qua omnes sonorum modi ac rationes comprehenduntur etc.

In margine paginarum ab 1 usque 21 literarum compositarum formas in simplices resolvi.

Locos vero sequentes ex praemissis solum reddidi per signa nunc cognita, absque sriptura nāgarica, in quam quippe quivis illa facile convertere poterit. Hanc enim conversionem maxime necessariam inprimis facilem certamque, ut absque ambiguitate fieri possit, efficere studui.

Quo declinationum et conjugationum consensus et diversitas uno intuitu concipiantur, quoque, quale in iisdem systema et

quae sint similitudines cum aliis, quivis peritus facile dijudicando par sit, tabulis duabus earundum subjunxi complexum. Exemplis pluribus componendis spatium deerat, regulae vero paucae sufficiunt. Personae conjug., quas hic per 3. 2. 1. notare malui, in grammaticis sanskritis ordine inverso nuncupantur *prathama, madhjama, uttama.*

Superest, ut dicam, cur, quae ante tres annos conspectu et specimine lithographice impresso promisi, tam sero et forma haud prorsus reddam eadem. Ac quum in opere sine typis indicis edendo nec subscriptionibus adjuvarer, nam his literis communio publica adhuc est nulla, nec bibliopola pacto staret, ego vero et aliis subsidiis essem destitutus, reliquum erat unicum, ut, quantum possem, proprios impenderem sumtus et operam, ne, quae impensis regiis ac difficultatibus tantis a me superatis comparata fuerant, prorsus supprimerentur, ipseque in studiis indicis persequendis desponderem animum. Itaque et rei amore ductus et vocatus ad hoc nihil non faciendi consilium coepi, ut ea in usum communem converterem, ad quae per Regis augustissimi munificentiam comparanda ante septem annos Parisios et Londinum missus fueram, ubi, ut mandatum, scientiam non solum sed et libros sanskritos optimos comparandi implerem, omnem lapidem movi, itaque effici, ut bibliotheca regia acciperet libros, qui in nulla certe Germaniae alia congesti invenirentur. — At qui latine scriberet, lithographus non erat nisi aut pretio nimio, aut ineptus, aut non semper idem. Typographiam ergo cum lithographia ita jungere statui, ut charta typis latinis juste impressa transferretur in lapidem, et in hoc impresso literae indicae a me scriberentur. Ad hunc finem ipse comparavi machinas, typos latinos, lapides, typographum etc., ac utramque imprimendi rationem discendo et adhibendo effeci, ut opus hoc integrum nunc, quale est, quinquaginta novem lapidibus sit im-

pressum. In novo autem hoc imprimendi genere dici non potest, quae difficultates semper novae mihi occurrerint, ac quantum temporis et operae in iisdem superandis non quidem sine taedio, at, quum nimis jam processeram, debuerim consumere. Hoc autem inde didici, illam imprimendi rationem, si sumtus, *meis* paulo majores, et quis his solum rebus addictus adhiberentur, magnopere posse perfici, eoque modo fontes, quos bibliotheca regia possidet, usui communi aperiri. Ego vero hoc modo fui coactus, ut et speciminis ante 3 annos emissi formam et aliquatenus materiam mutarem, et editio operis, licet jam ante 18 menses magnam partem impressum fuerit, tam longo tempore protraheretur, itaque exhaurirentur sumtus, ut, quod paraveram, ceu partem operis primam edere statuerem, reliqua cum notis dissertatione, glossario etc. parti secundae reservans, quam, si primae superi faveant, promptius editurus sum.

Imago Solis indica in fronte operis posita simulacrum est statuae, quae in curia perillustris Societatis Indiae orientalis adservatur, et de qua agam in opere de mythis et monumentis indicis. Plurima in hoc genere maxima cura Londini collegisse, atque animadversionibus illustrasse D. *F. V. Ekenstam* magni ingenii virum Suecum, amicum mihi carissimum et quam maxime colendum, hic praeterire non possum.

Scribebam Monachii XVI. Calend. Septembris MDCCCXX.

DHṚITARĀSHṬRAE

SERMO.

जयत्सुपाण्डुपुत्रेषुश्रुत्वासुमहदप्रियं ।
Dshajatsu Pāṅḍuputtraeshu śrutvā sumahadaprijaṇ
दुर्योधनमतंज्ञात्वाकर्णस्यशकुनेस्तथा ॥ १ ॥
Durjodhanamataṇ dshṅātvā Karṅasja Śakunaes tathā, 1.
धृतराष्ट्रश्चिरंध्यात्वासंजयम्वाक्यमब्रवीत ।
Dhṛitarāshṭraś tshiraṇ dhjātvā Saṇdshajam vākjam abravīt.
शृणुसंजयसर्वम्मेनचासूयितुमर्हसि ॥ २ ॥
Śṛiṇu, Saṇdshaja! sarvam, mae na tshā śūjitum arhasi. 2.
श्रुतवानसिमेधावीबुद्धिमान्प्राज्ञसंमतः ।
Śrutavān asi, maedhāvī, buddhimān, prādshṅasaṇmataḥ-,

Literarum compositarum analysis.

त्सु=त्+स्+उ. ण्डु=ण्+ड्+उ. त्रे=त्+त्+र्+ए. श्रु=श्+र्+उ.
त्व=त्+व. र्यो=र्+य्+ओ. ज्ञ=ज्+ञ. र्ण=र्+ण. स्य=
स्+य. स्त=स्+त. ष्ट्र=ष्+ट्+र. श्च=श्+च. ध्य=ध्+
य. म्व=म्+व. क्य=क्+य. ब्र=ब्+र. शृ=श्+ऋ.
म्म=म्+म. द्ध=द्+ध. न्प्र=न्+प्+र.

नाविग्रहे

नविग्रहेममभतिर्नचाप्रीयेकुलक्षये ॥३॥

Na vigrahae mama matir na tshāprījae kulakshajae. 3.

नमेविशेषःपुत्रेषुस्वेषुपाण्डुसुतेषुवा ।

Na mae visaeshah- puttraeshu svaeshu Pāńdusutaeshu vā.

वृद्धम्मामभ्यसूयन्तिपुत्रामन्युपरायणाः ॥४॥

Vṛiddham mām abhjasūjanti puttrā manjuparājańāh-. 4.

अहंत्वचक्षुःकार्पण्यात्पुत्रप्रीत्यासहामितत् ।

Ahaṇ tvatshakshuh- kārpańjāt puttraprītjā sahāmi tat,

मुह्यंतंचानुमुह्यामिदुर्योधनमचेतनम् ॥५॥

Muhjantaṇ tshānumuhjāmi Durjodhanam atshaetanam. 5.

राजसूयेश्रियंदृष्ट्वापाण्डवस्यमहौजसः ।

Rādshasūjae śrijaṇ dṛishtvā Pāńdavasja mahaudshasah-.

तत्रावहसनम्प्राप्यसभारोहणदर्शने ॥६॥

Tatsh tshāvahasanam prāpja sabhārohańadarśanae, 6.

अमर्षणःस्वयंजेतुमशक्तःपाण्डवान्रणे ।

Amarshańah-, svajaṇ dshaetum aśaktah- Pāńdavān rańae,

निरुत्साहश्चसम्प्राप्तुंसुश्रियंक्षत्रियोऽपिसन् ॥७॥

Nirutsāhaś tsha samprāptuṇ suśrijaṇ kshatrijo 'pi san. 7.

Literarum compositarum analysis.

ग्र=ग्+र. प्र=प्+र. क्ष=क्+ष. त्रे=त्+त्+र्+ए. स्वे=स्+व्+ए. ण्ड=ण्+ड. द्ध=द्+ध. भ्य=भ्+य. न्त=न्+त. न्यु=न्+य्+उ. त्व=त्+व. ण्य=ण्+य. त्पु=त्+प्+उ. त्या=त्+य्+आ. ह्य=ह्+य. र्यो=र्+य्+ओ. श्रि=श्+र्+इ. ष्ट्व=ष्+ट्+व. स्य=स्+य. ञ्च=च्+च. म्प्र=म्+प्र. स्व=स्+व. त्र=न्+र. त्स=त्+स. श्च=श्+च. पु=प्+त्+उ. त्रि=त्+र्+इ.

गान्धार

गान्धारराजसहितश्छद्मद्यूतममन्त्रयत ।

Gāndhārarādshasahitas' tshhadmadjūtam amantrajat.

तत्रयद्यद्यथाज्ञातंमयासंजयतच्छृणु ॥ ८ ॥

Tatra jad jad jathā dshǹātan majā, Saṇdshaja! tatsh tshhṛinu. 8.

श्रुत्वातुममवाक्यानिबुद्धियुक्तानितत्वतः

Śrutvā tu mama vākjāni buddhijuktāni tatvataḥ-,

ततोज्ञास्यसिमांसौतेप्रज्ञाचक्षुषमित्युत ॥ ९ ॥

Tato dshǹāsjasi māṇ, Sautae! pradshǹātshakshusham itjuta. 9.

यदाश्रौषंधनुरायम्यचित्रम्बिद्धंलक्ष्यम्पातितम्वै

Jadāśraushaṇ dhanur ājamja tshitram viddhaṇ lakshjam, pātitam vai

पृथिव्याम् ।

prithivjām,

कृष्णांहृताम्प्रेक्षतांसर्वराज्ञांतदानाशंसेविजयाय

Kṛishǹāṇ hṛitām praekshatāṇ sarvarādshǹāṇ; tadā nāśaṇsae vidshajāja,

संजय ॥ १० ॥

Saṇdshaja! 10.

यदाश्रौषंद्वारकायांसुभद्रांप्रसह्योढाम्माधवीम

Jadāśraushaṇ dvārakājāṇ Subhadrām prasahjodhām Mādhavīm

अर्जुनेन ।

Ardshunaena,

Literarum compositarum analysis.

न्ध=न+ध. श्छ=श+छ. द्म=द+म. द्य=द+य. न्त्र=न+
त+र. त्र=त+र. म्म=म+म. च्छृ=च+छ+ऋ. क्य=क+य. द्धि
=द+ध. क्त=क+त. स्य=स+य. त्य=त+य. म्य=म+य. म्ब=म+ब.
क्ष्य=क्ष+य. म्प=म+प. व्य=व+य. ष्णा=ष+णा. म्प्र=म+प+र. द्व
=द+व. ह्य=ह+य.

इन्द्रप्रस्थम्वृषिावीरौचयातौतदा॰ ॥११॥

Indraprastham Vṛishńivīrau tsha jātau; tadā nāsaṇsae *(et reliq. ut supra)*. 11.

यदाश्रौषंदेवंराज्ञम्प्रवृष्टंशरैर्दिव्यैर्वारितं

Jadāśraushaṇ daevarādsham pravṛishṭan, śarair divjair vāritaṇ

चार्जुनेन ।

tsha Ardshunaena

अग्निंतदातर्पितं खांडवेचतदा॰ ॥१२॥

Agniṇ tadā tarpitaṇ khāṇḍavae tsha; tadā *(ut supra)*. 12.

यदाश्रौषंजातुषाद्वेश्मनस्तान्मुक्तान्पार्थान्पंच

Jadāśraushaṇ dshātushād vaeśmanas tān muktān pārthān paṇtsha

कुंत्यासमेतान्।

Kuṇtjā samaetān,

युक्तंचैषांविदुरंस्वार्थसिद्धौतदा॰ ॥१३॥

Juktaṇ tshaishāṇ Viduraṇ svārthasiddhau; tadā *(ut supra)*. 13.

यदाश्रौषंद्रौपदींरंगमध्येलक्ष्यम्भित्वानिर्जितां

Jadāśraushaṇ Draupadīṇ raṇgamadhjae lakshjam bhitvā nirdshitām

अर्जुनेन ।

Ardshunaena,

Literarum compositarum analysis.

न्द्र=न्+द्+र. स्थ=स्+थ. म्व्=म्+व्+ऋ. षा=ष्+ा.
श्र=श्+र. म्प्र=म्+प्+र. ष्ट=प्+ट. र्ट=र्+ट. व्य=व्+य.
र्जु=र्+ज्+उ. ग्न=ग्+न. द्ध=द्+व. श्म=श्+म. स्त=स्
+त. न्मु=न्+म्+उ. क्त=क्+त. न्प=न्+प. त्य=त्+य.
स्व=स्+व. द्ध=द्+ध. ट्र=ट्+र. ध्य=ध्+य. क्ष्य=
क्ष्+य. म्म=म्+म. त्व=त्+व.

शूरान्

शूरान्पांचालान्पांडवेयांश्चयुक्तांस्तदा॰ ॥ १४ ॥

Śūrān Pāṇṭshālān Pāṇḍavaejāṇs tsha juktāṇs, tadā (*etc.*). 14.

यदाश्रौषम्मागधानांवरिष्ठंजरासंधंक्षेत्रमध्ये

Jadāśrausham Māgadhānāṇ varishṭhan Dsharāsaṇdhaṇ kshaetramadhjae

ज्वलन्तं।

dshvalantaṇ

दोर्भ्यांहतम्भीमसेनेनगत्वातदा॰॥ १५ ॥

Dorbhjāṇ hatam Bhīmasaenaena gatvā; tadā (*etc.*). 15.

यदाश्रौषंदिग्जयेपांडुपुत्रैर्वशीकृतांभूमिपालांप्रसह्य।

Jadāśraushaṇ digdshajae Pāṇḍuputtrair vaśīkritāṇ bhūmipālāṇ prasahja,

महाक्रतुंराजसूयंकृतंच तदा॰ ॥ १६ ॥

Mahākratuṇ rādshasūjaṇ kritaṇ tsha; tadā (*etc.*). 16.

यदाश्रौषंद्रौपदीमश्रुकंठींसभांनीतांदुःखिताम्

Jadāśraushaṇ Draupadīm aśrukaṇṭhīṇ sabhāṇ nītāṇ, duh-khitām,

एकवस्त्रां।

ekavastrāṇ,

रजस्वलांनाथवतीमनाथवत्तदा॰ ॥ १७ ॥

Radshasvalāṇ, nāthavatīm anāthavat; tadā (*etc.*). 17.

यदाश्रौषम्वाससांतत्रराशिंसमाक्षिपत्कितवोमन्दबुद्धिः।

Jadāśrausham vāsasāṇ tatra rāśiṇ samākshipat kitavo, mandabuddhih,

Literarum compositarum analysis.

श्च=श्+च. क्त=क्+त. स्त=स्+त. ष्ठ=ष्+ठ. त्र=त्+र. ध्य=ध्+य. ज्व=ज्+व. भ्य=भ्+य. म्म=म्+म. त्व=त्+व. ग्ज=ग्+ज. त्त=त्+त्+र. क्र=क्+र. स्त्र=स्+त्+र. स्व=स्+व. म्व=म्+व. त्क=त्+क. न्द=न्+द. द्ध=द्+ध.

दुःशासनो

दुःशासनोगतवान्नैवचान्तंतदा॥१८॥

Duḥ-śāsano gatavān naiva tshāntaṇ; tadā (*etc.*). 18.

यदाश्रौषंहृतराज्यंयुधिष्ठिरम्पराजितंसौबलेन

Jadāśraushaṇ hṛitarādshjaṇ Judhishṭhiram parādshitaṇ Saubalaena

अक्षवत्यां।

akshavatjāṇ

अन्वागतम्भ्रातृभिरप्रमेयैस्तदा॥१९॥

Anvāgatam bhrāṭṛibhir apramaejais; tadā (*etc.*). 19.

यदाश्रौषम्विविधास्तत्रचेष्टाधर्मात्मनांप्रस्थितानां

Jadāśrausham vividhās tatra tshaeshṭā dharmātmanāṇ prasthitānāṇ

वनाय।

vanāja.

ज्येष्ठप्रीत्याक्लिश्यतांपांडवानांतदा॥२०॥

Dshjaeshṭhaprīṭjā kliśjatāṇ Pāṇḍavānāṇ; tadā (*etc.*). 20.

यदाश्रौषंस्नातकानांसहस्रैरन्वागतंधर्मराजम्वनस्थम।

Jadāśraushaṇ snātakānāṇ sahasrair anvāgataṇ dharmarādsham vanastham,

भिक्षाभुजांब्राह्मणानांमहात्मनांतदा॥२१॥

Bhikshābhudshāṇ brāhmaṇānāṇ mahātmanāṇ tadā (*etc.*). 21.

Literarum compositarum analysis.

न्न=न्+न. न्त=न्+त. ज्य=ज्+य. ष्ठ=ष्+ठ. म्प=म्+प. त्य=त्+य. न्व=न्+व. म्र=म्+भ्+र. स्त=स्+त. म्व=म्+व. त्र=त्+र. ष्ट=ष्+ट. त्म=त्+म. स्थ=स्+थ. क्ल=क्+ल. श्य=श्+य. स्न=स्+न. स्त्र=स्+र. ह्म=ह्+म.

यदा

यदाश्रौषमर्जुनंदेवदेवंकिरातरूपंत्र्यम्बकं

Jadāśrausham Ardshunaṇ Daevadaevaṇ kirātarūpaṇ, trjambakaṇ;

तोष्यंयुद्धे।

toshjaṇ juddhae,

अवाप्तवन्तम्पाशुपतम्महास्त्रंतदा॥२२॥

Avāptavantam Pāśupatam mahāstraṇ; tadā (*etc.*). 22.

यदाश्रौषंत्रिदिवस्थंधनंजयंशक्रात्साक्षाद्दिव्यम

Jadāśraushaṇ tridivasthaṇ Dhanaṇdshajaṇ Śakrāt sākshād divjam

अस्त्रंयथावत्।

astraṇ jathāvat

अधीयानंशंसितंसत्यसंधंतदा॥२३॥

Adhījānaṇ, śaṇsitaṇ, satjasaṇdhaṇ; tadā (*etc.*). 23.

यदाश्रौषंकालकेयास्ततस्तेपौलोमानोवरदानाच्चदृप्ताः।

Jadāśraushaṇ Kālakaejās tatas tae Paulomāno varadānātsh tsha driptāh-,

देवैरजेयानिर्जिताश्चार्जुनेन तदा॥२४॥

Daevair adshaejā nirdshitās tsha Ardshunaenā; tadā (*etc.*). 24.

यदाश्रौषमसुराणांवधार्थेकिरीटिनंयांतममित्रकर्शनं।

Jadāśrausham Asurāṇāṇ vadhārthae Kirīṭinaṇ jāṇtam amitrakarśanaṇ,

कृतार्थंचाप्यागतंशक्रलोकात्तदा॥२५॥

Kṛitārthaṇ tshāpjāgataṇ śakralokāt; tadā (*etc.*). 25.

Literarum compositarum analysis.

रू=र्+ऊ. त्र्य=त+र्+य. म्ब=म्+ब. ष्य=ष्+य. द्ध=द्+ध. प्र=प्+र. न्त=न्+त. म्प=म्+प. म्म=म्+म. स्त्र=स्+त्+र. त्र=त्+र. स्थ=स्+थ. त्स=त्+स. द्द=द्+द. व्य=व्+य. त्य=त्+य. स्त=स्+त. च्च=च्+च. श्च=श्+च. प्य=प्+य. त्त=त्+त.

यदाश्रौषम्वैश्रवणेनसार्द्धंसमागतम्भीममन्यांश्च

Jadāśrausham Vaiśravaṅaena sārddhaṇ samāgatam Bhīmam anjāṇś tsha

पार्थान।

pārthān

तस्मिन्देशेमानुषाणामगम्येतदा॰ ॥२६॥

Tasmin daeśae mānushāṅām agamjae; tadā (*etc.*). 26.

यदाश्रौषंघोषयात्रागतानांबंधंगांधर्वैर्मोक्षणंच

Jadāśraushaṇ goshajātrāgatānāṇ baṇdhaṇ Gāṇdharvair mokshaṅaṇ tsha

अर्जुनेन।

Ardshunaena

स्वेषांसुतानांकर्णबुद्धौरतानांतदा॰ ॥२७॥

Svaeshāṇ sutānāṇ karṅabuddhau ratānāṇ; tadā (*etc.*). 27.

यदाश्रौषंयक्षरूपेणधर्मंसमागतंधर्मराजेन

Jadāśraushaṇ jaksharūpaeṅa Dharmaṇ samāgataṇ dharmarādshaena

सूतम।

sūtam,

प्रश्नान्कांश्चिद्विब्रुवाणंचसम्यक्तदा॰ ॥२८॥

Praśnān kāṇśtshid vibruvāṅāṇ tsha samjak; tadā (*etc.*). 28.

यदाश्रौषंनाविदुर्मामकास्तान्प्रच्छन्नरूपान्वसतः

Jadāśraushaṇ na vidur māmakās tān pratshhannarūpān vasatah-

पांडवेयान।

Pāṇḍavaejān

Literarum compositarum analysis.

श्व=श्+व. द्ध=द्+ध. म्म=म्+म. श्च=श्+च. स्म=स्+म. त्व=त्+व. श्र=श्+र. न्क=न्+क. द्ध=द्+ध. क्त=क्+त. स्त=स्+त न्व=न्+व.

विराटराष्ट्रेसहकृष्णायातांस्तदा॰ ॥२९॥

Virāṭarāshṭrae sahakṛishṇajā tāṇs; tadā (*etc.*). 29.

यदाश्रौषम्मामकानांम्वरिष्ठान्धनंजयेनैकरथेन

Jadāśrausham māmakānām varishṭhān Dhanaṇdshajaenaikarathaena

भग्नान्।

bhagnān

विराटराष्ट्रेवसतामहात्मनातदा॰ ॥३०॥

Virāṭarāshṭrae vasatā mahātmanā; tadā (*etc.*). 30.

यदाश्रौषंसत्कृतान्मत्स्यराज्ञासुतांदत्तामुत्तरामर्जुनाय।

Jadāśraushaṇ satkṛitām matsjarādshṇā sutāṇ dattām Uttarām Ardshunāja

तांचार्जुनःप्रत्यगृह्णात्सुतार्थेतदा॰ ॥३१॥

Tāṇ tsha Ardshunah- pratjagṛihṇāt sutārthae; tadā (*etc.*). 31.

यदाश्रौषंनिर्जितस्याधनस्यप्रब्राजितस्य स्वजनात

Jadāśraushaṇ nirdshitasja, adhanasja, prabrādshitasja svadshanāt,

प्रच्युतस्य।

pratshjutasja

अक्षौहिण्यःसप्तयुधिष्ठिरस्यतदा॰ ॥३२॥

Akshauhiṇjah- sapta Judhishṭhirasja; tadā (*etc.*). 32.

यदाश्रौषम्माधवम्वासुदेवंसर्वात्मनापांडवार्थेनिविष्टं।

Jadāśrausham Mādhavam Vāsudaevaṇ sarvātmanā pāṇḍavārthae nivishṭaṇ,

यस्येमांगाम्विक्रमम्मेकमाहुस्तदा॰ ॥३३॥

Jasjaemāṇ Gām vikramam aekam āhus; tadā (*etc.*). 33,

Literarum compositarum analysis.

ष्ट्र=ष्+ट्+र. ष्ण=ष्+ण. ष्ठ=ष्+ठ. ग्न=ग्+न. त्क्=त्+क्+
ऋ. त्स्य=त्+स्+य. त्त=त्+त. ह्ण=ह्+ण. च्य=च्+य.

यदाश्रौषंनरनारायणौतौकृष्णार्जुनौवदतोनारदस्य।
Jadāśraushaṇ naranārājaṅau tau Kṛishṅārdshunau vadato Nāradasja,
अहंदृष्ट्वाब्रह्मलोकेचसम्यक्तदा॥३४॥
Ahaṇ dṛishṭvā brahmalokae tsha samjak; tadā (*etc.*). 34.
यदाश्रौषंलोकहितायकृष्णंधर्मार्थिनमुपयातंकुरूणां।
Jadāśraushaṇ lokahitāja Kṛishṅaṇ dharmārthinam upajātaṇ Kurūṅāṇ,
शमंकुर्वाणमकृतार्थंचयातंतदा॥३५॥
Śamaṇ kurvāṅam, akṛitārthaṇ tsha jātaṇ; tadā (*etc.*). 35.
यदाश्रौषंकर्णदुर्योधनाभ्याम्बुद्धिंकृतांनिग्रहेकेशवस्य।
Jadāśraushaṇ Karṅadurjodhanābhjām buddhiṇ kṛitāṇ nigrahae Kaeśavasja,
तंचात्मानम्बहुधादर्शयानंतदा॥३६॥
Tan tsha ātmānam bahudhā darśajānaṇ; tadā (*etc.*). 36.
यदाश्रौषम्वासुदेवेप्रयातेरथस्यैकामग्रतस्तिष्ठमानां।
Jadāśrausham Vāsudaevae prajātae rathasjaikām agratas tishṭhamānāṃ
अर्त्तांपृथांसांत्वितांकेशवेनतदा॥३७॥
Arttāṃ Pṛithāṇ sāṇṭvitāṇ Kaeśavaena; tadā (*etc.*). 37.
यदाश्रौषम्मंत्रिणम्वासुदेवंतथाभीष्मंशान्तनवंच
Jadāśrausham maṇṭriṅam Vāsudaevaṇ tathā Bhīshmaṇ Śāṇtanavaṇ tsha
तेषां।
taeshāṃ
भारद्वाजंचाशिषोनुब्रुवाणंतदा॥३८॥
Bhāradvādshaṇ tsha āśisho nubruvāṅaṇ; tadā (*etc.*). 38.

Literarum compositarum analysis.

षा=ष+ण. ष्ट्व=ष+ट+व. ह्म=ह+म. भ्य=भ+य. म्ब=म+ब. त्त=त+त. त्र=त+र. ष्म=ष+म.

यदाकर्णोभीष्मउवाचवाक्यंनाहंयोत्स्येयुध्यमाने

Jadā Karṅo Bhīshmam uvātsha vākjaṇ: na ahaṇ jotsjae judhjamānae

त्वयीति।

tvaji iti,

हित्वासेनामपचक्रामचापितदा॰ ॥३९॥

Hitvā saenām apatshakrāma tsha api; tadā(*etc,*). 39.

यदाश्रौषम्वासुदेवार्जुनौतौतथाध्वनुर्गांडिवम्

Jadāśrausham Vāsudaevārdshunau tau, tathā dhanur Gāṇḍivam

अप्रमेयम्।

apramaejam,

त्रीण्युग्रवीर्याणिसमागतानितदा॰॥४०॥

Trīṅjugravīrjāṅi samāgatāni; tadā(*etc.*). 40.

यदाश्रौषंकश्मलेनाभियतेरथोपस्थेसीदमानेर्जुनेवै।

Jadāśraushaṇ kaśmalaena abhijatae rathopasthae sīdamānaerdshunae vai

कृष्णांलोकान्दर्शयानंशरीरेतदा॰॥४१॥

Kṛishṅaṇ lokān darśajānaṇ śarīrae; tadā(*etc.*). 41.

यदाश्रौषम्भीष्ममभित्रकर्शनंनिघ्नंतमाजावयुतं

Jadāśrausham Bhīshmam amitrakarśanaṇ nighnaṇtam ādshāv ajutaṇ

रथानां।

rathānāṇ,

नैषांकश्चिद्वध्यतेख्यातरूपस्तदा॰॥४२॥

Naishāṇ kaśtshid vadhjatae khjātarūpas; tadā(*etc.*). 42.

Literarum compositarum analysis.

ष्म=ष्+म. त्स्य=त्+स्+य. ध्य=ध्+य. ण्य=ण्+
य. श्म=श्+म. घ्न=घ्+न. ख्य=ख्+य.

यदाश्रौषंचापगेयेनसंख्येस्वयम्मृत्युम्विहितं

Jadāśraushaṇ tsha Apagaejaena sankhjae svajam mṛitjum vihitaṇ

धार्मिकेण।

dhārmikaeṇa,

तच्चाकार्षुःपांडवेयाःप्रहृष्टास्तदा॥४३॥

Tatsh tsha akārshuh- Pāṇḍavaejāh- prahṛishṭās, tadā (*etc.*). 43.

यदाश्रौषम्भीष्ममत्यंतशूरंहतम्पार्थेनाहवेषु

Jadāśrausham Bhīshmam atjantaśūraṇ hatam Pārthaena āhavaeshv,

अप्रधृष्यं।

apradhṛishjaṇ

शिखंडिनम्पुरतःस्थापयित्वातदा॥४४॥

Śikhaṇḍinam puratah- sthāpajitvā; tadā (*etc.*). 44.

यदाश्रौषंशरतल्पेशयानम्वृद्धम्वीरंसादितंचित्रपुंखैः।

Jadāśraushaṇ śaratalpae śajānam vṛiddham vīraṇ, sāditaṇ tshitrapuṇkhaih-

भीष्मंकृत्वासोमकानल्पशेषांस्तदा॥४५॥

Bhīshmaṇ kritvā Somakān alpaśaeshāns; tadā (*etc.*). 45.

यदाश्रौषंशांतनवेशयानेपानीयार्थेनोदितेनार्जुनेन।

Jadāśraushaṇ Śāṇtanavae śajānae, pānījārthae, noditaena Ardshunaena

भूमिम्भित्वातर्पितंतत्रभीष्मंतदा॥४६॥

Bhūmim bhitvā tarpitaṇ tatra Bhīshmaṇ; tadā (*etc.*) 46.

यदावायुश्चंद्रसूर्यौचयुक्तौकौंतेयानामनुलोमाजयाय

Jadā Vājuś Tshaṇdrasūrjau tsha juktau Kauṇtaejānām anulomādshajāja,

Literarum compositarum analysis.

ख्य=ख+य. स्व=स+व. म्व=म+व. च्च=च+च. ष्म=ष+म. ष्व=ष+व. ष्य=प+य. स्थ=स+थ. ल्प=ल+प.

नित्यंचास्मान्श्वापदाभीषयन्तितदा॥४७॥

Nitjaṇ tsha asmān śvāpadā bhīshajanti; tadā (*etc.*). 47.

यदाद्रोणोविविधानस्त्रमार्गांसंदर्शयन्समरेचित्रयोधी॥

Jadā Droṇo vividhān astramārgāṇ saṇdarśajan samarae, tshitrajodhī,

नपाण्डवान्श्रेष्ठतरान्निहन्तितदा॥४८॥

Na Pāṇḍavān śraeshṭhatarān nihanti, tadā (*etc.*). 48.

यदाश्रौषंचास्मदीयान्महारथान्व्यवस्थितानर्जुनस्य

Jadāśraushaṇ tsha asmadījān mahārathān vjavasthitān Ardshunasja

अंतकाया

aṇtakāja

संसप्तकान्निहतानर्जुनेनतदा॥४९॥

Saṇsaptakān nihatān Ardshunaena; tadā (*etc.*). 49.

यदाश्रौषम्व्यूहमभेद्यमन्यैर्भारद्वाजेनात्रशस्त्रेन

Jadāśraushaṃ vjūham abhaedjan anjair, Bhāradvādshaena atra śastraena

गुप्तमा

guptam

भित्वासौभद्रम्वीरमेकम्प्रविष्टंतदा॥५०॥

Bhitvā, Saubhadram vīram aekam pravishṭaṇ, tadā (*etc.*). 50.

यदाभिमन्युम्परिवार्यबालंसर्वेहत्वाहृष्टरूपाबभूवुः।

Jadā Abhimanjum parivārja bālaṇ sarvae hatvā hṛishṭarūpā babhūvuḥ-

महारथाःपार्थमशक्नुवन्तस्तदा॥५१॥

Mahārathāḥ-, Pārtham aśaknuvantas; tadā (*etc.*). 51.

Literarum compositarum analysis.

न्श्व=न्+श्+व. न्श्र=न्+श्+र. न्व्य=न्+व्+य. न्न=न्+न. म्व्य=म्+व्+य. ट्य=ट्+य. क्न=क्+न.

यदाश्रौषमभिमन्युंनिहत्यहर्षान्मूढांक्रोशतो
Jadāśrausham Abhimanjuṇ nihatja harshān, mūdhān krośato
धार्त्तराष्ट्रान्।
Dhārttarāshṭrān,
क्रोधादुक्तंसैंधवेचार्जुनेनतदा०॥५२॥
Krodhād uktaṇ Saiṇdhavae tsha Ardshunaena, tadā (*etc.*). 52.
यदाश्रौषंसैंधवार्थेप्रतिज्ञाम्प्रतिज्ञातांतद्वधाय
Jadāśraushaṇ saiṇdhavārthae pratidshñām pratidshñātāṇ tadvadhāja
अर्जुनेन।
Ardshunaena,
शप्तांतीर्णांशत्रुमध्येचतेनतदा०॥५३॥
Śaptāṇ tīrṇāṇ śatrumadhjae tsha taena; tadā (*etc.*). 53.
यदाश्रौषंश्रांतहयेधनंजयेमुक्त्वाहयान्पाययित्वोपवृत्तान्।
Jadāśraushaṇ śraṇtahajae Dhanaṇdshajae muktvā hajān, pājajitvo pavṛittān,
पुनर्युक्त्वावासुदेवम्प्रयातंतदा०॥५४॥
Punar juktvā Vāsudaevam prajātaṇ, tadā (*etc.*). 54.
यदाश्रौषम्वाहनेष्वक्षमेषुरथोपस्थेतिष्ठतागांडिवेन।
Jadāśrausham vāhanaeshv akshamaeshu rathopasthae tishṭhatā Gāṇdivaena
सर्वान्योधान्वारितानर्जुनेनतदा०॥५५॥
Sarvān jodhān vāritān Ardshunaena; tadā (*etc.*). 55.
यदाश्रौषंनागबलैःसुदुःसहंद्रोणानीकंयुयुधानंप्रमथ्य।
Jadāśraushaṇ nāgabalaih- suduh-śahaṇ droṇānīkaṇ jujudhānaṇ pramathja

Literarum compositarum analysis.

ष्ट्र=ष्+ट्+र. क्त=क्+त. ध्य=ध्+य. क्व=क्+त्+व.
ष्व=ष्+व. थ्य=थ्+य.

यातम्वार्ष्णेयंयत्रतौकृष्णपार्थौतदा०॥५६॥

Jātam Vārshńaejan̦ jatra tau Kṛishńapārthau; tadā (*etc.*). 56.

यदाश्रौषंकर्णमासाद्यमुक्तम्बधाद्भीमंकुत्सयित्वा
वचोभिः।

Jadāsraushan̦ Karńam āsādja muktam badhād Bhīman̦ kutsajitvā
vatshobhih-,

धनुःकोट्यातुद्यकर्णेनवीरंतदा०॥५७॥

Dhanuh-kodjā ātudja Karńaena vīran̦; tadā (*etc.*). 57.

यदाद्रोणःकृतवर्माकृपश्चकर्णोद्रौणिर्भद्रराजश्
चशूरः।

Jadā Drońah-, Kṛitavarmā Kṛipaś tsha, Karńo drauńir Bhadrarādshaś
tsha śūrah-

अमर्षयन्सैंधवम्वध्यमानंतदा०॥५८॥

Amarshajan Saiṇdhavam vadhjamānan̦; tadā (*etc.*). 58.

यदाश्रौषंदेवराजेनदत्तांदिव्यांशक्तिम्व्यंसितामाधवेन।

Jadāśraushan̦ daevarādshaena dattān̦ divjān̦ śaktim vjan̦sitām Mādhavaena

घटोत्कचेराक्षसेघोररूपेतदा०॥५९॥

Ghatotkatshae rākshasae ghorarūpae; tadā (*etc.*). 59.

यदाश्रौषंकर्णघटोत्कचाभ्यांयुद्धेमुक्तांसूतपुत्रेण
शक्तिं।

Jadāśraushan̦ Karńaghatotkatshābhjān̦ juddhae muktān̦ Sūtaputraeńa
śaktin̦,

Literarum compositarum analysis.

द्य = द् + य. द्भ = द् + भ. म्व्य = म + व + य.

यया

यदावध्यःसमरेसव्यसाचीतदा॰॥६०॥

Jajā vadhjah- samarae Savjasātshī; tadā (*etc.*). 60.

यदाश्रौषंद्रोणमाचार्यमेकंधृष्टद्युम्नेनाभ्यतिक्रम्य

Jadāśraushaṇ Droṅam ātshārjam aekan Dhṛishṭadjumnaena abhjatikramja

धर्मं।

dharmaṇ

रथोपस्थेप्रायगतम्विशस्तंतदा॰॥६१॥

Rathopasthae prājagatam, viśastaṇ; tadā (*etc.*). 61.

यदाश्रौषंद्रौणिनाद्वैरथस्थम्माद्रीसुतंनकुलंलोकमध्ये।

Jadāśraushaṇ Drauṇinā dvairathastham, mādrīsutaṇ Nakulaṇ lokamadhjae

समंयुद्धेमंडलशश्चरन्तंतदा॰॥६२॥

Samaṇ juddhae maṇḍalaśaś tsharantaṇ; tadā (*etc.*) 62.

यदाद्रोणिनिहतेद्रोणपुत्त्रोनारायणंदिव्यमस्त्रम्विकुर्वन्।

Jadā Droṅae nihatae Droṅaputtro Nārājaṅaṇ divjam astram vikurvan,

नैषामन्तंगतवान्पाण्डवानांतदा॰॥६३॥

Naishām antaṇ gatavān Pāṇḍavānāṇ; tadā (*etc.*). 63.

यदाश्रौषम्भीमसेनेनपीतंरक्तम्भ्रातुर्युधिदुःशासनस्य।

Jadāśrausham Bhīmasaenaena pītaṇ raktam bhrātur judhi Duh-śāsanasja,

निवारितंनान्यतमेनभीमंतदा॰॥६४॥

Nivāritaṇ na anjatamaena Bhīmaṇ; tadā (*etc.*). 64.

यदाश्रौषंकर्णमत्यंतशूरंहतम्पार्थेनाहवेषु

Jadāśraushaṇ Karṇam atjantaśūraṇ hatam Pārthaena āhavaeshv

अप्रधृष्यं

apradhṛishjan

Literarum compositarum analysis.

ध्य=ध्+य. न्न=म्+न. स्थ=स्+थ. ष्ठ=ष्+व.

तस्मिन

तस्मिन्भ्रातॄणाम्विग्रहेदेवगुह्येतदा॰॥ ६५॥

Tasmin bhrātṛīṇām vigrahae daevaguhjae; tadā (*etc.*). 65.

यदाश्रौषंद्रोणपुत्रंचशूरंदुःशासनंकृतवर्माणमुग्रं।

Jadāśraushaṇ Droṇaputtraṇ tsha, śūraṇ Duḥśāsanaṇ, Kṛitavarmāṇam ugraṇ

युधिष्ठिरंधर्मराजंजयन्तंतदा॰॥ ६६॥

Judhishṭhiraṇ dharmarādshaṇ dshajantaṇ; tadā (*etc.*). 66.

यदाश्रौषंनिहतम्भद्रराजंरणेशूरंधर्मराजेनसूत।

Jadāśraushaṇ nihatam Bhadrarādshaṇ raṇae śūraṇ Dharmarādshaena, Sūta!

सदासङ्ग्रामेस्पर्द्धतेयस्तु कृष्णांतदा॰॥ ६७॥

Sadā saṅgrāmae sparddhatae jas tu Kṛishnaṇ; tadā (*etc.*). 67.

यदाश्रौषंकलहद्यूतमूलम्मायाबलंसौबलम्पांडवेन।

Jadāśraushaṇ kalahadjūtamūlam, māyābalaṇ Saubalam pāṇḍavaena

हतंसङ्ग्रामेसहदेवेनपापंतदा॰॥ ६८॥

Hataṇ saṅgrāmae Sahadaevaena, pāpaṇ; tadā (*etc.*). 68.

यदाश्रौषंश्रांतमेकंशयानंह्रदंगत्वास्तम्भयित्वा

Jadāśraushaṇ śrāṇtam, aekaṇ, śajānaṇ hradaṇ gatvā stambhajitvā

तदम्भः।

tadambhah-

दुर्योधनम्विरथम्भग्नशक्तिंतदा॥ ६९॥

Durjodhanam viratham, bhagnaśaktiṇ; tadā (*etc.*). 69.

यदाश्रौषम्पांडवांस्तिष्ठमानान्गत्वाह्रदम्वासुदेवेन

Jadāśrausham Pāṇḍavāṇs tishṭhamānān gatvā hradam Vāsudaevaena

सार्द्धं।

sārddhaṇ

Literarum compositarum analysis.

स्प=ह्+प. ङ्ग=ङ्+ग+र. द्य=द्+य. ग्न=ग्+न. न्ग=न्+ग.

अमर्षणंधर्षयन्तःसुतंमेतदा। ॥७०॥

Amarshaṅaṇ dharshajantah- sutaṇ mae; tadā (*etc.*). 70.

यदाश्रौषम्विविधांश्चित्रमार्गान्गदायुद्धेमंडलशश्चरंतं।

Jadāśrausham vividhāṇṡ tshitramārgān gadājuddhae maṇḍalaśaś tsharātaṇ,

मिथ्याहतम्वासुदेवस्यबुद्ध्यातदा। ॥७१॥

Mithjā hatam Vāsudaevasja buddhjā; tadā (*etc.*). 71.

यदाश्रौषंद्रोणपुत्त्रादिभिस्तैर्हतान्पांचालान्द्रौपदेयांश्च

Jadāśraushaṇ droṅaputtrādibhis tair hatān Pāṇtshālān Draupadaejāṇṡ tsha

सुप्रान्।

suprān,

कृतम्बीभत्समयशस्यंचकर्मतदा। ॥७२॥

Kṛitam bībhatsam ajaśasjaṇ tsha karmaṇ! tadā (*etc.*). 72.

यदाश्रौषम्भीमसेनानुयातेनाश्वत्थाम्नापरमास्त्रम्प्रयुक्तं।

Jadāśrausham bhīmasaenānujataena Aśvatthāmnā paramāstram prajuktaṇ

क्रुद्धेनैषीकमवधीज्जैनगर्भंतदा। ॥७३॥

Kruddhaena, Aishīkam avadhīd jaena garbhaṇ; tadā (*etc.*). 73.

यदाश्रौषम्ब्रह्मशिरोऽर्जुनेनस्वस्तीत्युक्त्वास्त्रमस्त्रेण

Jadāśrausham Brahmaśiro 'rdshunaena, svasti, iti uktvā, astram astraeṅa

शांतं।

śāṇtaṇ,

अश्वत्थाम्नामणिरत्नंचदत्तंतदा। ॥७४॥

Aśvatthamnā maṅiratnaṇ tsha dattaṇ; tadā (*etc.*). 74.

Literarum compositarum analysis.

ध्य=ध्+य. द्ध=द्+ध. त्त=त्+त्. त्र=त्+र. त्य=त्+य.
म्न=म्+न. ह्म=ह्+म. क्ष=क्+ष. त्व=त्+व. न्त=न्+त.

यदा

यदाश्रौषंद्रोणपुत्त्रेणगर्भेवैराज्यावैपात्यमाने
Jadāśraushaṇ droṅaputtraeṅa garbhae vairādjā vai pātjamānae
महास्त्रैः।
mahāstraih-,
द्वैपायनःकेशवोद्रोणपुत्त्रम्परस्परेणाभिशापैः
Dvaipājanah-, Kaeśavo droṅaputtram parasparaeṅa abhi śāpaih-
शशाप॥७५॥
śaśāpa. 75.
शोच्यागांधारीपुत्त्रपौत्त्रैर्विहीनातथाबंधुभिःपितृभिर्
Śotshjā Gāṇdhārī puttrapauttrair vihīnā, tathā baṇdhubhih-, pitribhir
भ्रातृभिश्च।
bhrātribhiś tsha!
कृतंकार्य्यंदुष्करम्पांडवेयैः प्राप्तं राज्यमसपत्नम्
Kṛitaṇ kārjaṇ dushkaram Pāṇḍavaejaih-! Prāptaṇ rādshjam asapatnam
पुनस्तैः॥७६॥
punas taih-! 76.
कष्टंयुद्धेदशशेषाःश्रुतामेत्रयोऽस्माकंपांडवानां
Kashṭaṇ! Juddhae daśaśaeshah- śrutā mae, trajo smākaṇ Pāṇḍavānāṇ
चसप्त।
tsha sapta!
द्व्युनाविंशतिराहृताक्षौहिणीनांतस्मिन्संग्रामेभैरवे
Dvjunāviṇśatir āhatā akshauhiṇīnāṇ tasmin saṇgramae bhairavae
क्षत्रियाणां॥७७॥
kshatrijāṇaṇ! 77.

Literarum compositarum analysis.

च्य=च+य. ष्क=ष+क. द्व्यु=द्+व+य+उ.

तमस्त्वतीवविस्तीर्णम्मोहआविशतीवमां ।

Tamas tvatīva vistīrńam, moha āvisati iva māṇ

संज्ञांनोपलभेसुतमनोविह्वलतीवमे ॥७८॥

Saṇdshṅāṇ nopalabhae, Suta! mano vihvalati iva mae! 78.

सौतिरुवाच ॥

Sautir uvātsha:

इत्युक्त्वाधृतराष्ट्रोथविलप्यबहुदुःखितः ।

Itj uktvā Dhṛitarāshtro 'tha vilapja vahuduh-khitah-,

मूर्छितःपुनराश्वस्तःसंजयम्वाक्यमब्रवीत ॥७९॥

Mūrtshhitah-, punar āśvastah- Saṇdshajam vākjam abravīt; 79.

संजयैवंगतेप्राणांस्त्यक्तुमिच्छामिमाचिरं ।

Saṇdshaja! Aevaṇ gatae prāńāns tjaktum itshhāmi, mā tshiraṇ!

स्तोकंह्यपिनपश्यामिफलंजीवितधारणे ॥८०॥

Stokaṇ hjapi na pasjāmi phalaṇ dshīvitadhārańae! 80.

Literarum compositarum analysis.

स्त्व=स+त+व. ह्व=ह्+व. क्त्व=क्+त+व. क्य=क्+य. स्त्य=स+त+य. ह्य=ह्+य. श्य=श+य.

SERMONIS PRAEMISSI EXPOSITIO CUM SCHOLIIS NĪLAKAṆṬHAE.

Śloka 1.

जयत्सु *vincentibus*, in casu 7. hic absoluto, masc. plur. partic. praes. verbi activi, e radice जि conj. 1, *vincere* etc. इ rad. secundum regulam conj. mutatur in ए, quod ante vocalem fit अय, et affixa partic. praes. terminatione अत facit जयत. Idem particip. efficitur, si pro अन्ति terminatione pers. 3 plur. praes. act. substituimus अत.

पाण्डुपुत्रेषु *Pāṇḍu filiis*, vocabulum ex ea compositorum classe, in qua nomen subst. sub titulo tatpurusha fingitur e duobus vel pluribus aliis, quae praeter ultimum omnia in forma fere rudi casus cujusvis locum tenere possunt exceptis nomin. et vocativo. पाण्डु in eadem hic est pro casu 6. vel 5. *Pāṇḍu* fuit Indiae rex, qui cum *Dhṛitarāshtra* originem duxerat a *Kuru* rege Quum *Pāṇḍu* loco *Dhṛitarāshtrae* fratris, qui natu quidem major sed oculis captus erat, aliquamdiu in India septentrionali regnasset, post multas et sapientia et fortitudine subactas regiones deposuit imperium, atque in solitudinem secessit, ut sapientum conversatione uteretur. Ibidem a *Kuntī* et *Mādrī* uxoribus accepit *Judhishṭhiram*, *Bhimasaenam*, *Ardshunam*, *Nakulam* et *Sahadaevam* filios

quinque, ex quinque diis conceptos. Qui, cum, sapientum institutionibus exculti, post patris mortem in patrui aulam cum *Kunti* matre venissent, virtutum rerumque gestarum gloria excelluerunt, et in lusibus et in bellis cum regibus vicinis victoriosi. Nominis illius radix est पाऽ conj. 1 et 10. *movere*, *cumulare*; cui, dum flectitur, ex nasi literis apta inserenda est more verborum plurium, quibus in radicum catalogis इ subjungitur. Eo fit पाण्ऽ, et, अ affixo, पाण्ऽ *eunuchus*; vel, si radicis vocalis अ prolongatur, पाण्ऽ *subflavus*, *albicans* etc. Hic autem voci subjectum est ऽ, quod ad nomina diversa formanda adhibetur. *Pāńdum*, ut mythos fert, mater ejus, horrore pallida conceperat. पुत्रेषु *filiis*, in casu 7, quocum, quippe substantivo suo, congruit जयत्सु. पुत्र in *Mani* legibus et al. derivatur a *put* infernus et *tra* salvans, liberans. त्र formatur e radice त्रै conj. 1 liberare, redimere, fovere, cui, si diphthongo rejecta affigitur अ, ut solet, agentis significatio tribuitur. Ejusmodi vero nomina raro occurrunt nisi in compositis, e. c. द्विप *qui bis bibit*, i. e. elephas etc. a द्वि bis et पा bibere. In पुत्र est *put* in forma rudi casus 5 loco vel ablativi. Cf. declinat. tab.

श्रुत्वा *audito* vel *postquam audiverat*, praeteriti indef. participium indecl. rad. श्रु conj. 1 *audire*, *intelligere* etc. affixo त्वा V. conj. tab.

सुमल्दप्रियं *malignissimum* in casu 2 vel accus. neutr. sing. adjectivi compositi. सु adverb. *admodum*, *bene* etc. a rad. षु conj. 1 *excellere*, *producere*, *movere* etc. महत् *magnum*, *crescens* etc. e rad. मह् conj. 1 *crescere* et c. 10 *magnificare* etc., cui affixum est अत् terminatio partic. praes. अप्रियं *malignum*, *odiosum*, *malignitas* etc. e privativo अ et rad. प्री conj. 9 et 10 *placere*, *satisfacere* etc. घ affixo et ई mutato cum इ efficitur प्रिय placitum, amatum, favor etc. Adjectiva composita, quae a grammaticis hindicis forma v a h u v r ī h i notantur, fiunt compositione vel substantivorum plurium vel adjectivorum, prae-

posit., negat. etc., quorum fere nullum, praeter nomen in fine, flectitur. Hoc vero cum nomine subst. aut pronomine, etiamsi ipsum non exprimatur, ut genere, numero et casu conveniat necesse est. At notandum, in compositione pro महत ex regula substitui महा, e. c. महात्मा magnanimus, महेश्वर magnus dominus i. e. *Śiva*, महाबल qui magnae potentiae est Ante vocem autem, quae aliquid fieri vel transformari indicat, महत retinetur; e. c. महद्भूतः magnus factus. त ante literam mollem abit in द. V. reg. orthoep. दुर्योधनमतं *Durjodhanae mentem*, cas. 2. neutr. sing. substantivi compositi pro norma tatpurushae, de qua v. pag. 21. दुर्योधन i. e. *male pugnans*, nom. proprium, compositum instar सुमहत pag. 22. दुर् *male, duriter* etc., fere prorsus contrarium vocis सु significat. V. s. Radix ejusdem est दुष conj. 4. malum, impurum esse, perdere etc., quo fit दोष malum, vitium. Ex orthoepiae regulis radicis ष mutari potest cum ः visarga; e. c. दुःस्थ i. e. male stans, pauper; visarga vero ante sonantem cum र, ut दुर्गत i. e. aegre vadens, pauper. Cf. orth. योधन *pugnans, pugna*, rad. युध conj. 4. pugnare. अन, quod et agentis nomen saepius et actionis format, affixum radicis vocalem una convertit, hic उ in ओ. मतं mens, animus, consilium etc. regitur a श्रुत्वा, et derivatur a r. मन् c. 4. et 8. nosse, intelligere, c. 10. inhibere, arcere etc. Partic. praet. त affixo, न rejicitur. Participium hoc pro substantivo gen. neut. frequenter ponitur, e. c. दत्तं donum; alias ut adj. m. दत्तः f. दत्ता n. दत्तं. In composito मत etiam casus 2 masc. esse potest vocis मत intelligens etc., quae ejusdem rad. त adsumsit pro न, e. c. परिमत penitus intelligens. *Durjodhana Dhritarāshtrae* et *Gāndhāris* filius fuit, qui inter centum fratres praecipuus omniumque locum tenens, cum invidia arderet propter adplausum populi, quo *Pāṅḍi* filii celebrabantur, exitiosi auctor fuit belli, quod

principale *Mahābhāratī* argumentum est. —— *Nīlakaṇṭha* ad h. l. addit: दुर्योधनमतं जयोमृत्युर्वास्तुनतु राज्यार्द्धं देयमिति , i. e. Durjodhanae mens (erat): «Victoria aut mors, esto. Nonne regni dimidio cedendum (foret)?»

ज्ञात्वा *cognito*, e r. ज्ञा c. 9. nosse, scire etc. et त्वा part. praet. terminatione affixa. V. supra श्रुत्वा quocum eandem formam habet et constructionis vim, utpote quod ad eundem nomin. spectat, de quo infra.

कर्णस्य *Karṇaṣ*, nom. prop. in c. 6 vel genit. masc. sing. *Karṇa* primus erat *Kuntī* filius, quem, ante quam *Pāṇḍo* nuberet, per artem magicam conceptum a *Sūrja* i. e. sole, in lucem edidit inauribus aureis splendidum. Eo nomen sortitus est a कर्ण auris, quod कर्ण radicem habet et अ affixum. *Karṇa*, qui et अर्कतनय solis filius dictus, Pāṇḍavarum frater natu maximus, *Aṅgae* principatum tenuit, unde appellatus est अंगराज, et a *Tshampa* urbe nomen tulit *Tshampādhipa* i. e. *Tshampae* dominus. Ad nomen hoc et quod sequitur, subaudi मतं mentem, quod compositi supra pars est, hic vero suppletur per particulam तथा, quae infra ponitur.

शकुनेः *Śakunis*, nom. prop. cas. 6. masc. sing. V. declin. nominum in इ. Śakuni idem est cum Saubala (infra sloka 19) et cum Gāndhārarādsha i. e. Candaharis rege (sl. 8). शकुनि quod etiam et vulturem indicum notat et vulgo avem, derivatur a शक् conj. 5. compotem, capacem esse, c. 1 timere etc. Visarga vero ante mutam convertitur in स, quo fit शकुनेस

तथा *similiter*, adverb. e pronomine तद् hoc et था suffixo, quo indicantur modus, ratio, qualitas; ut कथा quomodo? अन्यथा alio modo. तथा hic significat eodem modo quam Durjodhanae affectos Karṇae et Śakunis animos, eosque Dhṛitarāshṭrae cognitos.

Śloka 2.

धृतराष्ट्रः *Dhṛitarāshtra*, in c. 1. sing. masc. est nomen pr. factum ex epitheto composito ad formam vahuvrīhi (v. pag. 22. sq.), quod, ut Durjodhana substantive, ponitur in nominativo, ad quem, quae adhuc exponuntur, respiciunt. Nomen hoc, quod compositum est ex धृत et राष्ट्र, significat eum, a quo imperium tenetur. धृत partic. pr. *tentum* est a r. धृ c. 1. et 10. tenere, possidere et त suffixo. राष्ट्र subst. m. et n. *regnum* a r. राज् c. 1. regnare, lucere, affixo त्र quo formantur nomina instrumenti, vasis etc. Sic शास्त्र est, quidquid legem continet, sive sententia sit sive liber, a शास् regere, praecipere; पात्र patera, a पा bibere. ज् ultima radicis, dum haec formatur, convertitur in ष्, unde त् sequens fit ट्. V. conjug. et orthoep. Nominativi visarga propter palati literam sequentem exprimitur per श्, quo fit धृतराष्ट्रश् Haec compositionis ratio, quae partic. passivo etiam agentem notat, frequens est et notatu digna: sic धूतपाप is, a quo peccata excussa sunt. Dhritarāshtra *Vitshitravirjae* filius fuit natu major et Pāńdi frater, caecus in lucem editus; quippe quem *Ambika* mater ejus oculis formidine clausis concepisse fertur. Ipse *Kuravarum* pater habitus, patruus autem et tutor fuit Pāńdavarum, qui Pāńdo fratre mortuo qua ipse qua per Durjodhanam filium imperium capessiverat. Id vero accidisse Hindi credunt in fine Dvaparajugae vel aetatis tertiae, quae praesentem, ultimam, praecessit, i. e. ante 5000 ann.

चिरं *diu, longo tempore*, adverbium e rad. चि c. 5 et 10. colligere, cum र affixo et terminatione cas. 2. sing. neut., qua adverbia multa cum simplicia tum composita formantur. चिर etiam in casibus, si 1. et 8. excipias, reliquis, licet non eodem in omnibus sensu, adverbii tamen vim habet.

ध्यात्वा *reputato*, partic. indecl. e rad. ध्यै c. 1. reputare, meditari, versare secum in animo; cui additum est त्वा (v. p. 22. et 24), quo, ut aliis quibusdam affixis, e. c. ता fut., त partic. praet. etc., radicis ऐ convertitur in आ. *Nīlakaṇṭha* in h. l. habet: वृत्तमर्थमनुस्मृत्य versatam rem recordatus.

संजयम (ad) *Saṇdshajam*, nom. prop. m. sing. c. 2. Vox est composita ex सम *cum*, praepositione, qua etiam, quae in conjunctione est, perfectio indicatur, et जय *victoria*, a जि v. p. 21. affixo अ, quod इ in ए mutari postulat. In compositione hac, quae ad formam tatpurushae (p, 21.) facta est, subaudi सन्. Siquidem ponitur pro संजयस न् qui cum victoria est. Saṇdshaja, cui Dhṛitarāshṭra verba fecit, fuit ex numero *Pauraṇikarum*, qui, antiquitatis periti, nomen traxerunt a gravioribus, quas divulgarunt, mythistoriis. *Purana* enim sunt antiquitatis historiae. In Mahābhārati initio śl. 1. Saṇdshaja, qui operis hujus vates, dicitur; लोमहर्षणापुत्रउग्रश्रवाःसौतिपौराणिको नैमिषारण्ये. Lomaharshaṇae filius, aures teretes habens, Sauti (a Suta oriundus) Paurańika in Naimishae solitudine etc.

वाक्यम *sermonem*, c. 2. sing. neutr. a r. वच् conj. 1. 2. et 10. dicere, loqui; in qua, dum literae ultimae, in क mutatae, य abstractorum affigitur, vocalem produci oportet. Crebra est ejusmodi conversio, ubi in fine radicum, dum flectuntur, pro palati literis ponuntur, quae respondent, gutturis. Sic etiam वक्ति dicit, उक्त dictum etc. Casus 2. hic pendet a verbo sequenti.

अब्रवीत् *loquutus est*, pers. 3. sing. praet. verbi act. e rad. ब्रू c. 2. loqui, dicere paefixo praeteriti augmento अ. Verbi hujus ea est anomalia, quae in formae activae praes. singulari, in 3. et 2. pers. praeteriti atque in 3.sing. imperativi literam इ ante terminationes inseri postulet, qua, quod alioqui ante vocalem in उव् mutatur, ऊ radicis ut

in primis imperativi personis, convertitur in अव; sic अब्रवीत् pro अब्रूत. Construitur autem more verborum caussalium, petendi, capiendi et aliis cum duobus accusativis, uno rei altero personae.

Integra sententia haec est: Intellecto Durjodhanae animo, propter Pāṅḍavarum victorias malignissimo eodemque Karṇae et Śakunis cognito, postquam diu secum reputaverat Dhṛitarāshṭra ad Sandshajam sermonem loquutus est. Vernacule: Da Dhṛitarāshṭra bey den Siegen der Söhne des Pāṅḍu den höchst neidischen Sinn des Durjodhana erkannt, den des Karṇa und Śakuni derselben Art vernommen, hat er nach langer Besinnung die Rede zu Sandshaja gesprochen.

शृणु *audi*, 2. pers. sing. imperat. a r. श्रु (cf. p. 22.), quae per anomaliam in activi et medii praesenti, praeterito, conjunctivo et imperativo रु mutat in शृ, et in temporibus iisdem et modis instar verborum conjugationis 5. assumit नु cujus न ob शृ, quae praecedit, literam fit ण

संजय *Sandshaja*! c. 8. sing. cf. p. 26.

सर्वं *totum*, omne, in c. 2. sing. neutr. pronominale, quod regitur a शृणु praec.

मे *mihi*, c. 4. sing. pronominis अस्मद् ego, a r. अस् *esse* et affixo म द्, quo, utpote radice ipsa notatur gaudere, inebriari, dormire stupidum esse. Siquidem Hindus sui ipsius qua separati solum conscientiam pro arrogantis dementia habet et somno. Cf. tab. decl. मे quod ad Dhṛitarāshṭram spectat, pendet a verbo seq.

नच *neque*, sive न *non* च *et*.

असूयितुम् *exprobrare*, vituperare, vilipendere, est infinitivus verbi, quod vel ab असूया calumnia timoris derivatur, vel ab असु periculum, metus etc., ubi ut plura, quae ex nominibus formantur, verba य affixo flectitur. Ejusmodi verba, ut solent alia plura, in quibusdam conjugationis formis ante terminationes इ admittunt (v. conjug. tab. भू)

quo fit असूयितुम्. Construitur autem hic cum c. 4. vel dat. qui praecedit, alias cum praep. अभि ante, coram, quae accus. regit. V. infra.

अर्हसि *dignus es*, (qui mihi nou exprobres, vel, mihi exprobrare te dignum non foret) pers. 2. sing. praes. act. a r. अर्ह् posse, decere, oportere etc. *Nīlak.* ad h. l. मदीयंप्रज्ञाचक्षुष्टंदूषयितुंनार्हसि, meum divinationis oculum vituperare te indignum foret.

Śloka 3.

श्रुतवान् *doctus*, initiatus, in Vaedis versatus, c. 1. sing. m. particip. praet. act., cujus forma rudis affixo तवत् terminatur; casus vero 1. m. sing. aff. तवान्, c. 2. तवंतम् et sic porro, ut कुर्वत् in tab. declin. Foemininum habet श्रुतवती, cujus declinatio, si श्रुतवतीः casum 2. plur. excipias, eadem est, quae कुर्वती, nisi quod hujus anusvara vel न् in illo prorsus omittatur. Hoc etiam observandum in duali neutrius, quod, श्रुतवत्, caeterum plane ut कुर्वत् flectitur. Radix श्रु (cf. p. 22. et 24.) significat audire et discere, unde et Vaedae, libri Hindorum sacri, frequenter nominantur श्रुति *auditio*, a r. श्रु et ति abstractorum affixo.

असि *es*, 2. pers. sing. praes. verbi substantivi a r. अस् esse. V. t. conj.

मेधावी *ingeniosus*, in casu 1. sing. masc. epitheton formatum e मेधा ingenium, acumen etc. (a r. मेध् conj. 1. intelligere, immolare, comitari) et affixo विन्, quo possidendi nomina adjectiva ex substantivis fiunt, ut मायाविन् magicus, magus a माया, sic f. rud. मेधाविन्, in c. 1. m. sing. मेधावी, in c. 2. मेधाविनं, in c. 3. मेधाविना. In reliquis casibus terminationes communes vel simpliciter formae rudi affiguntur, vel, ut in dualis cas. 3—5. et pluralis c. 3—6.,

omisso anusvāra vel न्, litera formae rudis. Foem. c. 1. मेधाविनी easdem per omnes numeros casuum terminationes habet ac श्रुतवती supra. Neutrum vero in c. 1. et 2. sing. मेधावि, du. मेधाविनी, pl. मेधावीनि, in caeteris a masculino suo non differt, atque cum neutro nominum in इ desinentium, fere convenit. V. tab.decl.

बुद्धिमान् *sapiens*, in c. 1. m. sing. a बुद्धि ratio, intellectus, intelligentia, sapientia, e r. बुध्, c. 1. et 4. intelligere, nosse, ac ति, quod ad formanda abstracta radicibus adjicitur, et cujus त hoc loco a ध praecedenti conversum vel in द्, quod aspirationem illius adsumendo tollit, vel, quod eodem redit, in ध्, quod eam extinguit. मत e rad. मन् participium praesentis (cf. p.23) ad plura ex conscientia nomina possidendi fingenda usurpatur, et in casu 1. m. fit मान्, in c. 2. मंतं, in c. 3. मता; atque ita reliqui casus plane regulares sunt, dum modo in du. c. 1. 2. 8. et pl. 1. 8. न् vel anusvara ante त inseratur. Foemininum autem मती et neutrum मत si म ponas pro व, de reliquo per omnes numeros et casus prorsus flectitur ut वती et वत in श्रुतवती et श्रुतवत, q. v. supra.

प्राज्ञसंमतः *inter sapientes aestimatus*, casus 1. sing. masc. vocis, quae ad v a h u v r ī h i formam composita est. प्राज्ञ quidem i. e. praescius, sagax, praesagus, sapiens, derivatur a praepp. प्र pro, prae, ante, ac आ ad, apud, et a r. ज्ञा c. 9. scire (p. 24.), quae in locum आ finalis adsumit agentis affixum अ (p. 22.). संमतः aestimatus, a praep. सम् cum, et rad. मन् nosse. V. p. 23.

Nīlak. ad h. l. habet: तत्र हेतुः श्रुतवान् अधीतीबुद्धिमान पाठतोर्पतग्रंथधारकः मेधावी ऊहापोहकुशलः ॥ अतएवप्राज्ञानां संमतः ॥ i. e. ratio in eo, quia doctus es (Saṇdshaja!) multae lectionis (*vel*, qui literarum studia absolvisti अधीती) sapiens legendo et studendo (*vel*, qui sensum eorum, quae legisti, assequu-

tus es अर्थतः, libros servans, ingeniosus in perscrutando (ऊह), investigandi peritus, itaque etiam inter sapientes aestimatus.

विग्रहे *in disjunctione*, bello, pugna, c. 7. m. sing. विग्रह, quod ut काल in tab. inclinatur, formatum est ex praep. वि, quod crebro locum negationis tenet, cuique latinum *ve* — et *dis* — respondet, ut in वैचित्य vesania, vecordia, ac radice ग्रह c. 1. 9. et 10. capere, sumere, cum अ subjecto, quo plurima variae significationis nomina finguntur.

मम *mei* c. 6. sing. pronom. V. p. 27 et tab. decl.

मतिः *animus*, mens, c. 1. f. sing. a r. मन et abstractorum affixo ति, quo radicis न eliditur. V. p. 23. et 28. Visarga post इ mutatur in, र् si sonans sequatur; quo fit मतिर्. Verbum substantivum अस् hic अस्ति, et alias saepissime subaudiendum. Sic hoc in loco: non in pugnam mihi est animus; vel: disjunctio non est mihi in animo.

नच *neque*, non quidem. V. supra.

आप्रीये *delector*, pers. 1. sing. praes. medii, ex praep. आ ad, apud, et rad. प्री conj. 4., quae in activo et medio ये praefigit terminationibus praesentis, praeteriti, conjunctivi et imperativi.

Nīlak. id explicat verbis: नैवप्रीतिमानस्मि Non equidem gaudio affectus sum.

कुलक्षये *in familiae ruina*, est casus 7. nominis ad tatpurushae formam compositi ex कुल n. familia (quod radicem कुल conj. 1. necessitudine vel familiae vinculo conjungere, et अ subnexum habet) atque ex क्षय m. ruina, lapsus defectio, destructio, cujus radix est क्षि c. 1. dilabi, consumi, deficere etc. Dum huic अ subjungitur, इ convertitur in ए, quod ante vocalem fit अय.

Śloka 4.

मे *mihi*. V. p. 27.

विशेषः *disjunctio*, discrimen, c. 1. m. sing. a praep. वि, quae, opposita praepositioni सम् *cum*, separationem, disunionem etc. indicat (v. supra), et शिष् c. 7. distinguere, definire, describere, determinare qualitatibus singularibus, quae, quum per omnia, si separatim sumantur, caput mortuum efficiant, radici शिष् in c. 10 sensum relinquendi vel deserendi tribuunt, et in c. 1. significationem occidendi. Eidem adnexum est अ converso इ in ए. Quo etiam fit विशेषण sub conditione existens sive determinatum, वैशेषिकाः dialecticorum genus in India, quibus ab auctore et *Aulukium* nomen est; etc.

पुत्रेषु *in filiis* (inter filios), c. 7. V. p. 22.

स्वेषु *propriis*, a स्व proprius, e r. सु producere, parere, (cf. p. 22.) et अ affixo. Nam, quae fecimus ipsi, ea nostra putamus.

पाण्डुसुतेषु *in Pāṅdi filiis* (inter P. f.) in c. 7. m. pl. vox composita ex पाण्डु ut pag. 22. et सुत genitus, natus, filius, a सु parere, gignere cum त participii praet. pas. adjuncto.

वा *vel*, particulae *ve*—, quae vocibus subnectitur, respondet. Sensus hic: neve mihi discrimen inter proprios filios et Pāṅdi genitos.

वृद्धम् *senem*, aetate provectum; c. 2. sing. m. participii praeteriti, a r. वृध् c. 1. increscere, quae, ex ratione supra allata, त participii subjecto fit वृद्ध.

मां *me*, c. 2. sing. pron. अस्मद् de quo p. 27. Accusativus hic regitur ab अभि coram, praep. sequenti, quae hunc casum postulat.

असूयन्ति *despiciunt* pers. 3. pl. praes. activi V. p. 27.

पुत्राः *Filii*, c. 1. pl. m. V. p. 22.

मन्युपरायणाः *discordiae addicti*, in c. 1. pl. m. adjectivum, quod respicit ad पुत्राः, conjunctum ad vahuvrīhim. V. p. 22 sq. मन्यु m. contumacia, ira, rixa, libido, malignitas; a r. मन् c. 10. obsistere, inhibere, cf. p. 22., cui additum यु ligare, miscere, separare, contemnere,

ut in अहंयु superbus, arrogans, ab अहं ego et यु. पराधीनता studium, retentio, obtemperatio, propensio, a पर aliu-, diversus et अयन n. via, semita; hinc पराधीनता proprie, itio in via alterius, ut परतन्त्र dependens a तंत्र norma etc., et मन्युपराधीनां libidinis obtemperatio, irae addictio adjective autem मन्युपराधीनः contumaciae addictus.

Śloka 5.

अहं *ego.* V. p. 27 et t. decl.

तु *vero*, autem, etiam etc. particula.

अचक्षुः *caecus* (connivens), c. 1. m. sing. epitheton compositum ex negat. अ et चक्षुष oculus, a r. चक्ष c. 2. loqui, cui subjectum est उष, quo nomina varia terminantur. Cf. p. 22. sq.

कार्पण्यात *ex imbecillitate indulgenti*, c. 5. sing. neutr. a rad. कृप c. 1. indulgentem, c. 10. imbecillum se praebere; quod subjecto अन fit कृपण imbecillus, miser; etc. addito autem य abstractorum, unde prima syllaba conversa producitur, habetur कार्पण्य.

पुत्रप्रीत्या *per amorem erga filios*, in c. 3. foem sing. (declin. ut बुद्धि in tab.). Vocis secundum tatpurusham (p. 21.) compositae pars prima est पुत्र (p. 22.) altera प्रीति amor, deliciae, quae dependet a प्री amare, delectari (cf. p. 22.) et ति affixo nominum abstractorum.

सहामि *sustineo*, pers. 1. sing. praes. activi a षह c. 1. sustinere, tolerare, ferre.

तत् *ideo*, propterea; particula.

Nīlak. ad h. l. अचक्षुः कार्पण्यात् । आंध्येनदीनत्वात्पुत्रप्रीत्याचतत्सहामिसहेo caecus, connivens, ex indulgentia; per caecitatem quae ex imbecillitate oritur, itaque amore in filios sustineo etc.

मुह्यंतम् *vesanientem*, participii praes. sing. casus 2., qui regitur a praep. अनु *post*. Radix verbi est मुह् vesanire, stultum, dementem, turbatum esse, conj. 4. V. p. 21. et tab. decl.

च *et.*

अनु *post*, secundum, sequendo. Praepositio.

मुह्यामि *insanio*, perturbatus sum, pers. 1. sing. praes. e r. मुह्, de qua supra.

दुर्योधनम् *Durjodhanam*, c. 2. sing. V. p. 23.

अचेतनम् *amentem*, vecordem, in c. 2. m. sing. adjectivum ab अ privativo et चेतना foem. sensus, mens, cogitatio, e r. चित् conj. 1. mentis compotem, expergitum esse, conj. 10. cogitare, recordari, percipere, etc., cui adjectum est अन, et vocalis इ conversa in ए, eadem vi ac in योधन p. 23. अचेतन formatum est ad vahuvrihim ut दुर्योधन, सुमहत्, अप्रिय, अचक्षु supra. Explicatur autem a Nīlakaṇṭha per अल्पबुद्धि exiguus animi.

Śloka 6.

राजसूये *in Rādhasūja*, i. q. in sacrificio regio; c. 7. sing. m. vel n. nominis compositi (p. 21.) ex राजन् rex, a r. राज् p. 25. et affixo अन, cujus न finale in compositione hujus nominis omitti oportet. राज hic locum tenet casus sexti राज्ञः. Altera nominis pars, सूय, sacrificium singulare, caeterum id significat, quod in lucem edendum, producendum etc. Derivatur autem a r. षू conjj. 2. 4. et 6., cujus sensus ab eo radicis षु p. 22. non est diversus, et य participii fut. passivi adjuncto.

श्रियम् *adparatum*, copiam, opulentiam, c. 2. foem. sing., cujus casus 1. est श्रीः, reliquorum autem terminationes aeque communes sunt (v. tab. decl.), si ante eas, quae vocali incipiunt, इय substitueris loco ई. In

casibus vero 4—7. singularis et 6. pluralis etiam duplici modo inclinatur, uno regulari, ut dictum, altero secundo nominum foem. generis, quae in इ desinunt. Rādshasūja sacrificium fuit Hindis maxime solemne, quod gravi quadam occasione data caesar aut rex ipse ingenti sumtu ac magnificentia instituit regibus etiam vicinis assistentibus.

दृष्ट्वा *viso*, quum viderat, particip. indecl. (cf. p. 22. 24. 26.) a r. दृश conj. 1. videre. श palati ante त adnexum fit ष, quo त convertitur in ट. Cf. p. 25.

पाण्डवस्य *Pāndavae* (Pāndo geniti) in c. 6. m. sing. patronymicum formatum affixo अ, quo उ mutatur cum अव. Nomen istud Ardshuna gerit cum quadam excellentia.

महौजसः *propter magnam virtutem splendidi*, adjectivum, quod genere, numero et casu nomini praecedenti respondet. Compositum vero est e महा (cf. p. 3.) et ओजस n. lux, splendor, virtus, a r. ओज conj. 10. potentem esse, virtute praestare, cum अस subjecto in morem plurium nominum. Haec vero, quae in अस desinunt, inclinantur in masc. et foem. terminationibus declinationum communibus, nisi quod अस in sing. c. 1. vertatur in आः, et in du. ac pl. in ओ ante terminationes quae a भ exordiuntur.

तत् *ideo*, itaque, quapropter etc.

च *et*, adeo.

अवहसनं *derisionem*, irrisionem, c. 2. neutr. sing. a praepos. अव deorsum, de—(in compositione), hinc etc. et rad. हस conj. 1. ridere, subjecto अन. V. p. 23.

प्राप्य *accepto*, vel quum nactus esset, (irrisionem sibi contraxisset); participium praeteriti indecl., quod autem radici य subjiciendo formatur nonnisi praepositione aliqua eidem addita. Itaque hoc verbum ortum ex प्र pro, prae etc., r. आप conj. 5. habere tenere et य affixo.

सभारोहणादर्शने *ascendendo et intuendo in aula*, in c. 7. n. sing. vocabuli compositi pars prima est सभा f. aula, palatium, coetus, quod hic casus 7. सभायां locum tenet, a praep. सह vel सम cum, una, et radice भा conj. 2. lucere, splendere, (unione lux); altera pars est रोहण ascensus, a r. रुह् conj. 1. ascendere, apparere, provenire etc., adjecto अन ut p. 23.; tertia denique दर्शन inspectio, a r. दृश् conj. 1. videre, intueri, cujus ऋ, adjiciendo अन convertitur in अर्. V.l. c. Integra vox ad duplicem formam composita est; nempe रोहणादर्शन ad eam, quam conjunctionem, d v a n d v a m, dicunt, quaque nomina substantiva ejusdem casus, omissa eorundem copula, ita conjunguntur, ut ultimum vel in numero singulari generis neutrius ponatur, vel in alterutrius generis duali aut plurali, reliquis, quae praecedunt, nominibus, in forma plerumque rudi, certo tamen ordine, praemissis. Sic रोहणादर्शन ascensus et contemplatio, इन्द्राग्नी Indra et Ágni, ब्रह्मविष्णुशिवाः Brahma, Vishńu et Síva. Dictum vero vocabulum hic denuo compositum est alteri सभा ad normam t a t p u r u s h a e. V. p. 21. Sensus est: postquam Durjodhana in Rādshasūjae sacrificio inspexerat magnificum Pāńdavae virtute magna pollentis adparatum, itaque irrisionem sibi contraxerat ascendendo et intuendo in aula, etc., de qua in Mahābhārat initio: विमानप्रतिमांतत्रमयेन सुकृतांसभां।पाण्डवानामुपहृतांसदृष्ट्वापर्यतप्यत ॥ तत्रावहसितश्चासीत्। i. e. ad formam currus coelestis a Titanum artifice (mago मयेन q. e. शिल्पिनादैत्यानां) magnifice constructum palatium, a Pāńdavis possessum ipse cum vidisset, totus exarsit. Atque hic eidem irrisum fuit, etc.

Śloka 7.

अमर्षणः *impatiens* (furiosus,) c. 1. m. sing. a privativo अ et rad. मृष conjj. 1. 4. et 10. tolerare, pati, ignoscere, quae formata est ut दर्शन, quod praecedit. Cf. p. 23. Subaudiendum hic: factus est. Nīlak. ad h. l. अशान्त inquietus, implacatus.

स्वयं *ipse*, virtute propria, indecl. ex स्व proprius et य addito. V. supra śl. 4.

जेतुम् *vincere*, infinitivus a rad. जि quam formando इ in ए mutat. V. p. 21. et tab. conj.

अशक्तः *impotens* vincendi, superando impar, c. 1. m. sing. ex privativo अ et r. शक् conj. 5. posse, parem, capacem esse, affixo participii त, quo verba intransitiva significationem activam retinent, ut Latinorum deponentia. Forma compositionis est vahuvrīhi, sed et tatpurushae adnumeratur.

पाण्डवान् *Pāndavas*, c. 2. m. pl. V. p. 22. et 32.

रणे *in praelio*, c. 7. m. sing. a r. रण conj. 1. ire, sonare, subjecto अ.

निरुत्साहः *contentioni impar*, viribus exerendis ac intendendis, in casu 1. m. sing., vox composita ex praepos. निर् extra, sine, (opposita नि in) et उत्साह् virium intentio, fortitudo, a praep. उत् sursum, supra, et सह् conj. 4. ferre, posse, vel षह् conj. 1. 4. et 10. sustinere, pati, affixo अ et radicis अ producto. Compositio facta est vel ad vah. vel ad tatpurusham, pro plenius dicto उत्साहाधाशक्तः. Sed निरुत्साहः etiam simpliciter potest denotare eum, qui sine contentione est. Subaudi अभूत् fuit vel factus est.

च *et.*

संप्राप्तुम् *in potestatem suam redigere*, subjicere, infinitivus, qui

dependet a निरुत्साहः, i. e. viribus exerendis subigendi impotens, vel simpliciter: qui vires non exerit ad devincendum. Vocabulum ortum ex praepp. सं et प्र ac radice आप् q. supra.

सुश्रियं *fortunatum*, felicem, in c. 2. m. sing. Vox haec, quae cum praeced. construitur, ad vahuvrīhim composita est ex सु valde (p. 22.) et श्री fortuna secunda, felicitas p. 33. sq., ut सुप्रजाः is, qui bonam habet progeniem, a प्रजा progenies, (cf. p. 32), सुवचाः eloquentia instructus, a वचस् vox, sermo; sic सुश्रीः felicitate, fortuna secunda fruens. Nīlak. ad h. l. सुश्रियं शोभनाश्रीर्यस्यतंचयुधिष्ठिरं। संप्राप्तुम् वशेकर्त्तुम् ad felicem i. e. cujus. splendida fortuna, eumque Iudhishṭhiram devincendum sive in potestatem redigendum. पाठ्यांतरेस्पष्टोऽर्थः sic manifestus lectionis sensus.

क्षत्रियः *unus ex Kshattris*, sive militibus, i. e. ex secundo Hindorum ordine, qui et militaris et regius est; c. 1. m. sing. a r. क्षद् conj. 1. tegere, defendere, felicem, splendidum esse, affixo त्र, cf. p. 25., unde क्षत्त्र is, a quo (regnum) defenditur, et in locum अ finalis substituto इय, fit क्षत्रिय ad Kshattrarum ordinem spectans; ut यज्ञिय ad sacrificium pertinens, a यज्ञ sacrificium etc.

अपि *etsi*, quamvis, etiam; particula.

सन् *qui est*, in c. 1. m. sing. participium praes. verbi अस् conj. 2. esse. Sensus est: quamvis ex ordine bellatorum sit.

Śloka 8.

गांधारराज संहितः *cum Gāndhārae rege consociatus*, foedere junctus, in c. 1. m. sing. vox composita. गांधारराज (ad tatpurusham) rex Gāndhārae est Śakuni, de quo p. 24. sq. 33. et infra Derivatur nomen hoc a radice गन्ध् c. 10. quaerere, cupere, petere, ire,

movere etc., quae adsumendo अ fit गन्ध m. odor, aroma, cognatio, superbia, parvum; et, producendo radicis अ, गान्ध odorum plurium copia, odoramentum. Reliquum autem vocis, आर ortum ex ऋ conj. 3. ire, conj. 1. attingere etc., quod, अ sub finem addito, conversum producitur. Hinc गान्धार (odores spargens etc.) septem tonorum unus in musica. De Gāndhāri matre Durjodhanae et de Gandharbis, musicis coelcstibus, v. infra. Unde vero Candahar regio, quae inter Persidem et Indiam septentrionalem sita est, nomen istud acceperit, longius perquirere, hic supersedendum ducimus. De altera vocis hujus parte राज rex v. supra. Ultimae autem सहितः vel, ut nobis videtur, धा conj. 3. tenere, fulcire, servare, radix est, cujus praeteriti passivi participium per anomaliam est हित; vel हि conj. 5. ire, increscere, limitare, quae eodem participio ex regula utitur. Praepositio सह cum, vel per apocopen स, radici priori tribuit sensum cohaerendi, conjungendi etc. सहित vero cum गांधारराज ad vahuvrihim conjungitur.

छद्मद्यूतम् *lusum dolosum*, doli, in c. 2. sing. n. substantivum compositum ad tatpurusham. छद्मन् n. in compositione छद्म, dolus, fraus, occultatio, radicem habet छद् conj. 1. et 10. tegere, celare, abscondere, cui subjectum est मन्, quo ex radicibus pluribus nomina formantur. द्यूत lusus, participium praet., quod frequenter substantivi vicem implet, a r. दिव् conj. 4. ludere etc., quae, त participii admittendo, इव्, prout videtur, contra regulam, mutat in यु vel यू, quo fit द्यूत loco दिवित vel दिक्त, quod orthoepiae repugnaret.

अमन्त्रयत *consuluit*, clam deliberavit, convenit (cum eo) pers. 3. sing. praeteriti activi, a r. मन्त्र conj. 10. clam loqui, consulere, cui nasi litera inserenda. V. p. 22. Consuluit fraudulentum aleae lusum, quo integrum regnum sortiretur.

तत्र *in hoc*, ibi, adverbium ortum ex तद् hoc et त्र subjecto, quo,

quae casus septimi locum tenent, adverbia loci ex pronominibus et pronominalibus plurimis formantur. Sic सर्वत्र ubique, a सर्व totus, omnis, अन्यत्र alibi, ex अन्य alius, etc.

यद् *quid*, c. 1. u. sing. pronomen, quod declinatur ut तद् in tab. declinationum.

यत् *quare*, indecl. cognatum voci priori. Vel यद्यद् quidquid.

यथा *quomodo*, indecl. a यद् affixo था. V. p. 24.

ज्ञातं *cognitum*, c. 1. n. sing. participii a radice ज्ञा. V. ibid.

मया *a me* (per me,) c. 3. sing. pronom. अस्मद् *ego*. V. tab. decl.

संजय *o! Sanḍshaja!* V. p. 26.

तद् *hoc*, c. 1. n. sing. pronominis.

शृणु *audi*. V. p. 27.

Hunc ślokam Nīlakaṇṭha sic interpretatur: तत्रतस्मिन्द्यूतेमंत्रितेसतिर्यंपश्चाद्भवद्यद्यज्ज्ञातंजयाशाप्रतिरोधकंतत्सर्वंमयानिगद्यमानंशृणु ॥ लोकद्वयस्थितज्ञानाभावेपिमूढाःस्वौकिकवृत्तार्थस्मृतिमात्रेणास्वात्मानंतुर्वन्ति इतिधृतराष्ट्रोक्तिव्याजेन दर्शयति h. e. ibi, in hoc ludo consulto improbe (सतिर्यं modo clandestino, perfido ac injusto), posteaque quid, quare eveniat, quo victoriae spes obstruatur, hoc, totum a me inspectum, audi. In natura scientiae rerum, quae mundo altero servatae sunt, hallucinantes, quo cursus mundani rationem recordantur, momento spiritum proprium laedunt. Ita ex Dhṛitarāshṭrae sermone manifestum facit.

Śloka 9.

श्रुत्वा *audito*. V. p. 22.

तु *vero*.

मम *mei*. V. supra.

वाक्यानि *sermones*, verba c. 2. neutr. pl. V. p. 26.

बुद्धियुक्तानि *rationi consentaneos*, sapientiae congruentes. Adjectivum hoc, quod spectat ad substantivum praecedens, componitur ex बुद्धि, de quo v. p. 29. et युक्त conjunctum, a radice युज् conj. 7. jungere, unire, meditari etc., त participii adjecto, quo palati literae in eas, quae ipsis respondent, gutturis convertuntur. Cf. p. 26. et a. l.

तत्त्वतः *ex principiis*, quod ad essentiam rerum; adverbium formatum ex तत्त्व n. essentia, principium, elementum, interius rei, et subjecto तः, quo adverbia maximam partem cum ablativi significatione finguntur ad originem modumque rerum indicandum. Sic आदितः ab initio, ततः ab hoc, धर्मतः justo modo etc. तत्त्व vero derivatur a तद्, quo cum pronomen *hoc* exprimitur tum in Vaedis plerumque, primum *esse*, prima mundi anima, naturalis conditio, primum Brahm., etc. (a तन् conj. 8. extendere, pandere, etc.), ac त्वं, quod et abstracti affixum est et ipse casus primus sing. pronominis युष्मद् tu. Locus hic ita reddi posset: intellecto autem verborum meorum, quae sapientiae congruunt, sensu ac vi interna, etc.

ततः *inde*, a तद् hoc et तः. V. articulum, qui praecedit. Ex orthoepia visarga mutatur est in ओ.

ज्ञास्यसि *cognosces*, pers. 2. sing. futuri indef. a radice ज्ञा. V. supra p. 24.

मां *me*, c. 2. sing. pronominis.

सौते *o! Sauti!* in c. 8. sing. masc. (V. in t. decl. कवि), सौति patronymicum Sandshajae (p. 26.), derivatur a सूत, q. e. ex primo et secundo Hindorum ordine oriundus, filius regius etc., hic vero nomen proprium. Radicem habet षू (cf. p. 22. et 33.), et त participii praet. subjectum. Quaedam enim patronymica formantur इ suffixo, quo prima nominis vocalis vel simpliciter vel conversa producitur. Infra śl. 67.

Saṇdshaja ipse Sūta compellatur, śloka autem 78. vocatur Sauti.

प्रज्ञाचक्षुषं *providendo caecum*, me, qui, quae necessario eventura sunt, providens, conniveo; in c. 2. masc. sing. adjectivum compositum ex प्रज्ञा f. providentia, scientia, quod casus sexti locum hic implet (cf. p. 29.), et अचक्षुष caecus, de quo v. p. 32. Verum etiam legi posset चक्षुषं, ubi sensus foret: oculo praescio, providentiae, instructum.

इति *ita*, sic, particula, quae frequenter occurrit, indicans congruentiam, adsensum, causam, finem etc.

उत *annon*? particula interrogandi, dubitandi etc. Vel इत्युत ita etiam; nec aliter.

Nīlakaṇṭha ad h. ślokam: श्रुत्वेति केचित्तुप्रज्ञाचक्षुषमितिविशेषणा दनागतार्थकथनं धृतराष्ट्रेण क्रियते ० cognito etc.; ai quidam: Providendo caecum (se dicit). Hac determinatione a Dhritarāshṭra fit narratio rerum, quae nondum acciderunt.

Metrum ślokarum 9. praemissorum, quibus praedictionis sequentis praefatio fit, maxime usitatum in purāṇīs, śāstris aliisque operibus, anushṭubh dicitur, cujus śloka continet versus duos, versus autem caesuram unam habet, vel duo pāda sive quadrantes (unde tshatushpād dicitur), pād vero quodvis octo syllabas, quarum in quovis quadrante quintam brevem esse oportet, sextam longam, septimam vero alternis longam et brevem, sive quarum ante ultimam in pāde primo et tertio ponendus est bacchius, in secundo et quarto amphibrachys, post primam vero pādis syllabam nunquam anapaestus aut tribrachys, nec post eam in secundo et quarto pāde amphimacer. Quod autem ad primam cujusvis pād syllabam et ultimam, idem est, sive breves sint sive longae. Praedictionis vero sequentis metrum vocatur trishṭubh, cujus śloka 44. syllabis absolvitur, sive duobus versibus aut 4. pādis; horum autem quodvis 11. syllabis. Quatuor pādorum quodvis desinit

in duos bacchios, ac secundam et quartam longam habet, pad autem secund. et quart. quoque tertiam. In quovis śloka primi pādi initium et quart pad integrum repetuntur.

Śloka 10.

यदा *quum*, quando, quoniam; particula conjungens sive adverbium temporis, ortum ex pronom. यद् quod, et दा affixo ejusmodi adverbiorum; ut सर्व्वदा semper, अन्यदा alio tempore, तदा tunc temporis etc.

अश्रौषं *audivi* (cognoverim, provideam) pers. 1. sing. praet. indef. activi, ubi radicis श्रु vocalis उ ex regula convertitur in औ. Nīlak. ad h. l, तत्राश्रौषमिति भूतार्थलुङ्प्रयोगानुपपत्तेः i. e. hoc in loco, audivi, praeteritum indefinitum (quod Grammatici per लुङ् indicant) denotat id, quod futurum sit. Alia enim ejusdem acceptio inepta foret. Ex his Nīlakanthae verbis patet illius temporis significatio. Nam quae aliquando eventura sunt, a Dhṛitarāshṭra ut facta narrantur, atque ut talia per tempus indefinitum describi solent, quod ob id ipsum, quia non de certo facto praeterito, sed de eo est, quod fieri possit vel eventurum sit, in comparatione tempus praesens verbi sequentis adsciscit, quoniam cum eo, quod est, comparatur

धनुः *arcum* c. 2. sing. neutr. a r. धन् conj. 1. sonare, strepere, affixo उष् ut in चक्षुष् p. 32.

आयम्य *intenso* (adducto arcu), praeteriti participium indecl., quod formatur ex praepositione आ ad, radice यम् conj. 1. tendere, sistere, cohibere, continere, restringere, refrenare, et य adjecto. V. प्राप्य p. 34.

चित्रं *variegatum*, pictum, varium, in c. 2. neutr. sing. adjectivum ortum a radice चित्र् conjugationis 10. variis coloribus pingere, cui additum अ.

विद्धं *fissum* c. 2. neutr. sing. participii praet. a radice विध् conj. 6. findere, dividere, regere etc. affixo त participii. Cf. p. 29. et 31.

लक्ष्यं *scopum*, metam, signum, in c. 2. neutr. sing. substantivum, ad quod, quae praecedunt, spectant. Radix ejusdem est लक्ष् conj. 1. et 10. videre, observare, distinguere, designare, य affixo participii futuri, unde लक्ष्य quod conspiciendum est.

पातितं *dejectum*, c. 2. neutr. sing. participii in forma, quae effectionem una denotat, ad लक्ष्यं respicit, derivatum a पत् conj. 1. cadere, movere, in forma effectionis पाति facere, ut quid cadat, i. e. dejicere, cui participii praet. त subnexum est.

वै pro particula ad explendum habetur; hic quidem reddi posset per *sane, vere* etc.

पृथिव्यां *in terra*, c. 7. sing. foem. subst. पृथिवी a r. पृथ् conj. 10. projicere, affixo इवी, vel a r. प्रथ् c. 1. et 10. projicere, celebrare, र् converso in ऋ. In Vaedis terra artificis mundi opus celebre dicitur et insigne.

कृष्णां *Krishńam*, in c. 2. sing. foem. nomen proprium Draupadis i. e. Drupadis filiae, quae postea Pāńdavarum uxor communis facta est. कृष्णः generis masculini et celeberrimae Vishńi metamorphosis nomen est et Ardshunae ac Vjāsae. Radix autem ejusdem कृष् conj. 1. attrahere, allicere, ad se rapere ut magia fascinando animos vel magnete trahendo ferrum; conj. 6. lineas, sulcos ducere arando terram. Radici subjectum est न् more plurium nominum et foeminini आ.

हृतां *captam*, acceptam: c. 2. sing. foem. participii praet. pas.; a r. हृ conj. 1. capere etc. त subnexo.

प्रेक्षतां *inspectantium*, c. 6. m. plur. participii praesentis, a praepos. प्र pro et r. ईक्ष् conj. 1. videre, percipere. Cf. tab. decl. Participium hoc spectat ad nomen, quod sequitur.

सर्व्वराज्ञां *omnium regum*, c. 6. m.plur., subaudi पुर्व्वतः coram, quod construitur cum genitivo; i e. coram inspectantibus omnibus regibus. Nomen istud compositum est ex सर्व्व omnis et राजन् rex. (cf. p. 27, et 25.) . Hoc, quum declinando vocalem ultimam अ modo producat, modo, ut et alias न finale, prorsus omittat, e. c. in राज्ञां, caeterum terminationibus utitur plane communibus.

तदा *tum*, tunc, adverbium ex तद् hoc et दा temporis affixo. V. supra यदा, quod si verteret: Ex illo tempore, quo cognovi etc., तदा interpretans omittere posset.

न *non.*

आशंसे *spero*, desidero; pers. 1. sing. praes. verbi medii, quod ortum ex rad. शंस् conj. 1. quae cum praep. आ ad, spem indicat et desiderium etc., ac declinata literam nasi insertam habet, ut पड् p. 22.

विजयाय *victoriae*(ex victoria), in c. 3. sing. masc. substantivum, quod regitur a verbo praecedente, et derivatur a praep. वि (v. p. 30.), quae conjuncta est cum जय victoria, et cujus radix जि vincere. V. 21. et 26.

संजय *Sanḍshaja!* V. p. 26. sq.

Nīlakaṇṭha ad h. śl. habet: पुलाकन्यायेनपरप्राबल्येनिश्चितेप्राकृतापिबलवतासदृप्रसंगनंकुर्व्वंतिधृतराष्ट्रपुत्रस्तुजयाशाविश्वटकेषुअनेकेषुनिमित्तेषुदृष्टेष्वपितांनजग्रो अहोमोहस्यमाहात्म्यमितिवाणियत ॥ अर्थाद्वारतार्थंचसंगृह्णाति यदाश्रौषंधनुरितिआदिभिःसप्तषष्ट्याश्लोकैः । प्रेक्षतांप्रेक्षमाणानां । तानानादृत्यलक्ष्यंपातितंतथैवदुपदेनप्रतिज्ञातत्वात्। विजयायविजयार्थं । तदातदारभ्यनाशंसे । आशंनकरोमि ॥१०॥ i. e. Qui virtute egregiori demonstrata ac stabilita viraginem sortitus est, eo sane heroe hujus conjunctionem efficiunt. Dhṛitarāshṭrae autem filius, post-

quam caussas spei plurimas, quas vincendi habuerat, abscissas vidisset, eandem non abdicavit; vah! magnum dementiae animum hoc modo exhibens! Auctor vero ex proposito Bhāratī caussam 67. ślokis complectitur, quae incipiunt verbis यदाश्रौषं. Coram inspectantibus; nulla eorum ratione habita: metam dejectam; hoc quidem modo, Drupade agnoscente ac consentiente (quia filiam ea conditione promiserat): victoriae caussa. Tunc, ex hoc tempore inchoando non spero, (in victoria) spem nullam pono. —— In Mahābārati poemate Pāṅḍavarum cum Draupade conjunctio maximi momenti est. In ejusdem loco praecedenti dicitur: समवायेततोराज्ञांकन्यांभर्त्तृस्वयंवरांप्राप्तवानर्जुनः कृष्णांकृत्वाकर्मसुदुष्करं ॥ i. e. Regum in coetu Krishṇam puellam, quum ipsa optione sua maritum deligeret, Ardshuna post res difficillimas egregie gestas assequutus est. Rāmam simili modo Sītam nactum legimus. Cf. Rāmājaṅae I. 54. Idem vero factum eundemve mythum, qui per omnem antiquitatem diffusus videtur, latius patere notum est. De sensu autem Dhritarāshtrae, cujus verba interpretamur, pauca addimus. Ipse, qui, dum hic loquitur, non quidem vincendi omne desiderium, sed spem amiserat, noluit videri fratrum bellum sua culpa fovisse, quod foedum foret. Quare se coecum innoxiumque ductum asserit, nec impedire amplius posse, Sandshajae lamentatur, quae in fatis ipse familiae suae eventura cognoverat. Quae dum recenset singula, totidem Mahābhārati capitum argumenta, victoriae spem evanuisse repetens queritur. Quum vero, cui obsistere nequeat, invitum patientemque se ferre pluries confirmat, ita temperata est ejus oratio, ut non sontis sed fato insuperabili cedentis verba audiamus.

Śloka 11.

यदाश्रौषं *quum* (vel, ex illo tempore quo) *cognoverim.* V. supra p. 42. et 44.

द्वारकायां *in Dvāraka*, c. 7. foem. sing. est nomen urbis, in peninsulae Gudsharatensis parte extrema sitae, quae Kṛishṅae tum maxime sedes erat regia, quum a Dsharasanda rege, Mathura, provinciae Dehli, pulsus fuerat; nunc vero a peregrinantibus religionis caussa frequentatur. In annalibus autem indicis assertum legimus, Kṛishṅae Dvārakam post mortem ejus a mari esse absorptam. Nomen illius derivatur a द्वार porta (ex radice द्वृ conj. 1. inhibere, retinere) affixo क, quo formantur adjectiva nomina pertinendi, respiciendi, referendi, possidendi; subaudi नगरी foem. urbs. Dvāraka etiam अब्धिनगरी oceani urbs nuncupatur.

सुभद्रां *Subhadram* (optimam), in c. 2. sing. nomen proprium ab epitheto composito ex सु valde, bene, etc. (cf. p. 22. 37. etc.), rad. भद् conj. 1. gaudere, laetari, placere (et conj. 10.) felicem esse, ac र, quod ad plurima diversae significationis nomina ex radicibus formanda usurpatur. Hinc सुभद्रा valde placens, jucundissima, admodum felix, maxime pulchra.

प्रसह्य *violenter*, per vim, praevalendo, in declin. ex praepos. प्र pro, prae, rad. सह् conj. 4. valere, posse, ferre, ac ल्यप् affixo. Hinc participium indeclinabile, cui plane respondet, praevalendo. Nīlak. ad h. l. पटू नप्यभिभाव्य bellatores etiam audacter et perite dimicantes superando.

उढां *absportatam*, ablatam, raptam, vel uxorem ductam, casus 2. foem. sing. participii praet., cujus radix est वह् conj. 1. ferre, auferre, transportare; त autem partic. subjecto, quod cum finali ह् pro regula abit

in ऊ, initialis semivocalis व ex more quorundam verborum convertitur in उ vocalem, quae ipsi respondet.

माधवीं *Mādhavim*, in c. 2. foem. sing. patronymicum pro माधववंशजां Mādhavae familia natam. Mādhava autem et Vishńu nominatur a Madho daemone, quem cecidit. V. infra śl. 33. Mādhavī eadem est, quae Subhadra supra, Krishńa soror.

अर्जुनेन *per Ardshunam*, c. 3. sing. masc nominis proprii; (v. p. 21. sq.) a r. ऋजु conj. 1. fortem, constantem esse, movere. उ subjecto eadem fit adject. ऋजु rectum, verum etc., addito autem न, vocalem primam una convertendo, अर्जुन efficitur. Ipse, Pāńdavarum praecipuus, plura gerit nomina, ut पाण्डुनन्दन Pāńdi voluptas, कौन्तेय Kuntis filius, ऐन्द्रि et इन्द्रसुत Indrae natus, कार्णजित् Karnáe victor etc. Cf. śl. sqq. et Haematshandrae Kosham

इन्द्रप्रस्थं *Indraprastham*; in c. 2. masc sing. nomen propr. regionis ac urbis Indrae, compositum ex इन्द्र m. Indra, qui Svargae vel coeli inferioris rex est etc., et प्रस्थ m. et n. regio sublata, elevata, montis planum et latus inclinatum. इन्द्र vero derivatur a r. इद् conj. 1. cum splendore magno apparere, potestatem supremam habere; quae nasi literam admittit, ut पद् (p. 23.); et र affixo (p. 46.): प्रस्थ autem a praep. प्र pro, prae et स्था conj. 1. stare, morari etc., subjecto अ, quo radicis आ eliditur (cf. p. 22. et 29.). Indraprastha cum pro Dehli regione tum pro Méru montis mythici latere accipitur. Cum Indra autem et Ardshuna et Krishńa cognatione dicuntur conjuncti. Nam Vishńu est इन्द्रानुज vel इन्द्रावरज Indrae frater junior. Eidem tamen Svargae regi Ardshuna et Krishna adversantur: q. v. infra ślokis seqq. Nīlakańtha Indraprastham dicit सौहार्दी Sauharddam, i. e. amicitiae regionem, a सुहृद् amicus, dilectus.

वृष्णिवीरौ *duos heroes a Vrishńi oriundos*, in c. 2. masc. dual. vocabulum compositum ex वृष्णि nomine proprio, quod etiam denotat virtutis nobilitatem, fascinationem, inhibitionem, continentiam, a r. वृष् conj. 1. et 10. virtute pollere, cohibere, fascinare, concipere, spargere. Cf. śl. 56. वीर heros, fortis, est a r. वीर् conj. 10. fortem, heroem (virum) esse, addito अ in fine. Nīlak ad h. l. वृष्णिवीरौराम कृष्णौमहत्यपराधेघेनसौहृद्गतौतत्रकास्माकंजयाशेतिभावः i. e. duo heroes a Vrishńi oriundi sunt Rāma (Balarāma, Krishńae frater) et Krishńa; qui magnam laesionem (violationem) commiserunt, propter quod Sauhārddam profecti sunt; hoc quae nostrorum victoriae spes? Hic sensus. Alio Mahābhārati loco, nempe Bhagavadgītae X. 37. Krishńa de se dicit: in Vrishńium stirpe Vāsudaeva sum, in Pāńdavarum Dhanańdshaja, i. e. Ardshuna, वृष्णीनांवासुदेवोऽस्मिपाण्डवानान्धनंजयः।

यातौ *profectos*, c. 2. m. dual. participii praet. a r. या conj. ire, attingere, त subjecto.

तदा *tum* etc. ut p. 44.

*passi.

Śloka 12

यदाश्रौषं *quum cognoverim* etc. ut supra p. 42.

देवराजं *Deorum regem* c. 2. sing. masc. nomen compositum. देव deus, genius, classis inferioris divinitas vel numen, a r. देव conj. 1. ludere, jocari, subnexo , vel a r. दिव conj. 10. petere, desiderare, conj. 1. amore delectari, conj. 4. ludere, mercari, splendere, gaudere, etc., ubi अ addendo इ convertitur in ए. De राज rex v. supra. Deorum vero rex est Indra.

प्रवृष्टं *pluentem*, eum, quum plueret, in c. 2. sing. masc. particip. praet., quod respicit ad accusativum praecedentem. Compositum autem est ex praep. प्र pro, rad. वृष् conj. 1. pluviam fundere, spargere etc. (v. p. 48.) et त subjecto, quod propter radicis ष् mutatur in ट. Nil. प्रवृष्टंवर्षणोप्रवृत्तं pluendo profusum, praeversum.

शरैः *sagittis*, in c. 3. pl. m. a r. शॄ conj. 9. laedere etc. affixo अ.

दिव्यैः *coelestibus*, in c. 3. pl. m. adjectivum, respondens voci praecedenti, et formatum a दिव् foem. coelum (rad. v. p. 48.) addendo य adtributionis.

वारितं *inhibitum*, c. 2. sing. masc. participii praet. in forma effectionis वारि a r. वृ conj. 1. et 10. claudere, tegere, operire, retardare etc., cui त participii subjectum est.

अग्निं *Agnim*, ignis deum, c. 2. m. s. a r. अञ्ज् conj. 10. notare, signare etc. affixo नि, quo ञ् eliditur, vel a r. अग् conj. 1. movere. Uno ex multis Agnis nominibus, धनंजय per quem ex opibus est victoria, etiam Ardshuna nuncupatur. V. infra. śl. 23. De hoc deo (a quo Vaedarum primus nempe Ṛigvaeda sic exorditur: अग्निमीलेपुरोहितं यज्ञस्यदेवम॰ Agnim veneror pontificem maximum, sacrificii deum etc.), id solum hic addimus, quod pro mytho indico cum per inferiora tum per superiora pervadat numina, et sensus replendo itaque vincendo illuminet: unde Kandarpa (sensuum Cupido) radio, qui emissus est ex oculo in fronte Śivae posito, Anaṅga, incorporalis, effectus.

तदा *itaque*, igitur, tunc temporis. Cf. p. 44. et 42.

तर्पितं *satiatum*, placatum, c. 2. s. m. participii praet. a r. तृप् conj. 1. 5. 6. et 10. placare, satisfacere, placere, illuminare, adjecto त.

खांडवे *Khāṅḍava*; in c. 7. s. m. nomen proprium silvae, a r. खड् conj. 1. et 10. frangere; unde inserta nasi litera खाण्ड pars, fragmentum etc. Cf. p. 22.

Śloka 13.

जातुषात् *ab exstructo ex lacca*, resina; c. 5. s. n. adjectivi, quod spectat ad sequens substantivum. Derivatum est a जतु n., quod idem ac लाक्षा lacca, subjecto ष, quo vocalis prima producitur; जतु vero a r. जट् conj. 1. massam, coagulum formare, irretire etc. Nil. लाक्षा मयात् idem.

वेश्मनः *a domo* (domo, quae ex lacca fuit exstructa); c. 5. s. n. a radice विश् conj. 6. intrare, subjecto मन्, quo इ convertitur in ए. Caeterum वेश्मन् in singularis cas. 1. 2. et 8. habet वेश्म, c. 3. वेश्मना et sic porro terminationes eidem adhibentur communes, nisi quod, more plurium generis neutrius nominum, pro c. 1. 2. et 8. in du. formetur वेश्मनी in pl. vero वेश्मानि, ac न् omittatur in du. c. 3—5. et in pl. c. 3—5. et 7. Cf. p. 28. 29. et al.

तान् *hos*; c. 2. pl. m. pronominis तद् (v. tad. decl.), quod hic ut alibi frequenter articuli demonstrativi loco est.

मुक्तान् *liberatos*, elapsos; c. 2. pl. m. participii praet. a r. मुच् conj. 6. liberare, in libertatem vindicare etc. त juncto च् palati abit in क् gutturis. Cf. p. 26.

पार्थान् *Pārthas*, principes, i. e. Pāndavas; c. 2. pl. m. patronym. a पृथा nomine Kunti matris eorum. Ponendo अ in loco आ primae syllabae ऋ mutatur in आ. Cf. p. 40. et al. Radix nominis est पृथ, de quo p. 43. Idem Ardshunae tribuitur cum quadam excellentia śl. 44., alibi vero etiam soli, igni et aquae. V. Medinī Kosham. Cognata eidem sunt nomina पृथु magnus, princeps, पार्थिव qui ex ordine Hindorum secundo militari ac regio est, et alia.

पञ्च *quinque*, numerale indecl. a rad. पञ्च conj. 1. manifestare, patefacere, revelare, explicare, dilucidum facere, maturare, coquere, conj. 10. extendere, diffundere etc. subjecto अ. Cf. p. 21. seq.

कुन्त्या *a Kunti;* in c. 3. s. f. nomen proprium matris Pāṅḍavarum (cf. p. 21.); compositum ex कु et अन्त. कु particula est, qua notatur malum, culpa, nefas, peccatum, vitium, nequitia, deminutio, obstaculum, atque etiam substantivum foem., quod significat terram. अन्त vero finem, limitem, terminum, mortem indicat. In compositione autem अ eliditur; itaque affixo ई efficitur कुन्ती, i. e. ea, per quam est mali finis; praeter alias hujus nominis significationes.

समेतान् *comitatos*, eos quibuscum Kunti consociata est; in c. 2. pl. m. particip. praet. compositum ex praepp. सम् cum, आ ad, apud, et इत a rad. इ conj. 2. ire.

युक्तं *junctum*, c. 2. s. m. participii praet. a r. युज् c. 7. jungere, unire etc. त affigendo ज् palati vertitur in क् gutturis. V. supra.

एषां *eorum*, Pāṅḍavarum, cum iisdem; c. 6. m. pl. pronominis इदम् id. V. tab. decl.

विदुरं *Viduram*, in c. 2. m. s. nomen proprium consiliarii Pāṅḍavarum, ex adjectivo, quod peritum ac sapientem indicat; a r. विद् conj. 2. nosse, conj. 7. investigare etc. et उर subnexo. Hoc et aliis quibusdam radicibus additum nomini tribuit, quod illis denotatur. Accusativus vero hic atque in plurimis hisce ślokis pertinet ad पदाश्रौषं quum cognoverim. Idem fuit Pāṅḍi frater.

स्वार्थसिद्धौ *in re propria perficienda*, ad res proprias bene gerendas; in c. 7. s. f. vox comp. ex स्व proprium (p. 34.), अर्थ m. res, caussa, sensus, opes etc., et सिद्धि f. perfectio, cujus radix est षिध् conj. 1. perficere, perfectum reddere, conj. 4. perfectum fieri etc. De ति affixo abstr. v. p. 29. अर्थ autem est a r. अर्थ् conj. 10. quaerere etc.

Śloka 14

द्रौपदी *Draupadim*, c. 2. s. f. patronymicum filiae Drupadis (v. p. 45.), cujus nomen द्रुपदि derivatur a द्रु m. arbor, quod radicem habet द्रु conj. 1. solvi, liquescere, fluere etc., et a पद् m. et n. pes, vel a पद vestigium, indicium, signum etc., quorum radix est पद् conj. 4. et 10. ire, vadere, conj. 1. stare. Cf. Asiat Res. T. XI. 149. seq. ed. in 8.

रंगमध्ये *in medio campi;* c. 7. s. n. vocis compositae ex रंग m. campus, pugnae campus, locus aciei (रणाक्षिति apud *Medinem*, युद्धः apud *Haematshandram*) a r. रंग् conj. 1. ire, movere etc., et ex मध्य n. medium.

लक्ष्यं *metam*, c. 2. n. s. V. p. 45.

भित्त्वा *findendo*, frangendo; particip. praet. indecl. a r. भिद् conj. 7. findere, dividere frangere.

निर्जितां *expugnatam*, victoria acquisitam c. 2. s. f. participii praet. a praep. निर् ex et r. जि vincere, praevalere. V. p. 21. et al.

शूरान् *fortes*, heroes, c. 2. pl. m. a r. शूर् conj. 10. fortem, strenuum esse, conj. 4. firmiter stare, fixum manere.

पाञ्चालान् *Pāntshālenses*; in c. 2. pl. m. patronymicum et nomen incolarum regionis excultae. पञ्चाल derivatur a पञ्च quinque (v. p. 50.) et अल, quod multis nominibus fingendis inservit.

पाण्डवेयान् *Pāndávas*, c. 2. pl. m. patronym. a पाण्डु affixo एय, quo multa patronymica formantur. Cf. p. 21. 22. et 34. श palati litera sibilans post न inserta propter palati mutam sequentem, ut ष ante cerebri mutam et स ante dentium mutam, si न praecedat.

युक्तान् *junctos*, c. 2. pl. m. particip. a r. युज् V. p. 51. स addi-tum prout paulo ante monuimus.

Nīlak. ad h. l. केवलाअपयस्माकमज्ञेयाः पाण्डवाः किमुत पांचालैरतिशूरैः समेता इतिभावः i. e. unici, meis sane insuperabiles Pāndavae, quid quaeso? ita cum Pāntshālis heroibus consociati? Hic est sensus.

Śloka 15.

मागधानां *Māgadhensium* c. 6. pl. m.; i. e. incolarum Magadhae regionis, quae Baharae meridionalis, vel, ex quo latius patuit, Anugangae nomen accepit. An *Magadha* vox derivanda ab ea *Magus*, itaque a r. मह् (v. p. 22.) vel मघ् conj. 1. tenere, exaltare, aut potius a मुच् (v. p. 50., unde मुक्ति et मोक्ष liberatio, felicitas), ea fusius disquirendi hic non est locus. Cf. As. Res. IX. 32. sqq. VIII. 244. W. Jonesii Opp. T. I. p. 304. sq. ed. Lond. 1799.

वरिष्ठं *principem*, caput, imperatorem; in c. 2. m. s. superlativus adjectivi वर delectus, excellens, destinatus, cui negotium mandatum est, a r. वर् conj. 10. deligere, vel वृ conj. 5. et 9. idem. इष्ठ additur ad superlativa formanda. वरिष्ठ etiam ponitur pro superlativo vocis उरु, quod magnum amplumque denotat.

जरासंधं *Dsharāsandham*, in c. 2. s. m. nomen propr. regis Indiae antiqui ac potentis, qui et fundator imperii Māgadhensis habetur. Compositum est hoc nomen ex जरा f. senecta a r. जॄ conj. 1. 4. 9. et 10. senescere, decidere etc. et संधा f. status, a praep. सम् cum et r. धा conj. 3. tenere, sustinere. Unde fit जरासंध qui in statu senectae est. Fuit hic (ut Madhu p. 47.) unus ex novem Krishnae sive Vishni hostibus, quem ipse cum Balarāma fratre suo unitus tandem

Patalipurae in partes scindi jussit. In Haematsh. III. 363. dicitur मगधेश्वरः Magadhae dominus, et in Trikandae II. 8. 23. वाहे दृढिः in magno curru bellator. Cf. As. Res. T. V. 281. VI. 508. IX. 80. 91. sq.

क्षेत्रमध्ये *in medio campi*, in c. 7. s. n. vox composita ex क्षेत्र campus, corpus etc. a r. क्षि conj. 6. inhabitare etc., quae त्र (v. p. 25.) assumendo इ convertit in ए. Cf. p. 52.

ज्वलन्तं *fulgurantem*, inflammantem, c. 2. s. m. participii praes. a r. ज्वल conj. 1. fulgere, ardere, inflammare etc., cui subjectum est अत्, v. tab. conj. et decl.

दोर्भ्यां *brachiis* (duobus), c. 3. du. m., cujus forma rudis est दोष् brachium, quae nonnisi vocalem augendo ex radice दुष् conj. 4. (p. 23.) formatur; casus vero primus दोः, 2. दोषं, 3. दोषा etc. Sed ष् mutatur in र् ante terminationes, quarum litera prima est भ्.

लुतं *caesum*, c. 2. m. particip. praet. a r. लू conj. 2., cui त affigendo ऊ radicis elidítur. Cf. p. 23.

भीमसेनेन *a Bhīmasaena*, vel simpliciter, a Bhīma; in c. 3. s. m. nomen propr. unius ex Pāndavis (p. 21.), compositum ex भीम n. terror, vel mfn. terrificus, terribilis, quod et Sivae nomen est, a r. भी conj. 3. timere, horrere, addito म, quo multa ex radicibus nomina formantur; et ex सेन, quod et in genere f. सेना exercitum ac copias denotat, et nominibus additum unius virtutem, quae harum potentiae comparatur. Bhīma quidem, Vento patre genitus (मरुत्पुत्त Marutis filius), cum ingens robore tum factis fortibus immanibusque celebratus et Gangae cursum prope Haridvāram direxisse fertur. Nuncupatur quoque नागबल Nāgabala, elephanti robore instructus, वृक lupus, दरः terror, किर्म्मीरजरसन्धहिडिम्बजित victor Kirmīrae rakshasae, Dsharasandhae et Hidimbae. Varia adhuc Indiae septentrionalis loca ab ipso nomen gerunt, ut Bhīmaghora, Bhīmatshulla etc., quin

et colossum Bamianensem Bhīmae imaginem esse Hindi asserunt. Sed et गुणाकार nomen habet, i. e. coqui Pāndávarum fratrum suorum, quando in regno Virātae morabantur. De Ghatótkatsha rākshasa, Bhīmae filio, qui Barbarikae pater dicitur, v. infra śl. 59. Barbarikam autem in Vishńi doctrina secreta initiatum fuisse perhibent. V. Trikāńdaek. II. 8. 15. et Haematshandrae III. 37. Cf. As. Res. T. VI. 458. 508. 136. VI. 465.

गत्वा *profecto*, quam primum ad ipsum accesserat, participium praeteriti indecl. a radice गम् conj. 1. ire, movere. Affixo त्वा radicis म् eliditur.

Nīlak. ad. h. l. ज्वलन्तंभासमानं दोर्भ्यामेवन शस्त्रेण inflammantem, fulgentem, minas jactantem; brachiis solum, absque armis.

Śloka 16.

दिग्जये *regionibus occupatis*, in provinciae formam redactis c. 7. s. m. vocabuli compositi. दिश् f. regio mundi, spatium, provincia etc. in compositione et quibusdam casibus literam sibilantem ultimam mutat in eam gutturis, quae sequenti consentanea est. Radicem habet दिश् conj. 6. monstrare, indicare, signare, abundanter dare. De जय v. p. 21. 26. Ejusmodi compositio frequens, sic रुग्जय morbi depulsio.

पाण्डुपुत्रैः *a Pāndi filiis*, c. 3. pl. m. V. p. 21. sq.

वशीकृतान् *in potestatem redactos*, potestati subjectos; in c. 2. pl. m. participium praet. compositum ex वशी et कृत. वशी forma indeclinabilis ficta est ex वश m. voluntas, arbitrium, potestas a r. वश् conj. 2. velle, optare, desiderare, et अ subjecto. Ejusmodi formae, quae oriuntur mutando ultimam vocum. si sit अ, आ vel इ, in ई, si उ,

in उ, si ऋ, in री, nunquam non copulantur cum verbis अस् esse, भू fieri, कृ facere, ut novum rei vel personae adtributum, statum, proprietatem aut rationem exprimant.

भूमिपालान् *terrarum principes*, custodes, servatores, altores vel etiam bellatores regios, idem ac भूपान् Kshattrios, in c. 2. pl. m. nomen compositum ex भूमि f. terra (item ac भू foem., a r. भू conj. 1. fieri, existere, conj. 10. adipisci, cogitare, meditari, purificare miscere, de quo alibi) et ex पाल a r. पाल् conj. 10. conservare etc. Cognatum भूमि est भूमन् m. (in casu 1. भूमा abundantia, copia) quod a बहु multum derivatur, hoc autem a r. बृह् conj. 1. increscere.

प्रसह्य *praevalendo*, etc. V. p. 46. Nīl. दण्डिनैव नतुभेद दिना acie ad lineam continuam instructa, non autem divisione aliisve modis, qui in libris Hindorum de arte bellica explicantur, e. c. भोगेन columnis, माण्डलेन circulo, असंलूतेन forma falcata etc.).

महाक्रतुं *sacrificium magnum*, in c. 2. s. m. substantivum compositum cum adjectivo suo, quae forma, valde frequens, Karmadhāri vocatur. De महा v. p. 22. sq. क्रतु vero derivatur a r. कृ conj 5. caedere, violare et तु subnexo, quo plurima ex radicibus nomina formantur, quae vid. in Siddhanta Kaumudi p. 191. b.

राजसूयं *Rādshasūjam*. V. supra śl. 6. कृतं factum, a r. कृ conj. 8. facere. Cf. p. 55.

Śloka 17.

अश्रुकण्ठीं *obmutescentem*, ipsam, cui vox singultibus in gutture suppressa, in c. 2. s. f. adjectivum, quod respicit ad Draupadim, compositum ad formam vahuvrīhi ex अश्रु sono expers (a priv. अ et श्रु p. 27. sq.), quod audiri nequit, obmutescens, ac subst. कण्ठ mfn. guttur,

cujus foem. कणठी vel कणठा, radix autem est कण् conj. 1. sonare in primis in adflictatione, ac ठ subjectum. Siddhanta Kaum. p. 192. b.

सभां *in coetum*, c. 2. s. f. V. p. 35. Nam verba movendi aliquo, ut sequens, secundum, loci casum postulant.

नीतां *ductam* in s. f. participii praet. casus 2., qui cum adtributis sequentibus pertinet ad द्रौपदीम् nomen subst., quod regitur a यदाश्रौषं ab initio ślokae. Radix verbi est णी conj. 1. ducere.

दुःखितां *sollicitam*, afflictam, metu mali affectam, malo perturbatam, violentia confusam; in c. 2. s. f. part. pr. compositum ex दुर् male (cf. p. 23.) et खित a r. खे conj. 1. cura affici, affligi, dolere, deplorare.

एकवस्त्रां *una veste indutam*, in c. 2. s. f. adjectivum compositum ex एक unus, numerali, quod et pronominalibus adnumeratur, et वस्त्र n. vestimentum, pannus.

Hoc a वस् conj. 2. tegere, velare, annexo त्र p. 25.; एक autem derivatur ab इ nomine Kāmadēvae et irae, vel ई, quod cum idem significat, tum Lakshmis (quae naturae dea) nomen est, atque etiam cogitationem, perceptionem, conscientiam denotat. इ quippe aut ई (a r. इ conj. 2. ire, vel ई conj. 2. desiderare, ire, pervadere) adtributionis क subjecto ex usu frequenti mutatur in ए.

Cf. Trikandae et Maedinis Koshas.

रजस्वलां *eam, quum in menstruis esset*, in c. 2. s. f. adjectivum a रजस् n. menstrua mulieris, pulvis florum, trium naturae qualitatum (गुना) media, scil. adfectus; cujus radix est रञ्ज् conj. 1. amore adfectum esse, colorare, tingere etc., अस् subjecto. बल vero diversis additur nominibus ad notandam copiam ac plenitatem, quam quis rei alicujus possideat. Derivatur autem a बल् conj. 1. et 10. firmare, roborare, sustinere, nutrire, dare etc.

नाथवतीम् *maritatam*, viro (5. viris) nuptam, in c. 2. s. f. adjectivum, formatum ex नाथ m. maritus, vir, dominus, affixo वत् (m. वान् f. वती n. वत्), quod ad multa nomina possidendi usurpatur. नाथ vero radicem habet नाथ् conj. 1. nobilem, generosum esse, adspirare, secundare, petere, turbare, dolore adficere etc.

अनाथवत् *instar non nuptae*, adverbium, quod resqicit ad नीतां componitur autem ex अनाथ maritum non habens (a privat. अ et नाथ) et ex वत्, quod ad similitudinem exprimendam vocibus affigitur.

Nīlak. ad h. śl. पतिव्रताकोपात् पाण्डवानांक्षोभाच्च नष्टाजयाशेत्यर्थः i. e. Mulieris a maritis suis vindicatae indignatione ac ira Pāṇḍavarumque perturbatione destructa est victoriae spes.

Śloka 18.

वाससां *pannorum* (vestimenti Draupadis), c. 6. pl. n. nominis subst. वासस् pannus, vestis, a r. वस (v. supra), cujus अ, subjiciendo अस्, producitur.

तत्र *ibidem*. V. p. 38. sq.

राशिं *cumulum*, acervum, multum, c. 2. s. mf., a r. राश् conj. 4. sonare, strepitum facere.

समाक्षिपत् *coacervavit*, conjecit, congessit, pers. 3. s. praeteriti, a praepp. सम cum, आ ad, apud et a r. क्षिप् conj. 4. et 6. jacere.

Nīlak: वाससां आक्षिप्य। महिमत्वात् द्रौपद्याः नास्माकं जयः i. e. conjectis vestimentis, propter magnitudinem Draupadis, nulla mecrum. victoria.

कितवः *procax*, protervus, nequam, petulans, c. 1. s. m. nomen compositum ex किम् *quid?* et तव *tui* (c. 6. s. pronominis युष्मद्) i. e. quae tua sponsio? quid deponis? Quaestio lusori temerario

usitata ut nomen ita quaerentis inclinatur. Hinc Nīlakaṅṭhae कितवः est आक्षिकः धूर्त्तः aleator fraudulentus. Verum etiam denotat omnem procacem, dissolutum etc.

मन्दबुद्धिः *infatuatus*, mente turbatus, animi insipientis; in c. 1. s. m. adjectivum compositum ex मन्द stupidus inebriatus etc., quod radicem habet मद् conj. 1. stupidum esse, inebriari etc. (cf. p. 27. et 22.) et ex बुद्धि, de quo vid. p. 29.

दुःशासनः *Duh-śāsana*, c. 1. s. m. nominis proprii, ab epitheto composito ex दुर् (v. p. 23.) et शासन n. imperium, jussum, praeceptum vel imperans (a शास conj. 2. imperare, jubere, regere etc., cui additum अन v. p. 21.). Verbo tenus: qui mali imperii est. De Duh-śāsana cf. śl. 64. et 66.

गतवान *adsequutus*, potitus, qui adtigit, pervenit (ivit); c. 1. s. m. participii praeter. act., quod fictum est ex r. गम् (v. p. 55.), et ad Duh-śāsanam respicit.

न एव च *neque tamen*, et nihilo minus non; tres particulae. V. supra.

अन्तं *finem*, propositum; c. 2. s. m. a r. अत conj. 1. ligare, limitare, claudere, includere etc., quae, dum formatur, more plurium literam nasi adsumit. Cf. p. 22. et al.

Constructio hujus slokae est: Quum cognoverim, qui Duh-śāsana procax ac infatuatus Draupadis vestimenta conjecerit, neque tamen ad finem pervenerit, nulla mihi amplius ex victoria spes.

Śloka 19.

हृतराज्यं *regno privatum*, eum, cui imperium ademtum, c. 2. s. m. adjectivi, quod pertinet ad nomen sequens. Componitur in modum

धृतराष्ट्र, de quo supra p. 25. हृत particip. praet. pass. radicem habet हृ conj. 1. capere, eripere, auferre etc. (cf. p. 43.); राज्य n. regimen, radicem राज et य abstractorum subnexum.

युधिष्ठिरं *Judhishthíram*, c. 2. s. m. nomen proprium, quod notat in pugna firmum, fortem; compositum ex युधि (in casu 7. vocis युध् f. bellum, praelium, a r. युध्; q. v. p. 23.) et स्थिर stabilis, constans, a radice स्था conj. 1. stare, morari etc., cujus आ, ut alias fieri solet, eliditur, subjecto इर adtributionis etc. Integri vocabuli compositio ad tatpurushae quidem classem (p. 21.) pertinet; attamen non formam rudem retinendo, sed admittendo casus 7. terminationem, prout nomina solent, quae in consonantem vel अ desinunt; e. c. अप्सु योनि ex aquis natus, दिविज in coelo genitus. Judhishthira post Karnám (p. 24.) genitus कौन्तेय, Pāndávarum frater natu maximus, fuit धर्मपुत्र filius Dharmae, qui deus est religionis, virtutis, justitiae seu complexionis omnium, quae congruunt, naturae et spiritus legum. Hinc et अजमीढ vocatur, i. e. emissus ab aeterno, अज, qui non natus est. अज autem nomen est Vishni, Sivae, Brahmae, et Kamadaevae. Cf. Trikandae II. 8. 14. Haematsh. III. 371. As. Res. IX. 88. sq.

पराजितं *devictum*, superatum; c. 2. s. m. participii praet., qui spectat ad vocem praec. Componitur ex praep. परा *de—*, *re—* et r. जि. V. p. 21.

सौबलेन *a Saubala*; c. 3. s. m. nominis propr. Sakunis regis Ghāndhārae, patronymicum, a सुबल (ut द्रौपदी p. 52.) formatum, quod componitur ex सु valde etc. (p. 22.) et ex बल fortis, robustus, validus, firmus, a r. बल्. V. p. 57. 24. 37. et infra sl. 68.

अक्षवत्यां *in aleae lusu*, in c. 7. s. f. nomen subst. formatum ex अक्ष alea et वती, quo addito varia nomina generis foeminini finguntur, ut वान masculini et वत neutrius. De hoc lusu v. p. 38.

अन्वागतं *consociatum*, comitantibus eum, vel, quem emigrantem prosequuti sunt; c. 2. s. m. participii praet. pass., qui respicit ad Judhishṭhiram, quem, quia lusu regnum amisserat, in solitudinem secedere, ibique in annos duodecim commorari oportuit. V. śl. 8. Vox est composita ex praepp. अनु post et आ ad, apud, qua posteriori praefixa गम् ire (v. supra) verbum veniendi efficitur. Nīlakaṇṭha illam interpretatur per अनुगतं omittendo आ.

भ्रातृभिः *fratribus*, c. 3. pl. m. nominis भ्रातृ quod deducitur a r. भृ conj. 9. sustinere, nutrire, vituperare, reprehendere etc. et तृ subnexo, quo illius ऋ mutatur in र. Inclinatur vero in casus ut पितृ in tab. decl.

अप्रमेयैः *haud comparandis*, eximiis; in c. 3. pl. m. adjectivum, quod spectat ad substantivum praec. Deducitur autem a privativo अ, praep. प्र prae, ante, et r. मा conj. 2. 3. et 4. mensurare, metiri, cujus participium futuri pass. in य, ut omnium, quae in आ vel in diphthongum desinunt, formatur ponendo ए in locum finalis. Ex dictis प्र et मा componitur प्रमा f. exemplum etc., unde sensus vocabuli illius satis patet.

Śloka 20.

विविधाः *varias*, plures; in c. 2. pl. f. adjectivum, a praep. वि (v. p. 31.), radice विध conj. 6. dividere, separare, et अ subjecto; refertur ad substantivum, quod sequitur.

चेष्टाः *contentiones*, studia, conatus etc. c. 2. pl. f. nomin. subst. a r. चेष्ट् conj. 1. contendere, studere, conari, niti etc., cui additum आ, quo multa foeminini generis nomina finguntur. Nīl. चेष्टाः वाङ्मयी क्षणाट्याः studia, spectacula et alia.

धर्मात्मानां *virtutis spiritu animatorum*, qui religionis spiritu pleni, excitati erant; in c. 6. pl. m. adjectivum compositum ex धर्म m. et n. virtus (v. p. 60.), et आत्मन् m. spiritus. Radix primi est धृ conj. 1. 6. et 10. firmiter tenere, fortem firmumque stare etc., quae म adsumendo ut aliae. – – ऋ convertit in अर्. Hinc धर्म proprie est mensura virtutis, cui excolendae persona quaevis individua per naturam suam par est, et qua, cuivis propria, exercenda ut teneatur atque ligetur oportet. Inde diversae hujus vocabuli significationes deducendae. आत्मन् vero efficitur ex r. अत् conj. 1. perpetuo movere, ligare, cui मन् (p. 50.) affigendo अ producitur. Unde आत्मन् *qui semper se ipsum spirat*; atque hic hujus vocis sensus primitivus est. Quare Deus primus (Kamadaeva, Brahma) आत्मभू nuncupatur, nempe: qui a se ipso sive a spiritu est. Principium autem vitae etiam in quovis animali ac planta ut omnis anima ac mens aut quod *ipsum* स्वं vel personam cujusvis propriam dicimus, आत्मन् est. Cf. Trikaṇḍae I. 1. 113 sq. et al.

प्रस्थितानां *profectorum*, in c. 6. pl. m. partic. praet., a praep. प्र pro, ultro, porro, et a r. ष्ठा conj. 1. stare (p. 47. et 60.), in quo pro त participii इत addito आ eliditur.

वनाय *in deserta*, solitudinem, eremum, in c. 4. s. n. a r. वन् conj. 1. vel 10. calefacere, sonare, servire etc.

ज्येष्ठप्रीत्या *amore in maximum natu*; c. 3. s. f. subst. compositi ex superlativo ज्येष्ठ natu maximus, optimus, a r. ज्या conj. 9. aetate provehi, senescere etc. ac इष्ठ superl. affixo. De reliq. v. p. 32.

क्लिश्यतां *in angustia versantium* c. 6. pl. m. participii praes., quod spectat ad nomen seq. Radix ejusdem est क्लिश् conj. 4. et 9. angustia laborare, dolore angi, molestiam habere. Draupadi vero in primis excitavit maritum suum seniorem, ut rupto pacto ignominioso ante 12 annos exactos deserta relinqueret. Cf. As. Res. X. 430.

Śloka 21.

स्नातकानां *aqua purificatorum*, eorum qui lavando puri, studiis, literis initiati sunt, c. 6. pl. m. adjectivi, a r. स्ना conj. 2. lavando purificare, abluere etc. क subjecto multa adjectiva formantur.

सहस्रैः *millibus*, c. 3. pl. m. vel n. Neutrius enim generis sunt omnes numeri a centum शत et ultra, qui centum excedunt, si कोटिः f. centum millia excipias; masc. simul sunt शत 100, सहस्र 1000 etc.; foem. solum omnes a 20 usque 90. In illo सह est praep. cum, una et सृ radix conj. 1. 3. et 10. movere, extendere, diffundere etc.

अन्वागतं *consociatum*. V. supra p. 61.

धर्मराजं *Dharmarādsham*, justitiae regem, i. e. Judhishthiram (v. supra), c. 2. s. m. epitheti compositi ex धर्म (v. supra) et राजन् (cf. p. 33.), quod in compositione न् finale amittit.

वनस्थं *in desertis commorantem*, in c. 2. s. m. adjectivum compositum ex वन et स्थ, de quibus supra.

भिक्षाभुजां *mendicando viventium*, c. 6. pl. m. adjectivi comp. ex भिक्षा f. mendicatio, beneficium, a r. भिक्ष conj. 1. mendicare, cui आ foem. additum (v. supra), et ex भुज conj. 7. alere, nutrire, sustentare, edere, frui etc. Edens vero sustentans etc. ipsa radice notatur, sine ulla ejusdem mutatione. भिक्षाभुज idem est ac भिक्षु unus ex quarto Brāhmanum ordine religioso, alias संन्यासी dictus, a संन्यस्, quod est काम्यानाङ्कर्मणां न्यासं actionum desiderabilium levatio ac servatio (repositio in uno, interno).

ब्राह्मणानां *Brāhmanum*, in c. 6. pl. m. nomen sapientum, quibus Hindorum ordo primus constituitur. Inclinatum est a ब्रह्मन् n. (in c. 1 ब्रह्मन्) Deus, scientia, veritas, cognitio vera, devotio etc., vel m.

(in c. 1 ब्रह्मा) creator etc., quod derivatur a वृह् conj. 6. laborare, niti, contendere, conj. 1. et 10. sonare, loqui, increscere, magnum esse, lucere etc., cujus ऋ, adjecto मन्, conversum est in अ. In ब्रह्मन् vero subnexo अ, quo tribuitur possessio alicujus, conjunctio, cognatio cum aliquo etc., अ primum producitur. Unde ब्राह्मणः principio significat cum deo cognatum atque conjunctum.

महात्मनां *magnanimorum*, eorum, qui magni animi vel qui spiritu magni sunt; in c. 6. pl. m. adjectivum compos. ex महत् (v. p. 22. sq.) et आत्मन् v. p. 62.

Nīlak. ad h. l. ब्राह्मणानुग्रहादपितेषामेवजयमित्याह॥ यदाश्रौषंस्नातकानामितिद्वाभ्यां॥ स्नातकाः समापितविद्याव्रताः i. e. Brāhmanum quidem comitatu ac favore (societate et auxilio) eorum sane victoriam indicat; unde dicit: quum cognoverim ablutorum etc.; qui vero duplicis generis erant (उभयस्नातकाः). Nam purificatis aqua hic denotantur illi, a quibus absoluta sunt cum spectationis probationisque tempus, (व्रतस्नातकाः) tum literarum vaedicarum studia (विद्यास्नातकाः).

Śloka 22.

देवदेवं *Deorum deum*, in c. 2. s. m. Śivae nomen compositum. V. p. 48.

किरातरूपं *in Kirātae speciem transformatum*, c. 2. s. m. adjectivi compositi ex किरात nomine gentis barbarae pastorum venatorumque, qui in montibus Indiae septentrionalis prope Kailāsam degere dicuntur, et रूप n. forma, habitus, species, figura, pulchritudo, vel adject. mfn. similis a r. रूप् conj. 10. formare, figurare pulchriorem reddere etc. किरात vero, quod etiam pumilionem, pygmaeum

(अल्पतनु) denotat, derivatur a r. कृ conj. 6. dissipare, dispergere, disjicere etc. vel conj. 9. violare, laedere, subjecto अत qui vadit etc., a r. अत् q. v. supra. किरातरूप etiam significare potest Kirātam pulchrum, formosum. किराती vero et पार्व्वती Śivae uxor et गंगा vocantur. Ardshuna autem non ante severas religionis exercitationes peractas et ante superatum in pugna Śivam Kirātam ab hoc telum contra Durjodhanam accepit. Argumentum hoc operis est indici singularis किरातार्जुनीय, cujus auctor भारवी, quodque in praestantissimis Hindorum poematibus numeratur. Typis editum fuit primo Kalkuttae 1814 cum मल्लिनाथ commentario. Cf. Maedin. I. As. Res. III. 319. sqq. VIII. 337. sqq. X. 408. sq.

त्र्यम्बकं *tribus oculis instructum*, in c. 2. m. s. epitheton Śivae, qui tertium in fronte oculum habet, compos. ex त्रि tres et अंबक n. oculus (Trikand. II. 6. 30., ubi oculus etiam dicitur दैवदीप lampas divina) ab अंब conj. 1. movere etc., cui subjectum adtributorum क.

तोष्यं *eum* (Ardshunam), *quum* (Śivam) *delectando parem se praestaret*; in c. 2. s. m. participii fut. pass. forma, quae crebro et alios admittit significatus, e. c. alicujus paris, capacis, habilis, apti, compotis etc.; hic vero et activi vim habet, a r. तुष conj. 4. delectare, delectari, gaudere. Vel: Śivam delectandum, dantem Pāśupatum.

युद्धे *in pugna*; c. 7. s. n. participii praeteriti, quod frequenter substantivi locum tenet. Cf. p. 23. 29. et 31.

अवाप्तवन्तं *adeptum*, consequutum, participii praet. indefin. act., a praep. अव ab, deorsum, ultro etc. et r. आप conj. 1. et 10. acquirere, conj. 5. occupare, possidere. Vox haec spectat ad Ardshunam.

पाशुपतं *Pāśupatum*, c. 2. s. n. telum, armorum genus, a Śiva sic dictum. Nam पशुपति (a पशु m. animal quodvis, equus etc., ac पति m. dominus) animalium dominus, hujus dei nomen est, qui et

Kuberae dominus, cujus servi capita habent equina. Ejusmodi derivatorum inclinatio frequenter fit addito in fine अ, quo eliditur vocalis ultima, ea vero primae syllabae producitur. पशु radicem habet पश् conj. 1. et 10. ligare, cohibere, vincire, tangere, ire, cui affixum est उ; पति autem r. पत् conj. 1. 4. et 10. nobilem, opulentum esse, movere etc. Cf. Rāmājanae II. 43. 5. Accusativus hic regitur a participio praeced.

महास्त्र *telum magnum*, potens, c. 2. s. n. subst. compos. ex महत् (v. p. 22.) et अस्त्र telum, armorum omne genus, a r. अस् conj. 4. jacere, jactare, torquere, mittere etc., addito त्र instrumenti. Cf. p. 25. Vocabulum hoc fictum ad formam frequentem, quae, quum adjectivum cum substantivo suo conjungit, Karmadhāra dicitur, praecedentis est adpositio. Cf. p. 56.

Ślokae huic plures accusativi difficultatem aliquam adferre videntur. Sensus est: Quum cognoverim Ardshunam Pasúpato, telo, potitum, quippe qui in pugna par esset delectando deorum deum, tribus oculis instructum, dum in Kirātae habitu appareret; etc. Ardshuna plura a diis arma contra Durjodhanam accepit, in quibus a Śiva unum, alterum ab Indra. Armorum ejusmodi coelestium denumerationem satis longam v. in Rāmājanae I. 26. Nīlakaṇṭha ad h. l. habet चतुर्भिः अर्जुनस्यामानुषीशक्तिं दर्शिता quatuor (ślokis a 22. usque 25.) Ardshunae potentia vires humanas excedens demonstratur. Cf. p. 47. 49. In Haematshandrae III. 372. sqq. Ardshunae sexdecim nomina occurrunt in Trikaṇḍae II. 8. 16. alia adhuc tria, inter quae शब्दभेदी sonum dividens.

Si *avāp* in sensu dandi sumatur, cum duobus accusativis constructum refertur ad Śivam.

Śloka 23.

त्रिदिवस्थं *in coelo commorantem*; in c. 2. s. m. adjectivum, quod spectat ad vocem seq., compositum ex त्रिदिव n. coelum et स्थ stans, morans etc. a r. स्था ut supra. In त्रिदिव vero conjuncta sunt त्रि tres et दिव coelum, a दिव् v. p. 48. Trinum Hindis est coelum ut Deus trinus.

धनंजयं *Dhanaṇdshajam* i. e. Ardshunam, c. 2. s. m. nominis propr., quod epithetum compositum est ex धन n. substantia, res, opes (a r. धन् conj. 2. proferre fruges, frumentum, orizam, conj. 1. sonare) et जि, (v. p. 22. et 26.), quod in compositione nasi literam inseri postulat, ut quaedam aliae radices, de quibus v. Siddhanta Kaumudi 180. b. Cf. supra p. 49.

शक्रात *a Śakra*, c. 5. s. m. nominis Indrae, a r. शक् conj. 5. esse parem, aptum, capacem, conj. 4. ferre, conj. 1. timere, dubitare; cui र subjectum, quo multa ex radicibus nomina finguntur, quae v. in Siddh. Kaum. 194. a.

साक्षात *coram*, in coram, ab ipso, ante oculos, in conspectu; adverbium compositum ex स, pro सह, cum, in cujus loco in compositione plerumque ponitur, et अक्ष n. sensuum organum, oculus etc. subjecto आत signo casus 5. sing., quo et indeclinabilia formantur.

दिव्यमस्त्रं *telum coeleste*, cf. p. 49. et 66. Hujus teli nomen est गांडिव, unde Ardshuna गांडीवी dictus. Cf. śl. 40. et 55. infra.

यथावत *quatenus*, quantum, quoad; adverbium compos. ex यथा (a यद् quod, et था v. p. 24.) ac वत, quo fiunt similitudinis rationisque indeclinabilia. Cf. p. 25.

अधीयानं *accipientem*, (vernacule, *überkommend*), discentem; c. 2. s. m. partic. praes. verbi medii; a praep. अधि super, sursum, et r. इ conj. 2. ire, quae alias, si cum अधि copulatur, hujus praepositionis ई producto, vim habet studendi, discendi etc.

शंसितं *celebratum*, c. 2. s. m. participii praet. a r. शंस conj. 1. celebrare, praedicare, laudare, dicere etc. Nīl. प्रशस्यं praedicandum.

सत्यसंधं *veritati conjunctum*; in c. 2. s. m. adjectivum compos. ex सत्य n. veritas, verum, prima mundi aetas (a सत् quod est, verum, rectum, sapiens, etc., addito य abstractorum), et संधि f. unio, junctio, vel संधा f. promissio, fides (a सं cum et धा conj. 3. tenere, servare). Nīl. अवितथप्रतिज्ञं eum, qui fidem non fallit.

Śloka 24.

कालकेयाः *Kālakaejae* (gigantum genus), c. 1. pl. m. patronymici a कालका matre Daitjarum, sive Titanum, quod derivatur a काल tempus, Śiva, Jama, mors, nigrum etc., hoc autem a r. कल conj. 1. numerare, ratiocinari, computare conj. 10. etiam jactare. क subjecto efficiuntur verba pertinendi, respiciendi, continendi; patronymica vero एय addito generis plerumque foeminini verbis in अ, इ, उ, vel in easdem literas productas, quae vero omnes eliduntur. Cf. p. 52. Ob praedicentis sensum in hoc śloka, neglecto constructionis nexu, nominativus positus est pro accusativo, quare et demonstrationis ते additum.

ततः *exinde*, deinde, itaque, tum etc. Cf. p. 40.

ते *hi*, pronom. तद्. Cf. p. 50.

पौलोमानः *Paulomānae*, c. 1. pl. m. a patronymico पुलोमन्, qui hoc nomen gessit a matre पुलोमा sive शची, Indrae uxore.

वरदानात् *eximio munere*, dono favoris prospero, in c. 5. s. n. substantivum compos. ex वर m. favor, gratia, mn. destinatio, electio, adducendi facultas, mfn. v. p. 53. et दान n. donum, munus, a r. दा conj. 1. et 3. dare vel a r. दान् conj. 1. dare.

दृप्ताः *gavisi*, c. 1. pl. m. participii praet., quod spectat ad nominativum praeced., a r. दृप् conj. 4. gaudere, superbire, conj. 1. et 10. lucere.

देवैः *diis*, c. 3. pl. m. V. p. 48.

अजेयाः *non vincendi*, invicti, insuperabiles, c. 1. pl. m. a privativo अ et participio fut. pass. verbi जि vincere. Cf. p. 21. 61. et 65.

निर्जिताः *expugnati*, c. 1. pl. m. Cf. p. 52.

Śloka 25.

असुराणां *Asurarum*, deorum infernorum, c. 6. pl. m. a r. अस् conj. 4. jactare (cf. p. 66.), conj. 2. esse, conj. 1. lucere, capere, et उर subnnexo, qno multa nomina efficiuntur; vel ab अ privativo et सुराः dii superi, cujus radix est सुर् conj. 6. magnificum, splendidum esse, lucere; vel a सु (p. 22.) addito र. Asuri, qui deorum infernorum primum constituunt ordinem, sunt filii Ditis (दितिसुताः vel दैत्याः), ipsi dii priores पुर्व्वदेवाः, superorum sive Surarum hostes सुरद्विषः, Śukrae vel Kavis discipuli शुक्रशिष्याः etc., et दानवाः dicuntur a दनु matris nomine, ac primi numerantur inter deos infernos, quibus Śiva praeest, in quibus sunt नागाः serpentes, तडितः fulgura, वह्नयः ignes, देवयोनयः Deorum origines, तनिताः extensi, diffusi, aestum patientes, कुमारान्ताः a juvene rege caesi, vel, quibus a regis filio mors. कुमारः vero cum quadam excellentia nuncupatur कार्त्तिकेयः Śivae filius, alias, in sermone

theatrali, regis filius juvenis, qui regni haeres est, aut successor destinatus et socius imperii.

वधार्थं (Asuras) *caedendi caussa*, subigendi consilio, in c. 7. s. m. vox composita ex वध superatio etc. a r. वध conj 1. caedere, concidere et अर्थ m. caussa, finis, propositum, consilium, sensus, petitio, res, etc. a r. अर्थ् conj. 10. petere, quaerere etc.

किरीटिनं *Kirítinem*; i. e. cristatum in c. 2. s. m. epithetum Ardshunae, a किरीट mn. crista, apex, insigne diademati vel tiarae impositum, et इन् adtributionis affixo. किरीट autem derivatur a कॄ conj. 6., spargere (e. c. margaritas, gemmas, flores), dispergere, et कीट a r. कीट् conj. 10. ligare, pingere etc. किरीट Ardshunae cum Agni communis erat.

यान्तं *euntem*, profectum; c. 2. s. m. participii praes. activi a r. या conj. 2. ire, consequi.

अमित्रकर्शनं *inimicos conterentem*, c. 2. s. m. adjectivi compositi ex अमित्र hostis et कर्शन conterens, obtritus, a r. कृश conj. 4. conterere, comminuere. deminuere, extenuare, अन subjecto (p. 23). अमित्र vero deducitur a privativo अ et मित्र n. amicus, socius, m. sol, a r. मिद् conj. 1. ex amore voluptatem capere, intelligere, caedere, sacrificare etc., cui त्र subjectum. Cf. p. 25.

कृतार्थं *eum, quum propositum adsequutus esset* (a quo propositum peractum est), c. 2. s. m. adjectivi compos. ex particip. praet. pass. कृत factum, peractum, a r. कृ, et ex अर्थ, de quo supra. Cf. p. 25.

च अपि *atque etiam*, adeo, quoque.

आगतं *reversum*, c. 2. s. m. participii praet. a praep. आ ad, qua radici गम् conj. 1. ire veniendi sensus tribuitur.

शक्रलोकात् *ex Jndrae mundo*, in c. 5. s. m. substantivum compositum ex शक्र Indrae nomine (v. supra) et लोक m. mundus, a r.

लोक् conj. 1. videre, adspicere, conj. 10. lucere, fulgere, loqui etc. vel a r. लोच् ejusdem significationis. Mundus Indrae est coelum inferius.

Śloka 26.

वैश्रवणेन *cum Vaiśravaṇa*, in c. 3. s. m. patronymicum Kubaerae, a patre ejus विश्रवस् Muni celebri, cujus vocalis prima conversa augetur, dum अ in fine additur. Munis nomen vero denotat celebratum, et derivatur a praep. वि, quae indicat distinctionem, diffusionem etc. (q. v. supra), et श्रवस् n. auditus, auris, a r. श्रु (v. p. 22.), cui अस् subnexum. Casus autem tertius regitur a praepositione seq. सार्द्धं. Vaiśravaṇa saepius nuncupatur कुबेर, qui abscondita movet, occulta urget (alias कुवेर deformis); गुह्यकेश्वर deorum occultantium dominus (Śiva est गुह्यगुरु arcanorum doctor et filius Śivae, Karttikaeja गुह celans); त्र्यम्बकसख Śivae amicus, vel ईशसखि idem; मनुष्यधर्म a quo hominibus Dharma (cf. p. 62.); पुण्यजनेश्वर gentium purarum dominus; यक्षराज Jaksharum (daemonum) rex; किन्नरेश dominus Kinnararum i. e. musicorum historicorumque coelestium (किन्नर idem ac किम्पुरुष qualis homo?); नरवाहन cujus vehiculum est homo; इष्टावसु a quo desiderii copia; धनाधिप vel धनेश्वर opum, substantiarum divitiarumque dominus; श्रीद copiam et prosperitatem impertiens; धनद opes tribuens etc. Haud raro conjungitur cum Śiva et Śrī abundantiae et prosperitatis dea, quibuscum, inferior tamen illis, in कैलास montis Maeru regione septentrionali, (ipse in अलका urbe magnifica, in पुष्पक throno floribus ornato) sedem habet. Sic Rāmāj. I. 1. 37. sq. श्रीमद्भिस्तैस्त्रिभिः सार्द्धं चित्रकूटोरात्मसः अधिष्ठितोयथाभेरुः श्रीवैश्रवणाशुः

कैः i. e. Tshitrakūta mons his tribus (Rāma, Lakshmaṇa et Sīta) resplenduit, ut Maeru, qua sedes Śaṅkarae (i. e. Śivae), Vaiśravaṇae et Śrī. Ipse est उत्तरदेशपति mundi regionis septentrionalis dominus, et frater regis Sailanensis, qui Rakshasarum (generis gigantum) imperator fertur. Adhuc cum Durga colitur. Sed alibi plura hac de re, quamque rationem ad Kubaeram Kabiri Samothracii habere possint.

सार्द्धं *cum*, a स (pro सह) cum, अर्द्ध pars, dimidium, et म casus secundi affixo; quo multa indeclinabilia efficiuntur. अर्द्ध radicem habet ऋध conj. 4. et 5. increscere.

समागतं *comitatum, consociatum*, c. 2. s. m. participii praet. a praepp. सम cum, आ ad et r. गम. Cf. p. 61. etc.

भीमं *Bhīmam*, c. 2. s. m. nominis proprii. V. p. 54.

अन्यान् च पार्थान *aliosque Pārthas*, i. e. Pāṇḍavas, c. 2. pl. m. Cf. p. 50. et 52.

तस्मिन्देशे *in regione* c. 7. s. m. a pron. तद्, quod et hic articuli demonstr. loco est (v. p. 50.), et r. दिश p. 55.

मानुषाणां *hominum*, c. 6. pl. m. patronym. a मनु Manu, qui, Brahmae filius hominumque progenitor, primam his legem scripsit (radix ejusdem est मन् p. 23. unde et मनस् mens), et ष subjecto, quo vocalis prima augetur.

अगम्ये *inaccessa*, in ea, quae aditui non patet, c. 7. s. m. respicit ad देशे, a priv. अ. r. गम् ire et य partic. futuri. V. p. 55. et 65.

Śloka 27.

घोषयात्रागतानां *in Ghoshajātram profectorum*, in c. 6. pl. m. adject. compos. ex घोषयात्रा pastorum regio (?) et आगत.

Kuravarum peregrinatio, quam religionis servandae ac demonstrandae virtutis caussa susceperunt. Cf. p. 61.

बन्धं *captivitatem*, vincula, c. 2. s. m. a r. बध् conj. 9. et 10. ligare, vincire, cui अ subjectum.

गांधर्ब्बैः *Gāndharbis* (qui Dhārttarāshtras coeperunt), in c. 3. pl. m. nomen propr. compos. ex गन्ध (v. p. 37. sq.) et अर्ब् conj. 1. ire, violare. Gāndharbae dicuntur semidei, qui, Kubaerae servorum instar, equinis instructi capitibus, in mundo Indrae musici sunt coelestes; verum etiam verbi divini investigatores, manes quoque; quin et sol hoc nomine compellatur. De Gāndharbarum gente cf. As. Res. VIII. 369. sqq. The seven towns of the Gandharvas full of men and women. This is a peculiar tribe of the Gandharvas, called *Agnejas*, fire men, or rather artificers by fire, very strong and of mighty deeds. They are the servants of the Cuveras or Guhjas, whose principal employment is to explore the bowels of the earth in search of wealth. Ib. 373.

मोक्षणं *liberationem* (ab Ardshuno cum Pāndavis effectam), c. 2. s. n. a r. मोक्ष conj. 1. et 10. liberare, vindicare, jactare etc., cui additum अन. Cf, p. 23.

स्वेषां सुतानां *filiorum propriorum* (meorum), c. 6. pl. m. V. p. 31.

कर्णबुद्धौ (*in*) *Karnae sapientia*, c. 7. s. f. vocabuli compositi. Cf. p. 24. et 29.

रतानां *confisorum*, gavisorum, c. 6. pl. m. particip. praet. a r. रम conj. 1. ludere, jocari, quiescere etc.

Nīl. ad h. śl. habet: वल्कलधरेभ्यः पाण्डवेभ्यः॥ स्वैश्वर्यंप्रकाशयितुम्वत्सांकनव्याजेनघोषयात्रागतानांधार्त्तराष्ट्राणांयैर्मत्सुताबद्धाः तेषामपिजेतृन्नमत्सुता

जेतुं शक्ता इत्यर्थः i. e. a Pāṅḍavis, qui animalium pellibus induti erant; ut sub bestiarum habitu suam in Dhārttarāshtras, Ghoshajātram profectos potestatem superiores ostenderent. Victores, adeo horum (Gandharbarum), quibus filii mei ligati sunt, vincendo filii mei impares. — (Arbor. cortice, ut Ramaj. II. LVII. 11. sq. LXV. 37. — ?).

Śloka 28.

यक्षरूपेण *in Jakshae forma*, in c. 3. s. n. subst. compositum ex यक्ष et रूप. V. p. 64. यक्ष nomen semideorum, quorum Kubaera rex est, यक्षराज, et ipse Jaksha dictus, derivatur a यक्ष् conj. 10. colere, adorare, venerari, servire; cui affigendo अ efficitur यक्ष serviens (deo superiori Mahādaevae).

धर्म्मं *Dharmam*, c. 2. s. m. nomen propr. Jamae, qui mortis infernorumque rex atque judex manium et Judhishṭhirae pater est. Cf. p. 60. et 62.

समागतं *comitatum*, c. 2. s. m. particip. praet., quod respicit ad nomen praec. Cf. p. 72. 61. et 51.

धर्मराजेनसूतं *justitiae regis filium*, i. e. Judhishṭhiram in c. 2. s. m. vocabulum, quod in tatpurusha ex tribus aliis ad exprimendum determinati nominis sensum ita compositum est, ut praeter ultimum etiam secundum sit inclinatum, quo fit exceptio a regula formam vocum praecedentium rudem postulante. De धर्म v. p. 62., de राजन p. 33. 25. et 63. Dharmarādsha vero idem est ac Dharma. सूत autem filius, natus, derivatur a षू producere etc., de quo v. p. 22. et 33.

प्रश्नान् *quaestiones*, c. 2. pl. m. a r. प्रच्छ् conj. 6. interrogare, scire velle etc., cujus छ्, dum ei न subjicitur, convertitur in श्.

कांश्चित् *quascunque*, certas; c. 2. pl. m. a pronomine किम् quis? (in c. 1. m. कः ut सः etc. pronominis तद्, q. v. in tab.) et चित् subnexo, quo pronomini किं omnibusque ejusdem formis sensus plerumque tribuitur infinitus. De litera श् inserta v. supra.

विब्रुवाणां *exponentem*, solventem, respondentem, dilucidantem, c. 2. s. m. particip. praes. medii a r. ब्रू conj. 2. loqui, cum praepos. वि, qua distinctio, separatio etc. denotatur.

सम्यक् *perspicue*, plane, perfecte, omnino; adverb. compos. ex praep. सम् cum, quae ante r. अंच् conj. 1. et 10. perspicue loqui, adorare, movere etc., adsumta इ fit समि. सम्यंच् vero in neutrius casu 1. et 2. habet सम्यक्; casus autem secundus crebro adverbiorum locum tenet.

Sensus est: quum cognoverim, qui Dharma speciem Jakshae indutus Judhishthiram comitaretur, et certas quaestiones plane explicaret, etc. Nīl. addit धर्मानुग्रहादपितेषामेवजय इत्याह A Dharmae favore eorum (Pāndavarum) sane victoria.

Śloka 29.

न विदुः (quod) *non scirent*, nescirent, pers. 3. pl. praeteriti remot. activi, quod in hoc verbo cum praesentis significatione usurpatur a r. विद् conj. 2. scire, putare etc. Hic śloka ejusdem constructionis est ac decimus octavus.

मामकाः *mei* (i. e. Dhārttarāshtrae) c. 1. pl. m. pronominis possessivi, quod formatum est ex casu 6. (मम) pronom. अस्मद् ego et क possidendi affixo, quo vocalis prima producitur. Vernacule: Die meinigen.

तानप्रच्छन्नरूपान् *hos transformatos*, forma aliena celatos, c. 2. pl. m., cum pronomine sive articulo demonstrativo तान् (cf. p. 50.) adjectivum compositum in vahubrīhi (ut धृतराष्ट्र p. 25.) ex प्रच्छन्न dissimulatos et रूप forma, species etc. प्रच्छन्न participium praet. indef. pass. derivatur a praep. प्र pro, prae, et r. छद् conj. 1. et 10. tegere, occultare etc.

वसतः *commorantes* c. 2. pl. m. particip. praes. act. verbi वस् conj. 1. et 10. morari, manere, habitare, incolere etc.

विराटराष्ट्रे *in Virātae regno*, Indiae septentrionalis parte montana (विराटराष्ट्रेगोग्रहे), in c. 7. s. n. vox composita ex विराट nomine proprio et राष्ट्र (v. p. 25.). विराट idem ac मत्स्य राजा, de quo infra, derivatur a praep. वि et r. रट् conj. 1. et 10. loqui.

सह *cum*, praep., quae regit casum 3. seq.

कृष्णया *Krishṅa*, in c. 3. s. f. nomen proprium, quod v. p. 43

तान् *eosdem*, hos, c. 2. pl. m. pronominis.

Nīl. ad h. sl. कृष्णयाद्रौपद्या।वेदनेपुनर्द्वादशवर्षाणि वनवासस्त्रयोदशप्रच्छन्नचर्यैति प्रतिज्ञानात् cum Krishṅa, i. e. cum Draupadi. In opinione (Dhārttarāshṭrarum, pro eo, quod intellexerunt,) adhuc duodecim anni mansionis in silva tredecim, in quibus eorum vitae ratio (चर्या vernacule Wandel, observantia) occulta. Ita ex conventione cum Pāṅḍavis.

Śloka 30.

मामकानांवरिष्ठान् *meorum imperatores, principes.* V. p. 75. et 53.

धनंजयेनैकरथेन *ab Ardshuna, quum uno belli curru instructus esset*, c. 3. s. m. धनंजय v. p. 67. एकरथः qui uno belli curru instructus est, adjectivum compos. ex एक unus et रथ m. belli currus, a r. रम् conj. 1. ludere, quiescere, vel रण् conj. 1. ire, cum थ subjecto, quo ultima nasi litera eliditur. एकरथेन etiam ut substantivum in karmadhāra compositum accipi potest et verti: cum uno belli curru.

भग्नान् *fractos*, in c. 2. pl. m. participium praet. pass. a r. भञ्ज् conj. 7. frangere, contundere, comminuere etc. Subjecto autem न, ut crebro fit, pro त, palati litera mutatur in respondentem gutturis et ea nasi eliditur.

वसता महात्मना *a commorante magnanimo* c. 3. s. m. Cf. p. 76. et 64.

Śloka 31.

सत्कृतां *vere perfectam*, eximiam, numeris omnibus absolutam, in c. 2. s. f. adjectivum compos. ex सत् quod est (particip. praes. verbi अस् esse), verum eximium, excellens, etc. et ex particip. कृत. V. p. 37. 56. et 68.

मत्स्यराज्ञासुतां *Matsjarādshae filiam*, per Mats. genitam, in c. 2. s. f. adject. compos. ex मत्स्यराज्ञा et participio praet. सुत natus (q. p. 74. 31. 22.), in foem. सुता nata. मत्स्यराज्ञा in casu 3. pro forma rudi, ut p. 74. componitur ex मत्स्य m. piscis (a r. मद्, q. v. p. 59.) et राजन्, q. v. p. 33. 25. 44. 63. etc.

दत्तां *datam*, in c. 2. s. f. participium praet. pass. a r. दा conj. 3. et 1. dare.

उत्तरां *Uttaram*, in c. 2. s. f. nomen proprium, quod Virātae filia gessit. उत्तरः (in foem. उत्तरा) superior, altus, septentrio, excellens, optimus, Virātae filius etc., derivatur a praep. उत supra et तर transiens, perficiens, etc. a r. तॄ conj. 1. trajicere, tranare, transmeare, perficere, absolvere, cui अ subjiciendo ऋ vertitur in अर.

अर्जुनाय *Ardshunae*, c. 4. s. m. तां च eamque c. 2. s. f. अर्जुनः *Ardshuna*, c. 1.

प्रत्यगृह्णात् *accepit*, p. 3. s. praet., a praep. प्रति erga, contra, pro, re—, et a r. ग्रह् conj. 9. capere, accipere. Cf. tab. conjug.

सुतार्थे *pro filio*, filii caussa, c. 7. s. m. V. p. 70. etc.

Sensus est: quum cognoverim, Uttaram, eximiam Matsjarādshae filiam, Ardshunae datam (esse), quam et Ardshuna pro filio suo accepit etc.

Nīl. ad h. l. मत्स्यराज्ञाविराटेनसमासातत्रैधेरनित्यत्वात् i. e. propter formae mutationem, in qua (occulti) cum Virāta, Matsjarādsha, conjuncti erant, etc.

Sloka 32.

निर्जितस्य *devicti*, casus 6. s. m., qui, cum tribus sequentibus conveniens, ad युधिष्ठिरं spectat. Cf. p. 52. 21. etc.

अधनस्य *opibus privati*, adject. compos. ex priv. अ et धन V. p. 67.

प्रव्राजितस्य *expulsi*, in exsilium ejecti, particip. praet. pass. verbi, in forma effectionis, व्राजि, a r. व्रज conj. 10. relinquere, deserere etc., cum praep. प्र pro, prae etc.

स्वजनात् *patria*, gente propria, c. 5. s. m. vox compos. ex स्व

(p. 31.) et जन persona, gens, a r. जन् conj. 3. generare, producere, cui अ subjectum.

प्रचुतस्य *colligentis*, ipsius, qui paravit, a quo conflatum est, in c. 6. s. m. participium praet. verbi compos. ex praep. प्र et r. चु conj. 1. movere etc.

अक्षौहिणीः *Akshauhines*, in c. 2. pl. f. vocabulum, in quo conjunguntur अक्ष m. rota, vehiculum etc. (a r. अक्ष् conj. 1. colligere, occupare) et ऊहिनी f. collectio, a r. ऊह् conj. 1. perquirere etc. (unde व्यूह m. exercitus), cui additum adtributionis इन्, in foem. इनि. Akshauhini, quae exercitum integrum constituit, 109350 peditum, 65610 equitum, 21870 curruum et 21870 elephantum copiis efficitur.

सप्त *septem*, indecl. a r. सप् conj. 1. connectere, penitus intelligere, addito त participii praet. Cf. infra śl. 49. et 77.

युधिष्ठिरस्य *Judhishthirae*, c. 6. s. V. p. 60.

Nīl. ad h. śl. निर्जितत्वादिनाऽत्यंतपराभूतस्यापि सप्ताक्षौहिणीसम्पत्तेर्दैवानुकूल्यात्तेषामजय्यत्वं दृढमित्यर्थः i. e. Ex comparatione septem Akshauhinum, quas (Judhishthira), quippe praeter modum omnino devictus, ob superationem hanc quaeque exinde consequuta sunt, fatis obtemperando (दैवानुकूल्यात् ordinationi divinae morem gerendo) collegit, aucta est (Pāndavarum) vis invicta (conditio insuperabilis). Hic est sensus.

Śloka 33.

माधवं *Mādhavam*, i. e. Madhi victorem, in c. 2. s. m. epitheton Vishni sive Krishnae, quo nominatur a मधु daemone, quem cecidit. Cf. p. 47.

वासुदेवं *Vāsudaevam*, in c. 2. s. m. Krishnae patronymicum a patre ejus वसुदेव, qui filius fuit Anakadundubhae. वसुदेव autem significat deum Vasavarum, qui, octo numero, deorum superorum ordinem constituunt, quem terra वसुधा, वसुन्धरा sustinet ac fovet, unde ipsi et Vasumatis nomen est. वसु vero, quod denotat et Vasavarum unum et ignem, lucis radium, substantiam, aurum, gemmam, thesaurum etc., derivatur a r. वस् conj. 10. desiderare, caedere, habitare, occidere, conj. 2. tegere, etc. Vasavae praesunt sideri धनिष्ठा i. e. delphino, in quo quum sol et luna ad septentrionem se vertunt, temporis ratio incipit, qua Vaedae utuntur.

सर्वात्मना *Universi spiritu*, c. 3. s. m. subst. compos. ex सर्व omne, universum, totum et आत्मन् spiritus (p. 62.).

पाण्डवार्थे *Pāndavarum caussa*, in re Pāndavarum, c. 7. s. m. vocis compos. ut p. 70. etc.

निविष्टं *penetratum*, intus pervasum, c. 2. s. m. participii praet. pass. a praep. नि in et r. विश् conj. 6. intrare etc. Addito त radicis श् mutatur in ष्, unde त ipsum in ट. Cf. p. 34. 25. et al.

यस्य *cujus*, spiritus, c. 6. s. m. pronominis यद् qui, in casu 1. यः; et sic porro ut सः declinatur. V. tab. decl.

इन्द्राद्यविक्रमं *potentiam Indrae et reliquorum, quibus Indra praeest, deorum*, in c. 2. s. m. subst, in tatpurusha compositum ex इन्द्र Indra (p. 47.), आद्य mfn. prior, primus, initialis, principalis, et विक्रम m. potestas, vis magna, fortitudo, a praep. वि dis— et r. क्रम् conj. 1. et 4. gradi, progredi, ingredi. इन्द्राद्याः compositum in dvandva (p. 35.), exemplum praebet formulae valde frequentis, ubi in loco membrorum nominandorum ponitur vox principalis cum subnexo vocabulo आद्य vel, quod idem est, आदि, per quod, ut per *etc.* reliqui enumerationis articuli denotantur, quos ex orationis con-

textusque sensu suppleri oportet. Sic नमोब्रह्मादिभ्यः honos omnibus diis, quorum primus est Brahma, vel, adoratio Brahmae et reliquis. आदि m. vero deducitur a r. दा dare et praep. आ ad, apud, quae दा radici addita, accipiendi sensum tribuit. इ autem subjecto radices दा et धा, praepositioni conjunctae, आ amittunt.

विक्रमं एकं *potentiam unicam*, c. 2. s. m. एक unus, solus, eximius, principalis, diversus, alius etc. Cf. p. 57.

आहुः *dicunt*, p. 3. pl. praes. a verbo defectivo आह्, quod cum praeteriti remot. terminationibus in tertiis personis et dualis ac pluralis secundis, ubi solum usurpatur, praesentis significationem habet.

Pro यस्येन्द्राय्या in codicibus mss. etiam legitur यस्येमांगां; quin et Nīlakaṇṭha utramque lectionem explicat: इमांगां पृथ्वीं॥यस्यैकंविक्रमंपदमात्रमाहुः।यस्येंद्राय्या इति पाठेविक्रममप्यक्रममेकमसाधारणं i. e. hanc bovem Prithvim (v. p. 43. गौ etiam notat Sarasvatim deam matrem etc.). — Cujus unam potentiam loci (vestigii) momentum dicunt. Si vero legatur: Superorum, quorum princeps Indra etc., tunc: potentiam, hostes superandi vim unam (unicam), singularem (ajunt).

Notandum hic, Indram regem esse in sensuum coelo (इन्द्र etiam vim vitalem significat, et इन्द्रिय sensum, semen), Vishṇum vero उपेन्द्र dici, i. e. eum, qui post Indram natus est.

Śloka 34.

नरनारायणौ *Naram et Nārājanam*, in c. 2. du. m. vocabulum in dvandva (p. 35. compositum ex duobus nominibus, नर m. homo, humanitas, genus humanum, spiritus dei, et नारायण, quod Vishṇi epitheton. नर derivatur a नृ conj. 1. et 9. ducere, regere,

cui subjecto अ ex ऋ fit अर्; नारायण vero a नर et आयन adveniens, pervadens, adventus etc.; hoc autem a praep. आ, quae verbo eundi इ conj. 2. veniendi sensum tribuit, et अन (p. 23.). Adsumto आयन vocalis prima in नर producitur. Eodem vero आयन et patronymica, in gradu plerumque secundo, formantur. Unde नारायण etiam hominis filium denotat. Sed aliam hujus nominis derivationem praebet Mani Dharmasāstr. I. 10., ubi नारः aquae dicuntur, quas परमात्मन् qua Brahma primum produxit et habitavit, ac आयनं sedes, commoratio, locus, ubi quis versatur, motus etc.; unde नारायणः is, cui sedes in aquis, motus super aquas, in aquis versatus etc. V. infra. In *Hitopadaesá* (p. 66. ed. Lond.) नारायणः dicitur सृष्टिस्थितिप्रलयहेतुः auctor creationis, perseverantiae, et interitus. Cf. infra śl. 63.

तौ कृष्णार्जुनौ *ipsos* (hos) *Krishńam et Ardshunam*, c. 2. du. m. तौ pronomen est pro articulo demonstr., ut p. 50. Vox seq. componitur in dvandva (v. p. 35.) ex कृष्ण (v. p. 43.) et अर्जुन (p. 47.).

वदतः *dicentis*, indicantis, in c. 6. s. m. particip. praes. act. a r. वद् conj. 1. dicere, loqui, declarare, adserere. Subaudi मुखात् ab ore.

नारदस्य *Nāradae*, in c. 6. s. m. nomen propr. Munis ac Rishis, qui poemate (purāńa) singulari celebratur, quemque Brahmae et Sarasvatis (सरस्वात्याः) prolem dicunt atque ex septem rerum creatarum dominis ac progenitoribus unum, eximium etiam astronomum, musicumque, qui वीणाम् citharae genus invenit, oratorem quoque et legislatorem, heroem insuper deorumque nuntium ac Krishńae amicum etc. Derivatur a नार, ut supra, et दः (in compositione) qui dat, a r. दा.

अहं दृष्ट्वा *ego, quum viderim,* अहं v. p. 32. 27. etc., दृष्ट्वा p. 34.

ब्रह्मलोके *in Brahmae mundo,* in c. 7. s. m. vox composita ex ब्रह्मन् (v. p. 63. sq.) et लोक (p. 70. sq.), qua indicatur coelum superius.

च सम्यक् *vere perspicue,* adverb. (v. p. 75.) vel unite, in uno motu.

Sensus est: Quum cognoverim, Naram et Nārājanam ipsos (eosdem esse) Krishńam et Ardshunam ex ore Nāradae adserentis: quin ego eosdem perspicue vidi in Brahmae mundo.

Śloka 35.

लोकहिताय *pro mundi* (hominum) *salute,* in c. 4. s. n. nomen compos. ex लोक (p. 70. sq.) et हित conservatum, conservatio, salus etc., quod deducitur a r. धा conj. 3. tenere, sustinere, fovere, etc., cujus partic. praet. pass. est हित. De hujus vero participii usu v. p. 23.

कृष्णं शमार्थिनं *Krishńam pacis cupidum,* pacificatorem, c. 2. s. m. Adjectivum componitur ex शम m. pax, quies (a r. शम् conj. 4. quiescere, ad tranquillitatem pervenire etc. conj. 1. placare, tranquillum reddere etc.) et अर्थिन् cupidus, avidus, petens (ab अर्थ p. 70. et इन् subnexo).

उप यातं *eum, qui adiit* (accessisse), in c. 2. s. m. particip. praet. a praep. उप prope, ad, apud, juxta etc. et यात a r. या conj. 2. ire, obtinere.

कुरूणां *Kuravarum,* c. 6. pl. m. pro c. 2. कुरून् (ad) Kuravas, qui etiam regitur a praep. उप. कुरवः sunt Kuri, Hindorum regis

posteri, alias et hic inprimis Dharttarāshtrae solum (cf. p. 25.), licet et Pāndavis ab eodem ortis. Regnum illius situm erat in India septentrionali, qua ad occidentem vergit, et Kuravarum campus कुरुक्षेत्र, sive immensa camporum spatia, ubi proelium commiserunt cum Pāndavis, prope Thanasaram ac Hastinapuram urbes, in provincia Dehliensi, sub meridiana Hindorum linea. Ibidem adhuc plurima loca Hindis sacra. Kuru vero, qua una ex principalibus mundi partibus, Mahādvīpis (insulis magnis), aut unus ex novem Varshis, regionem mundi maxime septentrionalem constituit. Derivatur autem कुरु a r. कुर् conj. 6. sonare, cui उ subnexum, vel a कृ conj. 6. disjicere, conj. 9. violare etc., ubi उ addito et radicis ऋ mutatur in उ.

शमंकुर्वाणां *pacem conciliantem*, eum, ut pacem faceret; शम v. supra. कुर्वाणं est in c. 2. s. m. participium praes. medii, a r. कृ conj. 8. facere.

अकृतार्थं *propositum non adsequutum*, proposito non peracto, quin ad propositum sibi finem pervenire potuerit, in c. 2. s. m. adjectivum in vahubrīhi compos. ex privativo अ, कृत participio praet. et अर्थ. Ad verbum अकृतार्थः is, a quo non factum est propositum.

यातं *profectum*, decedentem, c. 2. s. m. particip. praet. a r. या q. v. supra.

Sloka 36.

कर्णदुर्योधनाभ्यां *a Karna et Durjodhana*, in c. 3. du. m. vox composita ex कर्ण (p. 24.) et दुर्योधन (p. 23.).

बुद्धिं कृतां *rationem* (viam) *initam*, consilium initum, excogitationem factam, in c. 2. s. f. V. p. 29. et al.

निग्रहे *in comprehensione*, inclusione, inhibitione, c. 7. s. m. subst. a praep. नि in et r. ग्रह्. V. p. 78.

केशवस्य *Kaesávae*, in c. 6. s. m. epitheton Krishnae, a केश m. caesaries, et addito व, quo nomina possidendi finguntur. Idem vocabulum vero etiam derivatur a nominibus क Brahmae ईश Śivae et व Vishńi, qui trinitatem त्रिमूर्तिं i. e. triplicem spiritus divini formationem sive trinas formas constituunt. Cf. As. Res. XI. 126. sq. क denotat, praeter Brahmam, animam, solem, ventum, caput, aquam, gaudium etc. a r. कम् conj. 1. desiderare, amoris auctorem esse etc.; ईश praeter Śivam dominum etc. a r. ईश् conj. 2. potentem, nobilem esse etc. et व qui movet, a r. वा conj. 2. movere, flare, caedere, conj. 10. servire, felicitatem consequi etc., cui dum अ additur, eliditur आ.

तं च आत्मानं बहुधा *eumque se* (spiritum) *multiformiter*, multimode. Cf. p. 62. बहुधा derivatur a बहु multum, (hoc a बंह् conj. 1. increscere, addito उ) et धा quod subnexum vocabulis, quibus numerus indicatur, distributionis adverbia fingit. Nīl. ad h. बहुधावैश्वरूपेण multimode, sub universi forma.

दर्शयानं *monstrantem* (ostendisse) c. 2. s. m. particip. praes. verbi medii in forma effectionis, a r. दृश् conj. 1. videre.

Sensus est: Quum cognoverim, a Karńa et Durjodhana initum consilium, Kaesávam comprehendendi, et hunc se ipsum (spiritum) multiformiter (sub universi specie) ostendisse.

Śloka 37.

वासुदेवेप्रयाते *Vāsudaeva discedente*, c. 7. s. m., quum Vāsudaeva proficisceretur. प्रयात est partic. praet., quod hic et alias saepe pro praesenti usurpatur, a praep. प्र et r. या. V. supra.

रथस्य *belli currus*, c. 6. s. m. V. p. 77. Casus 6. regitur ab अग्रतस् infra.

एकां *solam*, unam, c. 2. s. f. Cf. p. 57. et 81.

अग्रतस् *a fronte*, in antica parte etc., adverb. derivatum ab अग्र n. frons, pars antica, culmen, extremitas (etiam adjective mfn. principalis etc.). et तस् adverbiorum subjecto. Cf. p. 40. अग्रतस् construitur cum c. 6., ut omnia adverbia, quae situm, positionem, directionem, unius rei ad alteram indicant, si terminantur affixis आ, एन, रि, अस्, तस्, तात.

तिष्ठमानां *stantem*, c. 2. s. f. particip. praes. medii verbi a r. ष्ठा conj. 1. stare, morari, quae ante terminationes praesentis, praet., conjunctivi indef. et imperativi convertitur in तिष्ठ.

अर्त्तां *adflictam* c. 2. s. f. particip. praet. a r. अर्द् conj. 1. dolore adficere, cui त additum, observata orthoepiae regula.

पृथां *Pritham*, in c. 2. s. f. nomen propr. Kuntis, Pāndavarum matris, unde Pāndu dictus माद्रीपृथापतिः Madris et Prithae maritus (Trik. Saeshae II. 8. 13.). Vishnu qua terrae maritus dicitur पृथु, unde पृथ्वी terra nominatur. Cf. p. 50. 43.

सांत्वितां *recreatam*, tranquillatam, solatio fruentem, c. 2. s. f. particip. praet. a r. षान्त्व conj. 10. solatium praebere etc.

केशवेन *a Kaesava*, c. 3. s. m. V. p. 85.

Sloka 38.

मन्त्रिणां *consiliarium*, Vāsudaevam, in c. 2. s. m. adject. a r. मन्त्र conj. 10. consiliari, arcano loqui, inserta न (p. 22.) et subnexo इन् (p. 70.).

भीष्मं *Bhīshmam*, in c. 2. s. m. herois indici nomen propr., quod *terribilem* significat. Derivatur a r. भी conj. 3. timere, terreri, in forma effectionis भीषि terrere, cui adjectum est म eliso इ. Bhīshma fuit filius Gaṅgae (inde dictus गांगेयः, गंगजः etc. ut Karttikaeja) ac Santani, cui et Vitshitravīrja, Pāṅ́di pater, filius fuit. Eidem adhuc Maghae mensis die octava aquae libantur.

शांतनवं *Śāṇtani filium*, in c. 2. s. m. patronymicum Bhīshmae a शंतनु. V. supra.

भारद्वाजं *Bhāradvādsham*, in c. 2. s. m. nomen propr. Munis.

आशिषः *prosperitatis precationes*, c. 2. pl. f. substantivi आशिस्, quod deducitur a praep. आ, ad et r. शास् conj. 1. et 2., quae cum आ conjuncta vocalem suam convertit in इ.

अनुब्रुवाणां *pronuntiantem*, c. 2. s. m. particip. praes. medii, a r. ब्रू p. 26. et praep. अनु post, secundum, cum, sequendo etc. Hoc participium respicit cum ad Bhāradvādsham tum ad Bhīshmam, qui precationes pronuntiarunt, et cum duobus accusativis construitur.

Śloka hic sic reddi potest: Quum cognoverim, eorum (Pāṅ́davarum) consiliario, Vāsudaevae, etiam (adeo) et a Bhīshma, Santani filio, et a Bhāradvādsha prosperitatis precationes esse factas (pronuntiatas); etc.

Śloka 39.

यदा कर्णः भीष्मं उवाच वाक्यं *Quum Karna ad Bhīshmam verba diceret.* यदा v. p. 42., वाक्यं p. 26. उवाच pers. 3. s. praet. remot, *dixit.* quod cum duobus accusativis conjungitur, deductum est a r. वच् conj. 1. et 2. dicere, loqui, quae in praet. rem. cum

literam duplicatam tum, ante vocalem, radicis व convertit in उ. Idem valet de radicibus वद् loqui, वस् morari etc., वप् texere etc., वह् ferre etc., वश् velle etc.

न अहं योत्स्ये *non ego dimicabo* pers. 1. s. futuri indef. medii a r. युध् p. 23. ध् radicis ante स् terminationum affixarum mutatur in त्.

युध्यमाने त्वयि *dimicante te* c. 7. s. m. युध्यमान est particip. praes. medii. Cf. p. 21. In aliis cod. mss. est जीवमाने त्वयि *te vivente.*

हित्वा *derelinquens,* derelicto, particip. praet. indecl. a r. हा conj. 3. derelinquere, आ per anomaliam converso in इ.

सेनां *exercitum,* c. 2. s. f. Cf. p. 54.

अपचक्राम *decessit,* pers. 3. s. praet. rem. activi, a praep. अप sub, de—, etc. et r. क्रम् p. 80. च अपि *quin etiam.*

Integer ergo śloka hic est: Quum Karṅa ad Bhīshmam verba diceret: Non dimicabo ego te dimicante (vivente), quin et exercitum derelinquens decederet; etc.

Nīl. ad h. l. sic: स्वपूर्व्यकलहोपिपराजयावहइत्या हयदाकर्णाइति quin ob propriam injuriam pugnando victoriam deseruit. Unde dictum: Quum Karṅa etc.

Śloka 40.

वासुदेवार्जुनौ तौ *utrumque hunc Vāsudaevam et Ardshunam,* c. 2. du. m. Cf. p. 80. 47. et 50.

तथा धनुः *eodem modo* (praeterea) arcum. तथा v. p. 24., धनुः c. 2. s. n. p. 42.

गांडिवं *Gāndívam*, in c. 2. s. mn. nomen proprium arcus celebris (de quo v. p. 67.) derivatum a गांडि vel गांडी, quo et arcus praestantia, et quod corporis partem, in primis genas, adficit, notatur. Radix nominis est गाड् conj. 1. esse partem corporis, genam etc., unde गाड m. gena. व autem voci subjecto relatio conjunctione rei cum alia exprimitur.

अप्रमेयं *eximium*, c. 2. s. n., quod refertur ad धनुः. V. p. 61.

त्रीणि उग्रवीर्याणि *tres potentias acres*, vehementes, fortes, c. 2. pl. neutr. Vocabulum ultimum in Karmadhāra compositum est ex उग्र mfn. acer, acerbus, iracundus, m. Śiva, n. ira (a r. उच् conj. 4. convenire, conjungi, quae इ adsumto palati literam mutat in eam gutturis,) et ex वीर्य्य n. robur, fortitudo, splendor, animal etc. a वीर fortis, hero etc. (hujus radix est वीर् conj. 10. esse fortem) et य abstractorum affixo.

समागतानि *consociatas*, particip., quod spectat ad vocem praeced. V. p. 72. 74.

Śloka 41.

कश्मलेन *stupore*, animi deliquio, in c. 3. s. m. subst. a r. कश conj. violare, laedere, etc., ac मल subjecto, sive ab अल, ante quod म inseritur. Nil. hanc vocem interpretatur मोहेन mentis perturbatione etc. a r. मुह्. V. p. 33.

अभिपतं *attacto*, correpto, perculso; in c. 7. s. m. particip. praet. pass., quod spectat ad Ardshunam, a praep. अभि coram etc. et r. पत् conj. 1. ligare, cohibere, arcere, cessare. त participii addito त् eliditur.

रथोपस्थे *instante in belli curru*, c. 7. s. m. adjectivi in vahubrīhi compositi, ex रथ (p. 77.) et उपस्थ instans, a praep. उप cum, prope etc. et r. ष्ठा.

सीदमाने *sidente*, in c. 7. s. m. particip. praes. medii a r. षद् conj. 1. vel 6. sidere, considere, cedere etc., quae inclinata mutatur in सीद्.

शरीरे *in corpore*, c. 7. s. n. subst. a r. शॄ conj. 9. laedere, deficere, labi, decrescere etc. et इर subnexo, quo nomina possidendi formantur. ×

I. e.: Quum cognoverim Krishnam Ardshunae, dum hic in belli curru stans, animi deliquio correptus, consideret, mundos in corpore monstrantem etc. ×Vel potius a षष sex, ut alibi.

Sloka 42.

भीष्मं अमित्रकर्शनं *Bhīshmam inimicos conterentem*, c. 2. s. m. V. p. 87. et 70.

निघ्नन्तं *concidentem*, in c. 2. s. m. particip. praes. activi, quod respicit ad Bhishmam, et derivatur a praep. नि in etc. et r. हन् conj. 2. caedere, occidere etc. in pers. 3. pl. praes. घ्नन्ति caedunt, unde participium praes. formatum.

आजौ *in praelio*, c. 7. s. f. substantivi आजि a praep. आ ad, apud etc. et r. अज conj. 1. ire, movere, jactare, vituperare etc., cui इ subjectum.

अयुतं *decem millia*, (दशसहस्राणि) c. 2. s. n. a priv. अ et युत, cujus radix यु conj. 2. jungere, miscere, separare etc. रथानां *belli curruum*, v. supra.

न एषां कश्चित् वध्यते *nec eorum aliquis caeditur*. Cf. p. 75. 70. etc.

ख्यातरूपः *nominis claritatem consequutus,* qui celebratus, genere aut factis clarus, inclytus armis esset, in c. 1. s. m. adjectivum in Vahubrīhi compositum (v. p. 25.) ex ख्यात particip. praet. pass. a r. ख्या conj. 2. loqui, describere, celebrare etc. et रूपः, q. v. p. 64. 74. et 76.

I. e.: Quum cognoverim, a Bhīshma, hostes conterente, decem millia in praelio concidi, quin tamen inter eos aliquis caedatur nominis claritate florens. —— Eadem constructionis ratio saepius occurrit, e. c. śl. 29. 31. 43. etc., ubi res futura nunc tempore praesenti nunc praeterito enuntiatur.

Śloka 43.

आपगेयेन *a Gangae filio,* Bhīshma, in c. 3. s. m. patronymicum ab आपगा f. qua aquae movent, i. e. Ganga. Haec autem vox derivatur ab आपस् n. aquae (cui r. est आप conj. 5. occupare, possidere etc. et अस् affixum) ac ग, qui movet, it, in foem. गा, a गम् conj. 1. ire. एय nominibus adjecto, quo आ eliditur, patronymica formantur. V. p. 52. Cf. p. 87.

संख्ये *in proelio,* c. 7. s. n. subst. a praep. सं cum et r. खै conj. 1. violare, laedere, fodere etc. (an ख्या conj. 2. ?). Eadem voce et numeri indicantur.

स्वयं *ab ipso,* ipsius (v. p. 36.). मृत्युं mortem c. 2. s. mn. a r. मृ conj. 6. mori, e vita excedere, et यु affixo insertaque त. Cf. मन्यु p. 31. sq.

विहितं *designatam,* praestitutam (mortem) in c. 2. s. n. partic. praet. pass., quod respicit ad vocem praec. Derivatur a वि dis—et हित a r. धा conj. 3. tenere etc. Cf. p. 83. Nil. प्रकाशितं declaratam.

धार्मिकेण *justo*, bono, probo, in c. 3. s. m. adjectivum, quod spectat ad Gangae filium, a धर्म (cf. p. 62.) et इक, quo ad possessiva formanda nominibus subjecto horum vocalis prima producitur.

तद् च *idque*, मृत्युप्रापकं द्वारं eamque mortis (prolatae) consequendae rationem. Nil.

अकार्षुः *perfecerunt*, pers. 3. pl. praet. remot. a r. कृ facere. Nil. कृतवंतः facientes.

प्रहृष्टाः *laetati*, laeti, in c. 1. pl. m. participium praet. spectans ad Pāndavas a praep. प्र prae, pro et हृष्ट a r. हृष् conj. 4. laetari, gaudere.

I. e.: Quum cognoverim, a justo Gangae filio in pugna sui ipsius mortem praestitutam, eamque a Pāndavis laetis effectam; etc.

Śloka 44.

अत्यंतशूरं *summe fortem*, heroem fortissimum, c. 2. s. m. Bhīshmae epitheton compositum ex अत्यंत mfn. infinitus, multus, extremus, summus (a praep. अति supra, ultra et अन्त finis, limes, mors etc., cui radix est अत conj. 1. ligare, claudere, (इ cf. p. 22.) अ subnexo ac शूर, v. p. 52.

हत *caesum*, vulneratum, in c. 2. s. m. particip. praet. pass., quod respicit ad Bhīshmam, a r. हन्, q. v. p. 54. 90. पार्थेन *ab Ardshuna* v. p. 50.

आह्वेषु *provocationibus in pugnam*, in imperiis bellicis, in proeliis, c. 7. pl. m. substantivi, quod deductum a praep. आ ad, apud et r. ह्वे conj. 1. provocare in pugna, lacessere, vel, ut aliis placet, a हु conj. 3. sacrificare immolare, dare, devorare.

अप्रधृष्यं *invictum*, insuperabilem c. 2. s. m. particip. fut. pass. a priv. अ, praep. प्र pro, prae et r. धृष् conj. 1. et 10. superare, impatientem esse, conj. 5. esse audacem, impavidum, conj. 10. vim ligare, potentiam vincire, neutrius partis seu medium quem facere Cf. p. 65.

शिखंडिनं *Śikhaṇḍem*, in c. 2. s. m. nomen proprium, quod significat cristatum. Derivatur autem a शिखंड crista, hoc vero a शिखा f. (a r. शि conj. 5. acuere?) lucis radius, flamma, pavonis crista, crista ex capillis facta vel cirrus in capitis tonsi vertice relictus, ramus; unde शिखिन् cristatus nomen est ignis, pavonis, galli, sagittae, arboris etc., Karttikaejae autem शिखिवाहनः pavone vectus, Agnis vero शिखावत्. Cf. p. 70.

पुरतस् *coram*, ob oculos, adverb. a पुर्, quod radicem habet पुर् conj. 6. praecedere, anteire etc., et cui additum तस्. Cf. p. 40.

स्थापयित्वा *dum statueret*, Śikhaṇḍe coram statuto, particip. praet. indecl. a r. स्था in forma effectionis स्थापि, ut दापि facere, ut detur, a दा dare; ज्ञापि notum facere a ज्ञा nosse; आपि ab इ ire; लापि a ली liquescere; अर्पि a ऋ ire, etc.

I. e.: Quum cognoverim, Bhīshmam, heroem fortissimum, in pugna provocando ac imperando invictum, superatum ab Ardshuna, dum Śikhaṇḍem coram eo sisteret; etc. — Ut ratio, ubique fere mythica, hic notetur, id solum addendum: et Agnem (ignis deum, Dhanaṇdshajam) Hindis esse कृपीट योनि aquae originem et Bhīshmae, a Gaṅga nati, ab Ardshuna (Dhanaṇshaja cf. p. 49. 67.) devicti, sitim ab eodem aqua extingui.

Śloka 45.

शरतल्पे *in sagittarum lecto*, c. 7. s. mn. subst. compos. ex शर m. sagitta (a शॄ conj. 9. violare, laedere) et तल्प mn. lectus a तल् conj. 1. vel 10. fundare, stabilire (unde तल fundus, solum), et प conservans.

शयानं *cubantem*, in c. 2. s. m. particip. praes. medii a r. शी conj. 2. cubare, quiescere, dormire.

वृद्धं वीरं *senem heroem*, in c. 2. s. m. V. p. 31. et 89.

सादितं *depressum*, demersum, submersum, in c. 2. s. m. particip. praet. pass. a r. षद् (p. 90.) sidere, mergi, in forma effectionis सादि submergere etc.

चित्रपुंखैः *variis sagittis* (infixis, vulneribus); c. 3. pl. m. subst. compos. ex चित्र varius (p. 42.) et पुंख sagittae pars pinnata.

सोमकान् *Somae posteros*, lunae progeniem in c. 2. pl. m. patronymicum a सोम Luna, cujus radix est षु conj. 5. movere, commovere, agitare. excitare, succum florum subjecto igne elicere, exprimere, liquorem educere (cf. p. 22.). Affixo म radicis उ conversum producitur. क vero nomina pertinendi etc. finguntur.

अल्पशेषान् *paucos reliquos*, restantes, in c. 2. pl. m. adjectivum compositum ex अल्प mfn. paucus parvus, et शेष mn. reliquum, residuum. Cf. p. 31.

I. e.: Quum cognoverim Bhīshmam, heroem senem, postquam ex Somae posteris paucos reliquerat, sagittarum lecto cubantem, depressum, multis quippe sagittis confixum; etc.

Śloka 46.

शान्तनवे शयाने पानीयार्थे *Śāntanava* (Bhīshma) *jacente, aquae sitiente*, c. 7. s. m. Cf. p. 87. 94. पानीय n. aqua, mfn. bibendum, potabile quid vel aptum potui, est particip. fut. pass. a r. पा conj. 1. bibere et अनीय subjecto. V. p. 65.

नोदितेन अर्जुनेन *ab Ardshuna* arcessito, adducto; c. 3. s. m. नोदित particip. praet. pass. a r. णुद् conj. 6. mittere, in forma effectionis. I. e. ab Ardshuna, ad quem, ut veniret, missum fuerat.

भूमिं *terram* etc., c. 2. s. f. Cf. p. 56. 52. 49. 38. sq.

I. e.: Quum cognoverim, Bhīshmae, dum, aquae sitiens, jaceret, satisfactum ab Ardshuna, qui, arcessitus, terram idcirco fiderat; etc. Nīlakaṅtha hujus rei momentum in eo ponit, quod terrae fissio factum sit naturae modum excedens, अलौकिकंकर्म. (opus supramundanum).

Śloka 47.

वायुः *Vāhu*, in c. 1. s. m. nomen propr. aeris ventique dei, a r. वा conj. 2. movere, flare, conj. 10. servire, felicitatem acquirere, cui उ subnexum. Cf. p. 31. sq.

चन्द्रसूर्य्यौ *Tshandra et Sūrja*, in c. 1. du. m. nomen in dvandvae forma compositum ex चन्द्र m. Lunae deus (etiam aqua, aurum, camphora, a r. चद् conj. 1. lucere, splendere, laetari, hilarem esse, quaerere, (इ), unde et चन्द luna; hic vero eidem affixum est र) et ex सूर्य्य m. solis deus, a r. सुर् conj. 6. esse illustrem, gloriosum, lucere etc., cui य adjiciendo उ producitur. Cf. p. 69.

तौ युक्तौ (quum) *etiam juncti* (essent), c. 1. du. m. V. p. 51. 53.
कौन्तेयानां *Pāṅdavarum*, in c. 2. pl. m. patronymicum a Kunti Pāṅdavarum matre. Cf. p. 51. 21.
अनुलोमजयाय *consociatorum* (congruentium et rerum et amicorum) *victoriae*, in c. 4. s. m. vocabulum compos. अनुलोमन् quod secundum pilorum directionem est, unde congruens, rationi alterius consentaneum, concors; derivatur a praep. अनु post, secundum, et लोमन् pilus, crinis; hoc vero a r. लू conj. 9. abscindere, amputare, ac मन् subjecto. Cf. p. 26.

Vel potius legendum अनुलोमाः, quod respicit ad nominativos praecedentes; ubi sensus est: Quum et Vāju atque Sūrja et Tshandra ambo conjuncti Pāṅdavarum victoriae faventes etc. Cui etiam consentaneum est, quod Nīlakaṅtha addit: वायोरानुलोम्यं दक्षिणापृष्टवाहित्वंचन्द्रसूर्य्ययोर्लाभस्थानस्थात्वेन। शक्रसूर्य्यौवितिपाठेशक्रस्यानुकूल्यंपरेषांसैन्येशनिपातादि i. e. Vāji concordia in dextris et a tergo (ex meridie et occasu) auxilium ferendo (flando); quae per Tshandram et Sūrjam occupatae, stationum obtenta possessione. Si vero legatur: Śakra et Sūrja (Indra et sol); Śakrae favor in hostium exercitum fulmina jactando etc. adparet.

नित्यं *perpetuo*, semper, a praep. नि in ac त्य adjecto. Casus 2. neutr. sing. hic, ut solet, in adverbii loco ponitur.

अस्मान् *nostros*. V. अहं pronom. in tab. decl.

श्वापदाः *adgressiones ferinae*, bestiarum rapacium, in c. 1. pl. f. subst. compos. ex श्वन् m. (in c. 1. श्वा) canis, et आपद् f. impetus, calamitas, fortuna adversa, a praep. आ ad et r. पद् conj. 4. et 10. movere, ire. In uno codd. mss. legitur श्वादयः i. e. canes cum aliis bestiis; quam lectionem et Nīlakaṅtha explicat per श्वापदाश्वा

कपिक्रोष्ट्रापदः ab adgressione canibus, simiis et thoibus (Schakalis) facta. Cf. p. 80. sq.

भीषयन्ति *terrent* (terreant), pers. 3. pl. praes. a r. भी in forma effectionis भीषि. V. p. 87.

Alias śvāpada etiam omnis bestia rapax.

Śloka 48.

द्रोणः *Drona*, in c. 1. s. m. nomen propr. a r. द्रा conj. 6. ire, inclinare, caedere, quae अ adsumto उ convertit in ओ. Drona alibi etiam dicitur Ātshārja, ut śl. 61., i. e. magister, doctor, quo quippe et Pāndavae et Kuravae rei militaris praeceptore usi sunt; porro nuncupatur Kīrtibhādsh i. e. nominis famam consequutus etc. Ipse est Pater Aśvatthāmnae, de quo śl. 73.

विविधान अस्त्रमार्गान् *varios armis decertandi modos*; c. 2. pl. m. V. p. 61. अस्त्र n. telum v. p. 66. मार्ग via, ratio etc. est a r. मार्ग conj. 1. et 10. movere, quaerere, venari.

निर्दर्शयन् *demonstrans*, evolvens, exhibens, c. 1. s. m. particip. praes. a praep. निर् ex et r. दृश. V. p. 34. sq.

समरे *in proelio*, c. 7. s. m. a praep. सम् cum et r. ऋ conj. 3. movere, 5. laedere, 1. consequi, attingere, cui अ subjectum, quo ऋ mutatur in अर्. Vel a स (= सह) + मृ.

चित्रयोधी *mirum in modum pugnans*, in c. 1. s. m. epitheton compos. ex चित्र (v. p. 42.) et योधिन् a युध् (v. p. 23.), cui additum इन्. Cf. p. 70.

श्रेष्ठतरान् *optimates*, principales, primarios; c. 2. pl. m. adject. in comparativo superlat. श्रेष्ठ, — a श्र, pro प्रशस्य bonus, et इष्ठ, q. v. p. 53., — cui accessit तर comparativorum terminatio. श्र vero derivatur a r. श्री conj. 1. et 10. satisfacere etc. Cf. p. 33. et 37.

निघ्नंति *caedit*, pers. 3. s. praes. a praep. नि in et r. हन्.

Śloka 49.

अस्मदीयान *nostrates*, in c. 2. pl. m. adject. a pron. अस्मद् ego et ईय subjecto, quo pertinendi, possidendi etc. nomina adjectiva finguntur.

महारथान *magnorum belli curruum praefectos;* in c. 2. pl. m. vocabulum compos. ex महत् et रथ. Cf. p. 56. et 77.

व्यवस्थितान *stationem tenentes*, dispositos stantes; in c. 2. pl. m. particip. praet. verbi derivati a praepp. वि dis— et अव deorsum, de— ac r. स्था.

अन्तकाय *ad internecionem*, in c. 4. s. n. subst. ex अन्त (v. p. 92.) et agendi nominum क subjecto.

संसक्तान *conjunctos*, c. 2. pl. m. adject. a praep. सं et verbi सक् (p. 79.) particip. praet., cui additum क.

निहतान *caesos*, c. 2. pl. m. a praep. नि et r. हन्.

Śloka 50.

व्यूढं *aciem*, exercitum c. 2. s. m. subst. a praep. वि et r. ऊह् q. v. p. 79.

अभेद्यं *impenetrabilem*, non perrumpendam, c. 2. s. m. particip. fut. pass. a priv. अ et r. भिद्. Cf. p. 52. 65.

अन्यैः *per alios*, in c. 3. pl. m. pronom. a r. अन् conj. 2. et 4. spirare, vivere, cui अ subjectum. Discrimen enim ex spiritu et vita oritur.

भारद्वाजेन *per Bhāradvādsham* c. 3. s. m. (p. 87.). अत्र *hic*, isto in loco. adverb. a pron. अदस् istud et त्र loci adverbiorum affixo.

शस्त्रेन *telo*, c. 3. s. n. a r. शस् conj. 1. caedere, occidere, et त्र instrumenti subjecto गुप्तं *tectam*, in c. 2. s. m. particip. praet. pass. a r. गुप् conj. 1. tegere, celare, protegere, conservare etc. भित्वा *perrumpendo*, acie perrupta. V. p. 52.

सौभद्रं *Saubhadram*, in c. 2. s. m. patronymicum Abhimanji, qui filius fuit Ardshunae et Subhadris, quae Kṛishnae soror, de qua v. p. 46. et śl. sq. infra.

वीरं एकं प्रविष्टं *heroem, solum irruentem*, penetrantem, prorumpentem, in c. 2. s. m. Cf. p. 48. 57. 81. प्रविष्ट particip. praet. deducitur a praep. प्र pro, prae et विश् intrare. Cf. p. 50. 34. etc.

I. e.: Quum cognoverim, qui Saubhadra heros, postquam aciem, aliis impenetrabilem, qua telo a Bhāradvādsha tecta est, perruperit, in eam, solus mediam irruat; etc.

Śloka 51.

अभिमन्युं *Abhimanjum*, in c. 2. s. m. nom. propr. filii Ardshunae, a praep. अभि ante, coram et मन्यु de q. v. p. 31. sq. Nominis hujus sensus cognatus videtur ei, qui est in अभिमान m. superbia, arrogantia, cognitio, laesio, petitio etc.

परिवार्य *postquam circumdederunt*, particip. praet. indecl. a praep. परि circa, circum et r. वृ conj. 1. et 10. claudere, includere, cohibere etc.

बालं *juvenem*, in c. 2. s. m. adpos. nominis Abhimanji a r. बल् conj. 10. sustinere, nutrire, firmare, corroborare, figere, etc.

सर्वे *omnes*, in c. 1. pl. m. pronominale. हत्वा *ceciderunt*, particip. praet. indecl. a r. हन्. हृष्टरूपाः *laetitiae ac irrisionis speciem habentes*, in c. 1. pl. m. adject. compos. ex particip. praet. हृष्ट a हृष् conj. 1. irridere, deludere, etc. (cf. p. 92.) et रूप (p. 64.).

बभूवुः *fuerunt*, facti sunt, pers. 3. pl. praet. remot. a r. भू v. tab. conjug. महारथाः *magnorum belli curruum duces.* Cf. p. 98.

अशक्नुवंतः (Ardshunam caedendo) *impares*; in c. 1. pl. m. particip. praes. act. a r. शक् conj. 5. parem, capacem, aptum esse praefixo अ privativo. Subaudi हंतुम्.

I. e.: Quum magnorum belli curruum duces circumdederint Abhimanjum juvenem, eoque caeso omnes laetitiae et irrisionis speciem habentes Pārtham caedendo impares fuerint; etc. Nīl. ad h. śl.: तेनार्जुनकोपाग्नेःअत्यंतंप्रदीपनान्नास्माकंजयाशेत्यर्थः i. e.: Hinc ab immenso splendore ignis, quo Ardshunae ira exarsit, nulla spes nostris ex victoria.

Śloka 52.

निहत्य *caeso* (Abhimanjo), partic. praet. indecl. a नि in et r. हन्.

हृष्टान् *hilares ac irridentes*, in c. 2. pl. m. ut seq. मूढान् *dementes* (particip. praet. a r. मुह्, q. v. p. 33.) et क्रोशतः clamorem tollentes (a r. क्रुश् conj. 1.), quae tria adjectiva sunt sequentis patronymici धार्त्तराष्ट्रान् Dhārttarāshtras, a Dhṛitarāshtra deducti.

क्रोधात् *furore*, ira, c. 5. s. m. subst. a r. क्रुध् conj. 4. irasci etc.

उक्तं *dictum*, in c. 2. s. n. particip. praet. pass. a r. वच् conj. 1. et 2. dicere, loqui, quae त adsumendo palati literam convertit in congruam gutturis et semivocalem in vocalem.

सैंधवे *Saindhavae*, in c. 7. s. m. nomen propr. a सिन्धु, quod nomen est Indi fluminis et regionis adjacentis, maris etc. e r. स्यन्द् conj. 1. fluere etc. Casus 7., in Saindhava, prope Saindhavam, hic locum tenet secundi.

I. e.: Quum cognoverim, Dhārttarāshtras Abhimanjo caeso deridentes, vesanos, clamorem edentes, et qui Ardshuna, furore commotus dixerit Saindhavae; etc.— Nīl. ad h. śl. सैन्धवेजयद्रथे उक्तं अद्यैनंननिष्यामिचेदग्निम्प्रवेक्ष्यामि इतिप्रतिज्ञातं॥मूढानअनेनस्वेषांक्षयएवभविष्यतीतिजयोप्यपराजयएवेत्यजानंतः i. e.: Saindhavae Dshajatrathae (qui curru triumphali vectus, ab Ardshuna) dictum: Hodie nisi hunc cecidero, Agnem incursurus sum, jusjurandum datum. —— Vesanos; id quippe proprio ipsis exitio erit. Haec sane victoria ipsa strages fuit. Sic Adshānanta.

Śloka 53.

सैंधवार्थे *quod spectat ad Saindhavam*, propter Saindh. Cf. p. 70. et 78.

प्रतिज्ञां प्रतिज्ञातां *jusjurandum juratum* (jurejurando per ignis numen promissum), in c. 2. s. f. प्रतिज्ञा subst. promissum, fides, votum, a praep. प्रति erga, contra, adversus, etc. et r. ज्ञा conj. 9. cognoscere, agnoscere, ubi in locum आ rad. positum आ, subst. foem. terminatio. प्रतिज्ञातां vero est particip. praet. pass., quod congruit cum subst. praecedente.

तदुधाय *in caedem ejusdem*, (eundem a se caedendum, se eum interemturum), c. 4. s. m. subst. in tatpurusha compositi ex तद् hic, is et वध m. caedes, a r. वध q. v. p. 70.

सप्तां *dire dictum* (votum, sacramentum), in c. 2. s. f. particip. praet. pass., quod derivatur a r. सप conj. 1. et 4. maledicere, jurare, conviciari, dira precari etc., ac respicit ad प्रतिज्ञां.

तीर्णां *servatum*, (votum) solutum, in c. 2. s. f. particip. praet. pass. a r. तॄ conj. 10. perficere, absolvere, trajicere, tranare etc., quae, more radicum in ॠ desinentium, न pro त participii adsumendo ॠ mutat in इर्. शत्रुमध्ये *in hostium medio*, c. 7. s. n. subst. compos. ex शत्रु m. hostis, inimicus et मध्य n. medium.

I. e. Quum cognoverim jusjurandum ab Ardshuna Saindhavae datum, se eum interemturum, juratumque ab eodem servatum in medio hostium; etc.

Śloka 54.

श्रान्तहये *equo fatigato*, fesso, sing. (pro pl.) m. in c. 7., hic absoluto substantivum in Karmadhāra compos. ex श्रान्त particip. praet. (a r. श्रम conj. 4. defatigari) et हय equus a r. हय conj. 1. movere, ire.

मुक्त्वा *postquam solverat* (cum equum equo tum omnes loris ac armis), abjunctis equis. particip. praet. indecl. a r. मुच conj. 6. liberare, solvere etc. हयान *equos*, c. 2. pl.

पाययित्वा *quum* (illis) *potum praebuisset*; praticip. praet. indecl. a r. पा conj. 1. bibere, in effectionis forma पायि.

उपवृत्तान् *eos, quorum curam gessit*; in c. 2. pl. m. partic. praet. pass. a praep. उप apud. prope, cum, et r. वृत conj. 4. servire, conj. 1. versari etc.

पुनस् *rursum*, denuo, adverb. युक्त्वा *quum junxisset*, partic. praet. indecl. Cf. p. 51.

प्रयातं *profectum*, in c. 2. s. m. particip. praet., quod respicit ad Dhanandshajam, a praep. प्र et r. या, q. v. p. 48. Constructum autem est cum accusativo Vāsudaevae, ad quem ille ivit.

Śloka 55.

वाहनेषु अक्षमेषु *vehiculis invalidis*, equis (elephantibus) lassatis etc. in pl. n. casu 7. seu absoluto. वाहन subst. derivatur a r. वह् conj. 1. vehere, portare, fluere etc., cui cum ad actionis nomen formandum adjicitur अन, vocalis producitur.

रथोपस्थे v. p. 90. तिष्ठता *stante*, in c. 3. s. m. particip. praes. activi a r. स्था, q. v. p. 86. गाण्डिवेन *ope Gandivae*. Cf. p. 89.

सर्वान् योधान् वारितान् *omnes bellatores rejectos*, cohibitos, in c. 2. pl. m. Cf. p. 23. et 99.

I. e.: Quum cognoverim, ab Ardshuna, dum equis lassatis in curru instaret, ipso stante, Gāndivae ope, omnes bellatores (impugnantes) repulsos; etc.

Śloka 56.

नागबलैः *elephantum agminibus*, viribus, elephantibus validis, in c. 3. pl. m. subst. compos. ex नाग m. elephas, serpens, Naga semideus sub specie serpentis, etc. (a r. नज conj. 1. pudere, erubescere, cujus vocalis, subjecto अ, producitur, et ultima palati convertitur in congruam gutturis), ac ex बल m. robur, firmitas, vires, mfn. validus, potens, etc. a r. बल conj. 10. roborare etc. Cf. p. 99.

सुदुः सहं *difficillime sustinendum*, in c. 2. s. m. adject. compos. ex सु (p. 22.), दुर् (p. 23.) et सह mfn. a r. सह्, q. v. p. 46.

द्रोणानीकम् *Dronae exercitum*, aciem, bellum etc. in c. 2. s. m. subst. compos. ex द्रोण (p. 97.) et आनीक exercitus, acies, bellum, a r. अन conj. 2. et 4. spirare, vivere, cui इक subnexum.

युयुधानं *proeliatum*, quum pugnasset (Vārshṅaeja contra Droṅae exercitum); in c. 2. s. m. particip. praet. medii a r. युध्, q. v. p. 23.

प्रमथ्य *postquam perturbasset*, confusa (acie), particip. praet. indecl. a praep. प्र et r. मथ् conj. 1. confundere, turbare, agitare etc. यातं *profectum*, spectat ad nomen seq. Cf. p. 48.

वार्ष्णेयं *Vārshṅaejam*, in c. 2. s. m. patronymicum Sātjakis bellatoris invicti सात्यकिर्युयुधानोऽपराजितः, qui ad Krishṅae familiam pertinet. Cf. śl. 11. As. Res. III. 41. VI. 506.

यत्र *ubi*, quo, ex यद् et त्र. Cf. p. 38. sq. तौ कृष्णापार्थौ *Krishṅa et Ardshuna* (erant), in c. 1. du. m. Cf. p. 82.

Śloka 57.

आसाद्य *impetu facto*, oppugnato, partic. praet. indecl. a r. षद् conj. 1. et 10. quae adsumta praep. आ significationem adoriendi accipit.

मुक्तं *liberatum*, partic. praet. pass. V. p. 102. वधात् *a caede*, c. 5. s. V. p. 101.

कुत्सयित्वा *postquam objurgatus fuisset*, partic. praet. indecl. a r. कुत्स् conj. 10. vituperare, despicere, conviciari. वचोभिः *sermonibus*, verbis, in c. 3. pl. n. a r. वच् (p. 26.) adjectoque भस्.

धनुःकोट्या *arcu extremo*, arcus mucrone, in c. 3. s. f. subst. compos. कोटि arcus extremum, mucro gladii etc. a r. कुट् conj. 10. urere, pungere. आतुद्य *postquam vexasset*, sollicitasset, particip. praet. indecl. a praep. आ et r. तुद् conj. 6. stimulare, cruciare, urgere, exagitare, torquere.

I. e.: Quum cognoverim, Bhīmam postquam verbis objurgatus fuisset a Karṅa et arcus mucrone vexatus, in heroem (Karṅam) impetu facto a caede liberatum; etc. Nīl. ad h. śl. कर्णमासाद्यापिवधान

मुक्तं अप्राप्तमृत्युंभीमंयदाश्रौषमित्यन्वयः ॥ आतुट्यसर्वतोव्यथयित्वावचोभिर्ननुमनसाकुत्सयित्वामूढऔदरिकेत्यादिशब्दैर्निन्दित्वोपेक्षितमितिशेषः

i. e.: Bhīmam, dum Karṇam impugnasset, a caede vindicatum; nec mortem nactum quum cognoverim etc. Haec sermonis cohaerentia. Vexatum, ex omni parte sollicitatum. Sermonibus, in mente objurgatum; dum conviciis urgeretur: Vesane! ventribus operam dans! (coque, ventrium curam gerens!) et aliis ejusmodi verbis increpitum, itaque despectum, contumeliis atque ignominiis adfectum. Sic reliqua. Cf. p. 54. sq. Si pro औदरिक, ab उदर venter, adoptetur lectio औदनिक, ab ओदन oryza cocta, idem est ac सूपकार qui conficit intinctum, embamma, eliquamen sive condimenta, unde coquus dictus.

Śloka 58.

कृतवर्मा *Kṛitavarma*, in c. 1. s. m. herois nomen propr., quod perfecte cataphractum denotat, compos. ex कृत particip. praet. pass (r. कृ) factum, perfectum, absolutum, aptum, etc. ac ex वर्मन् n. lorica, cataphracta a r. वृ conj. 1. et 10. tegere etc., cui मन affigendo ऋ convertitur in अर्. Cf. p. 38. 25.

कृपः *Kṛipa*, in c. 1. s. m. nom. propr. sapientis, qui Droṇae levir fuit, a r. कृप v. p. 32. Kṛipa et Vjāsa nuncupatur, qui Vaedarum ac Purāṇarum auctor habetur; Kṛipi vero Droṇae uxor unde Aśvatthāma vel Drauṇi genitus कृपीसुत. V. Trik. II. 8. 19. Cf. p. 97. śl. 73. etc.

द्रौणिः *Drauṇi*, Droṇae filius, in c. 1. s. m. patronym. ex numero eorum, quae इ subjecto vocalem primam convertendo producunt. Cf. śl. 53.

भद्रराजः *Bhadrarādsha*, in c. 1. s. m. nomen pr. herois, cujus etymon v. p. 46. 33. et 25. शूरः v. p. 52.

अमर्षयन् *passi sunt*, pers. 3. pl. praet. act. a r. मृष conj. 10. (etiam 1. et 4.) ferre, tolerare, indulgere, condonare.

सैन्धवं v. p. 100. वध्यमानं *caedi*, ut caederetur, in c. 2. s. m. particip. praes. pass., quod respicit ad Saindhavam, a r. वध, q. v. p. 70.

Nil. अमर्षयन्अमर्षणां सहनंकृतवन्तःअशक्त्या i. e. pertulerunt, inviti patientiam exercentes ex imbecillitate.

Śloka 59.

देवराजेन *ab Indra*, in c. 3. cf. p. 48. दत्तां *datam* q. v. p. 77. दिव्यां *coelestem*, in c. 2. s. f. v. p. 49. 67. शक्तिं *hastam ferream*, in c. 2. s. f. a शक, q. v. p. 36. व्यंसितां *aversam*, a Mādhava depulsam, hebetatam, inefficacem factam in c. 2. s. f. partic. praet. pass. a praep. वि et r. अंस् conj. 10. dividere, partiri.

घटोत्कचे *in Ghatotkatsha*, in c. 7. s. m. nom. pr. (q. v. p. 55.) compos. ex घट urceus testaceus magnus; qui nititur, vires intendit, etc., cujus r. est घट् conj. 1. quaerere, contendere, conj. 10. unire, laedere, splendere, loqui, et ex उत्कच, quod deducitur ab उत् praep. sursum, supra (p. 78.), multum, magnum etc. ac कच conj. 1. ligare, lucere, murmurare.

राक्षसे *in Rākshasa*, voc. praec. appos. patronymicum a रक्षस nomine gigantum, quod derivatur a r. रक्ष् conj. 1. servare, custodire, protegere, cui अस subjectum. Eidem अ in fine addendo vocalis prima producitur.

घोररूपे *in eo, qui atrocis; horribilis formae*, aspectu terribilis fuit; adject. quod respicit ad subst. praec., compos. ex घोर horrendus etc. a r. घुर् conj. 6. terroris clamorem edere, et ex रूप, q. v. supra.

Nīl. ad h. śl. व्यंसितां व्यथकृतां माधवेन कर्णस्यापि धियः प्रवर्त्तकेन॥ घोररूपे इति घटोत्कचस्यापि वध्यत्वेन तद्वधेनापि कृष्णस्य हर्षएवनक्षतिरितिभावः i. e. aversam, laedendo imparem factam a Mādhava, quippe qui Karńae intellectum praevertit. —— Corpore atroci; quo vero Ghatótkatsha caedendus erat. Nam ex ejusdem caede gaudium Krishńae non vero clades.

Śloka 60.

कर्णघटोत्कचाभ्यां *a Karńa et Ghatótkatsha*, c. 3. du. m. युद्ध *proelio comisso*, in c. 7. s. n. partic. praet. pass., pro subst. a r. युध्. Nīl. युद्धक्रियमाने.

मुक्तां *missam*, vibratam c. 2. s. f. partic. praet. pass. a r. मुच्. शक्तिम् *lanceam*, hastam.

सूतपुत्रेन *a Sūrjae filio*, i. e. a Karńa; in c. 3. s. m. vocab. compos. ex सूत nomine Surjae etc. Cf. p. 40. 41. 21. sq. Karńa etiam nuncupatur Ghatótkatshae occisor घटोत्कचान्तक Trikańda II. 8. 19.

यया *per quam*, in c. 3. f. s. pronom. यद्.

वध्यः *caedendus*, partic. fut. pass. a r. वध्. I. e.: qua Karńa Ardshunam caedere voluit.

समरे *in proelio*, c. 7. s. m. a praep. स cum et r. ऋ conj. 3. movere, conj. 5. violare etc.

सव्यसाची *Savjasātshi*, in c. 1. s. m. nomen Ardshunae, quod ab Indra accepit (cf. p. 47.), compos. ex सव्य mfn., quod est a sinistra, item a dextra, porro contrarium (a सु nobilem, magnum esse etc., cf. p. 22.), et ex साची maritus Satshis (सची vel सचि) i. e. Indra, qui ab uxore etiam सचीपति nuncupatur. Hujus radix est षच conj. 1.

spargere, conspergere, rigare, perfundere, unire, sociare étc. सव्य vero est वामेप्रतीप in Maedin. k.

Nil. ad h. sl. अर्जुनस्यावध्यत्वेसिद्धेकाजयाशेतिभावः i. e.: Quum Ardshunae vis invicta ac conditio insuperabilis perfecte demonstrata sit, quae victoriae spes? Hic sensus.

Sloka 61.

आचार्य्यं *praeceptorem*, doctorem, magistrum, in c. 2. s. m. Dronae epitheton (cf. p. 97. Trikand. II. 8. 9.) a praep. आ ad, apud et a r. चर् conj. 10. investigare, probare, dijudicare, dubitationem tollere, certum facere etc., conj. 1. movere, ire, agere, cui subjiciendo particip. fut. pass. य vocalis producitur. Hinc आचार्य्य exercendum, peragendum; unde et is, qui, quae exerceri oportet, antiquos mores et consuetudines religionis, legis, etc. (आचार) ac harum perfecte exercendarum rationem novit et docet, Ātshārja nominatur.

धृष्टद्युम्नेन *a Dhrishtadjumna*, qui frater Draupadis (p. 52.) in c. 3. s. m. nom. pr. compos. (cf. p. 25.) ex धृष्ट particip. praet. pass. a धृष, q. v. p. 93., ex द्युम्न n. res, substantia, divitiae a r. दिव् conj. 4. (q. v. p. 48., unde etiam द्युति lux, splendor, द्युमणि lucis gemma i. e. sol etc.) et ex म्न (in compos.) studens, exercens etc. a r. मा conj. 1.

अभ्यधिक्रम्य *quum migrasset*, non servasset, violasset, particip. praet. indecl. a praepp. अभि ante, coram, अधि supra, trans et r. क्रम् p. 80. धर्मं.

प्रायगतं *fame voluntaria se conficientem*, in c. 2. s. partic. praet. compos. ex गत et प्रायः m. mors, quae fit fame voluntaria, sive quam quis a cibo omni se abstinendo sibi adfert, abundantia, frequentia, a praep. प्र pro, prae et r. अय् conj. 1. ire, movere, प्राय in compos. similitu-

dinem denotat, प्रायस् indecl. maximam partem, paene, fere, frequenter, in universum, vulgo.

विशस्तं *discissum*, in c. 2. s. m. partic. praet. pass. a praep. वि et r. शस् conj. 1. caedere etc.

I. e.: Quum cognoverim, Dronam Ātshārjam solum (dum depositis armis secesserat) fame voluntaria morientem, a Dhrishṭadjumna in belli curru, virtutem migrando, scissum (neglectis omnibus Judhishṭhirae monitis contrariis); etc.

Nīl. प्रायगतंमरणार्थमनशनंप्रायस्तत्र गतंतदर्थं निश्चलंस्थितंविशस्तंछिन्नं i. e. fame voluntaria se conficientem; dum caedis factae caussa cibo omni abstineret, ac in mortis hujus voluntariae genus procederet; itaque e statu egressum. —— Discissum, dissectum.

Śloka 62.

द्वैरथस्थं *currui duplici* (bigae?) *instantem*, in c. 2. s. m. adjectiv. compos. ऐ in द्वै ortum ex इ subjiciendo in fine अ.

माद्रीसुतं *a Mādre natum*, in c. 2. s. m. adject. compos. माद्री (v. p. 21.) deducitur a मद्र m. laetitia, hilaritas, gaudium, cui इ addendo अ primum producitur et alterum eliditur; मद्र vero a r. मद् conj. 1. gaudere, laetari etc. et र subnexo.

नकुलं *Nakulam*, in c. 2. s. m. nom. pr. (v. p. 21.), ad quod reliqui hujus ślokae accusativi spectant, a r. कुल (q. v. p. 30.), cui न negatio praeposita.

लोकमध्ये *in medio exercitu*, c. 7. s. n. subst compos. ex लोक et मध्य. Cf. p. 83. 70. 54. 52. समं *parem*, aequalem, a r. षम conj. 1.

sollicitum, aegrum esse, etc. सम postulat casum 3. illius, cui quid simile dicitur. युद्धे *in pugna*, v. p. 107.

माण्डलशस *gyros ducendo*, in gyri forma, adverb. deductum a subst. मंडल n. circulus, orbis, gyrus, discus, quaedam aciei forma, certus jaculatorum genua inclinantium status, etc., cujus radix est मड् (इ) conj. 1. circumdare, cingere, ambire, includere etc. शस autem frequenter vocabulis subjicitur ad formanda adverbia rationis cum arithmeticae tum geometricae omnisve quantitatis. चरंतं *moventem*, in c. 2. s. m. partic. praes. verbi. चर्. Cf. p. 108.

Nil. द्रौणानिकृष्टत्वमुक्तं Draunis natura locusque inferior adsertus.

Śloka 63.

Hujus ślokae expositio jam patet ex paginis 90. 92. 54. 105. 81. 82. 49. 66. 50. 51. 59. 34. et śl. 20. etc. Hoc solum addendum, नारायणा et adjective accipi posse pro eo, quod a Narājana datum est, ad eumve pertinet, विकुर्वन् vero in particip. praes. act. a verbo कृ facere, cum praep. वि di — dis — sensum habere dimittentis, jaculantis etc. Cf. p. 56. et 84. Integer autem śloka totidem verbis transfertur: Quum Drona occiso, Dronae filius nārājanicum telum coeleste jactans, nec usque ad (hos) Pāndavas perveniens (horum terminum non adtingens) etc.

Śloka 64.

पीतं रक्तं *potum sanguinem*, in c. 2. s. n. रक्तं subst. factum ex particip. praet. pass. a r. रञ्ज p. 57. Cf. p. 26. 54. भ्रातुः *fratris*, appositio Duh-śasanae, qui Durjodhanae frater erat. Cf. p. 59. et 61. युधि

in bello v. p. 60. निवारितं *inhibitum* a praep. नि in et वृ q. v. p. 49. 99. et 103. अन्यतमेन *ab eorum alio*, ab aliquo in c. 3. s. m. superlativus pronom. अन्य.

I. e.: Quum cognoverim, a Bhīmasaena potum in pugnae campo sanguinem Duh-śāsanae, qui (Durjodhanae) frater (et a Bhīma trucidatus fuit), nec a quopiam Pāṅḍavarum Bhīmam impeditum; etc.

Śloka 65.

Cf. śl. 44. pp. 92. sqq. 24. 52. 72. 61. 30. 48. देवगुह्ये *deorum mysterio*, adject. compos. ex देव (p. 48.) et गुह्य partic. fut. pass. occultandum, mysterium, a r. गुह् occultare, tegere, celare. In bello quidem fratrum, cujus ratio et diis (inferioribus) ipsis arcana, et a diis occultata. Nīl. देवगुह्येपार्थानांकर्णसौदर्यत्वाज्ञानात् प्रवृत्तेविग्रहेयुद्धे i. e. deorum mysterio: Karṇa quippe rationem Pārtharum sane reverendam ignorando (longius) processit — in pugna facta. — Pāṅḍavae ad Kuruvas in eadem fere sunt ratione, quam ad Asuras Surae, illorum victores.

Śloka 66.

Cujus sensus est: Quum cognoverim, et Droṇae filium, Duh-śāsanam fortem, ac Kṛitavarmam ardentem omnes devictos a Judhishṭhira, justitiae rege etc. Ad expon. cf. p. 105. 89. 63. etc. Nīl. युधिष्ठिरं द्रोणपुत्रादीन्जयन्तमित्यन्वयः Judhishṭhiram vincentem Droṇae filium et reliquos. Haec est constructio.

Śloka 67.

मद्राजं *Madrarādsham*, nom. pr. Śaljae. Ad vocabulum hoc et seqq. cf. p. 109. 36. 74. etc. सदा (idem ac सर्वदा) *semper*. omni tempore Cf. p. 44. संग्रामे *in proelio*, c. 7. m. a सं et r. ग्रह capere (?). Cf. p. 97. स्पर्द्धते *vincere cupit*, ad pugnam lacessit, a r. स्पर्द्ध conj. 1. ferociter aliquem appetere, ad pugnam provocare, etc.

Śloka sic reddi potest: Quum cognoverim, o Sūta! Madrarādsham, in bello heroem, qui vero Krishṇam in pugna perpetuo vincere cupit, caesum* a Dharmarādsha (Judhishṭhira); etc.

* caedendum.

Śloka 68.

कलहद्यूतमूलं *eum, qui auctor est lusus* (fraudulenti) *harmoniam turbantis*, unde bellum exarsit; in c. 2. s. m. adject. compos. कलह m. dissidium, dissensus, bellum, pugna, fraus, dolus, violentia, caedes etc. deductum a कल m. sonus jucundus etc., cujus radix est कल conj. 1. numerare, ratiocinari, sonare, mittere, accipere, ligare etc., et a ह in compos. quod destruit, cujus r. est हन. द्यूत v. p. 38. मूल n. radix origo etc. a r. मूल conj. 1. radicari, radices agere, crescere, fundari, etc.,

मायाबलं *virtute magica instructum*, adject. compos. माया naturae vitaeque scientia, magice, praestigiatrix etc., a r. मा conj. 2. 3. et 4. mensurare (Māja, per quam rebus mensura fit), ab aliis deducitur a negat. मा, unde Māja ipsa negatio. Cf. p. 60. et 57.

सहदेवेन *a Sahadaeva*, Pāṇḍava, nom. prop. compos. ex praep. सह cum, vel सह m. virtus, potentia etc. ac देव deus. V. p. 21. etc.

पापं *scelestum.*

I. e.: Quum cognoverim Saubalam improbum auctorem lusus, unde bellum exarsit, praestigiis potentem, caesum in proelio a Sahadaeva Pāṅḍava; etc. Nīl. पुनर्द्यूतप्रसंजनेनापि जयाशानास्तीति भावः i. e. quin et lusus strategemate adhibito nulla victoriae spes.

Śloka 69.

श्रान्तं *defatigatum* v. p. 102. एकं *solum* p. 57. 81. शयानं *cubantem* p. 94. ह्रदं *lacum*, stagnum profundum, m. c. 2., qui regitur a verbo seq. गम्, a r. ह्राद् conj. 1. sonare, tonare. गत्वा *quum iverit* v. p. 55. स्तम्भयित्वा, *quum se communiverit*, firmaverit, (aquas) munitionem sibi fecerit, particip. praet. indecl. in effectionis forma, a r. ष्टम्भ् vel स्तम्भ् conj. 1. figere, stabilire, defendere, unde dependet casus seq.

तदम्भः *ejus aquam*, in c. 2. s. n. ab अम्भस्, cujus radix est आप् conj. 5. occupare, possidere etc., quae अस् admittendo mutatur.

विरथं *eum, qui absque belli curru est*, adject. a praep. वि et subst. रथ. भग्नशक्तिं *eum, cujus hasta est fracta*, adject. compos. ex particip. praet. pass. भग्न, q. v. p. 77., et शक्ति, p. 106.

I. e.: Quum cognoverim Durjodhanam, belli curru amisso fractaque hasta, ad lacum profectum (fugisse), ejusdem aquas munitionem sibi fecisse, cubantem, fatigatum, solum; etc. —— Nīl. भग्नशक्तिर्मैत्रो त्साहादिजंसामर्थ्यंयस्य i. e. fracta ei lancea, cujus ratio habilis orta ex consiliis, contentionibus etc.

Śloka 70.

Cf. pp. 86. 103. 72. 36. 93. 27. 31. etc.—— I. e.: Quum cognoverim, Pāṅḍavas adstantes cum Vāsudaeva accessisse ad lacum, ubi furiosum debellaverunt filium meum; etc. —— Nīl. प्रच्छन्नोऽपिपैरदृष्ट

चेद्दैवात्कालान्तरेऽपिजायाशास्यात्सापिनास्तीत्याह। यदाश्रौषं॰ अमर्षणं अशक्तस्यातितिक्षोर्मरणमव श्यम्भावीतिभावः i. e.: Etiamsi occultatus, aliis non visus, quamvis ex fato ad tempus quidem spes muliebris sit, ea certo nulla est. Hinc dicit, quum cognoverim etc. Implacabilem; impotentis autem ac inermis mors necessaria in fatis.

Śloka 71.

Cf. pp. 61. 97. 42. गदापुद्ध *in pugna, clavis commissa*; a गदा f. clava, fustis, a r. गद् conj. 10. tonare, etc. Cf. p. 107. 108. et 110. मिथ्या *injuste*, inique, turpiter; adverb. a r. मिथ् conj. 1. caedere, ingenii prompti et acris esse, etc. बुद्ध्या *cum scientia*, c. 3. s. f. a बुद्धि q. v. p. 29.

I. e.: Quum cognoverim, eundem, dum in pugna, clavis commissa, per gyros ingrederetur varias atque mirandas vias (pugnandi rationes), turpiter caesum conscio Vāsudaeva; etc. Nīl. मिथ्याहतंनाभेरधः प्रहारात् कपटेनहतंतस्मिन्हतेजयाशानास्तिमूलोच्छेदादितिभावः॥ दुष्कर्मकारिणो दुर्योधनस्य दारेषुकश्चिन्महानुभावः॥पुत्रमपिनोत्पादयिष्यति॥ अतस्तद्दारराजयाशानास्तीतिभावः i. e.: inique caesum, eo quod infra umbilicum invaderetur (quod clava pugnantibus lege prohibitum, a Bhīma vero factum, frangendo clava Durjodhanae femur, cui Draupadem violenter imposuerat, ac caput ejusdem pedibus obterendo), fraude occisum; quo caeso victoriae spes nulla est, stirpe quippe eradicata. Hic sensus. An vero in uxoribus Durjodhanae malefactorum auctoris magna quaepiam fiducia ponenda? Filium quidem haud producet. Quare, quae inde efficeretur, victoriam sperandi occasio nulla habetur. Ea loquentis mens est.

Śloka 72.

द्रोणापुत्रादिभिः तैः *His, quorum dux Droṅae filius*, vel, Droṅae filio et reliquis c. 3. pl. m. Cf. pp. 80. sq. 97. 52. supra et Mani Dharmaśāstr. II. 19. सुप्तान् *dormientes*, c. 2. pl. m. a r. स्वप् conj. 2., quae, dum, ut radices variae solent, र् in fine adsumit, semivocalem in vocalem solvit. बीभत्सं *nefandum*, reprehensione dignum, vitiosum, in c. 2. s. n. adject. a r. बध् conj. 1. vituperare, reprehendere etc. in desiderii forma, qua vero eidem ac aliis quibusdam radicibus desiderationis vis minus aperta inesse videtur. अयशस्यं *infame*, indignum c. 2. s. n. adject. a priv. अ et subst. यशस् n. fama, honor, claritas, celebritas, gloria, laus, cui adtributionis य subjectum. यशस् vero derivatur a r. अश् conj. 5. occupare, pervadere, possidere et अस् adnexo.

I. e.: Quum cognoverim ab iisdem, quorum dux Droṅae filius, Pāṅtshālas et Drupadis stirpem in somno caesos: facinus nefandum atque infame commissum; etc.

Śloka 73.

भीमसेनानुयातेन *ab eo, quem Bhīmasaena insequutus est*, in c. 3. s. m. adject. compos. Cf. pp. 48. 61. अश्वत्थाम्ना *ab Aśvatthāma*, in c. 3. s. m. nom. pr., quo adpellatus Droṅae filius sapiens et fortis, compositum ex अश्व m. equus, स्था stare et मन affixo. अश्व vero derivatur ab अश् pervadere (v. supra), cui additum व. अश्वत्थ m. vocatur ficus religiosa.

परमास्त्रं *telum eximium*, in c. 2. s. n. vox comp. ex परम (a r. पॄ conj. 10. complere etc., unde subjecto अ fit पर् praestans etc., cui म additum) et अस्त्र. प्रयुक्तं *emissum*, a praep. प्र et r. युज् conj. 7. jungere, adhibere etc. क्रुद्धेन *ab irato*, in c. 3. s. m. particip. a r. क्रुध

conj. 4. irasci etc. ऐषीकं *Aishikam*, in c. 2. s. m. nomen pr. a r. एष् conj. 1. movere, ire, accedere, et इक subjecto, quo ए mutatur in ऐ. Aishika etiam armis magicis adnumeratur. Rāmājaṅae I. 26. 19.

अवधीत् *cecidit*, pers. 3. s. praet. indef. a r. वध् quae cum accusativis duobus hic construitur. येन *qua*, c. 3. s. m. pron. यद्. गर्भं *ventrem*, in c. 2. s. m. a r. गॄ conj. 1. spargere vel गॄ conj. 6. glutire, devorare, quae radices भ adsumendo vocales convertunt.

I. e.: Quum cognoverim ab Aśvatthama irato, dum Bhimasaena ipsum insectaretur, telum eximium conjectum, quo Aishikam in ventre vulneravit; etc. Nīl. अनुयातेनहंतुमनुद्रुतेन dum Bhima eum insequitur, i. e. eum occisurus currit ruitque. Aśvatthama et acinace a Mahādaeva accepto Dhrishtadjumnae dormientis caput amputavit.

Śloka 74.

ब्रह्मशिरः *Brahmasiram*, Brahmae caput, c. 2. s. n. nom. propr. teli, quod Rāmājaṅae I. 26. 9. उग्रम् dicitur. Cf. p. 89. 63. 64. शिरस् deductum a r. शॄ conj. 9. violare, laedere, deficere etc. et अस् subnexo, quo ऋ convertitur in इर्. स्वस्ति *bene est*, salus sit, adverb. precatio prosperitatis, compos. ex सु bene et अस्ति est. इति *ita*, particula, qua quae praecedunt, verba ut alterius adferri saepissime indicatur. उक्त्वा *precatus*, particip. praet. indecl. a r. वच्, व converso in उ. शान्तं *hebetatum*, inhibitum, particip. praet. a r. शम् conj. 1. sedare, compescere, delere, tollere etc. मणिरत्नं *gemmam eximiam*, in c. 2. s. n. subst, compos. ex मणि mf. gemma a r. मण् conj. 1. sonare, cui इ additum, et ex रत्न n. gemma, vel mfn. praestans in suo genere. Si hoc pro substantivo sumatur, vertendum: gemmas varias.

I. e.: Q. cogn. Brahmasiram telum telo hebetatum ab Ardshuna postquam bene precatus esset, atque gemmam praestantem ab Aśvatthāma traditam; etc.

Sloka 75.

वैराट्या *divellendo*, dirumpendo, in c. 3. s. f. a वि et r. रद् conj. 1. eruere dentibus, ut apri terram solent, proscindere etc. वै enimvero, certe, revera, et particulis expletivis adnumeratur. पात्यमाने *dejecto*, respicit ad गर्भे in c. 7. s. m. particip. praes. pass. a r. पत conj. 1. movere, cadere. महास्त्रैः *armis potentioribus*, in c. 3. pl. n. compos. द्वैपायनः *Dvaipājana*, in c. 1. s. m. nomen pr. Vjāsae compos. vel ex द्विप m. elephas aut द्वीप mn. insula et आयन q. v. p. 82., vel ex द्वि et पायन deducto a पा bibere in caussae forma et अन subnexo, quo vocabuli vocalis prima conversa producitur. द्विप autem et द्वीप utrumque denotat, bis bibens; द्वीप vero etiam derivatur a द्वि duo et ईप, quod, ut alias solet, loco अप, aqua, positum est. — केशवः *Krishńa*, in c. 1. V. p. 85. परस्परेण *alternis*, alternatim, alter post alterum, deinceps, in c. 3. s. vocabulum compositum ex पर remotus, alius, praestans, subsequens, inimicus etc. (cf. p. 115.) bis posito et स inserta. अभि *coram* praep. jungitur cum c. 2. द्रौणिपुत्रं. शापैः *detestationibus*, maledictis, in c. 3. pl. m., a r. शप conj. 1. maledicere, exsecrari, detestari etc., unde et sq. शशाप *exsecratus* est (uterque Krishńa et Dvaipājana) in pers. 3. s. praet. remot.—

I. e.: Qu. cogn., qui, postquam viscera a Dronae filio armis potentibus eruta itaque dejecta essent, Dvaipājana et Kaesava uterque alternatim Dronae filium maledictis execratus sit; etc.

Nil. ad h. l. अग्रिमश्लोकञ्चयेनास्वीयस्यापिअश्वत्थाम्नोऽतिजुगुप्सितकर्मत्वातमनिहीनत्वातबहुशापग्रस्तत्वाच्चदुर्योधनक्षेत्रेषुपुत्रजननद्वाराराज्यलाभरूपाजयाशंसापिनास्तीतिसूच्यते यदाशशापतदानाशंसेविजयायेत्यंतिमेश्लोकेपूर्वानुकर्षेणान्वयः i. e.: In

praecedentium ślokarum (73—75.) triga indicatur, ob Aśvatthāmae, qui a Dhṛitarāshṭrae partibus stetit, agendi modum summe detestandum, ob statum, in quo ipse gemma ammissa positus fuit, atque ob maledicta multa ab eo devorata, nullum amplius desiderium sive spem esse victoriae, quae sobolis ex Durjodhanae uxoribus producendae auxilio ad regnum recuperandum vim habeat.— Quum exsecratus sit, ideo non est mihi spes ex victoria.— Itaque in ultimo śloka ab effectu ejus, quod ex prioribus trahitur, fit orationis nexus.

Śloka 76.

शोच्या *miseranda*, in c. 1. s. f. particip. fut. pass. a r. शुच conj. 1. dolere, miserari. गांधारी *Gāndhāri*, Durjodhanae mater; in c. 1. s. f. V. p. 37. Idem nomen est unius ex Dshainarum deabus. पुत्रपौत्रैः *a filiis et nepotibus*, in c. 3. pl. m. vocab. compos. पौत्र filii filius, deductum est a पुत्र, उ convertendo in औ. V. p. 22. विहीना *destituta*, in c. 1. s. f. particip. praet. pass. per anomaliam formatum a r. हा conj. 3. derelinquere etc. et praep. वि. तथा v. p. 24. बन्धुभिः *a propinquis*, conjunctis cognatione aut affinitate, in c. 3. pl. m. subst. a r. बन्ध conj. 10. ligare, उ subjecto. पितृभिः *parentibus*, item. पितृ pater deducitur vel a r. पि conj. 6. movere, addito तृ, quo agendi nomina formantur, vel a r. पा conj. 2. conservare, cujus आ, in sanskrito elisum, recurrit in linquis cognatis, e. c. graeca, lat., german. etc. कार्य्यं *opus*, quod faciendum est, in c. 1. s. n. particip. fut. pass. a कृ facere. दुष्करं *difficille factu*, vel quod male fit, a दुर् et कृ. Cf. pp. 23. 34. 36. sq. 60. असपत्नं *haud impugnatum*, inoffensum, (regnum) adject. a priv. अ et सपत्न inimicus, quod derivatur a praep. स pro सह cum et r. पत conj. 1. movere, cadere, conj. 4. magnum, potentem esse, cui न subnexum. पुनः *iterum*, adverb. तैः *his*.

I. e.: Miseratione digna Gāndhāri, destituta filiis et nepotibus, propinquis etiam parentibus et fratribus. Factum facinus difficile factu (male factum); a Pāndavis iisdem recuperatum regnum, quod nemo amplius impugnat! Nil. addit: शोच्यागांधारीअहंतुतामपिशोचन् शोच्यतर इतिभावः॥ यद्वागांधार्येवशोच्यानत्वहमुदासीनत्वात्तनमेविशेषइतिप्रागुक्तः॥ अतः पाण्डवानांजयोऽपिममैवजयइतिभावः i. e.: Miseranda Gāndhāri; ego vero ejus quidem misertus, miseratione tamen dignior. Vel quare Gāndhāri solum miseranda, non autem ego? An quia medius sum neutri parti magis favens? Nam nullum mihi discrimen etc., ut supra dictum (śloka 4.). Quare licet Pāndavarum sit, etiam mea est victoria.

Śloka 77.

कष्टं *ah!* heu! pro! interj. adv. ceu c. 2. s. n. participii praet. pass. a r. कष conj. 1. laedere, caedere, interficere, destruere. दश *decem* in c. 1. pl. a r. दश conj. 10. loqui, lucere, videre etc. affixo अन. शेषाः *relicti*, c. 1. pl. m. a r. शिष conj. 10. relinquere. श्रुताः *auditi*, cogniti, in c. 1. pl. m. partic. praet. pass. a श्रु q. v. p. 22. et 42. मे *mihi*. त्रयः *tres*, c. 1. pl. m. a r. त्रि q. v. p. 22. अस्माकं *meorum*, c. 6. pl. pron. अस्मद्. सप्त *septem* v. p. 79. द्व्युनाविंशतिः *duodeviginti*, in c. 1. s. f. numerale card. compos. ex द्वि duo, ऊना minus (a r. ऊन conj. 1. minuere), et विंशति viginti. आहता *caesi*, in c. 1. s. f. particip. praet. pass. a r. हन् praefixa praep. आ ad, usque; vel आ interjectio est dolorem indicans. अक्षौहिणीनां *Akshauhinium*, c. 6. pl. Cf. p. 79. तस्मिन संग्रामे *in hoc bello*, v. p. 97. भैरवे *terribili*, in c. 7. s. m. adject. a r. भी (q. v. p. 54.) et रु subjecto, unde भीरु, in quo, dum अ eidem additur, इ convertitur in ए et उ in अव. Cf. p. 37.

I. e.: Heu! decem in pugna reliquos ego audivi, tres ex nostris et ex Pāndavis septem! Ah! duodeviginti caesae Akshauhines in hoc Kshatri-

jarum bello atroci! —— Nīl. ad h. śl. त्रय: कृपोऽश्वत्थामाकृतव र्मात्र॥ सप्त कृष्णासात्यकीपंचपाण्डवास्त्र i. e.: Tres sunt, Kṛipa, Aśvatthama, et Kṛitavarma: septem, Kṛishṇa, Sātjakī (cf. p. 194.) et quinque Pāṅḍavae.

Śloka 78.

तमः *caligo* tenebrae, ex tribus naturae qualitatibus ultima (cf. p. 57.); c. 1. n. s. a r. तम् conj. 4. hebetem, obscurum, segnem, tristem fieri etc., cui अस् subjectum. तु *sed*, autem etc. अतीव *supra modum*, immense, adverb. compos. ex praep. अति supra et इव sicut, ita, instar. विस्तीर्णं *diffusum*, extensa (caligo), c. 1. s. n. particip. praet. pass. a r. स्तृ conj. 9. obducere, inducere, integere etc. Cf. p. 102. मोहः *stupor*, c. 1. s. m. a r. मुह् q. v. p. 33. आविशति *invadit*, pers. 3. s. praes. act. a praep. आ et r. विश् q. v. p. 50. 99. आ et interjectionem denotare potest. संज्ञां *mentis potestatem*, cognitionem, intelligentiam, c. 2. s. f. a praep. सं cum et r. ज्ञा p. 24. उपलभे *adsequor*, possideo, compos fio, adtingo, pers. 1. s. praes. medii a praep. उप apud, prope, cum et r. लभ् conj. 1. adtingere, consequi etc. सूत *o Sūta*! Cf. p. 40 et 41. मनः *mens*, ratio, c. 1. s. n. subst. a r. मन् conj. 8 et 4. scire, intelligere, cui additum अस्. विचलति *labat*, loco movetur, perturbatur, pers. 3. s. praes. act. a praep. वि et r. चल् conj. 1. vacillare, moveri etc. मे *mihi* vel mei.

सौतिः *Sauti*, v. p. 40. उवाच *dixit*, respondit v. p. 87. sq.

I. e.: At caligo immense diffusa obducitur. Ah! stupor quasi invadit me! Mentis potestatem non adsequor! O Sūta! ratio mihi sic labat perturbata! —— Sauti retulit.

Śloka 79.

इति उक्त्वा *postquam ita loquutus esset*, v. p. 116. अथ *sic*, hoc modo, et, etiam, nunc, indecl. विलप्य *quum conquestus esset*, lamentatus, particip. praet. indecl. a r. लप् conj. 1. loqui, quae cum praep. वि juncta denotat, conqueri, lamentari, deplorare. बहु दुःखितः *graviter afflictus*, c. 1. s. m. compos. ex बहु multum, magnopere, valde vehementer etc. Cf. p. 85. 57. मूर्छितः *sensus stuporem* (animi deliquium) *passus*, c. 1. s. m. particip. praet, a r. मूर्छ् conj. 1. sensibus privari, animo deficere etc. पुनर् *denuo*, p. 102. 118. आश्वस्तः *respirans*, reviviscens, c. 1. s. m. partic. praet. compos. ex praep. आ et r. श्वस् conj. 2. spirare, vivere. Cf. śl. 2.

I. e.: Haec quum dixisset Dhṛitarāshṭra, hoc modo conquestus, gravissime est afflictus, ac animi deliquium passus. Quum denuo respirasset, ad Sañdshajam verba loquutus est.

Nil. ad śl. 78 et 79. तमःशोकावेशाच्चक्षुरावरणाम्बाष्पं मोहः कार्याकार्ययोरप्रतिपत्तिः। अत एव संज्ञाविशेषविज्ञानंनोपलभेविह्वलतिशोकेनकुलीभवतिअतएवमूर्छितः अन्तः संज्ञाशून्यः i. e.: Tenebrae; unde, ob mentem dolore perturbatam, (caeci) oculum (cum praescium tum conniventem, v. p. 29. et 41.) claudi manifestatur. Stupor, quo quae agenda quaeve ommittenda sint, haud percipiuntur amplius. Inde vero cognitio, qua diversitas distincta est, non adtingitur. Mens labat, i. e. dolore sui fit impos et confusa. Quare autem ipse demens, animi deliquium passus, rationis expers.

Śloka 80.

एवं *ita*, hoc modo. गते *quum evenerit*, quum, quae eventura sint, cognoverim, particip. praet. s. n. c. 7. hic absolut. a r. गम्. प्राणान्

vitam, vitae spiritus, quos Hindi quinque statuunt c. 2. pl. m. a praep. प्र pro, qua progressionem denotat, et r. अन् conj. 2. et 4. spirare, vivere. त्यक्तुं *relinquere*, infinitivus a r. त्यज् conj. 1. relinquere, renuntiare, decedere. इच्छामि *desidero*, pers. 1. s. praes. act. a r. इष् conj. 1. v. 6. desiderare, cupere, etc., quae in quibusdam temporibus ac modis dum inclinatur, in इच्छ् convertenda. Cf. p. 90. माचिरं *sine mora*; adverb. compos. ex neg. मा et चिरं q. v. p. 25. स्तोकं *parvum*, exiguum, c. 2. s. n. adject. spectans ad फलं, a r. पु conj. 2. laudare. हि *nam*, quia etc. indecl. अपि *etiam*, quidem etc. indecl. Cf. p. 37. पश्यामि *video*, pers. 1. s. praes. act. a r. दृश् conj. 1. videre, quae inclinando mutatur in पश्य्. फलं *fructum*, c. 2. s. n. subst. a r. फल् conj. 1. fructus producere, prosperari, succedere etc. जीवितधारणे *in vita conservanda*, c. 7. s. n. subst. compos. ex particip. praet. जीवित a r. जीव् conj. 1. vivere, et धारणा conservatio a r. धृ tenere (cf. p. 62.) in forma caussae धार्, cui अन् subjectum, q. v. p. 23.

I. e.: Ita quum evenerit (quum quae eventura sint, cognoverim), vitam sine mora relinquere desidero. Nam ne exiguum quidem fructum video in vita conservanda.

LITERAE DAEVANĀGARICAE.

Vocales

simplices				*diphthongae*	
breves		*longae*			
ab initio dictionis	*in medio et fine*	*ab initio*	*in medio et fine*	*ab initio*	*in medio et fine*
अ a		आ ā	ा ā	ए ae	े ae
इ i	ि i	ई ī	ी ī	ऐ ai	ै ai
उ u	ु u	ऊ ū	ू ū	ओ o	ो o
ऋ ṛi	ृ ṛi	ॠ ṛī	ॄ ṛī	औ au	ौ au
ऌ ḷri	ॢ ḷri	ॡ ḷrī	ॣ ḷrī		
अं aṇ		अः aḥ			

Consonantes

क	ka	ख	kha	ग	ga	घ	gha	ङ	ṅa
च	tsha	छ	tshha	ज	dsha	झ	dshha	ञ	ña
ट	ta	ठ	ṫha	ड	ḋa	ढ	ḋha	ण	ṅa
त	ta	थ	tha	द	da	ध	dha	न	na
प	pa	फ	pha	ब	ba	भ	bha	म	ma
य	ja	र	ra	ल	la	व	va		
श	ṡa	ष	ṡha	स	sa	ह	ha	क्ष	ksha

MAHĀBHĀRATI

EXORDIUM

cum

versione.

MAHĀBHĀRATI

EXORDIUM.

Oṇ nārājaṅam namas kṛitja naram tshaiva narottamam daevīm sarasvatīm tshaiva tato dshajam udīrajaet oṇ namo bhagavatae vāsudaevāja oṇ namah- pitāmahāja oṇ namah- pradshāpatibhjah- oṇ namah- kṛishṅadvaipājanāja oṇ namas sarvavighnavināja kaebhjah- **

1. Lomaharshaṅaputra ugraśravāh- sautih- paurāṅikoh- ṅaimishāraṅjae * śaunakasja kulapatair dvāḍaśa- vārshikae satrae **

2. Sukhāsīnān abhjagatshhad brahmarshīn saṇśitabratān * vinajāvanatoh- bhūtvā kadātshit sūtanandanah- **

3. Tam āśramam anuprāptaṇ naimishāraṅjavāsinān * tshitrāh- śrotuṇ kathās tatra parjjabruvan tapasvinah- **

4. Abhivādja munīns tāns tu sarvān aeva kṛitāndshalīh- * apritshhat sa tapovriddhim sadbhis taiś tsha abhinaṇditah- **

5. Atha taeshu pavishṭaeshu sarvaeshv aeva tapasvishu * nirdishṭamāsanam bhaedshae vinajāl laumaharshaṅih- **

6. Sukhasīnaṇ tatas taṇ tu viśrāntam upalakshja tsha * atha apṛitshhad ṛishis tatra kaśtshit prastāvajan kathāh- **

7. Kuta āgamja tae sautae kva tsha ajam vihṛitas tvajā * kālahkamalapatrāksha śaṇsa aetat pṛitshhato mama **

Versio.

Om! Reverentia (praestita) *Nārājaṅae* (qui humanitate manifestatur) ac una homini, qui hominum optimus; *Sarasvati* etiam deae, ut victoriam proferat! *Om*! reverentia *Vāsudaevae* felici, item patri magno ac progenitoribus et *Kṛishṅae Dvaipājanae* iisque, qui omnia impedimenta amovent.

1. *Sautis, Lomaharshaṅae* filius, aures teretes habens, *pauraṅika*, (fuit) in *Naimishae* solitudine, ubi *Śaunaka* cum nobilibus duodecim annorum sacrificium fecit.

2. Ibidem aliquando hic *Sūtae* filius, humilitatis inclinationem faciens, ad Brahmarishes accessit, perfectos meritis, felicitate fruentes.

3. Quum hunc ordinem eorum, qui in *Naimishae* sylva habitant, consequutus esset, ipsi, studii fervore ardentes, enarrarunt historias auditu mirabiles.

4. Salutatis autem sapientibus omnibus, ipse manus componens etiam rogavit studii ardentis progressum; iisdemque justis hilariter acceptus est.

5. Tum inter hos universos, qui purificati studio ardebant, sedem adsignatam, humilitate occupavit *Laumaharshaṅes*.

6. Deinde vero, quum et ipsum felicitate fruentem, requietum observassent, ibidem aliquis Rishis historias celebrans, ita quaesivit:

7. Unde venisti? *Sautis!* et quo a te hoc tempus acceptum? Tu, qui oculos nymphaeae foliis similes habes, responde hoc quaerenti mihi.

8. Aevam prishṭo' bravīt samjag jathāval laumaharshaṅih- * vākjam vatshanasampannas taeshāṅ tsha tshāritāśrajam **

9. Tasmin sadasi vistīrṅae munīnāṇ bhāvitātmanāṇ * sautir uvātsha * dshanamaedshaja(sja)rādsharshaeh- sarpasatrae mahātmanah- **

10. Samīpae pārthivaendrasja samjak pārikshitasja tsha * krishṅadvaipājanaproktāh- supuṅjā vividhāh- kathāh- **

11. Kathitās tsha api vidhivad jā vaiśampājanaena vai * śrutvā ahaṇ tā vitshitrārthā mahābhāratasaṇśritāh- **

12. Bahūni samparikramja tīrthāṅj ājatāni tsha * samantapaṅtshakan nāma puṅjam dvidshanishaevitam. **

13. Gatavān asmi taṇ daesam juddham jatra abhavat purā * kurūnām pāṅdavānāṅ tsha sarvaeshāṅ tsha mahīkshitāṇ **

14. Didṛikshur āgatas tasmāt samīpam bhavatām iha * ājushmantah- sarva aeva brahmabhutā hi mae matāh- **

15. Asmin jadshṅae mahābhāgāh- sūrjapāvakavartshasah- * kritābhishaekāh- śutshajāh- kṛitadshapjā hutāgnajah- * bhavanta āsanae svasthā bravīmi kim ahaṇ dvidshāh- **

16. Purāṅasaṇhitāh- puṅjāh- kathāh- dharmārthasaṇśritāh- * iti vrittaṇ naraendrāṅām ṛishīṅaṇ tsha mahātmanāṃ **

Ṛishaja ūtshuh- *

17. Dvaipājanaena jat proktam purāṅam paramarshiṅā * surair brahmarshibhiś tshaiva śrutvā jad abhipūdshitam **

18. Tasja ākhjānavarishṭhasja vitshitrapadaparvaṅah- * sūkshmārthanjājajuktasja vaedārthair bhūshitasja tha **

19. Bhāratasja itihāsasja puṅjāṅ granthārthasaṇjutām * sanskāropagatām brāhmīṇ nānāśāstropabṛiṇhitām **

8. Itaque interrogatus *Laumaharshaṅes* eloquens sermonem dicit omnino verum, quoque universum refugium eorum adtractum est.

9, In hoc magno (secretoque) coetu sapientum, quibus spiritu vita perfecta fuit, *Sautis* ita loquutus est: In *Dshanamaedshajae*, rādsharishis magnanimi sacrificio ad serpeutes destruendos instituto,

10. Et proxime *Pārikshitam* kshattrijarum regem a kṛishṅa *Dvaipājaua* ad veritatem enarratae sunt historiae sanctissimae variae.

11. Et prolatae etiam illae, quibus providentiae verbum continetur, a *Vaisampājana*. Quum audivissem ego has diversi argumenti, in *Mahābhārato* congestas,

12, Atque multa peregrinatus essem loca et monumenta sacra, in *Samantapaṅtshakam* regionem puram, a bis genitis (renatis) veneratione cultam

13. Profectus sum, in hanc regionem, bellum ubi accidit olim inter *Kuravas* et *Paṅdavas* omnesque kshattrijas.

14. Videndi cupidus (illam) obivi. Inde ad vos huc veni, dominos magistros. Utinam diu vivatis omnes! Brahmo qnippe perfecti a me aestimamini.

15. Qui in hoc sacrificio magnam sortem tenetis; vos *Sūrjae* et purifici *Agnis* splendore lucentes; qui in constituendo ungendoque rege perfecte versamini; sancti (ignes puri); qui precationes consummastis atque *Agnis* sacrificium peregistis; Viri amplissimi! immobilitate in spiritu constantes! Quid potius ego loquar? O! renati!

16. Historias purāṅis conservatas, sanctas, ad virtutem augendam coactas? Ita quae acciderunt inter hominum principes, Ṛishesque magnanimos?

Ṛishes dixerunt:

17. Quod a Dvaipājana Ṛishi praestantissimo dictum Purāṅum, a Suris et Brahmi Ṛishibus etiam, ut auditum, venerabundis exceptum est;

18. Hujus libri, historiarum principalis, locorum varietate distincti snbstantiae vivae (corporis spiritalis) sensum et vim ex mente Njājae docendo utilis, ac Vaedarum virtutibus ornati,

19. Bhārati, Itihāsae compositionem, libri integri formandi caussa factam, puram, sacram, initiantem, brahmanikam, śāstris variis auctam,

20. Dshanamaedshajasja (jān) rādshṅo vaiśampājana ūktavān * jathāvat sa ṛishis tushṭjā satrae dvaipājanādshṅajā **

21. Vaedaiś tshaturbhih- saṇjuktām vjāsasja adbhuta-karmaṅah- * saṇhitāṇ śrotum ītshhāmah- puṅjām pāpabhajāpahām **

Sautir uvātsha *

22. Ādjam purusham īśānam puruhūtam purushṭutam * ṛitam aekākṣharam brahma vjaktāvjaktaṇ sanātanam **

23. Asatsh tsha sadasatsh tsha aeva jad viśvaṇ sadasatparam * parāvarāṅāṇ srashṭāram purāṅam param avjajam **

24. Maṅgaljam maṅgalam vishṅum varaeṅjam anaghaṇ śutshim * namas kṛitja hṛishīkaeśaṅ tsharātsharaguruṇ harim **

25. Maharshaeh- pūdshitasja iha sarvalokae mahātmanah- * pravakshjāmi matam puṅjam vjāsasja adbhutakarmaṅah- **

26. Ātshakhjuh- kavajah- kaetshit sampratjātshakshatae parae * ākhjāsjanti tathaiva anja itihāsam imam bhuvi **

27. Idaṇ tu trishu lokaeshu mahadsh dshṅānam pratishṭhitam * vistaraiś tsha samāsaiś tsha dhārjatae jad dvidshātibhih- **

28. Alaṅ kṛitaṇ śubhaih- śabdaih- samajair diviamānushaih- * tshhandovṛittaiś tsha vividhair anvitam vidushām prijam **

29. Nishprabhae 'smin naralokae sarvatas tamasā āvṛittae * bṛihad aṅdam abhud aekam pradshānām vīdsham avjajam **

30. Jugasja ādau nimittam tan mahad divjam pratshakshatae * jasmin saṇśrūjatae satjaṅ dshjotir brahma sanātanaṇ **

31. Adbhutaṇ tsha apj atshintjaṇ tsha sarvatra samatāṇ gatam * avjaktaṇ kāraṅaṇ sūkshmam jat tat sad asad ātmakam **

20. Quam *Vaisampājana* coram *Dshanamaedshaja* rege protulit, ut hic Ṛishis in sacrificio jussu *Dvaipājanae* cum gaudio (dixit),

21. Vaedis quatuor cognatam, Vjāsae mirando opere conservatam indeque collectam audire cupimus, sanctam, qua peccata et timores delentur.

22. Sautis respondit: Primum *Purusham* (adoro), dominum, multitudinis sacrificio satiatum, a multitudine veneratione cultum, verum, solum immutabilem, Brahmum, visibilem et invisibilem una, sempiternum,

23. Et qui est id, quod non existens, atque etiam id, quod existens una est et non existens; universum existens, non existente superius; primorum et ultimorum creatorem; antiquum, summum, indeclinabilem;

24. Vishṇum felicissimum, principem, culpae ac poenae expertem, purum veneratus, sensuum dominum, mobilium et immobilium doctorem, Harem.

25. Praedicabo sensum purum (historiae sanctum), quem habet Vjāsae, maharishis, in omni mundo aestimati, magnanimi opus stupendum.

26. Consentientes narraverunt eundem poetae quidam, alii simul dissentientes contradicunt. Verum tamen celebrabunt alii Itihāsam hunc in terra.

27. Itaque hanc scientiam magnam, tribus mundis fundatam, quae a renatis cum diffusis tum congregatis servatur,

28. Ornatam verbis dilucidis ac splendidis, veritatibus divino-humanis demonstratis, selectisque vaedarum locis variis expositis instructam, sapientibus dilectam,

29. Proferam, ut luceat in hoc hominum mundo undique tenebris circumfuso.

Magnum ovum extitit, unicum procreatorum semen indeclinabile.

30. In jugi principio signum hoc (quod caussa finalis est,) magnum coeleste eloquitur, quo veritas una omnis auditur, lux, Brahmum aeternum,

31. Ac sane admirabile, imperceptum, ubique aequalitatem iniens, caussa non manifesta, substantia spiritalis viva, id, quod et existens et non existens et spiritale est.

32. Jasmāt pitāmaho dshadshṁae prabhur aekah- pradshāpatih- * brahmā asuragurusthāṅur manuh- kah- paramaeshṭhj atha **

33. Prātshtshaetasas tathā daksho dakshaputtrāś tsha sapta vai * tatah- pradshānāṇ patajah- prābhavanta aekavinśatih- **

34- Purushaś tsha apramaejātmā jaṇ sarva ṛishajo viduh- * viśvaedaevās tathā āditjā vasavo 'thā aśvināv api **

35. Jakshāh- sādhjāh- piśātshāś tsha guhjakāh- pitaras tathā * tatah- prasūtā vidvāṇsah- śishṭā brahmarshisattamāh- **

36. Rādsharshajaś tsha vahavah- sarvaih- samuditā guṇaih- * āpo djauh- pṛithivī vājur antarikshaṇ diśas tathā **

37. Samvatsararttavo māsāh- pakshāhorātrajah- kramāt * jatsh tsha anjad api tat sarvaṇ sambhūtaṇ lokasākshikam **

38. Jad idaṇ dṛiśjatae kiṁtshid bhūtaṇ sthāvaradshaṅgamam * punah- saṇkshipjatae sarvaṇ dshagat prāptae jugakshajae **

39, Jatharttāv ṛitulingāni nānārūpāṇi parjājae * dṛisjantae tāni tānj aeva tathā bhāvā jugādishu **

40. Aevam aetad anādjantaṇ bhūtasaṇhārakārakam * anādinidhanaṇ lokae tshakraṇ samparivarttatae **

41. Trajas triṇśatsahasrāṇi trajas triṇśatsh tshhatāni tsha * trajas triṇsatsh tsha daevānāṇ sṛishṭih- saṅkshaepalakshaṇā **

42. Divah- putroh bṛihadbhānuś tshakshur ātmā vibhāvasuh- * savitā marīṭshikah- kah- bhānur āśāvaho ravih- **

43. Puttrā vivasvatah- sarvae mahjas taeshāṇ tathā varah- * daevabhrāṭ tanajas tasja subhrāḍ iti taṭah- smṛitah- **

44. Subhrādshas tu trajah- puttrāh- pradshāvanto bahuśrutāh- * daśadshjotih śatadshjotih- sahasradshjotir aeva tsha **

32. Unde pater magnus genitus est, primo existens, gentium procreatarum dominus, *Brahma*, *Sthānus*, Asurarum praeceptor, *Manus*, spiritus, (sol) in supremo stans.

33. Ante intellectum hoc modo *Daksha* atque septem Dakshae filii. Inde procreatarum gentium (*Pradshā*) domini extiterunt viginti et unus (7 X 3).

34. *Purusha*que spiritu incomparabili plenus, quem omnes Rishes cognoscunt; similiter Viśvaedaevae atque Āditjae, tum Vasi et Aśvines gemini,

35. Jakshae, Sādhjae, Pisātshae, Guhjakae, manesque. Inde prognati sapientes, reliqui Brahmarishes rerum vere existentium principes.

36. Rādsharishesque multi omnibus praediti qualitatibus; aqua, coelum, terra, aer, id quo coelum dividitur a terra, atque mundi regiones;

37 Annus, anni tempora (6), menses, mensis lunaris dimidia, dies noctesque, unum ex ordine post alterum. Et quidquid aliud, sane hoc omne ortum mundi instar.

38. Unde hoc, cernitur quodcunque factum, mobile et immobile iterum componitur totum universum (movens), absoluto jugorum delapsu.

39. Sicut in anni tempore tempori succedente, signa varie indicata, nunc haec, illa nunc in successione cernuntur; eadem est ratio conditionum in jugis et aliis temporis partibus.

40. Ita sane haec, quae nec initium habet nec finem, quaque rerum creatarum comprehensio efficitur, et quae vi aeterni mortem adfert, rota in mundo una se circumvolvit.

41. Triginta tribus millibus, triginta tribus centenis et triginta tribus (30333) deorum creatio summatim distincta est.

42. Coeli filius, magnus sol, oculus, spiritus, lucis fons, savitri radios emittens, caput, potens lucis in mundi spatio vectus, *Ravi*.

43. Filii solis (olim) omnes terreni, inter eos vero princeps *Daevabhrādsh*, cujus filius porro *Subhrādsh* fuisse traditur.

44. A Subhrādsho autem tres filii sunt procreati, qui multum celebrantur, nempe *Daśadshjotis Śatadshjotis*, atque *Sahasradshjotis*.

45. Daśa puttrasahasrāṅi daśadshjotir mahātmanah- * tato daśa guṅās tsha anjae śatadshjotaer iha ātmadshāh- **

46. Bhūjas tato daśa guṅāh- sahasradshjotishah- sutāh- * taebhjo jaṇ kuruvaṇśaś tsha jadūnāṇ bharatasja tsha **

47. Jajātīkshvākuvaṇśaś tsha rādsharshīṅāṇ tsha sarvaśah- * sambhūtā bahavo vaṇśā bhūtasargāh- suvistarāh- **

48. Bhūtasthānāni sarvāni rahasjaṇ trividhaṇ tshajat * vaedājogah- savidshṅāno dharmo 'rthah- kāma aeva tsha **

49. Dharmakāmārthajuktāni śāstrāṅi vividhāni tsha * lokajātrāvidhānaṇ tsha sarvaṇ tad drishṭavān ṛishih- **

50. Itihāsāh- savaejakhjā vividhāh- srutajo 'pi tsha * iha sarvam anuktāntam uktaṇ granthasja lakshaṅam **

51. Vistīrja aetan mahadsh dshṅānam rishih- saṅkshipja tsha abravīt * ishtaṇ hi vidushāṇ lokae samāsavjāsadharaṅam **

52. Manvādi bhāraṭaṇ kaetshid āstīkādi tathā āṛirae * tathā uparitsharād adja jae viprāh- samjag dhījatae **

53. Vividhaṇ sanhitādshṅānaṇ dīpajanti manīshiṅah- * vjākhjātuṇ kuśalāh- kaeshid granthān dhārajitum parae **

54. Tapasā brahṃatshārjaeṅa vjasja vaedaṇ sanātanam * itihāsam imaṇ tshakrae puṅjaṇ satjavatīsutah- **

55. Parāśarātmadsho vidvān brahmarshih- sanśitabratah- * tadā khjānavarishṭhaṇ sa kṛitvā dvaipājanah- prabhuh- **

56. Katham adhjāpajāmi iha śishjān aevam vjatshintajat * tasja tatsh tshintitaṇ dshṅātvā ṛishaer dvaipājanasja tsha **

57. Tatra ādshagāma bhagavān brahmālokaguruh- svajam * prītjarthaṇ tasja tsha aeva 'rshaer lokānāṇ hitakāmjajā **

45. Decem filiorum millia habuit Daśadshjotis magnanimus, porro decem generum stirpes diversas hic sibi genitas Satadshjotis.

46. Tum insuper decem stirpes habuit Sahasradshjotis natas. Ab his haec *Kuravarum* gens, et eae *Jadorum* et *Bhāratae*,

47. *Jajātis* etiam et *Ikshvaki* gens atque ea Rādsharishinum undique (diffusorum); (unde) orta multa genera, a quibus stirpes et rami producti, valde dispersi.

48. Genitorum mansiones omnes triplex mysterium conjungit, nempe: virtus scientiae unione et vi exercenda diversisque cognitionibus instructa, fructus (utilitas) atque etiam cupido.

49. Quae autem virtuti, cupidini et fructui propria (consentanea) sunt legum instituta varia, atque idcirco gentium migrantium studium et nisum omnem consideravit Rishis.

50. Itihāsae, qui *Sāvaeji* (sacrificales) nuncupantur, varii Vaedaeque etiam, istic omne, quatenus nondum editum, dictum libri argumentum.

51. Postquam disposuisset magnam hanc scientiam atque composuisset, dixit: „Desideratum sane a sapientibus id, quo in homi„num genere congestum et digestum tenetur.“

52. *Mani* et aliorum Bhāratum aliqui, *Āstīkae* etiam et reliquorum nacti sunt; itaque ergo ex recensione superiori, qui hodie Brāhmaṅae (sunt, acceperunt id) quod integrum verum servatur.

53. Diversam (hanc) sanhitarum scientiam expositionibus illustrant periti, interpretando pares quidam, alii componendo libros.

54. Quando Brahmatshārinis studio ardenti Vaedam aeternum disposuerat, Itihāsam hunc purum fecit *Satjavatis* filius,

55. A *Parāśara* genitus, sapiens Brahmarishis, virtutis exercitiis perfectus. Itaque quum historiarum principalem composuerit Dvaipājana magister,

56. Quomodo doceam nunc, discipulos ut instruxit (ipse), et quidem hujus Dvaipājanae Rishis sensu cognito?

57. Tunc advenit felix Brahmici mundi doctor sua sponte. Ob amorem atque etiam hujus Rishis, homines (mundos) conservandi cupiditatem,

58. Taṇ drishtvā vismito bhūtvā prāṇdshalih- praṇatasthitah- ॥ āsanaṇ kalpajāmāsa sarvair muniguṇair vṛitah- ॥॥

59. Hiraṇjagarbham āsīnaṇ tasmins tu paramāsanae ॥ parivṛitja āsanābhjāśae vāsavae jah- sthito bhavat ॥॥

60. Anudshṇāto 'tha kṛishṇas brahmaṇā paramaeshṭhinā nishasāda āsanābhjāśae prījamāṇah- śutshismitah- ॥॥

61. Uvātsha sa mahātaedshā brahmāṇam paramaeshṭhitaṇ ॥ kṛitam majā idam bhagavan kāvjaparamapūdshitam ॥॥

62. Brahman vaedarahasjaṇ tsha jatsh tsha anjat sthāpitam majā ॥ sāṇgopanishadāṇ tsha aeva vaedānāṇ vistarakrijā ॥॥

63. Itihāsapurāṇām unmaeshaṇ nirmitaṇ tsha jat ॥ bhūtam bhavjam bhavishjaṇ tsha trividhaṇ kālasaṇdshṇitam ॥॥

64. Dsharāmṛitjubhajavjadhibhavābhavaviniśtshajah- ॥ vividhasja tsha dharmasja hj āśramānāṇ tsha lakshanaṇ ॥॥

65. Tshāturvarṇjavidhānan tsha purāṇārthaṇ tsha kṛitsnaśah- ॥ tapaso brahmatsharjasja pṛithivjāś tshandrasūrjajoh- ॥॥

66. Grahanakshatrataraṇām pramāṇaṇ tsha jugaih- saha ॥ ṛitsho jadshūnshi sāmāni vaedādhjātmam tathā aeva tsha ॥॥

67. Njājasikshātshikitsāś tsha dānam pāśupataṇ tathā ॥ haetunā aeva samaṇ dshanma divjamānushaṇ saṇdshṇitaṇ ॥॥

68. Tīrthānāṇ tsha aeva puṇjānāṇ daeśānāṇ tsha aeva kīrttanaṇ ॥ nadīnām parvatānāṇ tsha vanānāṇ sāgarasja tsha ॥॥

69. Purāṇāṇ tsha aeva divjānāṇ kalpānāṇ juddhakauśalam ॥ vākjadshātiviśaeshāś tsha lokajātrākramaś tsha jah- ॥॥

70. Jatsh tshā 'pi sarvagam vastu tatsh tsha aeva pratipāditam ॥ paraṇ na laekhakah- kastshid aetasja bhuvi vidjatae ॥॥

58. Eo viso admiratione et gaudio adfectus, compositis manibus et inclinatione facta steti. Sedem adsignavit in omnibus Munis virtutibus exercitatus.

59. Brahmam autem Sedentem in (hac) sede suprema (throno) quum circumdederit sedi proximus *Vāsava* (Indra), qui adstitit,

60. Jussus tum etiam *Kṛishṇa* (Dvaipājana) a Brahma supremo consedit prope sedem, dilectus, puro amoris igne adridens.

61. Dixit hic magna virtute pollens ad Brahmam supremum: Opus factum a me hoc, Felix! pictura superiori (poesi sublimiori) celebratum.

62. Scientiae quoque mysterium, o Brahma! et quidquid aliud institutum est a me, atque etiam Vaedarum opus late diffusum una cum eo Vaedangarum Upanishadumque,

63. Itihāsarum et Puraṅarum patefactio, ac quidquid manifestatum; quod fuit, esse debet, et erit, triplex temporis cognitio;

64. Senectutis, mortis, timoris, morbi, vitae, extinctionis definitio et destinatio certa, virtutis quoque variae ac religionis ordinum distinctio,

65. Quatuor etiam generis humani classium dispositio ordinata, et quae *Antiqui* caussa universim omni modo facta sunt; *Tapasique*, *Brāhmatsharjae*, *Prithivis*, *Tshandrae* et *Sūrjae*,

66. Eclypsium constellationumque mensura praescripta, cum *Jugis*; *Ritshes*, *Jadshūsha*, et *Sāmāṅa* atque non minus etiam spiritus incorporatus, Vaedis superior eorumque conservator,

67. *Njāja*, *Śiksha*, atque medicina, liberalitas, *Pāśupatum* etiam, quin, quae caussae (originis rerum) aequalis est, nativitas divinohumana cognita.

68. Nec non locorum sanctorum purarumque regionum celebritas, fluminum, montiumque, sylvarum ac maris,

69. Et civitatum quoque, divinorum kalparum ac belli scientia, quae in sermonis generibus sunt, distinctiones, et qui hominum migrationis ac vitae progressus et ordo.

70. At verum substantia omnia penetrans, eadem superior, atque etiam *manifestata*, haec a quo describatur, in terra nullus existit.

Brahmā uvātsha *

71. Tapoviśishṭād api vai viśishṭān munisaṁtshajāt * manjae śraeshṭhataraṇ tvām vai rahasja dshṅānavaedanāt **

72. Dshanmaprabhṛiti satjāṇ tae vaedmi gām brahmavādinīṇ * tvajā tsha kāvjam itj uktaṇ tasmāt kāvjam bhavishjati **

73. Asja kāvjasja kavajo na samarthā viśaeshaṅae * viśaeshaṅae gṛihasthasja śaeshās traja iva āśramāh- **

74. Kāvjasja laekhanārthāja gaṅaeśah- smarjatām munae *

Sāutir uvātsha *

Aevam ābhāshjatam brahmā dshagāma svaṇ nivaesanaṇ **

75. Tatah- sasmāra haerambam vjāsah- satjavatīsutah- * smṛitamātro gaṅaeśāno bhaktatshintitapūrakah- **

76. Tatra ādshagāma vighnaeśo vaedavjāso jatah- sthitah- * pūdshitaś tsha upavishṭaś tsha vjāsaena uktas tadānaja **

77. Laekhako bhāratasja asja bhava tvaṇ gaṅanājaka * majā aeva protshjamānasja manasā kalpitasja tsha **

78. Śrutvā aetat prāha vighnaeśo jadi mae laekhanī kshaṅaṇ * likhato na avatishṭhaeta tadā sjāṇ laekhako hj aham **

79. Vjāso 'pj uvātsha taṇ daevam abuddhvā mā likha kvatshīt * om itj uktvā gaṅaeśo 'pi babhūva kila laekhakah- **

80. Granthagranthiṇ tadā tshakrae munir gūḍhaṇ kutūhalāt * jasmin pratidshnajā prāha munir dvaipājanas tv idam **

81. Ashtau ślokasahasrāṅi ashtau ślokaśatāni tsha * aham vaedmi śuko vaetti saṇdshajo vaetti vā na vā **

82. Tat ślokakūṭam adja api granthitaṇ sudṛiṭham munae * bhaettuṇ na śakjatae 'rthasja gūḍhatvāt praśritasja tsha **

Brahma respondit:

71. Equidem ob studii ardentis praestantiam, eamque ex frequenti cum Munibus conversatione ortam, sane ob mysteriorum scientiam tibi cognitam te Vjāsam excellentissimum novi.

72. A nativitate adhuc veridicam tibi esse novi linquam, Brahmum celebrantem; tibi nunc etiam picturae (poesi, scientiae) aptandam. Hinc ita dictum pictura (poema) erit.

73. Ejusmodi poesi describendae poetae impares, quemadmodum describendo *Grihasthae* ordinem tres reliqui ordines.

74. Poeseos scribendae caussa (poesin scribenti) Ganaesa recordandus est, o Munis! Sauti dixit: Itaque ergo invocetur. Brahma ivit in propriam mansionem.

75. Tum adloquutus est *Haerambam* (Gaṅaesam) Vjāsa, Satjavatis filius. Invocatione digna attractus Ganaesa, qui cogitationibus cultorum suorum praeest,

76. Eo advenit, impedimentorum dominus. Quo Vaedavjāsa stetit. Veneratione autem cultus ac in exordio positus a Vjāsa invocatus sic: *Tadānaja*, (hoc instituas et ducas.)

77. Bhārati hujus scriptor (auctor) tu sis, Gaṅarum ductor! quod quidem a me imaginatur ac profertur.

78. Quo audito respondit obstaculorum dominus: Si calamus meus ne momento quidem ex scribentis manu excidat, tum ego sane scriptor sim.

79. Vjāsa vero dixit: (Sauti) nisi hujus Dei sensum adsequutus sis, nusquam scribas. Itaque, *Om* dicto, Gaṅaeśa factus est revera scriptor.

80. Libri articulum tum fecit Munis occultatum ob cupiditatis acerrimae impetum, ubi tamen ex concessu (permisso) Munis Dvaipājana hoc prodidit.

81. Octo millia Ślokarum atque octingentos ślokas ego novi, Śuka novit, Saṅdshaja novit, an non?

82. Haec autem ślokarum summa, hodie quidem conjuncta, valde aucta, o Munis! dividi nequit, quia latet sensus et finis ejus occultus;

83. Sarvadshno 'pi gaṇaeśo jat kshaṇam āstae vitshārajan * tāvatsh tshakāra Vjāso 'pi ślokān anjān bahūn api **

84. Adshnānatimirāndhasja lokasja tu vitshaeshtatah- * dshnānan dshanaśalākābhir naetronmīlanakarakaṇ **

85. Dharmārthakāmamokshārthaih- samāsavjāsakirttanaih- * tatha bhāratasūrjaeṇa nṛiṇām vinihitaṇ tamah- **

86. Purāṇapūrṇatshandraena srutidshjotsnāh- prakāśitāh- * nṛijudhi kauravanāṇ tsha kṛitam aetat prakāśanam **

87. Itihāsapradīpaena mohāvaraṇaghātinā * lokagarbhagṛihaṇ kṛitsnaṇ jathāvat samprakāśitaṇ **

88. Saṇgrahādhjājavīdsho vai paulomāstīkamūlavān * sambhavaskandhavistārah- sabhāraṇjavitankavān **

89. Āraṇīpūrvarūpādjo viratodjogasāravān * bhīshmaparva mahāśākho droṇaparva palāśavān **

90. Karṇaparva sitaih- pushpaih- śaljaparva sugandhibhih- * strīparva aishīkaviśrāmah- śāntiparva mahāphalah- **

91. Aśvamaedho 'mritarasas tv āśramasthānasaṇśrajah- * mausalah- śrutisaṅkshaepah śishtadvidsha nishaevitah **

92. Sarvaeshaṇ kavimukhjānām upadshīvjo bhavishjati * pardshanja iva bhūtānam akshajo bhāratadrumah- **

Sūta uvātsha *

93. Tasja vṛikshjasja vākshjami śaśvat pushpaphaloḍajaṇ * svādumaedjarasopaetam atshhaedjam amarair api **

83. Quam autem omniscius Gaṅaeśa momento sedet investigans. Inde vero fecit etiam Vjāsa ślokas alios et quidem multos,

84. Ac scientiam (docuit), quae aperiret oculos mundi, ignorantiae tenebris obcoecati et studiis in diversa tendentis, mores et res gestas hominum narrando,

85. Virtutis, utilitatis, cupidinis et unionis momentis, quae conjunctionibus et disjunctionibus celebrantur, Hoc modo Bhārati sole hominum caligo tollitur (sublata),

86. Purāṅae luna plena Vaedārum luces illustratae, atque in Kuravarum bello, quo genus humanum implicatum est, haec illustratio perfecta.

87. Itihāsae luce, quae ignorantiam mundo obductam destruit, domicilium, in quo mundi (generis humani) foetus habitat, totum penitus illuminatur,

88. (Itihāsa) qui in summae capite (elenchi libro) seminis instar continetur, per Paulomam in Āstīka radices agit, per generationis stirpem ramos diffundit, palatio et sylvae solitudine moratur,

89. Qui prima specie sylvestris confirmatur articulis (*parvis*), qui *Virāṭa* et *Udjoga* compellantur, in *Bhīshmae* articulo ramos extendit magnos, in *Droṅae* articulo folia emittit,

90. In *Karṅae* articulo albis perfectis ornatur floribus, qui in articulo *Śaljae* odores suaves spargunt; in *Strium* (mulierum) articulo arma componit (armis requiem dat),

91. In *Aśvamaedhae* articulo ampritae (ambrosiae) gustum praebet, et in *Āśramasthana* unionis confugium, in *Mausala* vaedarum summam, in discipulorum et bis genitorum articulis venerationem intimam.

92. Omnibus poetarum principibus vita erit et anima, instar *pardshanjae* (supra tempestates elati) inter ea, quae vivunt, Bhārati arbor aeterna (non destruenda). Sauti dixit:

93. Arboris hujus florum fructuumque ortum perpetuum narrabo. Suavi puroque sapore est instructa, quam ne immortales quidem exscindere poterunt.

94. Mātur nijogad dharmātmā gāṅgaejasja tsha dhīmatah- * kshaetrae vitshitravīrjasja krishṅadvaipājanah- purā * trīn agnīn iva kauravjān dshanajāmāsa vīrjavān **

95. Utpādja dhritarāshṭran tsha pāṅdum viduram aeva tsha * dshagāma tapasae dhīmān punar aeva āśramam prati **

96. Taeshu dshātaeshu vriddhaeshu gataeshu paramāṅ gatim * abravīd bhāratan lokae mānushae 'smin mahān ṛishih- **

97. Dshanamaedshajaena prishṭah- (san) brāhmanaiś tsha sahasraśah- * śaśāsa śishjam āsīnam vaiśampājanam antikae **

98. Sa sadasjaih- saha āsinah- śrāvajāmāsa bhāratam * karmāntaraeshu jadshṅasja bodjamānah- punah- punah- **

99. Vistaran kuruvanśasja gāṅdhārjā dharmaśīlatān * kshattuhpradshṅān dhritin kuntjāh- samjag dvaipājano 'bravīt **

100. Vāsudaevasja māhātmjam pāṅdavānān tsha satjatān * durvrittan dhārttarāshṭrānām uktavan bhagavān ṛishih- **

101. Tshaturvinśati sāhasrīn tshakrae bhāratasanhitam * upākhjānair vinā tāvad bhāratam protshjatae budhaih- **

102. Tato 'dhjarddhaśatam bhūjah- saṅkshaepan kritavān ṛishih. * anukramaṅikādhjājam vritāntānan saparvaṅām **

103. Idan dvaipājanah- pūrvam puttram adhjāpajatsh tshhukan * tato 'njaebhjo 'nurūpaebhjah- śishjaebhjah- pradadau vibhuh- **

104. Shashṭin śatasahasrāṅi tshakāra anjān sa sanhitān * trinśatshtshhatasahasran tsha daevalokae pratishṭhitān **

105. Pitrjae pantshadaśa proktan gandharvaeshu tshaturdaśa * aekan śatasahasran tu mānushaeshu pratishṭhitan **

106. Nārado 'śrāvajad daevan asito daevalah- pitṛīn * gandharvajakshārakshānsi śrāvajāmāsa vai śukah- **

94. Ex (*Satjavatis*) matris persuasione et *Gangaejae* (i. e. *Bhîshmae*) sapientis Krishńa Dvaipājana, virtutis spiritu ductus, in *Vitshitravīrjae* regno olim instar trium ignium kuravas gĕneravit heros.

95. Quumque produxisset *Dhṛitarāshtram Pāńdum* atque etiam *Viduram*, studio et animi ardore profectus est sapiens iterum in solitudinem.

96. His filiis senibus ad iter superius (moksham) profectis magnus Ṛishi enarravit Bhāratum in hoc hominum mundo

97, Interrogatus millies a *Dshanamaedshaja* et Brāhmańis adsignavit Vaisampājanae discipulo proxime sedem.

98. Ipse cum adsidentibus considens enarravit Bhāratum, operis intervallis saepius sacrificii admonitus.

99. De *Kuri* familia ramis diffusa, de *Gāndhāris* justa animi temperatione, habitu et vita, de *Kshattri* mente praescia, de *Kuntis* perseverantia constanti plene perfecteque Dvaipājana dixit.

100. De magni in Vāsudaeva animi natura, Pāńdavarumque ingenua veritatis indole; de malis Dhṛitarāshtrae filiorum moribus loquutus est Ṛishi felix,

101. Bhārati *Saṇhitam* in viginti quatuor ślokarum millibus constantem fecit. Hactenus Bhāratum, praeter id, quod a sapientibus dictum, qui, quae intexta sunt, descripserunt.

102. Inde porro Ṛishi epitomen confecit quinquaginta ślokis majorem, integrorum parborum (articulorum) summae caput.

103. Hoc Dvaipājana docuit primum filium *Śukam*; dein aliis discipulis addictis impertivit Magister.

104. Idem aliam Saṇhitam sexaginta centum ślokarum millibus fecit. Triginta centum millia in deorum mundo fundata (edita) sunt,

105. In manium mundo quindecim prolata, inter *Gandharbas* quatuordecim, centies mille autem inter homines editum.

106. *Nārada* praedicavit ea diis, *Daevala* niger (Daevabrahmā) manibus, *Śuka* vero praedicavit Gandharbis, Jakshis et Rakshasis;

107. Asmins tu mānushae, lokae vaiśampājana uktavān * śishjo vjāsasja dharmātma sarvavaedavidāṇ varah- aekam śatasahasraṇ tu majā uktam vai nibodhat **

108. Durjodhano manjumajo mahā-drumah- skandhah- karṅah- śakunis tasja sākhāh- * duḥśāsanah- phalapushpae samṛiddhae mūlam rādshā dhṛitarāshṭro manīshī **

109. Judhishṭhiro dharmamajo mahādrumah- skandho 'rdshuno bhīmasaeno 'sja śākhāh- * mādrīsutau pushpaphalae samṛiddhae mūlaṇ kṛishṅo brāhma tsha brāhmaṅās tsha. **

110. Pāṅḍur dshitvā bahūn daeśān buddhjā vikramaṅaena tsha * araṅjae mṛigajāśīlo njavasaṅ munibhih- saha **

111. Mṛigavjavājanidhanāt kṛitshhrām prāpa sa āpadam * dshanmaprabhṛiti pārthānān tatra ātshāravidhikramah- **

112. Mātror abhjupapattiś tsha dharmopanishadam prati * dharmasja vājoh- śakrasja daevajoś tsha tathā aśvinoh- **

113. Tāpasaih saha samvṛiddhāh- mātṛibhjām parirakshitāh * maedjāraṅjaeshu puṅjaeshu mahatām āsramaeshu tsha **

114. Ṛishibhir jat tadā nītā dhārttarāshṭrān prati svajaṇ * śiśavaś tsha abhirūpās tsha dshatilā brahmatshāriṅah- **

115. Puttrās tsha bhrātaras tsha imae śishjās tsha suhṛidas tsha vah- * pāṅḍavā aeta itj uktva munajo tarhi tās tatah- **

116. Tāṇs tair nivaeditān drishtvā pāṅḍavān kauravās tadā * śishṭās tsha varṅāh- paurā jae tae, harshātsh tshukrusur bhṛiśaṇ **

117. Āhuh- kaetshin na tasja aetae tasja aeta iti tsha aparae * jadā tshiram mṛitah- pāṅḍuh- kathaṇ tasja iti tsha aparae **

107. In hoc autem hominum mundo dixit Vaisampājana, Vjāsae discipulus, virtutis spiritu plenus, inter omnes Vaedarum scientia instructos princeps. Verum centum millia a me dicta sane inspirata.

108. *Durjodhana* discordiarum auctor (est) arbor magna; stirps sive truncus *Karna*; *Śakuni* constituit ejusdem ramos, *Duh-śāsana* fructus et flores pullulantes, radicem rex *Dhritarāshtra* peritus.

109. *Judhishthira*, ab ipsa virtute et justitia formatus, arbor magna, truncus (ejusdem est) *Ardshuna*; *Bhīmasaena* autem ramos ejus efficit, *Mādris* filii gemini flores et fructus pullulantes, radicem *Krishna* Brahmaque et Brāhmaṅae.

110. *Pāṅdus* superatis multis regionibus sapientia et fortitudine in sylva venationem exercens habitavit cum sapientibus.

111. Ipsi accidit, ut gazellas coeuntes caedendo poenam contraheret: inde a nativitate per omnem vitam Pārtharum (consequutus est) ordo ex (illa patris) vita a providentia divina dispositus,

112. Atque gratia duabus matribus facta, ex virtutis mysterio, a *Dharma*, *Vājo*, *Śakra* atque etiam ab *Aśvinis* diis geminis.

113. Inter ferventes ardore animi et studio simul educati incrementa coeperunt, a matribus duabus conservati fotique in purificatis sylvis et sacris virorum magnorum ordinibus.

114. Quare, quum a Ṛishibus sponte conducti ad Dhārttarāshtras et infantes, et pulchri cincinnati Brahmatshāriṅes;

115. Tunc, „filii, fratresque hi et discipuli dilectique vobis amici, „Pāṅdi filii isti," dixerunt Munes.

116. Quos ab his indicatos Pāṅdavas quum ita intuerentur Kauravae, ac reliquae civium classes gaudio clamorem ederent;

117. Ajunt aliqui: „Nonne hujus isti, illi hujus, itaque alii? „Quum dudum mortuus Pāṅdus, quomodo hujus, itaque alii?"

118. Svāgataṇ sarvathā dishtjā pāṅḍoh- paśjāma santatim * utshjatā svāgatam iti vātsho srūjata sarvaśah **

119. Tasminn uparatae śabdae diśah- sarvā ninādajan * antarhitānām bhūtānāṇ nih-svanas tumulo 'bhavat **

120. Pushpavṛishṭih subhā gandhāh- śaṅkhadundubhinih-svanāh- * asan pravaeśae pārthānān tad adbhutam iva abhavat **

121. Tat prītja tsha aeva sarvaeshām paurāṅān harshasambhavah- * śabda āsīn mahāns tatra divaspṛik kīrttivaddhvanah- *

122. Tae 'dhītja nikilān vaedāṅś tshhāstrāṅi vividhāni tsha * njavasan pāṅḍavās tatra pūdshitā akutobhajāh- **

123. Judhishṭhirasja śautshaena prītāh- prakṛitajo 'bhavan * dhṛitjā tsha bhīmasaenasja vikramaena 'rdshunasja tsha **

124. Gurushuśrushajā kuntjā jamajor vinajaena tsha * tutosha lokah- sakalas taeshaṇ śaurjaguṅaena tsha **

125. Samavājae tator rādshṅān kanjām bharttṛisvajamvarām * praptavān arḍshunah- krishṅān kṛitvā karma sudushkaram **

126. Tatah- prabhṛiti lokae 'smin pūdshjah- sarvadhanushmatām * āditja iva duh-praekshjah- samaraeshv api tsha abhavat **

127. Sa sarvan pārthivān ḍshitvā sarvāṅś tsha mahato gaṅān * ādshahāra ardshuno rādshṅo rādshasūjam mahākratuṇ **

128. Annavān dakshiṅāvāṅś tsha sarvaih- samudito guṅaih- * judhishṭhiraeṅa samprāpto rādshasūjo mahākratuh- **

129. Sunajād vāsudaevasja bhīmārdshunabalaena tsha * ghātajitvā dsharāsandhaṇ tshaidjaṇ tsha balagarbitaṇ **

118. „Bene evenit omnimodo (salvete). Evoe! *Pāndi* videmus „sobolem! Dicatur: optime accidit (macti estote!)" Haec verba audita sunt undique.

119. Quo clamore ovantium laeto omnes resonarunt regiones. Ab iis, qui intra urbem morabantur, tumultus trans eam strepens (auditus) ciebatur.

120. Flores sparsi, odores suaves diffusi, concharum ac tympanorum sonitus factus introeuntibus Pārthis, ita, ut stupendum esset.

121. Itaque quum laetarentur, etiam omnium sane civium jubilum ex gaudio ortum increvit, nunc aethera feriens gloriantium clamor.

122. Ipsi Pāndavae, quum universorum vaedarum diversorumque sāstrorum studia absolvissent, hic commorabantur honorati, metus omnis expertes.

123. *Judhishthirae* animo puro delectati fuerunt proceres, *Bhīmasaenae* constantia ac robore et *Ardshunae* fortitudine atque virtute bellica;

124. *Kuntis* obedientia virtutis praeceptori praestita, geminorum obtemperatione et animi humilitate; atque virtutis eorum heroicae qualitatibus diversis gavisus est omnis populus.

125. Quare in conventu regum *Krishnam* virginem, dum maritum sponte sua eligeret, accepit Ardshuna, patrato opere factu difficillimo.

126. Exinde semper a populo honoratus inter omnes sagittarios; quin et in bellis solis instar fuit, cui similis haud videndus.

127. Devictis principibus omnibus et universis gentibus magnis Ardshuna compulit reges ad *Rādshasūjam*, sacrificium magnum.

128. Abundans victu et alimentis praemiisque et muneribus, excellens omnium qualitatum praestantia a *Judhishthira* perfectus est Rādshasūja sacrificium magnum,

129. Postquam ad Vāsudaevae ductum optimum Bhīmae et Ardshunae virtute caedi curaverat *Dsharasandham* et *Tshaidjam* fortitudinis gloria superbientem.

130. Durjodhanah- samāgatshhann arhaṅāni tatas tatah- * maṅi-kāṇtshanaratnāni gohastjaśvadhanāni tsha **

131. Vitshitrāṅi tsha vāsānsi prāvārāvaraṅāni tsha * kanbalādshi-naratnāni rāṇkavāstaraṅāni tsha **

132. Samṛiddhāṇ tāṇ tathā dṛishtvā pāṅḍavānāṇ tadā śrijam * īrshjā samutthah- sumahāns tasja manjur adshājat **

133. Vimānapratimāṇ tatra majaena sukṛitāṇ sabhāṇ * pāṅḍavā-nām upahṛitāṇ sa dṛishtvā parjatapjat **

134. Tatra avahasitaś tsha āsīt praskanndann iva sambhramāt * pratjaksham vāsudaevasja bhīmaena anabhidshātavat **

135. Sa bhogān vividhān bhuṇdshan ratnāni vividhāni, tsha * kathito dhṛitarāshṭrasja vivarṅo harinah- kṛiśah- **

136. Anvadshānāt tato djūtaṇ dhṛitarāshṭrah- sutaprijah- * tatsh tshhrutvā vāsudaevasja kopah- saṁbhavan mahān **

137. Na atiprītamanāś tsha āsīd vivādaṇś tsha anvamodata * dju-tādīn anajān ghorān vividhāṇś tsha apj upaikshata **

138. Nirasja viduram bhīshmaṇ droṅaṇ śāradvataṇ kṛipaṇ * vi-grahae tumulae tasmin dahan kshattram parasparam **

130. *Durjodhana* accessit visurus collectos hinc inde pro cultu adparatus, gemmas, aurum, quae inde facta, in quovis genere pretiosa, boum elephantum ac equorum copias.

131. Pannos miris picturis variegatos, amicula et tunicas, pelles villosas et stragula pretiosa atque tapetes ex *rańki* lana textos.

132. Coacervatam hanc hoc modo ubi viderat Pāńdavarum abundantiam, invidiam concepit, (et) maxima ejus malignitas apparuit.

133. Ad formam currus coelestis a Maja ibidem magnifice constructum palatium, a Pāńdavis inhabitatum quum vidisset, totus exarsit.

134. Atque hic eidem irrissum fuit, cum rapido prosiliret gradu, terrore quasi festinans coram *Vasùdaevae* oculis instar genere ignobili nati.

135. Idem voluptatibus rebusque pretiosis variis licet frueretur, descriptus tamen *Dhṛitarāshtrae*, discolor (colore vultus mutato) pallidus et macilentus.

136. Concessit hanc ob caussam ludum Dhṛitarāshtra amore in filium ductus. Quo audito in Vāsudaeva ira excitata est magna.

137. Neque magnopere delectatus fuit. Ille enim et contentionibus favit et ludis aliisque ejusmodi rebus male gestis, quin vitiis (filiorum) variis indulsit horrendis.

138. Dejectis, *Vidura*, *Bhīshma*, *Drońa*, *Sāradvata* et *Kṛipa* in bellum hoc atque tumultum, alter alterius regnum accendit.

COGNATIO
LITERARUM SANSKRITARUM

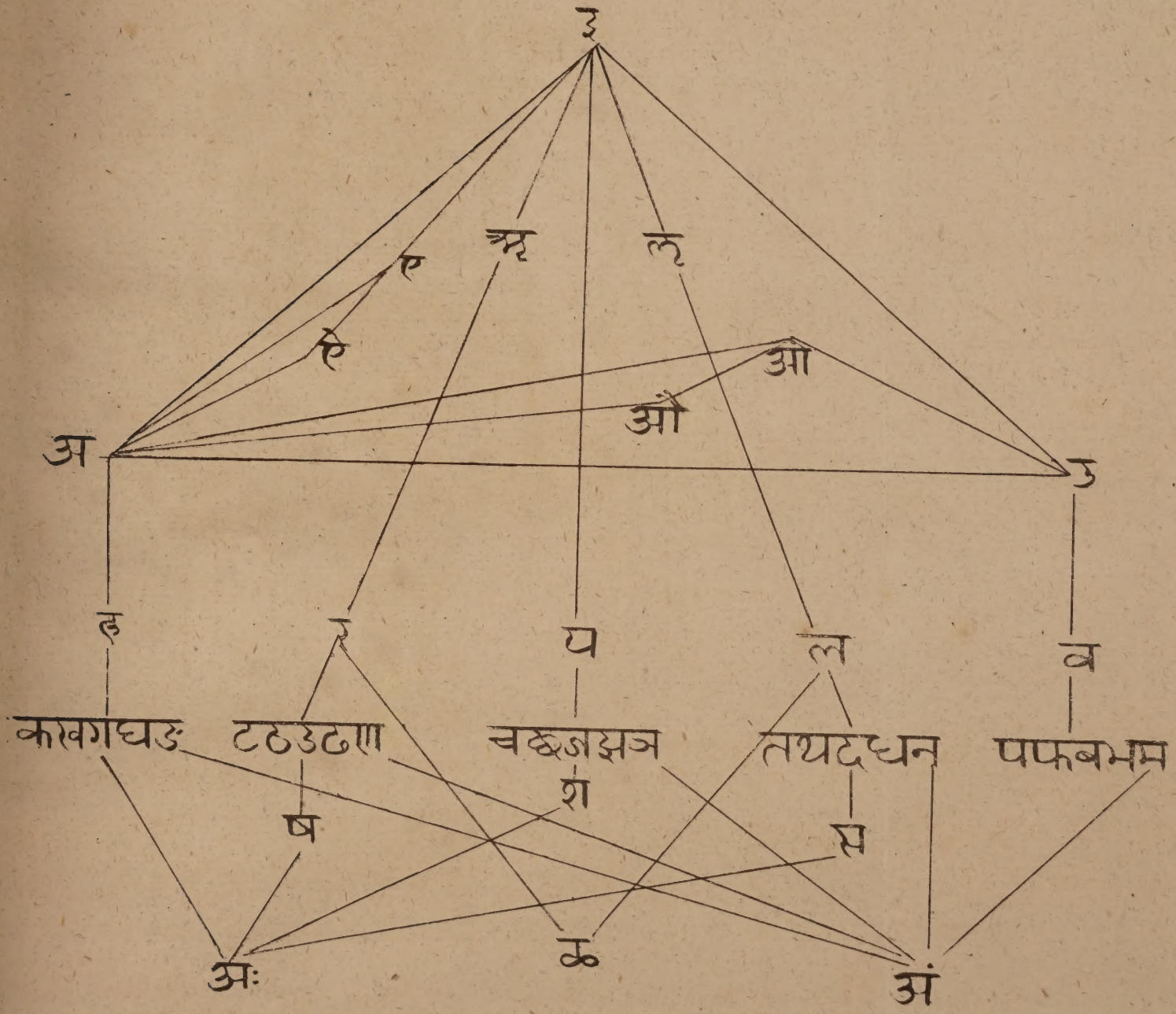

ORTHOËPIA
VOCALIUM SAṆSKṚITARUM.

	अ	आ	इ	ई	उ	ऊ	ऋ	ॠ	ऌ	ॡ	ए	ऐ	ओ	औ
अ	आ	आ	ए	ए	ओ	ओ	अर्	अर्	अल्	अल्	ऐ	ऐ	औ	औ
आ	आ	आ	ए	ए	ओ	ओ	अर्	अर्	अल्	अल्	ऐ	ऐ	औ	औ
इ	य	या	ई	ई	यु	यू	यृ	यॄ	यॢ	यॣ	ये	यै	यो	यौ
ई	य	या	ई	ई	यु	यू	यृ	यॄ	यॢ	यॣ	ये	यै	यो	यौ
उ	व	वा	वि	वी	उ	ऊ	वृ	वॄ	वॢ	वॣ	वे	वै	वो	वौ
ऊ	व	वा	वि	वी	उ	ऊ	वृ	वॄ	वॢ	वॣ	वे	वै	वो	वौ
ऋ	र	रा	रि	री	रु	रू	ऋ	ॠ	ऌ	ॡ	रे	रै	रो	रौ
ॠ	र	रा	रि	री	रु	रू	ऋ	ॠ	ऌ	ॡ	रे	रै	रो	रौ
ऌ	ल	ला	लि	ली	लु	लू	लृ	लॄ	ऌ	ॡ	ले	लै	लो	लौ
ॡ	ल	ला	लि	ली	लु	लू	लृ	लॄ	ऌ	ॡ	ले	लै	लो	लौ
ए	अय	अया	अयि	अयी	अयु	अयू	अयृ	अयॄ	अयॢ	अयॣ	अये	अयै	अयो	अयौ
ऐ	आय	आया	आयि	आयी	आयु	आयू	आयृ	आयॄ	आयॢ	आयॣ	आये	आयै	आयो	आयौ
ओ	अव	अवा	अवि	अवी	अवु	अवू	अवृ	अवॄ	अवॢ	अवॣ	अवे	अवै	अवो	अवौ
औ	आव	आवा	आवि	आवी	आवु	आवू	आवृ	आवॄ	आवॢ	आवॣ	आवे	आवै	आवो	आवौ

ACTIVUM

Numerus	Singularis			Dualis			Pluralis		
Personae	p. 3.	p. 2.	p. 1.	p. 3.	p. 2.	p. 1.	p. 3.	p. 2.	p. 1.
Temporum et modorum terminationes communes — praesentis	ति	सि	मि	तः	थः	वः	अन्ति	थ	मः
praeteriti	त्	ः	म्	ताम्	तम्	व	अन्	त	म
praet. remot.	अ	थ	अ	अतुः	अथुः	व	उः	अ	म
praet. indefin.	त्	ः	अम्	ताम्	तम्	व	अन्‌उः	त	म
	अत्‌सत्	अः	अम्	अताम्	अतम्	आव	अन्‌सुः	अत	आम
	ईत्‌सीत्	ईः‌ सीः	इषं‌ सं	इष्टां‌स्तां	इष्टं‌ स्तं	इष्व‌ स्व	इषुः‌ सुः	इष्ट‌ स्त	इष्म‌ स्म
futuri	ता	तासि	तास्मि	तारौ	तास्थः	तास्वः	तारः	तास्थ	तास्मः
futuri indefin.	स्यति	स्यसि	स्यामि	स्यतः	स्यथः	स्यावः	स्यन्ति	स्यथ	स्यामः
conjunctivi indef.	यात्	याः	यां	यातां	यातं	याव	युः	यात	याम
conditionis	यत्	यः	यम्	यतां	यतं	याव	यन्	यत	याम
optativi	यात्	याः	यासं	यास्तां	यास्तं	यास्व	यासुः	यास्त	यास्म
imperativi	तु	हि	आनि	तां	तं	आव	अन्तु	त	आम
Conjugationis primae exemplum Radix भू fieri, esse. — praes.	भवति	भवसि	भवामि	भवतः	भवथः	भवावः	भवन्ति	भवथ	भवामः
praet.	अभवत्	अभवः	अभवम्	अभवताम्	अभवतम्	अभवाव	अभवन्	अभवत	अभवाम
praet. remot.	बभूव	बभूविथ	बभूव	बभूवतुः	बभूवथुः	बभूविव	बभूवुः	बभूव	बभूविम
praet. indefin.	अभूत्	अभूः	अभूवम्	अभूताम्	अभूतम्	अभूव	अभूवन्	अभूत	अभूम
futur.	भविता	भवितासि	भवितास्मि	भवितारौ	भवितास्थः	भवितास्वः	भवितारः	भवितास्थ	भवितास्मः
futur. indef.	भविष्यति	भविष्यसि	भविष्यामि	भविष्यतः	भविष्यथः	भविष्यावः	भविष्यन्ति	भविष्यथ	भविष्यामः
conjunc. indef.	भवेत्	भवेः	भवेयम्	भवेताम्	भवेतम्	भवेव	भवेयुः	भवेत	भवेम
condit.	अभविष्यत्	अभविष्यः	अभविष्यम्	अभविष्यताम्	अभविष्यतम्	अभविष्याव	अभविष्यन्	अभविष्यत	अभविष्याम
optat.	भूयात्	भूयाः	भूयासम्	भूयास्ताम्	भूयास्तम्	भूयास्व	भूयासुः	भूयास्त	भूयास्म
imperat.	भवतु	भव	भवानि	भवताम्	भवतम्	भवाव	भवन्तु	भवत	भवाम
Conjugatio verbi अस् esse — praes.	अस्ति	असि	अस्मि	स्तः	स्थः	स्वः	सन्ति	स्थ	स्मः
praet.	आसीत्	आसीः	आसं	आस्तां	आस्तं	आस्व	आसन्	आस्त	आस्म
praet. rem.	आस	आसिथ	आस	आसतुः	आसथुः	आसिव	आसुः	आस	आसिम
conjunc.	स्यात्	स्याः	स्यां	स्यातां	स्यातं	स्याव	स्युः	स्यात	स्याम
imper.	अस्तु	एधि	असानि	स्तां	स्तं	असाव	सन्तु	स्त	असाम
Conjugationum reliquarum exempla in tempore praesenti — Radix conjug. sign. — दिष् 2. odisse	देष्टि	देक्षि	देष्मि	दिष्टः	दिष्ठः	दिष्वः	दिषन्ति	दिष्ठ	दिष्मः
विच् 3. distinguere	वेवेक्ति	वेवेक्षि	वेवेक्मि	वेविक्तः	वेविक्थः	वेविज्वः	वेविजति	वेविक्थ	वेविक्मः
बुध् 4. intelligere	बुध्यति	बुध्यसि	बुध्यामि	बुध्यतः	बुध्यथः	बुध्यावः	बुध्यन्ति	बुध्यथ	बुध्यामः
चि 5. colligere	चिनोति	चिनोसि	चिनोमि	चिनुतः	चिनुथः	चिनुवः	चिन्वन्ति	चिनुथ	चिनुमः
विद् 6. obtinere	विंदति	विंदसि	विंदामि	विंदतः	विंदथः	विंदावः	विंदन्ति	विंदथ	विंदामः
युज् 7. jungere	युनक्ति	युनक्षि	युनज्मि	युंक्तः	युंक्थः	युंज्वः	युंजन्ति	युंक्थ	युंज्मः
कृ 8. facere	करोति	करोषि	करोमि	कुरुतः	कुरुथः	कुर्वः	कुर्वन्ति	कुरुथ	कुर्मः
ग्रह् 9. capere	गृह्णाति	गृह्णासि	गृह्णामि	गृह्णीतः	गृह्णीथः	गृह्णीवः	गृह्णन्ति	गृह्णीथ	गृह्णीमः
कथ् 10. narrare	कथयति	कथयसि	कथयामि	कथयतः	कथयथः	कथयावः	कथयन्ति	कथयथ	कथयामः

Infinitivi: तुम्
Participia: अत् — बस् — तवत् — त्वा, अम्, य — तृ — यत्
Infinitivus: भवितुम्
Participia: भवत्
Participium: सत्
Infinitivus: दिष्टुम् — वेवेक्तुम् — बोद्धुम् — चेतुम् — वेत्तुम् — योक्तुम् — कर्त्तुम् — ग्रहीतुम् — कथयितुम्

PASSIVUM ET MEDIUM

Numerus	Singularis			Dualis			Pluralis		
Personae	p. 3.	p. 2.	p. 1.	p. 3.	p. 2.	p. 1.	p. 3.	p. 2.	p. 1.
Temporum et modorum terminationes communes — praesentis	ते	से	ए	आते	आथे	वहे	अन्ते	ध्वे	महे
praeteriti	त	थाः	इ	आतां	आथां	वहि	अन्त	ध्वं	महि
praet. remot.	ए	से	ए	आते	आथे	वहे	इरे	ध्वे	महे
praet. indefin.	त	ः	अम	आतां	आथां	वहि	अन्त	ध्वं	महि
	त‌सत	स्थाः‌सथाः	इ‌ सि	सातां	साथां	स्वहि	सत‌सन्त	सध्वं‌ ध्वं	स्महि
	अत	अथाः	ए	एतां	एथां	आवहि	अत‌अत	अध्वं	आमहि
	इष्ट	इष्ठाः	इषि	इषातां	इषाथां	इष्वहि	इषत	इढ्वं‌ ढ्वं	इष्महि
futuri	ता	तासे	ताहे	तारौ	तासाथे	तास्वहे	तारः	ताध्वे	तास्महे
futuri indefin.	स्यते	स्यसे	स्ये	स्याते	स्याथे	स्यावहे	स्यन्ते	स्यध्वे	स्यामहे
conjunctivi indef.	ईत	ईथाः	ईय	ईयातां	ईयाथां	ईवहि	ईरन्	ईध्वं	ईमहि
conditionis	स्यत	स्यथाः	स्ये	स्येतां	स्येथां	स्यावहि	स्यन्त	स्यध्वं	स्यामहि
optativi	सीष्ट	सीष्ठाः	सीय	सीयास्तां	सीयास्थां	सीवहि	सीरन्	सीध्वं	सीमहि
imperativi	तां	स्व	ऐ	आतां	आथां	आवहै	अन्तां	ध्वं	आमहै
Conjugationis primae exemplum Radix भू fieri, esse. — praes.	भवते	भवसे	भवे	MEDIUM भवेते	भवेथे	भवावहे	भवन्ते	भवध्वे	भवामहे
praet.	अभवत	अभवथाः	अभवे	अभवेताम्	अभवेथाम्	अभवावहि	अभवन्त	अभवध्वं	अभवामहि
praet. remot.	बभूवे	बभूविषे	बभूवे	बभूवाते	बभूवाथे	बभूविवहे	बभूविरे	बभूविढ्वे	बभूविमहे
praet. indefin.	अभविष्ट	अभविष्ठाः	अभविषि	अभविषाताम्	अभविषाथाम्	अभविष्वहि	अभविषत	अभविढ्वम्	अभविष्महि
futur.	भविता	भवितासे	भवितास्मि	भवितारौ	भवितासाथे	भवितास्वहे	भवितारः	भविताध्वे	भवितास्महे
futur. indef.	भविष्यते	भविष्यसे	भविष्ये	भविष्येते	भविष्येथे	भविष्यावहे	भविष्यन्ते	भविष्यध्वे	भविष्यामहे
conjunc. indef.	भवेत	भवेथाः	भवेय	भवेयाताम्	भवेयाथाम्	भवेवहि	भवेरन्	भवेध्वम्	भवेमहि
condit.	अभविष्यत	अभविष्यथाः	अभविषि	अभविष्येताम्	अभविष्येथाम्	अभविष्यावहि	अभविष्यन्त	अभविष्यध्वं	अभविष्यामहि
optat.	भविषीष्ट	भविषीष्ठाः	भविषीय	भविषीयास्ताम्	भविषीयास्थाम्	भविषीवहि	भविषीरन्	भविषीढ्वम्	भविषीमहि
imperat.	भवताम्	भवस्व	भवै	भवेताम्	भवेथाम्	भवावहै	भवन्तां	भवध्वं	भवामहै
Conjugatio verbi अस् esse — praes.	स्ते	से	हे	साते	साथे	स्वहे	सते	ड्वे	स्महे
praet.	आस्त	आस्थाः	आसि	आसातां	आसाथां	आस्वहि	आसत	आड्ढ्वं	आस्महि
praet. rem.	असे	आसिषे	आसे	आसाते	आसाथे	आसिवहे	आसिरे	आसिड्ढ्वे	आसिमहे
conjunc.	सीत	सीथाः	सीय	सीयातां	सीयाथां	सीवहि	सीरन्	सीड्ढ्वं	सीमहि
imper.	स्तां	स्व	सै	सातां	साथां	सावहै	सत	ड्ढ्वं	सामहै
Conjugationum reliquarum exempla in tempore praesenti — Radix conjug. sign. — दिष् 2. odisse	दिष्टे	दिक्षे	दिषे	दिषाते	दिषाथे	दिष्वहे	दिषते	दिड्ढ्वे	दिष्महे
विच् 3. distinguere	वेविक्ते	वेविक्षे	वेविज्मे	वेविजाते	वेविजाथे	वेविज्वहे	वेविजते	वेविग्ध्वे	वेविक्ष्महे
बुध् 4. intelligere	बुध्यते	बुध्यसे	बुध्ये	बुधेते	बुधेथे	बुधावहे	बुधन्ते	बुधध्वे	बुधामहे
चि 5. colligere	चिनुते	चिनुसे	चिन्वे	चिन्वाते	चिन्वाथे	चिनुवहे	चिन्वते	चिनुध्वे	चिनुमहे
विद् 6. obtinere	विंदते	विंदसे	विंदे	विंदेते	विंदेथे	विंदावहे	विंदन्ते	विंदध्वे	विंदामहे
युज् 7. jungere	युंक्ते	युंक्षे	युंजे	युंजाते	युंजाथे	युंज्वहे	युंजन्ते	युग्ध्वे	युंज्महे
कृ 8. facere	कुरुते	कुरुसे	कुर्वे	कुर्वाते	कुर्वाथे	कुर्वहे	कुर्वते	कुरुध्वे	कुर्महे
ग्रह् 9. capere	गृह्णीते	गृह्णीसे	गृह्णे	गृह्णाते	गृह्णाथे	गृह्णीवहे	गृह्णते	गृह्णीध्वे	गृह्णीमहे
कथ् 10. narrare	कथयते	कथयसे	कथये	कथयेते	कथयेथे	कथयावहे	कथयन्ते	कथयध्वे	कथयामहे

Infinitivi: तुम्
Participia: आन, मान — आन — त — तव्य, अनीय, य, ल्यप् — यमान
Participia: भवमान — बभूवान — भवितव्य, भवनीय, भाव्य — भविष्यमाण
Infinitivus: भवितुम्

ŚAṄKARAE ĀTSHĀRJAE

PRAEFATIO

ad

JADSHURVAEDAE BṚIHADĀRAṆJAKUM

cum versione

et

ANANDAE

animadversionibus.

		casus 1.	c. 2.	c. 3.	c. 4.	c. 5.	c. 6.	c. 7.	c. 8.	c. 1.	c. 2.	c. 3.	c. 4.	c. 5	c. 6.	c. 7.	c. 8.	c. 1.	c. 2.	c. 3.	c. 4.	c. 5.	c. 6.	c. 7.	c. 8.
								Singularis						*Dualis*									*Pluralis*		
	Terminationes communes	ः	म	आ	ए	अः	अः	इ		औ	औ	भ्यां	भ्यां	भ्यां	ओः	ओः	औ	अः	अः	भिः	भ्यः	भ्यः	आम्	सु	
Paradigmata	*forma rudis*																								
	ग्लौ *m.* luna	ग्लौः	ग्लावं	ग्लावा	ग्लावे	ग्लावः	ग्लावः	ग्लावि	ग्लौः	ग्लावौ	ग्लावौ	ग्लौभ्यां	ग्लौभ्यां	ग्लौभ्यां	ग्लावोः	ग्लावोः	ग्लावौ	ग्लावः	ग्लावः	ग्लौभिः	ग्लौभ्यः	ग्लौभ्यः	ग्लावां	ग्लौषु	ग्लावः
	पितृ *m.* pater	पिता	पितरं	पित्रा	पित्रे	पितुः	पितुः	पितरि	पितः	पितरौ	पितरौ	पितृभ्यां	पितृभ्यां	पितृभ्यां	पित्रोः	पित्रोः	पितरौ	पितरः	पितॄन्	पितृभिः	पितृभ्यः	पितृभ्यः	पितॄणां	पितृषु	पितरः
	कुर्वत् *faciens* *masc.*	कुर्वन्	कुर्वन्तं	कुर्वता	कुर्वते	कुर्वतः	कुर्वतः	कुर्वति	कुर्वन्	कुर्वतौ	कुर्वतौ	कुर्वद्भ्यां	कुर्वद्भ्यां	कुर्वद्भ्यां	कुर्वतोः	कुर्वतोः	कुर्वतौ	कुर्वतः	कुर्वतः	कुर्वद्भिः	कुर्वद्भ्यः	कुर्वद्भ्यः	कुर्वतां	कुर्वत्सु	कुर्वतः
	foem.	कुर्वती	कुर्वतीं	कुर्वत्या	कुर्वत्यै	कुर्वत्याः	कुर्वत्याः	कुर्वत्यां	कुर्वति	कुर्वत्यौ	कुर्वत्यौ	कुर्वतीभ्यां	कुर्वतीभ्यां	कुर्वतीभ्यां	कुर्वत्योः	कुर्वत्योः	कुर्वत्यौ	कुर्वत्यः	कुर्वत्यः	कुर्वतीभिः	कुर्वतीभ्यः	कुर्वतीभ्यः	कुर्वतीनां	कुर्वतीषु	कुर्वत्यः
	neutr.	कुर्वत्	कुर्वत	कुर्वता	कुर्वते	कुर्वतः	कुर्वतः	कुर्वति	कुर्वत	कुर्वती	कुर्वती	कुर्वद्भ्यां	कुर्वद्भ्यां	कुर्वद्भ्यां	कुर्वतोः	कुर्वतोः	कुर्वता	कुर्वति	कुर्वति	कुर्वद्भिः	कुर्वद्भ्यः	कुर्वद्भ्यः	कुर्वतां	कुर्वत्सु	कुर्वन्ति
Terminationes nominum desinentium in	इ *m.*	इः	इम्	इना	अये	एः	एः	औ	ए	ई	ई	इभ्यां	इभ्यां	इभ्यां	योः	योः	ई	अयः	ईन्	इभिः	इभ्यः	इभ्यः	ईनां	इषु	अयः
	f.	इः	इम्	या	ये ॰ यै	एः ॰ याः	एः ॰ याः	औ ॰ यां	ए	ई	ई	इभ्यां	इभ्यां	इभ्यां	योः	योः	ई	अयः	ईः	इभिः	इभ्यः	इभ्यः	ईनां	इषु	अयः
	n.	इ	इ	इना	इने	इनः	इनः	इनि	ए ॰ इ	इनी	इनी	इभ्यां	इभ्यां	इभ्यां	इनोः	इनोः	इनी	ईनि	ईनि	इभिः	इभ्यः	इभ्यः	ईनां	इषु	ईनि
	उ *m.*	उः	उम्	उना	अवे	ओः	ओः	औ	ए	ऊ	ऊ	ऊभ्यां	ऊभ्यां	ऊभ्यां	वोः	वोः	ऊ	अवः	ऊन्	ऊभिः	ऊभ्यः	ऊभ्यः	ऊनां	ऊषु	अवः
	f.	उः	उम्	वा	वे ॰ वै	ओ ॰ वाः	ओ ॰ वाः	औ ॰ वां	ओ	ऊ	ऊ	ऊभ्यां	ऊभ्यां	ऊभ्यां	वोः	वोः	ऊ	अवः	ऊः	ऊभिः	ऊभ्यः	ऊभ्यः	ऊनां	ऊषु	अवः
	n.	उ	उ	उना	उने	उनः	उनः	उनि	ओ ॰ उ	उनी	उनी	ऊभ्यां	ऊभ्यां	ऊभ्यां	उनोः	उनोः	उनी	ऊनि	ऊनि	ऊभिः	ऊभ्यः	ऊभ्यः	ऊनां	ऊषु	ऊनि
	अ *m.*	अः	अम्	एन	आय	आत्	अस्य	ए	अ	औ	औ	आभ्यां	आभ्यां	आभ्यां	अयोः	अयोः	औ	आः	आन्	ऐः	एभ्यः	एभ्यः	आनां	एषु	आः
	f.	आ	आम्	अया	अयै	आयाः	आयाः	आयां	ए	ए	ए	आभ्यां	आभ्यां	आभ्यां	अयोः	अयोः	ए	आः	आः	आभिः	आभ्यः	आभ्यः	आनां	आसु	आः
	n.	अं	अं	एन	आय	आत्	अस्य	ए	ए	ए	ए	आभ्यां	आभ्यां	आभ्यां	अयोः	अयोः	ए	आनि	आनि	ऐः	एभ्यः	एभ्यः	आनां	एषु	आनि
Paradigmata	*forma rudis*																								
	कवि *m.* sapiens	कविः	कविम्	कविना	कवये	कवेः	कवेः	कवौ	कवे	कवी	कवी	कविभ्यां	कविभ्यां	कविभ्यां	कव्योः	कव्योः	कवी	कवयः	कवीन्	कविभिः	कविभ्यः	कविभ्यः	कवीनां	कविषु	कवयः
	बुद्धि *f.* ratio	बुद्धिः	बुद्धिम्	बुद्ध्या	बुद्ध्यै	बुद्ध्याः	बुद्ध्याः	बुद्धौ	बुद्धे	बुद्धी	बुद्धी	बुद्धिभ्यां	बुद्धिभ्यां	बुद्धिभ्यां	बुद्ध्योः	बुद्ध्योः	बुद्धी	बुद्धयः	बुद्धीः	बुद्धिभिः	बुद्धिभ्यः	बुद्धिभ्यः	बुद्धीनां	बुद्धिषु	बुद्धयः
	वायु *m.* ventus	वायुः	वायुम्	वायुना	वायवे	वायोः	वायोः	वायौ	वायो	वायू	वायू	वायुभ्यां	वायुभ्यां	वायुभ्यां	वाय्वोः	वाय्वोः	वायू	वायवः	वायून्	वायुभिः	वायुभ्यः	वायुभ्यः	वायूनां	वायुषु	वायवः
	काल *m.* tempus	कालः	कालम्	कालेन	कालाय	कालात्	कालस्य	काले	काल	कालौ	कालौ	कालाभ्यां	कालाभ्यां	कालाभ्यां	कालयोः	कालयोः	कालौ	कालाः	कालान्	कालैः	कालेभ्यः	कालेभ्यः	कालानां	कालेषु	कालाः
	माया *f.* imaginatio	माया	मायाम्	मायया	मायायै	मायायाः	मायायाः	मायायां	मायाये	मायाः	मायाः	मायाभ्यां	मायाभ्यां	मायाभ्यां	मायायोः	मायायोः	मायाः	मायाः	मायाः	मायाभिः	मायाभ्यः	मायाभ्यः	मायानां	मायासु	मायाः
	पुष्प *n.* flos	पुष्पं	पुष्पं	पुष्पेन	पुष्पाय	पुष्पात्	पुष्पस्य	पुष्पे	पुष्पे	पुष्पे	पुष्पे	पुष्पाभ्यां	पुष्पाभ्यां	पुष्पाभ्यां	पुष्पयोः	पुष्पयोः	पुष्पे	पुष्पाणि	पुष्पाणि	पुष्पैः	पुष्पेभ्यः	पुष्पेभ्यः	पुष्पाणां	पुष्पेषु	पुष्पाणि
Pronomina	*forma rudis* *m.*	सः	तम्	तेन	तस्मै	तस्मात्	तस्य	तस्मिन्	स	तौ	तौ	ताभ्यां	ताभ्यां	ताभ्यां	तयोः	तयोः	तौ	ते	तां	तैः	तेभ्यः	तेभ्यः	तेषां	तेषु	ते
	तद् hoc *f.*	सा	ताम्	तया	तस्यै	तस्याः	तस्याः	तस्यां	से	ते	ते	ताभ्यां	ताभ्यां	ताभ्यां	तयोः	तयोः	ते	ताः	ताः	ताभिः	ताभ्यः	ताभ्यः	तासां	तासु	ताः
	n.	तद्	तद्	तेन	तस्मै	तस्मात्	तस्य	तस्मिन्	तद्	ते	ते	ताभ्यां	ताभ्यां	ताभ्यां	तयोः	तयोः	ते	तानि	तानि	तैः	तेभ्यः	तेभ्यः	तेषां	तेषु	तानि
	इदम् *m.* id	अयं	इमं	अनेन	अस्मै	अस्मात्	अस्य	अस्मिन्	अयं	इमौ	इमौ	आभ्यां	आभ्यां	आभ्यां	अनयोः	अनयोः	इमौ	इमे	इमान्	एभिः	एभ्यः	एभ्यः	एषां	एषु	इमे
	f.	इयं	इमां	अनया	अस्यै	अस्याः	अस्याः	अस्यां	इयं	इमे	इमे	आभ्यां	आभ्यां	आभ्यां	अनयोः	अनयोः	इमे	इमाः	इमाः	आभिः	आभ्यः	आभ्यः	आसां	आसु	इमाः
	n.	इदम्	इदम्	अनेन	अस्मै	अस्मात्	अस्य	अस्मिन्	इदम्	इमे	इमे	आभ्यां	आभ्यां	आभ्यां	अनयोः	अनयोः	इमे	इमानि	इमानि	एभिः	एभ्यः	एभ्यः	एषां	एषु	इमानि
	अदस् istud *m.*	असौ	अमुं	अमुना	अमुष्मै	अमुष्मात्	अमुष्य	अमुष्मिन्	असौ	अमू	अमू	अमूभ्यां	अमूभ्यां	अमूभ्यां	अमूयोः	अमूयोः	अमू	अमी	अमून्	अमीभिः	अमीभ्यः	अमीभ्यः	अमीषां	अमीषु	अमूनि
	f.	असौ	अमूम्	अमुया	अमुष्यै	अमुष्याः	अमुष्याः	अमुष्यां	असौ	अमू	अमू	अमूभ्यां	अमूभ्यां	अमूभ्यां	अमूयोः	अमूयोः	अमू	अमूः	अमूः	अमूभिः	अमूभ्यः	अमूभ्यः	अमूषां	अमूषु	अमूनि
	n.	अदः	अदः	अमुना	अमुष्मै	अमुष्मात्	अमुष्य	अमुष्मिन्	अदः	अमू	अमू	अमूभ्यां	अमूभ्यां	अमूभ्यां	अमूयोः	अमूयोः	अमू	अमूनि	अमूनि	अमीभिः	अमीभ्यः	अमीभ्यः	अमीषां	अमीषु	अमूनि
	अस्मद् ego	अहं	मां ॰ मा	मया	मह्यं ॰ मे	मत् ॰ मत्तः	मम ॰ मे	मयि	त्वं	आवां	आवां	आवां ॰ नौ	आवाभ्यां	आवाभ्यां 1.	आवयोः	आवयोः	आवां	वयं	अस्मान् 2.	अस्माभिः	अस्मभ्यं 2.	अस्मत्	अस्माकं 2.	अस्मासु	वयं
	युष्मद् tu	त्वं	त्वां ॰ त्वा	त्वया	तुभ्यं ॰ ते	त्वत् ॰ त्वत्तः	तव ॰ ते	त्वयि	त्वं	युवां	युवां	युवां ॰ वाम्	युवाभ्यां	युवाभ्यां 3.	युवयोः 3.	युवयोः	युवां	यूयं	युष्मान् 4.	युष्माभिः	युष्मभ्यं 4.	युष्मत्	युष्माकं 4.	युष्मासु	यूयं

1. ॰ नौ 2. ॰ नः 3. ॰ वां 4. ॰ वः

ŚAṄKARAE

PRAEFATIO.

Śrigaṅaesāja namah-** Om namo brahmādibhjo brahmavidjāsampradājakarttṛibhjo vaṇśaṛishibhjo namo gurubhjo namah-** Ushā vā aśvasja itj aevam ādjā vādshasanaejibrāhmaṅā upanishat tasjā ijam alpagranthāvṛittir ārabhjatae* Saṇsāravjāvivṛitsubhjah- saṇsārahaetunivṛittisādhanabrahmātmavidjā pratipattajae* Sā ijam brahmavidjā upanishatsh tshhabdavātshjā* Tatparāṅān sahaetoh- saṇsārasja atjantāvasādanād upanipurvasja sadaes tadarthakatvāt* Tādarthjād grantho 'pj upanishad utshjatae* Sā ijan shad adhjājj araṅjae 'nūtshjamānatvād āraṅjakam bṛihatvat parimāṅato bṛihad āraṅjakam* Tasja asja karmakāṅdaena sambandho 'bhidhījatae*

Versio.

Śrī Gaṅaeśae reverentia! Om! reverentia *Brahmo* ac numinibus, quae Brahmum continet! Traditionum, in quibus scientia brahmica docetur, verarum auctoribus, sapientum stirpe natis reverentia! reverentia spiritus magistris! *Ushā vā aśvasja* etc. Sic prima *Vādshasanaejis* brahmica *upanishad*, cujus haec in parvo libro interpretatio exorditur. Jis, qui desiderant universi liberationem, ut universi in caussa componendi vim efficacem (synthesis perfectionem) in spiritus brahmici (universalis) scientia intelligant. Hanc eandem Brahmi scientiam *Upanishadem* nuncupari oportet. Nam qui eam praeferunt rebus omnibus, universum cum caussa conjunctum (naturale, vivum) ratione aeterna solvunt (in aeternum imergunt); atque praepositionibus *upa* (ad vel *apud*) et *ni* (*in*) haec vocis compositae significatio efficitur. Quamobrem etiam liber upanishad dicitur. Haec, quia in nemore, sex lectionibus repetita est, *āraṅjakum* audit, et ob magnitudinem comprehensionis (ejus, quod comprehendit) *Bṛihad āraṅjakum*. Inde cum sua actionis parte (latere) *Sambandha* (conjunctus, conjunctio, Gesammtband) nominatur (*Aupanishada*).

Sarvo 'pj ajam vaedah- pratjakshānumānābhjām anavagataeshṭā-nishṭaprāptiparihāropājaprakāśanaparah- ✱ Sarvapurushāṅāṇ nisargata aeva tatprāptiparihārajor ishṭatvāt dṛishṭavishajae tsha ishṭānishṭaprāp-tiparihāropājadshṅānasja pratjakshānumānābhjām aeva siddhatvān na āgamānvaeshaṅā ✱ Na tsha asati dshanmāntarasambandhjātmāstitva-vidshanae dshanmāntaraeshṭānishṭaprāptiparihāraetshhā sjāt ✱ svabhā-vavādishv adarśanāt ✱ Tasmādsh dshanmāntarasambandhjātmāstitvae dshanmāntaraeshṭānishṭaprāptiparihāropājaviśaeshae tsha śāstram pra-varttatae ✱ Jā ijam proktavitshikitsā manushjae 'sti itj aekaena ajam asti iti tsha aeka itj upakramja asti itj aeva upalabdhavja itj aevam ādinirṇajadarśanād.

Universa quidem haec scientia primitiva (hic vaeda) quam maxime adjumentum dilucidat, quo in opposita voluntate voluntatis effectio (absolutio) est et comprehensio, quod nec sensibus subjicitur, nec ratiocinatione exploratur. In omnibus enim hominibus jam per naturam inest hujus cum effectionis tum comprehensionis voluntas, atque in mundi physici manifestatione percepta, cognitio adjumenti, quo in voluntate voluntatis contrariae adeptio fit et comprehensio, sensibili etiam perficitur et ratiocinando, non autem scrutando *Āgamam* (revelationem). At ubi deficit de *sambandhici* spiritus existentia extra nativitatem (vitam hanc) cognitio, extra eandem in opposita voluntate voluntatis perficiendae et complectendae esse cupido nequit. Nam in sermonibus eorum, qui de natura propria disceptant, non manifestatur. Quare si per auxilium, quo extra nativitatem in contraria voluntate voluntatis effectio est et complexus, distincta sit ea, quae extra nativitatem est, spiritus sambandhici existentia, demum *śāstrum* (lex) prodit. Quae haec est ante dicta in homine dialectica. Ita per unum hic est; itaque unus; ita est libere incipiendo; ita etiam concipiendus. Ita certe ex evidentiae primae demonstratione.

Jatha tsha marańam prāpja itj upakramja jonim anjae prapadjantae śarīratvāja daehinah- Sthāńum anjae 'nusanjanti jathā karma jathā śrutam iti tsha. Svajan dshjotir itj upakramja tam vidjākarmańi samanvarabhaetae. Puńjo vai puńjaena karmańā bhavati. Dshńapajishjāmi itj upakramja vidshńānamaja iti tsha vjatiriktātmāstitvam. Tatpratjakshavishajam aeva iti tshaen na vādivipratipattidarsanāt na hi daehāntarasambandhina ātmanah- pratjakshaeńa astitvavidshńānae laukājatikā bauddhāś tsha nah- pratikūlās sjur na astj ātmā iti vadanto. Na hi ghatādau pratjakshavishajae kaśtshid vipratipadjatae na asti ghaṭa iti. Stāńvādau purushādidarśanān na iti tshaen na nirūpitae 'bhāvān na hi pratjakshaeńa nirūpitae stāńvādau vipratipattir bhavati. Vaināśikās tv aham iti pratjajae dshajāmānae 'pi daehāntaravjatiriktasja nāstitvam aeva pratidtshānatae.

Et quemadmodum morte obita sic libere incipiendo in locum nativitatis progrediuntur alii, ut corpori spirituali incorporentur; alii *Sthāńum* (immotum) sequuntur; utque opus, sic auditum (traditum). Ita quum eam, quae a se ipsa est, lucem, sic libere ingressus est, ipsi una consentaneae exordiuntur et scientia et actio. Nam sanctus sancto fit opere. Docebo scientiam, quomodo libere exordiendo per conscientiam formatus, itaque spiritus naturam externam transscendentis sit existentia. At haec etiam sensibus manifesta. Nequaquam. Non enim disceptantes ex eo, quod sentiunt, idea gaudent. Nam si per sensum cognosceretur existentia spiritus, qui extra corpus est *Sambandhicus*; Laukajatikae et Bauddhae, spiritum existere, negando, nobis minime repugnarent. Nemo enim est, qui in *ghaṭa* (materia prima) et attributis ejus ut si per sensus distingueretur, intelligentiam habeat. *Ghaṭa* non existit (sic). An vero in Sthāńo et attributis ejus conspicitur *purusha* (persona) cum qualitatibus ejusdem? Nequaquam. In eo enim, qui forma effictus est externa, non existit. Nam in Sthāńo et attributis ejus, qui per sensibile formatus est, non est intelligentia. *Vainaśikae* autem, eo quod nascatur *Ego* reflexio (modus subjectivus, abstractus), etiam eum, qui extra corpus diremtionem transscendit, similiter non existere confirmant.

Tasmāt pratjakshavishajavailakshaṅjat pratjakshān nāstitvaprasiddhas tathā anumānād api srutj ātmāstitvae liṅgasja darśitatvāl lingasja tsha pratjakshavishajatvān na iti dshaen na. Dshanmāntara sambandhasja agrahaṅāt. Āgamaena tv ātmāstitvae 'vagatae vaedapradarśitae laukikaliṅgaviśaeshaiś tsha tadanusāriṅo mīnāṇsakās tārkkikāś tsha aham pratjajaṇ liṅgāni tsha vaidikānj aeva svam atiprabhavāni iti kalpajanto vadanti pratjaksho 'numaejaś tsha ātmā iti sarvathā apj astj ātmā daehāntarae sambandhī itj aevam pratipattur daehāntaragataeshṭānishṭaprāptiparihāropājaviśaeshārthinas tadviśaeshavidshṅānāja karmakāṅdaṇ samārabdhaṇ na tv ātmana ishṭānishṭaprāptiparihāraetshhā.

Quum hoc, quod sensibus distinctum est, accidens sit et vanum, ex sensibilitate nulla existentiae est agnitio. Eandem vim etiam habet ratiocinatio ad demonstrandam eam, quam srutis docet, spiritus existentiam. Quod quidem signi demonstratione signique, instar ejus quod sub sensum cadit, manifestantis distinctione effici putant. Hoc vero negamus. Nam Sambandhi, qui extra nativitatem est, comprehensio (idea) hic deficit. *Mīmāṇsakarum* vero et *Tārkikarum* (Logicorum) alia est ratio. Hi enim, postquam imprimis spiritus existentiam revelatam per intelligentiam altiorem investigarunt, atque ex primitiva demonstrarunt scientia (vaeda), demum essentiam ejusdem et vim etiam per signorum mundanorum distinctionem sunt prosequuti. Hi quum *Ego* conscientiam et signa animo forment solum vaedica, quae relationem subjectivam per productionem et existentiam transscendunt (ac comprehendunt), hac mente confirmant: „sensibilis et intelligibilis est „ spiritus.“ Omni quippe modo, qui extra corpus hoc est, sambandhicus existit spiritus. Itaque ab idea pendet, qui adjumentum hoc distinguere desiderat, quo in eo, quod extra corpus voluntati opponitur, hujus effectio concipiatur et comprehensio, Ut haec distinctio intelligatur, ab aequali et toto incipit operis pars.—Non autem a spiritu est desiderium adipiscendi et comprehendendi cupitum in eo, quod cupito opponitur.

Kāraṅam ātma yishajam adshñānam karttṛibhoktṛisvarūpābhimāna-lakshaṅaṇ tadviparītabrahmātmasvarūpavidshñanae na apanītam na tu karmaṅā apanaetavjam * Jāvaddhi tatra apanījatae tāvad ajam karma-phalarāgadvaeshādisvābhāvikadoshaprajuktah- śāstravihitapratishiddhā-tikramaeṅa api pravarttamāno manovākkājair dṛishṭādṛishṭānishṭasādha-nāni adharmasaṅdshñakāni karmāṅj upatshinoti bahuljaena svābhāvika-doshabalījastvat tatah- sthāvarāntā 'dhogatih- * kadātshitsh tshhāstrari-tasaṇskārabalījastvam * Tato manaādibhir ishṭasādhanam bahuljaena upatshinoti dharmākhjam * Tad dvividhaṇ dshnāna pūrvakaṇ kaevalaṇ tsha *

Caussa (instrumentum, fundamentum), unde spiritus sensibus manifestatur, inscientia (irrationabile) est, quae designatur per cupidinem et arrogantiam, qua agens et fruens in propriam fertur naturae formam. Hoc, (quod spiritum sensibus subjicit) per naturae propriae (arrogantis) cognitionem, quae brahmi spiritui opponitur, deductum est et aversum, non autem opere deducendum. Quantum enim per hoc deducitur, tantum, qui amoris proprii et adfectuum, operis fructuum, repugnantiam continet, in naturae arrogantis propriae vitium ac culpam immersus prodit. Quae lege jussa sunt et prohibita, dum transgrediendo in externa procedit, mente, voce et corpore in se colligit opera, quae in viso et inviso ad id, quod cupito opponitur, perficiendum instrumenta, in *adharma* (injusto, vitio) concepta nuncupantur. Quum per copiam majorem (nimietatem) praevaleat naturae propriae arrogantis vitium abundans, inde fit in internum, quod in immobili aeterno est, infernum descensus. Aliquando autem veritatis, quae in Śāstro (lege divina) profertur, puritas et absolutio praevalet. Hinc mente, voce et corpore per copiam majorem praevalentem cupiti perficiendi instrumentum, quod *dharma* (justum, virtus, religio) nominatur, in se congerit. Hic dharma duplex, scientiam sequutus (cui ipsa antecedit) et indivisus (qui est absolutus, unus et totus).

Tatra kaevalam pitṛilokādiprāptiphalam vidshṅānapūrvakam daevādibrahmalokāntapraptiphalaṇ. Tathā tsha śāstram ātmajādshīśraejān daevajādshina itjādi smṛitiś tsha dvividham karma vaidikam itj adjāsāmjae tsha dharmādharmajor manushjatvaprāptir itj aevam brahmādjā sthāvarāntā tsha svābhāvikā avidjā ādidoshavato dharmādharmasādhanakṛitā saṇsāragatir nāmarūpakarmāśrajā. Tad aeva idam vjākṛitam sādhjasādhanarūpaṇ dshagat prāg utpattaer avjākṛitam āsīt. Sa aesha bīdshāṅkurādivad avidjākṛitah- saṇsāra ātmani krijākārakaphalādhjāropalakshaṇo 'nādir anānto 'nartha itj aetasmād viraktasja avidjānivṛittajae tadviparītabrahmavidja pratipattjarthopanishadā ārabhjatae.

Quare hic indivisus e paterno (manium) mundo etc. fructum fert adeptionis. Scientiam vero sequutus eo, quod in daevarum mundo initium, in brahmi autem habeat finem, adeptionis fructum profert. Itaque śāstrum docet: Qui spiritui sacrificat, eum praecedit, qni sacrificat daevis, etc.; et smṛitis: Duplex est opus vaedicum. In primitiva (absoluta) autem dharmae et adharmae conciliatione et aequalitate est humanitatis absolutio. Hoc modo, quae in brahmo est primitiva, in aeterno immobili composita (ultima, interna), inscientia (irrationabilitas) naturae propriae, unde qui prima in culpa est, pro dharma et adharma perficiendi instrumentum format, eadem constituit universi (aeterni) cursum, in quo vocis figurae et operis refugium sustinetur et mansio. Qua ratione hic mundus, cui ad id, quod absolvi oportet, consummandum apta est instrumenti forma, explicitus, non explicitus fuit ante rerum originem. Idem hoc universum in speciem seminis, sanguinis et reliquorum animantis attributorum, creatum per inscientiam (irrationabile), insignitum in spiritu fructibus qui operum effectione orti sunt, congrue superstructis (eximiis), absque initio est, absque fine nec sensibus subjectum. Itaque igitur ut in eo, qui solutus est ab arrogantia, inscientiae fiat compositio, in upanishade, quae intelligentiae absolutae vim habet et significationem, ea, cui inscientia opposita est, brahmi scientia exorditur.

Asja tv aśvamaedhakarma sambandhividshṅānasja prajodshanaṇ jaeshām aśvamaedhaena adhikāras taeshām asmād aeva aśvamaedhavidshānāt tat phalaprāptir vidjajā vā karmaṇā vā * Taddhā aetal lokadshid aeva itj aevam ādisrutibhjah- * Karmavishajatvam aeva vidshnānasja iti dshaen na * Jo 'svamaedhaena jadshatae ja utshtshainam aevam vaeda iti vikalpaśrutaeh- * vidjāprakaraṇae tsha āmnānāt * karmāntarae tsha sampādanadarśanāt * Vidshṅānāt phalaprāptir asti itj avagamjatae sarvaeshām api karmaṇām paraṇ karma aśvamaedhah- samashtivjashtiprāptiphalatvāt tasja tsha iha brahmavidjāprārambhae āmnānaṇ sarvakarmaṇāṇ sansāravishajatvapradarśanārthaṇ tathā tsha darśajishjati phalam aśanājām mṛitjubhāvam * Na nitjānāṇ saṇsāravishajaphalatvam iti tshaen na sarvakarma phalopasaṇhāraś śrutaeh- *

Inde vero sambandhicae de aśvamaedhae opere cognitionis positio et usus. Quibus per aśvamaedham est ipse summus auctor et actor, illis hac de caussa etiam ex asvamaedhae cognitione cum per scientiam tum per actionem efficitur ejus, quem profert, fructus adeptio. Tot modis est etiam mundi hujus victor, ut non minus in primitivis śrutibus docetur. Operis manifestationem ad cognitionem solum pertinere negamus. Quisquis in aśvamaedha sacrificat, altitudinem hac ratione certo cognoscit. Ita constat cum ex institutionis śrute, tum ex studio et recordatione in scientiae determinatione ac exercitio, tum ex intuitu divitiarum ad operis essentiam accumulatarum. A cognitione adeptionem fructus esse concipitur. Omnium itaque operum opus praestantissimum est aśvamaedha. Eo enim et in rerum accumulatione ac magnificentia et in earum compositione consumtioneque foecunditas est adeptionis (absolutio obtinetur). Ac hujus foecunditatis hic in scientiae brahmicae exordio propterea fit recordatio, ut, quae mundi manifestatio operibus sit universis, antea demonstretur. Hoc igitur modo demonstrabit fructum, cibi desiderium esse mortis naturam. At rebus aeternis non convenit foecunditas, qua universum manifestatur? Imo vero opus universnm (creatio tota) est fructuum complexio, secundum śrutem.

Sarvaṇ hi patnī sambandhaṇ karma dshājā mae sjād aetāvān vai kāma iti nisargata aeva sarvakarmaṁāṅ kāmjatvaṇ darśajitvā puttrakarmāparavidjāṅāṇ tsha ajaṇ lokaḥ- pitṛiloko daevaloka iti phalaṇ darśajitvā trjannātmakatāṇ tsha antae upasaṇharati trajam vā idaṇ nāma rūpam karma iti sarvakarmaṁam phalam vjākṛitaṇ saṇsāra aeva iti. Idam aeva trajam prāg utpattaeh- tarhj avjākṛitam āsīt. Tad aeva punah- sarvaprāṇikarmavaśād vjākrijatae bīdshād iva vṛikshah-. So 'jam vjākṛitāvjakritarūpah- saṇsāro 'vidjāvishajah- krijākārakaphalātmatajā ātmasvarūpatvaena adhjāropito 'vidjajā aeva mūrttāmūrttatadvāsanātmako 'to vilakshaṇo 'nāmarūpakarmātmako advajo nitjasuddhabuddhamuktasvabhāvo 'pi krijākārakaphalabhaedādiviparjajaena avabhāsatae.

Totum enim conjux, opus sambandhicum genitrix mihi sit, eatenus vero cupido. Ex naturae solum indole operibus universis conditionem desiderii inesse, quum demonstraverit; filiique, operis ac diversae scientiae quomodo hic mundus, pitrium mundus isque daevarum; quum fructum demonstraverit; trium etiam ciborum naturam spiritualem in fine complectitur. Triplex sane istud, nomen, figura et opus. Itaque omnium operum fructus explicitus est universum. Hoc quoque triplex est ante rerum ortum. Tunc non explicitum fuit. Idem autem denuo ex ejus, quo omnia animantur, operis voluntate et potentia evolvitur, ut a semine arbor. Ipsum hoc universum, quod formam explicitam habet et non explicitam; quod per inscientiam manifestatur (sensibus subjicitur); cui per spiritualem essentiam fructuum, qui operum effectione producti sunt, a propria spiritus natura formatio altior (concretio) superstructa est; quod animatum est per inscientiam etiam in rerum corporearum et incorporearum mansionibus, ideo accidens et vanum; quod nomine, figura et opere non animatum, quod non anceps, (duplicitatis expers), cui essentia naturalis propria aeterna est, purificata, scita ac liberata, — hoc quidem per oppositionem diversorum fructuum etc., qui operibus producti sunt, (primam) deorsum lucet.

Ato 'smat krijākārakaphalabhaedasvarūpād aetāvad idam iti sādhjasādhanarūpād viraktasja kāmādidoshakarmmabīdshabhūtāvidjānivṛittajae radshvam iva sarpavidshṅānāpanajanāja brahmavidjā arabhjatae * Tatra tāvad aśvamaedhavidshṅanāja *

Unde ex hac natura, quae fructibus diversis, effectione operum productis, propria est ac individua, eatenus hoc (universum). Itaque est e forma (essentia), quam ejus, quod absolvi (perfici) oportet, instrumentum habet; ut, qui ab amore sui et animi perturbationibus liber est, inscientiam eorum, quae ex operis, in cupidine (prima) noxii, semine creata sunt, componat; qua compositione cognitio quasi in catenae serie continua serpens deducatur, exorditur Brahmi scientia. Quae hactenus, ut aśvamaedha intelligatur.

ANANDAE

ANIMADVERSIONES

Om śrīgaṅaesāja namah- * Om śrīgurubhjo namah- *

1. Jad avidjāvasād viśvaṇ driśjatae raśanā hi tat * Jadvidjajā tsha taddhānis tam vandae purushottamam **

2. Namas trajjantasandohasarasīruhabhānavae * guravae parapakshau jad dhvāntadhvaṇsapatījasae **

3. Bhagavat pādapādabdshaṇ dvandvaṇ dvandvanibarhaṅaṇ * suraeśvarādisad bhangair avalambitam ābhadshae **

4. Brihadāraṅjakae bhāshjae śishjopakṛitisiddhajae * Suraeśvarokṛtim āśritja krijatae njājanirṅajah- **

Versio.

Om! *Śrī Gaṅaeśae* reverentia! Virtutis ac religionis magistris reverentia!

1. Ut ex inscientiae voluntate universum adpareat, eo quidem lingua (verbum est). Per cujus vero scientiam ejusdem relictio (est), hanc praedico ut personam supremam.

2. Reverentia Soli, qui ut nelumbium speciosum e mari, ex vaedarum essentia perfecte educta, ascendit; virtutis magistro, quippe qui tenebras pellendo (componendo) duo latera (duas alas, duale summum) lucidissime enuntiat.

3. Sanctam copulam, lucis basi in aquis effectam, qua oppositio composita, Surarum domini primum existens, undis fundatum adoro.

4. Ut in *Bṛihadāraṅjaki* commentario discipuli officium absolvatur, iis, quae a *Suraeśvara* (Surārum domino) dicta sunt, fidendo evidentia (confirmatio) ex *Njāja* efficitur.

Kāṅvopanishadvivaraṅavjādshaena aśaeshām aeva upanishadam śodhajitum kāmo bhagavān bhāshjakāro vighnopaśamādisamarthaśishṭātshārapramāṅakam parāparagurunamaskārarūpam maṅgalam atsharati * — § Namo brahmādibhja iti * Vaedo hiraṅjagarbho vā brahma tannamaskaraeṅa sarvā daevata namaskṛitā bhavanti tadarthatvāt tadātmakatvatsh tsha * Aesha hj aeva sarvae daevā iti śrutaeh * Adipadaena paramaeshṭhiprabhṛitajo gatjantae jadj api taeshām ukto brahmāntarbhāvas tathā api taeshv anādaranirāsārtham pṛithag grahaṅaṇ * Tshaturthā namo jogae namah- śabdas trividhah- prahvībhāvavishajahnanu brahmavidjām vaktu kamaena kim itj aetae namas krijantae sā aeva hi vaktavjā itj ata āha — § Brahmavidjā iti * aeshā tatsampradājakakarttṛitvae vaṅśabrāhmaṅam pramāṅajati *

§ Ad pag. 151. lin. 1.

ib.

Bhāshji auctor beatus (*Śaṅkara*), qui quidem integram upanishadem a corruptione, qua per *Kaṅvae* editionem adfecta erat, liberare desideravit, opus fecit boni nuntium (tractavit consensum omnium), quod cum more insigni ad difficultates etc. amovendas apto exemplare est, tum diversis doctoribus reverentiam exhibet. § *Brahmum* est scientia vel corpus substantiale (foetus aureus). Ipsum quum veneratur, omnes venerantur dii. Ab eodem enim et substantiam habent et spiritum. «Ipse quippe solus omnes dii.« Hoc vaedae docent. Verbo *ādi* omnes *Paramaeshthem* (in supremo stantem) consequentes intelliguntur. Quum enim eorum substantia *in* Brahmo enuntiata sit, eo certe, haec, dum accipitur separatim, sine respectu evelli probatur. Quadruplex est reverentia, quae *namah* dicitur, in *Jogae* (*Njājae*) systemate. Vocabulum *namah* est triplex illius, quod in exclamationem convertitur, manifestatio. An non Brahmi scientiam enuntiandi desiderio? Quid! quod sic illi venerantur. Hanc enim potissimum enuntiari oportet. Unde ait: § Brahmi scientia etc. Ipsa quippe efficit, ut in opere ex veris traditionibus composito, qui ex stirpe brahmaṅica est, auctoritate ejusdem nitatur.

ib. § Vaṇśaṛishibhja iti ⁎ Jadj api tatra pautimāshjādajo brahmān-
l. 2. tāh- sampradājakarttarah- śrujantae tathā api gururishjakramaena brahmaṅah- prāthamjam iti tad āditvam iti bhāvah- sampratj aparagurūn na-
ib. mas karoti ⁎ — § Namo gurubhja iti ⁎ Jadj api brahmavidjāsampradājakarttrantarbhāvād aetae prag aeva namas kṛitās tathā api śishjāṅāṇ guruvishajādarātiraekakārjārtham pṛithaggurunamaskaraṅaṇ ⁎ Jasja daevae parābhaktir itj ādiśrutaer iti ⁎ Jad uddiśja maṅgalam ātsharitaṇ tat paridshṅātum pratīkam ādattae ⁎⁎
ib. § Ushā vā iti ⁎ Tshikīrshitājāh- vṛittaer bharttṛiprapaṅtshabhāshjaena āgatārthatvam uktam tad dhi dvajā āha itjādi mādhjandinaśrutim adhikṛitja pravṛittam ijam punar ushā vā aśvasja itjādi kāṅvaśrutim āśritja iti jatha uddaeśjaṇ nirddiśjati ⁎ —

---

§ Licet *Pautimāshja* et ex ordine reliqui, qui in Brahmo stant, auctores verae traditionis hic audiant; tamen, quin Gurorum et Ṛishium servetur ordo, a Brahmo eminentia; inde *āditvam*, principatus. Hic est sensus. Nunc aliis doctoribus reverentiam exhibet. § Si quidem ob conditionem, quae auctoribus, qui Brahmi scientiam vere tradunt, propria est et essentialis, isti prius veneratione coluntur; discipulorum reverentia, quam magistro separatim exhibent, ob finem praestatur, qui magisterii, quod exercuit, venerationem excedit; cujus in Daeva alius est cultus, ut prima Śrutis docet. Quo exhibito (absoluto) ut opus faustum, ab ipso tractatum inde penitus cognoscatur, ejusdem partem sumit.

§ *Ushāvā* etc. In commentario, quo a *Bharttre* interpretationis desideratae expositio ampla et fusa facta est, jam revelati sensus ratio profertur, Enim vero haec duplex, ait, interpretatio. *Mādhjandinae* recensionem Vaedicam retractando, quod proditum est, haec iterum (repetita, nova interpretatio): *Ushāvā asvasja* etc. Itaque *Kaṅvae* Śrute (*Kaṅvica Vadshasanaejis Śākhā*) innixus, quomodo relinquere oporteat, praecipit.

§ Tasjā iti ⁎ Bharttṛiprapaṅtshabhāshjād visaeshāntaram aha ⁎ Alpagrantha iti ⁎ — Asjā granthato 'lpatvae 'pi na arthatas tathātvam iti granthagrahaṅam ⁎ — § Āvṛittiśabdo bhāshjavishajah- sūtrānukāribhir vākjāis sūtrārthasja svapadānāṅ upavarṅasja bhāshjalakshaṅasja atra bhāvād iti ⁎ Nanu karmakāṅḍo adhikāriṅo vilakshaṅo 'dhikārī na dshṅānakāṅḍae sambhavati arthitvādaeh- sādhāraṅatvād vairāgjādaeś tsha durvatshanatvān na tsha niradhikāraṇ śāstram ārambham arhati itj ata āha ⁎ — § saṇsāra iti ⁎ karmakāṅḍae hi svargādikāmah- saṇsārapāravaśo narapaśur adhikārī iha tu saṇsārād vjāvṛittim itshhato viraktāhna tsha vairāgjaṇ durvatshaṇ suddhabuddhaer vivaekino brahmalokāntae saṇsārae tatsambhavād ⁎ l. 3. ib. l. 4. ib.

---

§ Ut notam praebeat aliam, externam, qua distinguatur a Bharttṛis expositione fusa et copiosa, parvum dicit librum; § etsi in parva ejusdem externa forma ratio, qua libri argumentum et sensus indicetur, sit nulla. § *Avṛitti* vox commentarium denotat. Per hunc enim ea designatio hic intelligitur, in qua sermonibus, qui auctoris sententias imitando exprimunt, cum harum vis pateat et sensus, tum qui verbis aptis et convenientibus descriptus ad hunc proxime accedat. Nonne actionis latus abstractum in eo, qui ad supremum auctorem et ad actorem (dominum) tendit, accidens est et vanum? Neque fieri potest, ut in scientiae tantum parte idem actor summus obtineatur. Communis enim est eadem cupidinis primae et eorum, quae inde consequuntur, ratio; amoris autem sui et animi perturbationum (si postuletur) solutio, sermo gravis est et severus. Neque vero consentaneum est, ut principium lege fiat, quae a supremo auctore abstracta discedat. § Quare *Saṇsāra*, ait, etc. In actionis enim latere svargae et rationum ejusdem amor, qui a mundi alterius objecti cupiditate et potestate pendet (huic subditus), humano-animalis est, idemque auctor ibidem et actor. Qui vero hic ex mundo liberationem desiderant, sui amore etc. soluti evaserunt. Nec amoris sui liberatio et vacuitas sermo durus. Ea quippe investigatori, qui scientiam dialectice scrutando sibi puram reddidit, in hoc oritur universo, quod in Brahmi mundo est interno.

Uktaṇ hi so 'dhjāmānaṇ tu tatsh tshittam īśvarārpitakarmabhihvairāgjam brahmalokādau vjanaktj āśu sunirmalam iti * Ato jathā uktaviśishtādhikāribhjo vrittaer ārambhah- sambhavati itj arthah- tathā ib. apj vishajaprajodshanasādhanānām abhāvae tatra āha * — § Saṇsārahaetv iti * Pramāṭṛitāpramukhah- karttṛitvādir anarthah- saṇsāras tasja haetur ātmā vidjā tannivṛittaeh- sādhanaṇ brahmātmavidjā tasjāhpratipattir apratibaddhājāh- prāptis tadartham vrittir ārabhjatā iti jodshata aetad uktam bhavati * Sanidānānarthanivṛittiśāstrasja prajodshanam brahmātmjaikjavidjā tadupājas tadaikjam vishajah- sambandho dshnānaphalajor upājopaejatvam śāstratadvishajājor vishajavishajatvam

---

Dictum est enim: Hic vero demonstrat animum, qui arrogantiam superavit, unde in Brahmi mundo ac statibus ejusdem sensum, qui, per opera, quae a domino (īśvara) consequutus est (quae dominus maturando adjuvit), amoris sui perturbatione solutus, mox quam purissimus evadit et immaculatus. Quare quemadmodum ab his, qui, ut eosdem describendo diximus, ad auctorem et actorem summum tendunt, interpretationis initium exorditur; ita etiam, licet instrumenta ad manifestationis finem perficiendum adhuc desint, expositio conformis descriptionem incipit. § Unde *Saṇsārahaetu*, ait, etc. Universum per virtutem, qua ipsum est matrix, primam primigenium, archetypum, per creandi potentiam primitivum (principiale), infinitum, ac insensile. Hujus caussa est spiritus. Scientia, quae conceptus ac compositionis ejusdem instrumentum, est spiritus brahmici (universalis) scientia. Hujus intelligentia est adeptio indifferentiae. Quare sic exorditur. Ita hoc ab eo, qui haec conjungit, dictum est. Śāstri finis, qui universum istud insensile cum caussa componere praecipit, scientia est de Brahmi unitate spirituali; hujus scientiae conciliatio ejusdem unitas, manifestatio autem Sambandha. In duobus, scientia et fructu (operis essentialis) ea, quam adjumentum habet, auxiliandi ratio est; in utraque evidentia per legem demonstrata manifestationis demonstratio.

Tadārabhjam śāstram iti prajodshanādishu pravṛittjaṅgatajā uktaeshv api sarvavjāpārāṅām prajodshanārthatvāt tasja prādhānjam uktaṇ hi ⁎ Sarvasja aeva hi śāstrasja karmaṅo vā api kasjatshit jāvat prajodshanaṇ na uktaṇ tāvat tat kaena grihjata iti tathā tsha śāstrārambhopajikam prajodshanam aeva nāmavjutpādanadvārā vjutpādajati ⁎ — § Sā ijam iti ⁎ Adhjātmaśāstrae prasiddha sanihitā tsha atra brahmātmaikjavidjā tannishthanam sarvakarmasannjasinan sanidanasja saṅsarasja atjantanāśakatvāt bhavati ⁎ — § Upanishatsh tshhabdavātshjā ⁎ Upanishadam bho brūhi itj ādjā tsha śrutis tasmād upanishatshtshhabdavātshjatvaprasiddhaer vidjājās tato jathoktaphala siddhir itj arthah- ⁎ Kathaṇ tasjās tatshtshhabdavātshjatvae 'pj aetāvān artha upalabhjatae ⁎ Tatra āha ⁎ — § Upanipurvasja ⁎ Asja arthah- shadḷri visaraṅagatjavasādanaeshv iti smarjatae ⁎ l. 5. ib. l. 7.

Hinc exordienda lex. Quum in finibus (usibus, nexibus), qui per productionum membraturam descripti sunt, omnes contentiones substantiam finis et sensum habeant, sequitur finis praedestinatio, Dictum est enim: Sic sane omnis legis operisve cujuscunque finis (usus, effectio) si non sit pronuntiatus, a quo comprehendi poterit? Itaque finis, qui Śāstri initio in auxilio ponitur, etiam demonstratur per nominis derivandi significationem. § *Saejam* etc. In śāstro, quod ad corpus spirituale spectat, perfecte agnita est ibique conservata de spiritus brahmici unitate scientia, quae his, qui ejusdem studiosi (in ea firmati) opera omnia in ipsa componunt, ea ratione efficitur, qua mundum cum caussa conjunctum modo aeterno solverint. § *Upanishad* etc, Eandem Upanishadem sane dixeris. Atque hinc śrutis (Vaeda) principalis ad scientiam pertinet, quae insignis ex ratione agnoscitur, qua upanishadem oportet nuncupari. Unde nominati fructus perfectio. Hic est sensus. Quomodo vero ea, quum hoc nomine sit nuncupanda, in ejusdem etiam sensu intelligatur? Respondit: § *Upanipurvasja* etc. Hoc est: *shad*, nexum cum litera ष् (qua in radicum catalogis indicatur certa conjugationis regula) usurpatur, ubi denotandum est sidere, mergi, solvi, diffluere, destruere, movere, cedere, etc.

Sadaer dhātor upanipurvasja kvib antasja sahaetusansāranivarttakabrahmavidjārthatvād upanishatsh tshhabdavātshhjā sā bhavatj uktaphalavatī * Upa śabdo hi sāmīpjam ātaś tsha asati saṅkotshakae prati viparjavasjati * Ni śabdaś tsha niśtshajārthas tasmād aekatmjam niśtshitam * Tadvidjā sahaetum saṃsāram sādajati itj upanishad utshjatae * Uktam hi * Avasādanārthasja tsha avasādād iti * Brahmavidjā aeva tshaed upanishad ishjatae kathaṃ tarhi granthae vṛiddhās tatsh tshhabdam prajudshjantae na khalv aekasja śabdasja anaekārthatvam njājjam
ib. itj āśaṅkja āha * — § Tadarthjād iti * granthasja brahmavidjādshanakatvād upatshārāt tatra upanishattvam itj arthaḥ- * Jathā uktavidjādshanakatvae granthasja kim iti tadā adhjaetṛiṅāṃ sarvaeshan vidjā na bhavati itj āśaṅkja *

Quum haec copulationis pars per grammatices regulam, quae *Kvip* audit, in forma immutata nominis vim admittat, eique hic praepositiones *upa* apud, ad, et *ni* in, addantur, hoc autem modo eadem accipiat sensum scientiae brahmicae, per quam mundus cum caussa componitur; Upanishadis nomine nuncupanda est haec eadem, quae, ut dictum, operis fructum profert. Nam *upa* vox propinquitatem exprimit, atque hinc, quum, quod non existit, se concludat (contrahendo impediat, *vel* deficiente obstaculo), adversus idem penetrando (luce et amore) complectendo (cognoscendo) existet possidens et conservans. *Ni* autem vox denotat *nisṫshājam* decretum firmum, certum, quo Unius natura spiritualis decreta est et confirmata. Hujus scientia mundum, quo caussa continetur, imergit (componit), itaque Upanishad nuncupatur. Dictum est enim; A substantiae autem immergendae immersione. Si vero Brahmi scientia solum Upanishad desideretur, qua mente periti de libro etiam hanc vocem usurpant? Haud facile enim uno verbo consentanea est multarum significationum ratio. § *Tādarthjāt* etc. ait. Ex eo, quod liber ad scientiam brahmicam per exercitium spirituale generandam aptus sit, upanishadis vim (rationem) habet. Hic sensus. Si vero haec libri utilitas admittatur, ad quid ergo omnium doctorum scientia?

Śravaṅādiparāṅām aeva āraṅjānuvatshanād iti nijamādhītāksharaebhjas tadsh dshanma iti bṛihadāraṅjakanāmanirvatshanapūrvakam āha ⁎ — § Sā ijam iti ⁎ Bṛihadāraṅjakānuvatshanādinijamādhītavaedāntā- l. 8.
nām api kaeshāṅtshid vidjānupalambhāt kuto jathā uktāksharaebhjas tadutpattir itj ⁎ Ata āha ⁎ — § Brihattvād iti ⁎ Upanishadantarae- l. 9.
bhjo granthaparimāṅātiraekād asja bṛihattvam prasiddham artho 'pi tasja tad asti brahmaṅo ⁎ Khaṅdaikarasasja atra pradipādjatvāt tadsh dshṅānahaetūnāṅ tsha antarangabahirangāṅām bhujaṣām iha pratipādanād bṛihattvād āraṅjakatvātsh tsha vrihadaraṅjakam ⁎ Na tsha aetad asuddhabuddhaer adhītam api vidjām ādadhāti ⁎ Kashājae karmabhihpaktae tato dshṅānam iti smṛitaer itj arthah- ⁎

Quia quibus auditio ejus et studinm fuerunt potiora, eum in sylva nuncupando tradiderunt (repetierunt); inde literas injuncto modo legentibus haec generatio efficitur. *Bṛihadāraṅjaki* nomen indicat traditionem libro priorem. § *Saejam* etc. Nisi ex repitita brihadaranjaki traditione etc. hi quoque, qui Vaedāntae ex praescripto studuerunt, quicunque sint, scientiam animo conceperint; unde ex dictis literis haec eadem oriatur? § *Bṛihattvāt* etc. ait. Quum liber complexu superetur ab Upanishadis argumentis, illius magnitudo agnoscitur. Quae quidem ejus significatio est a Brahmo (cujus etiam radix *bṛih* magnum fieri, loqui, lucere). Quoniam hic unius aequalis individui amor potens et sanctus proponendus, hujus vero altioris scientiae fundamenta, quae intra corpus sunt et extra, sensu et potestate auctiori hic traduntur; ideo ex magnitudine et communicatione in sylvis facta dicitur *Bṛihadāraṅjakam* (opus magnum sylvestre). Neque vero huic, qui mali animi (mentis impurae) est, quamvis ipsi det operam, scientiam impertitur. Infusione (eductione) operibus maturata, inde scientia altior (nascitur); secundum smṛitem (ethicam) hic intellectus.

Dshñānakāṅdasja viśishṭadhikārjādivaiśishtjae 'pi karmakāṅdaena nijatapūrvāparabhāvānupapattilabhjasambandho vaktavjah- sa tsha parīkshakavipratipattaeh- aśakjo viśaeshato dshñātum itj āsaṇkja āha * —

l. 9. § Tasja iti * Pratidshñātam sambandham prakaṭajitum asiddhapramānabhāvānām vaedāntānāṇ sambandhābhidhānāvasānābhāvāt tat prāmāṇjam pratipādja paśtshāt taeshāṇ karmakāṅdaena sambandhaviśaeshavatshanam utshitam iti manvānas tat prāmāṇjaṇ sādhajati * — § Sarvopi iti * Pratjakshānumānābhjām itj āgamātiriktapramāṅopalakshaṅārtham * Aesho 'rthah adhjājavidhjupāttah- sarvo 'pi kāṅdadvajātmako vaedo mānāntarānadhigataṇ jad ishṭopājādi tadsh- dshñāpanaparas *

Pag. 152. l. 1.

Etsi determinato hoc, qui ad supremum auctorem tendit actoremque, et opera sua in eo ponit, scientiae altioris latus distincte descriptum sit; operis tamen latere Sambandha nuncupandus est atque tradendus, quippe quem ex essentia (conditione), quae ab injuncta prima discedit, absque agnitione obtineri oportet. Atqui ex acri circumspicientis judicio hic definite nosci nequit. § *Tasja* etc. ait. Quum scientiae interna scrutantibus (Vaedantis) idea deesset ad nuncupandum Sambandham, quippe qui auctoritatis (evidentiae) essentiam, qua eundem agnitum (promissum) demonstrare possent, nondum perfectam haberent (agnoscerent); post eos tamen, cum proposita erat haec evidentia integra, verbum, quo Sambandha definitur, pronuntiatum est. Itaque contemplans (conscius, in idea) hanc evidentiam prodit perfectam. § *Sarvopi* etc. Conspectu, ait, et ratiocinatione; quo, quam auctoritas Āgamae transcendens vim (sublimiorem) habeat, significatur. Hic sensus per studium decretis providentiae nutritus. Universa quidem haec scientia primitiva (hic vaeda) duorum (cognitionis et actionis) laterum spiritu plena, quod aestimationis (mensurae externae) modis finitis inaccessum, voluntatis nempe universalis auxilium, quaeque ad hoc spectant, docendo praestat.

Tathā tsha adshñātadshñāpakatvāviśaeshāt tuljam prāmāńjaṇ kāńdajor iti ✱ Atha vā vaedanam vaedo 'nubhavah- sa tsha śabdae mānājogjo rūpādihīnatvād aetad apramaejam iti hi śrutaeh- ✱ Sa tsha ishṭānishṭaprāptiparihāropājas tasja aeva tat tadatmanā avasthānāt satsh tsha tjatsh tsha abhavad itj adi śrutaeh- ✱ Sa tsha prakāśanahsarvaprakāśakatvāt tam aeva bhāntam anubhāti sarvam iti śrutaeh- sa paro vidjājās tatkārjātītatvād viradshah- para ākāśad itjādi śrutaer aevaṇ rūpo vaedapadavaedanījaś tshidaekarasah- pratjag dhātur aeva sarvo 'pi karjakaranātmakah- prapañtshah- ✱ Ātmā aeva idaṇ sarvam iti śrutaes ✱ Tathā tsha jathā uktam vastuprakāśajanto vaedāntā vidhivākjavat pramāńam iti ✱

Itaque, quum nullum sit discrimen in ratione incognitum docendi, aequalis est duorum laterum evidentia. Sic scientia est vere scientia primitiva conscia. Per hominis autem mensuram haec in verbo conjungi (cogitari) nequit, quippe quae figura et figurae finitionibus careat. Hoc non praemetiendum (mensurandum); ita quidem Śrutis (Vaedae) habet. Eadem vero (scientia prima conscia) adjumentum est, quo voluntatis (universalis), in voluntate contraria, effectio est et complexus. Quum ergo hoc (haec eadem) inde nonnisi per spiritum consistat, et existens et derelinquens (componens) factum est, ita Śrutis. Eademque dilucidat omnia dilucidando. Post hanc splendentem resplendet universum; sic Śrutis. Haec eadem superat scientiam vulgarem, quum eam fine caussali transcendat; libera ab amore sui et animi perturbationibus supereminet luce purissima etc., secundum śrutem. Integre formosa, ante quodvis scientiae punctum scienda, per intellectum unitatis amore potens; ipsa, per quam solum radix reflectitur; universalis, quae finis et fundamenti caussalis spiritu plena, revelans et explicans. Spiritus est hoc universum, secundum Śrutem. Itaque, ut dictum, qui scientiae primitivae interna penetrarunt (Vaedāntae), ex essentia (substantia) providentiae decretorum instar auctoritatem dilucidant.

Atha vā pratjakshādinā anavagato jo 'sāv ishṭaprāptjādjupājo brahmātmā tasja prakāśanaparah- sarvo 'pj ajam vaedas tasja aeva adshṅātatvāt * Tatra karmakāṅḍaṇ karmānushthānaprajuktabuddhiśuddhidvārā brahmādhigatāvārād upakārakam * Vividishanti jadshṅaena iti śrutaer dshṅānakāṅḍam sākshād aeva tatra upajuktam paramapurushasja aupanishadatvaśravaṅāt sarvae vaedā jat padam āmananti * Iti tsha śrutaes tad juktam karmakāṅḍavadsh dshṅānakāṅḍasja api prāmānjam iti * Adhikārisaulabhjapratipādanadvārā dshṅānakāṅḍaprāmāṅjam aeva
l. 2. sphuṭajati * § Sarvapurushāṅām iti * Ajam arthah- sukham mae sjād duh-kam mā abhūd iti svabhāvatah- śāstram vinā sarvaeshām purushāṅām anavatshhinnasukhādimātrābhilāshopalambhāt tanmātrasja tsha amokshatvāt *

Enim vero idem, quod sensibus etc. inexploratum, voluntatis liberae obtinendae adjumentum, Brahmi spiritus est. Hunc universa quidem haec scientia (hic vaeda) maxime dilucidat. Ipse enim solus non cognoscitur. Unde operis (divini) latus, per puritatem mentis ad opus sequendum applicatae, ex eo obtento adjuvat (cooperatur), quod ad Brahmum accedit, (Brahmi contiguum ulterius est). Scire cupiunt per sacrificium, ita Śrutis. Scientiae divinae latus etiam hic nunc hac ratione adjunctum, quoniam homo supremus Aupanishada dicatur, quod nomen omnes Vaedae ex traditione antiqua usurpant. Itaque secundum Vaedas ut operis latus, sic haec, quam scientiae latus habet, auctoritas unitate copulatur. Eodem modo, quo ejus, qui ad summum auctorem tendit et actorem, adeptio eximia proponitur, et ea, quae est in scientiae latere, auctoritas aperitur. § *Sarvapurushāṅām* etc. Hic sensus: Voluptas mihi sit, dolor ne fiat, ita (quisque desiderat) ex propriae naturae essentia. Quoniam absque śāstro omnes homines voluptatis incircumcisae materiam (momentum) obtinendi cupidinem animo concipiunt, neque ab hoc momento liberi sunt.

Tatkāmino dshṅānakāṅdādhikāriṅah sulabhatvāt tasmin pramāṇ svārthavishajām ādadhāt kathaṇ tad apramāṅam iti * Nanu vaedasja kārjaparatajā prāmāṅjat kārmakāṅdavat kāṅdāntarasja api kārjaparatajā prāmāṅjam aeshtavjam iti na itj āha * — § Dhṛishṭavishajae 'ti * l. 3. Krijākārakaphalae 'ti karttavjatvānām anjatamasmin kārjae samīhitaprāptjadjupājabhūtae vjutpattikālae pratjakshādisiddhae tathā vidhikārjadhijo 'njathā labdhatvāt tatra na āgamo 'nusaṇdhaejah- * Na hi lokavaedajos tad bhidjatae alaukikae tasminn avjutpattiprasaṅgān na tsha avjutpannāni padāni bodhakāṅj atiprasaṅgān na tsha brahmaṅj api tuljāvjutpattjanupapattis tasmin brahmatvaena ātmatvaena tsha prasiddhaes tat sāmānjopapattau vidshṅānādipadānām vjutpattaeh- sukaratvāt *

Qui vero, libertatis hujus cupidus, ad supremum in scientiae latere auctorem tendit, eandem facile assequitur; ideo in hoc propriae substantiae archetypum continet. Quomodo huic non sit auctoritas (evidentia)? Nonne quum scientia primitiva, finem omnibus praeferendo, auctoritatem habeat; ut in actionis primae parte, ita etiam in ea, qua pars exceditur, si finis anteponatur, auctoritas est postulanda? Minime vero, ait: § *Dhṛishṭavishajae* etc. In fructu, quem agens agendo (in mundo) profert. Si officiorum (obligationum) finis quicunque alius captatae adeptionis etc. adjumentum fieret, quod originis tempore perfecte absolutum agnosceretur, (ut temporale) oculis etc. percipiendo; de praedestinationis (legis primitivae) fine obtineretur intelligentia diverso modo; ubi āgamam (doctrinam traditam) nec investigari oporteret nec respici. Enim vero hoc non dividitur duobus, mundo et (vaeda) scientia prima. Nam quum haec sit extramundana (supermundialis, non mundana), eam non ortam esse efficitur. Nec res (signa, verba), quae non sunt ortae, intelliguntur vim earum et consecutionem primam migrando. Neque etiam idea deest, cur in brahmo non sit ortum aequale. Nam in eodem cum per Brahmi tum per spiritus essentiam perfecta est agnitio. In hujus vero aequalitatis cognitione transcendente ex actionis integritate orta sunt scientiae et operis signa.

Tāni tsha alaukikam akhāṅdam pratjag brahma nirluṅthitasāmānjaviśaesham lakshanaja bodhajanti * Tasmād brahma aeva vaedapramāṅakam na kārjam iti bhāvab- * Kiṇ tsha tishṭhatu vaedāntaprāmāṅjaṇ karmakāṅdae 'pi vjatiriktātmāstitvādau siddhae 'rthae prāmānjam avaśjakaṇ * Tad abhāvae tatprāmāṅjājogān na hj abhavishjaed daehasambandhjātmasadbhāvānadhigamae pāralaukikapravrittivisrambhas * Tasmāt karmakāṅdaprāmāṅjam itshhatā asiddhae 'rthae 'bhavishjaed * Daehasambandhinj ātmani svargāhau tsha prāmāṅjasja abhjupaejatvāt kārjae vaedaprāmāṅjānijamād vaedāntānām api svārthae mānatvaṇ sidhjati iti āha na tsha iti * Nanu daehāntarasambandhjātmadshnānam vinā vidhivaśād adṛishtārthakrijāsu pravṛittih- sjād iti na iti āha * —

Haec extramundanum docent, absolutum, (operis fructu aeterno, ethice) manifestatum indicando in aequalitate, quam ex Brahmo coepit per oppositionem. Quare auctoritatem scientiae primae nonnisi Brahmum efficit, non autem finis. Hic sensus. Imo vero etsi in operis latere consistat vaedantae auctoritas, tamen in prima est spiritus transscendentis existentia. Si perfecte cognita sit substantia (sensus absolutus), auctoritas est necessaria. Deficiente quippe illa haec fundamento caret. Neque enim alterius mundi productionibus fides foret, nisi mente attingeretur hic existentiae et lucis status, qui sambandhici corpore spiritus est. Unde lateris, quod actionem continet, auctoritas, substantia si imperfecta esset, nonnisi per desiderantem foret. In spiritu enim, qui corpore sambandhicus, svargae victor (adversarius) est, ejus auctoritas attingenda promittitur. Nam fini deest ex scientiae primae auctoritate injunctio (obligatio interna). Atqui eorum, qui scientiae primae interna penetrarunt, etiam in proprio sensu (propria substantia) perficitur aestimatio (opinio, investigatio)? Minime. Nonne productio esse potest absque spiritus scientia, qui extra corpus sambandhicus est, ad providentiae decretum (ad legis primae voluntatem) in actionibus ex invisi substantia perfectis? Non potest, ait.

§ Svabhāva iti. Jadā ātmadaehāntarasambandhī śāstrān mānan- l. 6
tarātsh tsha na pramitas tadā bhoktur anavagamān na praekshāpūr-
vakārī jāgādj anutishthael lokājatasja vjatiriktātmastitvam adshanato
dshanmāntaraeshṭanishtādi itj āha anīṭshhajā vaidikakrijāsv apravrittaer
darśanād. Ato na atiriktātmadshānam vinā sāmparājikae pravṛittir itj
arthah. Nanu vidhajah sādhanaviśaesham bodhajanto na atiriktāt-
māstitvādau mānam vākjabhaedaprasangād itj ata āha. — § Tas- l. 7.
mād iti. Atiriktātmadhijam vinā pāralaukikapravṛittjanupapattjā kar-
makāṅdaprāmaṅjājogād iti jāvat. Vidhīnāṇ srutjarthābhjām ubhajār-
thatvam aviruddham itj arthah. Na kaevalam vidhibhir aeva arthād
ākshiptam atiriktātmāstitvam kiṇ tu śrutjā api svamukhaena uktam itj āha.

Quando, qui per spiritum extra corpus sambandhicus est, ex lege et aestimatione non est proditus (revelatus), tum, quoniam animo non concipitur fruens (aeterno felix), non consequetur sacrificium etc. (non manifestabitur) ab eo factum, qui prior ex providentia est actor. Nam Lokājata, qui spiritus transcendentis existentiam ignorat (negat), in voluntate voluntati, quae extra nativitatem est, contraria versatur. Itaque ait, quia per desiderium oppositum (voluntatis defectum) in actionibus vaedicis productionem (exitum) non conspicit. Quo fit, ut absque spiritus transcendentis (extramundani) scientia in congressu cum adversario locum non habeat progressio (productio). Hic sensus. Nonne leges primitivae (providentiae decreta) perfectionis subsidium distinguere docent? Imo in principio existentiae spiritus transcendentis nulla est aestimatio (opinio), quia consequeretur sermonis diversitas et repugnantia. Unde ait: § *Tasmāt* etc. Eo quippe, quod spiritu transcendente non intellecto, non concipiatur alterius mundi progressio, nec unita videtur, quae in operis latere est, auctoritas. Sic. Per duplicem śrutis essentiam et sensum aperta est duplex legum primitivarum vis et significatio. Hic sensus. Neque ex significatione per leges primitivas solum adjecta est absoluta (positiva) spiritus transcendentis existentia. Quin etiam per śrutem in propria refertur forma.

l. 9. § Jā ijam iti ⁎ Nirńajadarśanād atiriktātmāstitvam iti sambandhah- ⁎ Tatra aeva prakṛitopajogitvaena upakramopasaṇhārāntarae
§. p. darsajati ⁎ — § Jatha iti ⁎ Purvavad aeva sambandhadjotanārtham
153. tsha kārah- ⁎ Upakramopasaṇhāraikarūpjat kathaval līnām atiriktāt-
l. 1. māstitvae tātparjam uktvā bṛihadāraṇjakavākjasja api tatra tātparjam
l. 3. aha ⁎ — § Svajam iti ⁎ Na hi prasiddhadshadatvasja daehādaehsvajaṇ dshjotishṭvam iti dshjotir brāhmaṅagatopakramas tadvishajo daehadivjatiriktātmānam adhikaroti ⁎ Tam praetam vidjākarmaṅī pūrvopārdshitae phaladānāja anugatshhatah- ⁎ Sa tsha gatvā dshṇānakarmānuguṅaphalam anubhavati iti śārīrakabrāhmaṅāgatopasaṇhāro 'pi dshanmāntarasambandhavishajo ⁎

---

§ *Jaejam* etc. Ex evidentiae demonstratione est prima spiritus transcendentis existentia, itaque Sambandha. Sic per aequalitatem in unione distribute praeformatam adparet in comprehensione principii liberi absoluta. § *Jathā* etc. In morem primitivum nec minus ut Sambandha luceat, nisus est ethicus et sacrificium. Quum ob unius, quae in principii liberi comprehensione est, formam, doloris specie, complexus solutionem in spiritus transcendentis existentia hujus praestantiam enuntiaverit, inde quoque efficitur sermonis, qui in Brihadāraṅjako est, excellentia. § *Svajam* etc. Non enim a se ipso lucis qualitatem habet corpus primigenium, cujus perfecta est et agnita caligo (stupor, aqua) Lux ejus est liberum, quod per eum, qui a brahmo est, advenit, principium. Eo manifestatus (hoc manifestans) spiritum corporis primitivi transcendentem superat. Hunc post vitam, ut fructus ferant, sequuntur, quae primitus universim collecta sunt, scientia et opus. Idemque quum excessit, agnoscit fructum, cujus est consentanea scientiae et operi qualitas. Ita, qnae per eum, qui a brahmo est, et cui corpus spirituale, advenit, comprehensio, non minus hunc, qui extra nativitatem est, manifestat Sambandham.

Na tsha atra aeva bhasmī bhavato daehādaer dshanmantara sambandho juktas ✱ Taena ātmā daehādivjatirikto dshanmāntarasambandhī siddho brāhmaṅābhjām itj arthah- ✱ Adshātaśatrubrāhmaṅae tsha vjavatvādsh dshṅapajishjāmi itj upakramo vjatiriktātmāstitvavishajo ✱ Na hi pratjakshae daehādau dshidshṅāsā asti ✱ Tatra aeva upasaṇhārae ja aesha vidshṅānamajah- purusha iti vidshṅanamajaviśaeshanād atiriktātmāstitvam darśitaṇ ✱ Na hi daehādaer vidshṅānamajatvam asti tasmāt tad apj upakramopasaṇhārābhjām vjatiriktātmāstitvaṇ gamajati itj āha ✱ — § Dshṅapajishjāmi itj upakramja iti ✱ Na tsha udāhṛitānām vākjānām aprāmāṅjaṇ tatprāmāṅjasja autpattikasūtrae haetvaviśaeshād abhjupaejatvād iti bhāvah- ✱ Jatha uktātmani abam pratjajo mānaṇ tatra daehākārās sphuranād atiriktātmāstitvasja taena aeva sphurtjupapattaer, ato na tatra srutiprāmāṅjam iti śaṅkatae ✱ — l. 4.

Neque vero hoc in loco e corpore primo, quod in cineres vertitur, recte conciperetur, qui sit extra nativitatem sambandha. Quare spiritus, qui corpus primum transcendit, extra nativitatem sambandhicus, a duobus, qui in Brahmo sunt, perfectus est. Hic est sensus. Eum, qui per inimicum non natum a brahmo est, ex defectione docebo. Ita principium liberum, quo manifestatur spiritus transcendentis existentia. Nam in corpore primigenio, quod coram oculis est, non invenitur sciendi cupido. Ibi (in principio) solum, qui est in comprehensione hic ex conscientia natus (formatus), in eaque consistit purusha (persona, homo). Hoc modo, quum, qui ex conscientia formatus est, describatur, una spiritus transcendentis demonstratur existentia. Non enim corporis initio convenit, quae ex conscientia fit, formatio. Licet inde haec per utrumque, principium nempe liberum et comprehensionem doceat spiritus transscendentis existentiam § *Dshṅapajishjāmi* etc. Neque verba adlegata carent auctoritate. Hanc enim in lege (*sūtra*) de rerum origine, eo quod caussarum sit distinctio, admitti oportet. Hic sensus. Ex dicto in spiritu *Ego* reflexio est determinatio, finitio. Hic corporis ex perturbatione adfectus et sollicitationes, inde etiam, quum, ad spiritus transscendentis existentiam perturbationem accedere intelligatur, effici, ut hac in re non sit universalis in śrute auctoritas; ita querit.

l. 5. § Tatpratjaksha iti ✱ Pratjakshasja vishajo 'vakāso jasminn itj atiriktātmāstitvam utshjatae ✱ Jadj api vjatiriktātmāstitvam tvad abhiprājaena ahaṇ dhīgotsharas tatha api na sā vjatiraekam ātmano gotsharajati ✱ Juktāgamavivaekaśūnjānām ahampratjajabhādshām vjatiraekaprātjajaprāptau vipaśtshitām vipratipattjabhāvaprasaṅgād iti pariharati ✱

l. 6. — § Navādi iti ✱ Vivādapratikūlā vādino nāstikā na aeva vivādam

ib. muntshanti itj āha ✱ — § Na hi iti ✱ Taeshu pratikūljasambhāvanārtham viśaeshaṅam ✱ Na itjādi vadantah- santo no 'smākam pratikūlā na hi sjur aevam vadanasja aeva sambhavād adhjakshavirodhād iti jodshanā ✱ Pratjakshae vishajae vipratipattjabhāvae drishtāntam aha ✱ Tatra vjabhitshāram śaṅkatae ✱ —

Tatpratjaksha etc. Ejus, qui visibilis est, manifestatio luce fit deorsum splendente, in qua sic enuntiatur spiritus transcendentis existentia. Etiam si vero spiritus transcendentis existentia ad tuam opinionem *Ego* sit, quod per intellectum res sensibus objiciat; eodem tamen hic modo haud objicit sensibus absolutionem spiritus transcendentem. Ita complectitur, quoniam idea absoluta iis deest, qui, quod conjunctum est et integrum in scientia altiori tradita per disquisitionem suam inane reddunt; qui *Ego* reflexum objectum dispertiunt, quippe, quum absolutionis transcendentis abstractiones reflexas consequuntur, laudantur empirici (qui ex posteriori conjiciunt). § *Navādi* etc. Qui dialectica adversaria disceptant, Nastikae, controversam haud magis solvunt quaestionem. § *Nahi* etc. Ipsis efficitur distinctio in ratione et vi, quam dissensionis origo habet. Neutiquam etc., ita dicentes, licet sint, non nobis tamen forent, adversi. Nam non forent, si et ejusdem originis esset sermo eorum, ubi solum, quod sub sensum cadit, negarent. Haec connexio. Quae in manifestatione versatur visibili, ubi idea absoluta deficit, doctrina empirica (Dhrishtānta) vocatur. Nunc de investigatione ideali quaerit.

§ Sthāṅvādāv iti ⁎ Pratjakshae dharmini sthāṅur vā purusho vā iti viprattipattaer upalambhān na pratjakshae viprattipattjabhāvo vjabhitshārād iti śaṅkārthah- ⁎ Ādipādaena pāshānādau gadshādivipratipattih- sangrihjatae ⁎ Kim pratjakshamātrae vipratipattih- ⁎ Kim vā taena viviktae pratipan na ⁎ Na agho 'ṅgīkarān na tsha aevam ātmani pratjakshae vipratipat tāvad hi na āgamānvaeshaṅāgatae na aeva tan nirāstraena tan nirṅajād iti manvāno dvitījam dūshajati ⁎ Na itjādinā ⁎ Pratjakshato viviktae 'rthae vipratipattjabhāvam prapantshajati — § Na hi iti ⁎ Ātmanah- sthūladaehavjatiriktatvaṇ na pratjaksham iti pratipādja sūkshmadaehavjatiriktatvam api na ahampratjajagrahjam itj āha ⁎ — l. 9. l. 10.

---

§ *Stāṅvādau* etc. In visibili justo vel Sthāṅus est (immobilis, colligens) vel Purusha, (homo, persona) ex ideae absolutae conceptu. Nam in visibili non deficit idea absoluta, ut patet ex investigatione ideali. Hic dubii sensus est. Per vocem primam (Sthāṅu) comprehenditur notio aggeris in petra exstructi atque aedificio apti. Quomodo in momento (materia) visibili idea sit absoluta? Aut quomodo in hoc, quod per eam distinquitur, ideale? Nullo modo. Nec vero ex corporis membrorum formatione hoc sequitur. Neque etiam idea est in spiritu visibili, nisi quis eo, quod revelatam altiorem investigetur scientiam, eundem obtineat; non autem ita, ut rejiciat hanc, in qua quippe est absolutio certa. Ita. meditatus (auctor) punctum refellit secundum. *Na* etc. Amplius, ideam in substantia, (sensu), quae visibilium instar investigata est, absolutam esse nullam explicat. § *Nahi* etc. Postquam naturam, quae physicorum (externorum) corporum a spiritu est, transcendentem non esse visibilem exposuit, eam quoque corporis (spiritualis interni) transcendentem per *Ego* notionem abstractam concipi posse negat.

l. 11. § Vainā́sikās tv iti ✱ Tae khalv aham iti dhijam anubhavanti tathā api daehāntarasthūladaehātiriktaṇ sūkshmaṇ ✱ Tatra pradhānabhūtājā budhaer atiriktasja ātmano nāstitvam aeva páśjanti ✱ Tatra ahaṇ dhijā sūkshmadaehātiriktātmasiddhir itj arthah- ✱ Kiṅ tsha pratjakshasja vishajo rūpādis tad rāhitjaṇ tad vailakshaṇjaṇ tadā ātmano 'sti ✱ Aśabdam asja arśaejam arūpam itjadi śrutaeh- ✱ Na hi rūpādi tad ādhāram vinā pratjaksham kramatae ✱ Ato na daehādjatiriktātmāstitvasja §. pratjakshatvāt prasiddhir itj āha ✱ — § Tasmād iti ✱ Pratjakshato p. vivikto vipratipattjajogāt prakṛitae tsha tad darśanād iti jāvat ✱ Atha 154. l. 1. itshhādajah- kvatshid āśritāh- guṇatād rūpavad itj anumānād atiriktātmasiddhir iti na itj āha ✱

---

§ *Vainā́sikās tu* etc. Hi sane per *Ego* conscientiam (intellectum subjectivum) intelligunt, similiter etiam substantiam internam (corpus absolutum spirituale), quod quum sit extra relativum hoc corpus, corpora relativa transcendit. Quo fit, ut sic etiam non existere videant spiritum, qui ex ratione (sapientia), quae per praedestinationem (aequalitatem absolutam) viva facta, transscendens est. Itaque ipsis per conscientiam *Ego*, spiritus, qui corpus internum (absolutum) transscendit, perficitur. Quid vero? Illius igitur, quod sub sensum cadit, distinctio, quae fit per figuram etc., inde diremtio et separatio (singularitas, relictio), inde conditio accidens et vana in spiritum cadant? Sed „absque sono ut hoc (eum) cogitem, absque figura", śrutis docet. Quin enim finiatur figura externa et reliquis cohaerentiae terminis circumscriptis, non subjicitur sensibus. Hoc fit, ut ad existentiam spiritus, qui corpus ejusque attributa transcendit, nulla ex sensibilitate accedat perfectio, atque illius ex hac nulla sit cognitio. § *Tasmāt* etc. Sensibilis rei instar per intellectum illis distinctus (spiritus transcendens) absque ideae absolutae unione et contemplatione est in creato, diremto ac dispertito et ex ejusdem aspectu. Haud ultra patet, quod sentiunt. Itaque cupidines earumque momenta aliquo quasi confugiunt, ac pro qualitatum principio et proprietate in figurae modum adhaerescunt. Unde per ratiocinationem illis similiter spiritus transcendentis perfectio fit et agnitio. Falso tamen.

§ Tathā iti * Na ātmastitvaprasiddhir iti sambandhārthas tathā śabdah * Ajam bhāvah * Itshhādīnaṇ svātantrjae svarūpasiddhih- pāratantrjae parasparāśrajatvam ādhārasja idānīm aeva sādhjamānatvāt * Kvatshitsh tshhabdaena tsha āśrajamātravatshatae siddhasādhanatvam mānasas tadāśrajasja siddhitvāt ātmoktau tsha dṛishtāntasja ⟨vikalā iti * Jah- prāṅaena prāṅini itj ādi śrutjā * Prāṅinādivjāpārākhjasja lingasja ātmāstitvae pradarśitah- * Svāt tasja tsha vjāptisāpaekshasja pratjakshādisiddhātmavishajatvān na tasja śabdaikagamjatā iti śaṅkatae * Śrutjā iti * Ātmanah- svātantrjaeṇa liṅgagamjatvābhiprājaeṇa śrutjā liṅgaṇ na upanjastam iti pariharati * — ⟨sadhja l. 2.

---

§ *Tathā* etc. Neque enim ita perficitur et agnoscitur spiritus existentia. Sambandhi substantia et vis hac ratione nonnisi vox esset et sonus. Hic est sensus. Si cupidines earumque momenta a se ipsis pendendo libertate gaudent, eam, quae formae propriae ac naturae est, perfectionem obtinent. Sin ab alio pendent, efficitur, ut ad se invicem confugiant et adhaerescant. Etenim cohaerentiae circumscriptio nunc solum certis terminis finita absolvitur. Per vocem autem *aliquo*, qui refugium hic innuit, huic a mente adjumenti, quo perfectio obtinetur, vis est et potestas. Ab hac autem, quae hujus refugii est, perficiendi vi, et in spiritus vocabulo doctrina empirica habet, unde ejus, quod perfici oportet, particularem et deformatam efficiat figuram. At „qui per vitam in vivo“ sit, confirmat Śrutis prima. Ejus signi, quod ex vivorum etc. actione mutua ac interna et processu essentiali nomen habet, est is, qui in spiritus existentia demonstratur. Ex naturae enim proprietate ac possessione, et quia ejusdem comprehensionis conspectus per mundum sensibilem et attributa illius ab eo, per quem spiritus perfectus est et agnitus, manifestatur, non est solum (unius) in verbo intelligentia (comprehensibilis ratio). Sic dubitanti. Ita per Śrutem. Per libertatem, qua signi comprehendendi cupidus est spiritus, secundum Śrutem non habet signum oblatum et intus compositum. Ita complectitur (omnia).

l. 3. § Na iti * Jo 'tshaetanavjāpārah- sa tshaetanādhishṭhānapūrvako * Jathā rathādivjāpārah- prāṅādivjāpārasja apj atshaetanavjāpāratvātsh tshaetanādhishṭhānapūrvakatvam iti sambhāvanāmatriṅaliṅgopanjāso * Na hi niṣtshajavattvaena tad upanjasjatae * Ātmanah- dshanmāntarasambandhasja pramāṅtaraena agrahaṅāt tadvjāptiliṅgājogād itj
ib. āha * — § Dshanmāntara iti * Nanu vjatiriktātmāstitvam āgamae aekagamjaṇ tshaet kathaṇ tat prajakṣham anumaejaṇ tsha iti vādino
l. 4. vadanti tatra āha * — § Āgamaena tv iti * Jā ijam proktae vitshikitsa itj āgamaena * Ko hj aeva anjasmād itjādi * Vaedoktaiṣ tsha prāṅanādibhir laukikair liṅgaviṣaeshair ātmāstitvae jathoktātmasiddhim anusāranto vādino * Vaidikam aeva aham pratjajam pratilambham nānā vaidikāṅj aeva tsha liṅgāni paṣjantah- * Tan

---

§ *Na* etc. Qui per insensilis processum est, hic ordine ante eum ponitur, qui per conscientiam (sensile) supra illum consistit. Ut est corporis spiritualis (*ratha*, rheda, hic idem ac *śarīra*) etc. processus; sic ex processu, qui in processu vivorum est, non conscio efficitur ejus, qui per conscientiam superius stat, praepositio, itaque signi, quod est in creationis (contemplatiouis unitae) momentis sive materia, oblatio est ac interna compositio. Non enim per modum decreti in mente firmi offertur hoc atque intus componitur. Quoniam absque Sambandhi, qui extra nativitatem est, auctoritate spiritus non concipitur, quum ejusdem non conjungatur comprehensionis (adeptionis) signum. § *Dshanmāntara*, ait, etc. At si per Āgamam (scientiam altiorem traditam) solum intelligi potest spiritus transcendentis existentia, quomodo etiam sensibus et ratiocinatione obtinetur? Ita disceptantes quum objiciant, respondet: § *Āgamaena tu* etc. Quae haec ex ante dictis in homine dialectica sit (cf. p. 152. l. 9.), per Āgamam (solvitur). Quis enim hoc modo aliunde (id efficiat)? etc. Per signi distinctiones in Vaedis propositas, vivas efficaces ac mundanas (universales), in spiritus existentia, eam, quam diximus, spiritus absolutionem, dum eam dialectice tractant, essentialiter prosequuntur. Ipsi et vaedicam *Ego* conscientiam in idea adeptionis absoluta concipiunt, et vaedica eodem modo signa varia considerant.

Svotpraekshānirmitāni tāni vikalpajanto dvidhā ātmānam vadanti * Vastu tastv ātmā jathoktaśrutjā aekasamādhigamja itj arthah- * Tasja asja itjādinā kāṅdajoh- sambandham pratidshṅāja tādarthjaena siddhjae 'rthae vaedāntaprāmaṅjan * Sarvopītjādina prasādhja adhunā karmabhihśuddhabuddhaer vairagjādidvārā dshṅānotpattir iti tajoh- sambandhan kathajati * — § Āgamān mānātarād vā vjatiriktātmāstitvam pratipattāv api itj arthah- * Pumarthopājavisaeshārthino dshṅāpanārthan karmakāṅdam ārabdhan * Tshaet tarhi tatra uktakarmabhir aeva vivakshitapumarthasiddhaer vaedāntārambhavaidjarthāt na sambandhoktibsā avakāśā *

Quoniam haec ita formant animo, uti in sensu (conspectu), quam qui subjecti particularis est, producta sunt multo altiori. Hac autem mente spiritum duplicem esse affirmant. In eo, quod materiale una est et formale, spiritus est, ut dictum in Śrute, unius contemplatione (aequalia in unitate continendo) attingendus. Hic est sensus. Quum jam per id, quod ad locum *tasjāsja* etc. (v. p. 168. supra) profertur, in duobus lateribus Sambandha sit agnitus promissus, ad eundem sensum in substantia perficienda continetur Vaedantae auctoritas. Loco *Sarvopi* etc. (ib. supra) quum absolutus (perfecte agnitus) sit, nunc ab eo, qui purum reddidit intellectum (qui puri intellectus) operibus, per statum ab amore sui et animi perturbationibus liberum scientiae est origo. Itaque his duobus (scientia et opere) describit Sambandham. § *Sarvathā* etc. Aut ex Āgama sit, aut ex eo, quod propria subjecti mensura superetur, semper in idea absoluta (intelligentia) est spiritus transcendentis existentia. Ut scientia ei tradatur, qui desiderat distinguere, quo hominis substantiam concipi oporteat, auxilium, operis pars est suscepta. Si nunc hic per dicta etiam opera ex eo, quod substantiae, quam enuntiare animus est, humanae absolutio in principio Vaedāntae sensum habeat a sacrificii loco (*vaedi*), nonne Sambandhi nomen hoc luculentum?

l. 10. Itj āśaṅkja āha * — § Na tv iti * Ātmādshṅānam khalv anarthakāraṇam anvajavjatiraekaśāstragamjam mithjā dshṅānakārjalingakaṇ tsha tatsh tsha akarttabhoktṛibrahmātmadshṅānād apanaejam * Na hi tat karmakāṅḍae uktair aeva karmabhih- śakjam apanaetum virodhābhāvāt * Tasmāt taddhānārthadshṅānasiddhajae vaedāntārambhasambhavād uktasambandhasiddhir itj arthah- * Jadi karmabhir dshānaṇ na nivarttataе mā nivarttishthasatj aeva tasmin karmavaśān mokshah- sjād itj āsaṅk-
§ p. ja āha * — § Jāvaddhi iti * Samjagdshṅānam aeva sākshān mokshahaetur na karma * Tat tu praṇādhjā tadupajogi * Na hi satj aeva
155. l. 3. adshṅānae muktis * Tasmin sati saṅsārasja durvāratvāt * Tasmāt karmakāṅḍasja vairāgjadvārā pravaeśo muktāv iti bhāvah- * —

Ita dubitanti § *Natu* ait, etc. Spiritus inscientia sane insensile fundamentum est et organum, quod ex śāstro de nexus successionum transcensu intelligi potest, quo (organo) etiam scientia et finis (faciendum) perperam et fallaciter designantur, quodque igitur per eam, quae in agente est et fruente, spiritus brahmici inscientiam est deducendum (avertendum). Non enim hoc per actiones, quae quidem in operis parte (absoluta) describuntur, deduci potest, ubi quippe deficit oppositio. Quare ut magis perspiciatur, quam significationem et vim habeat ejusdem (inscientiae) relictio, ad hujus rei scientiam perficiendam, ex principii, quod a vaedanta docetur, origine est dicti Sambandhi absolutio. Hic sensus. Quodsi vero per actiones se non componat ininscientia, nec justus (existens) etiam, qui in compositione constat, ex actionum potestate libertate absoluta gaudere poterit. Ita objicitur. § *Jāvaddhi* etc. Caussa libertatis spiritualis evidenter solum veritatis scientia est, non vero actio. Haec autem sollicitando in copulatione conjuncta servit. Nec enim in justo (*sati*) insciente est libertas spiritualis. Nam in hoc justo contractio mundi (aeterni) dura foret atque conclusio. Igitur eo quod in operis parte (absoluta) amor sui et animi perturbationes solvantur, libertati spirituali aperitur introitus.

§ Ajam itj adshño nirdiśjatae * Rāgadvaeshādi itjādi śabdaena l. 3.
avidjā'smitā'bhinivaeśādajo gṛihjantae * Doshāṇām svābhāvikatvaṇ śās-
trānapaekshatvam * Api kārah- sambhāvanārthah- * Dṛishṭatvam an-
vajavjatiraekasiddhatvam * Adrishṭatvam śāstramātragamjatvam * Adhar-
mopatshajaprātshurjae haetum āha * — § Svābhāvika iti * Atha vai- l. 6.
rāgjārthaṇ karmaphalaṇ prapaṇtshajann adharmaphalam āha * — § Ta- l. 7.
ta iti * Uktaṇ hi * śarīratshaih- karmadoshair jāti sthāvaratām nara
iti * Tat kim punjopatshajābhāvād anavakāśaṇ svargādiphālam na itj
āha * — § Kadātshid iti * Śāstrījasaṇskārasja balījastvae phalitam ib.
aha * — § Tata iti * Ādiśabdo vāgdaehavishajah- * Phalavibhāgam l. 8.
vjaktuṇ karma bhinatti * —

---

§ *Ajam* etc. Insciens demonstratur. Per formulam *Rāgadvaeshādi* (amoris proprii et animi commotionum repugnantia etc.) comprehenduntur illi, qui per inscientiam in propriae existentiae particularis arrogantiam ingrediuntur. In noxiis molimen existentiae suae particularis est legis (aeternae) despectus. Quamvis hic nisus et studium vim quoque creationis (rerum originis) et significationem habeat. Visi substantia (essentia) est absolutio, quam habet in transcensu successionum nexus; invisi autem substantia per legis momenta (materiam, ethice) intelligi potest. In copia, quae igni sacrificiali ex injusto est, abundante fundamentum esse affirmat. § *Svābhāvika* etc. Quum jam operis fructum explicat, ob arrogantiae solutionem, de fructu injusti loquitur. § *Tatah-* etc. Dictum est enim: operum culpis in corpore productis fit, ut homo in immobilis aeterni internum vadat. Quid ergo? Si purorum (sanctorum) collectio ad unitatem (ignem sacrificialem) desit, non eluceat svargae etc. (principalis) fructus? Imo vero § *Kadātshit* etc. ait. In puritatis et absolutionis legalis vi praepollente fructum produci asserit. § *Tatah-* etc. Verbum *ādi* denotat subaudiri vocem et corpus. Ad fructuum partitionem explicandam opus dividit (auctor).

l. 9. § Tad dvividham iti * Tasja muktiphalatvam nirasitum phalam
§ p. vibhadshatae * — § Tattra iti * Kaevalam ishṭādi karma iti śaeshah- *
150. Karmaṅā pitriloka iti hi vakshjati * Tasmin phalae nānātvam abhi-
l. 1. praetja ādi sabdah- * Vidjajā daevaloka iti * Śrutim āśritja āha * —
ib. § Vidshṅāna iti * Daevaloko jasja ādir brahmalopasja antah- tasja
arthasja praptir aeva phalam asja iti vigrahah- * Uktaeʿrthae śātapa-
l. 2. thīm śrutim pramāṅajati * — § Tathā tsha iti * Sarvatra paramāt-
mabhāvanāpurah-saraṇ nitjaṇ karma anutishṭhann ātmajādshī * Kāma-
nāpurah-saraṇ daevān jadshamāno daevajadshī * Tajor madhjae kata-
rah- śraejān iti ⊤satj ātmajadshī śraejān iti nirṅajah- kṛito * Ato dshṅa-
napūrvam karma daevalokasja kāmanāpūrvam pitṛilokasja prāpakam itj
arthah- * ⊤vitshārae

---

§ *Tad dvividham* etc. Quem hoc pro libertate spirituali fructum ferat, ut distincte demonstret, eundem distribuit. § *Tattra* etc. Absolutum (ex virtute individua profectum), quod cupiti (voluntatis universalis) etc. instrnmentum est, opus et reliq. Per actionem est pitrium (manium) mundus. Hoc quippe vult dicere. In hoc fructu varietatem significat vocabulum *ādi*. Per scientiam est mundus daevarum. Quod ad Śrutem provocando confirmat. § *Vidshṅāna* etc. Cui daevarum mundus est exordium, et eo, quod brahmo elidatur, finis, huic substantiae adeptio solum fructus, huic hoc modo pugna (effusio, corpus). Quum indicavit substantiam (essentiam), ex Śrutis parte, quae *Śātapathi* nominatur, auctoritatem adfert. § *Tathā tsha* etc. Ubivis, qui perpetuam, quae ex supremi spiritus comtemplatione dux est, actionem sequitur. spiritus cultor audit, qui cupidinem ducem, deos colens, deorum est cultor. Horum duorum uter praecedit? Ita scrutanti, prima, veritatis nempe, aetate, spiritus cultorem praecessisse pro comperto est. Quo fit, ut opere, cui scientia antecedit (*v.* quod scientiam sequitur) daevarum mundus obtineatur, eo autem, cui cupido, mundus pitrium. Hic sensus.

Pravṛittaṇ tsha nivṛittaṇ tsha dvividhaṇ karma vaidikam ⁎ Iha vā amutra vā kāṁjam pravṛittam karma kīrttjatae ⁎ Nishkāmam dshṅānapūrvam tu nivṛittam abhidhījata itjādi ⁎ Manusmṛitiṇ tsha udāharati ⁎ Smṛitiś tsha iti ⁎ Dharmādharmajor aekaikasja phalam uktvā miśrajoh- phalam āha ⁎ — § Sāmjae iti ⁎ Ubhābhjām punjapāpābhjām mānushṫvaṇ labhatae 'vaśa iti ⁎ Trividham api karmaphalaṇ vairāgjārthaṇ saṅkshipja upasaṇharati ⁎ Sā tsha avidjā kṛitatvād anartharūpā itj āha ⁎ — § Svābhāvika iti ⁎ Tshitrakarmadshanjatajā tasjāh- vaitshitrjam āha ⁎ — § Dharmādharma iti ⁎ Tarhi dharmādharmābhjām aeva tan nirmāṅasaṁbhavāt kṛitam avidjajā itj āha ⁎ — § Nāma iti ⁎ Taeshaṇ sūkshmāvasthā vidjā tad ālambatae iti jāvat ⁎ Dharmādaer avidjājāś tsha nimittatvopādānābhjām upajoga iti bhāvah- ⁎ l. 3. l. 4. l. 5. l. 6.

Et progrediens et regrediens est duplex opus vaedicum. Sive hic sive ultra (extra hanc vitam) in cupidine sit, ad extera progrediens opus dicitur; quod vero supra cupidinem est, cuique scientia antecedit, vocatur intus regrediens, et sic porro. Mani smṛitem (legum codicem) etiam adlegat: *Smṛitiś tsha* etc. Postquam unius cujusque, justi et injusti nuncupavit fructum, et, qualis amborum mixtorum sit, enuntiat. § *Sāmjae* etc. Per utrumque sanctum et impium (virtutem et vitium una), qui in arbitrii necessitate est, humanitatem nanciscitur. Triplicem ergo comprehendit operis fructum, in (pro) arrogantiae solutione essentialem, conjunctum atque compositum. Atque haec inscientia ob absolutionem non habet speciem sensibus subjectam. § *Svābhāvika* etc. Per operis variegati producendi rationem, varietatem ejus enarrat. § *Dharmādharma* etc. Nunc etiam pro dharet adharma, eo quod hujus subjectioni locus detur, per inscientiam creatum (perfectam varietatem) dicit. § *Nāma* etc. Horum in ideis (sūkshma) constans scientia inde pendet. Inscientia vero, quae dharmae et adharmae est organum, per effectionem caussalem et adsumtionem (complexum) adplicatur (impenditur). Hic sensus.

Nanu saṇsāragataer avidjatvam ajuktam pratjakshādi pratipannatvāt tannāmarūpābhjām aeva vjākrijatae iti ⁎ Śrutau tsha nāmarūpātmano dshagato abhivjaktiśravaṅān ⁎ Na tsha prāmāṅikasja avidjākṛitatvam
I. 6. ata āha ⁎ — § Tad aeva idam iti ⁎ Dshagatah- svarūpam ātmā tatra adhjastatvād ⁎ Ātmatattvae 'nabhivjaktae pratjakshādinā śrutjā tsha abhivjaktam iva dṛiśjamānam api dshagad anabhivjaktam aeva iti ⁎ Na tasja avidjākritatvakshatir iti bhāvah- ⁎ Avidjākṛitāṇ saṇsāragatim anu-
I. 7. bhāshatah- ⁎ — § Sā aesha iti ⁎ Avidjākṛitatvae katham anāditvam
ib. iti āśaṅkja tasja pravāharūpaena itj āha ⁎ — § Bīdshāṅkurād iva iti ⁎ Tarhi kadātshit kalajā sādhana āpaekshām antaraeṅa nāśo bhavishjati itj āśaṅkja āha ⁎ —

Nonne conditio inscientiae, quae in cursu universi esse dicitur, inepta est, quum ex sensibilium etc. intelligentia hic (cursus) etiam per vocem et figuram explicetur? Imo in Śrute explicatur ex perceptione manifestationis mundi, qui vocem et figuram a spiritu habet (cui in voce spiritus est et in figura). Neque archetypi (exemplaris mundi) per inscientiam est creatio (perfectio). Quare § *tad aeva idam* etc. ait. Propria mundi forma et pulchritudo est spiritus, qui quippe illum superfulget (se illi superimmittit). Quum non sit revelatum spiritus principium (fundamentum), tamen per sensibile etc. ac śrutem quasi reveletur, ita manifestatur mundus non revelatus. Hic autem eo, quod ex inscientia creatus sit, non deficit. Iste est sensus. Ex inscientia creatum esse cursum universi, utroque confirmatur (sensibili et Śrute). § *Sa aesha* etc. At si creatio ex inscientia, quomodo aeternitas? Ita dubitanti respondet: Eo quod haec continui successionum fluxus speciem adsumat (quod ipsi provectionis sit species). § *Bīdshāṅkurād iva* etc. Nunc aliquando ab malum abundans (ob mali nimietatem a *kala* menstruum profluvium, indigestio ex satietate etc.), ubi ad perfectionis instrumentum nullus in eo est amplius respectus, futura deletio. Hoc objicienti respondet.

§ Anādir iti * Tshaitanjavad ātmani tasja avidjākṛitatvānupapat- l. 9.
tim āśaṅkja nānārūpatvaena tato vilakshaṅatvād aekarūpae juktam tasja
kalpitatvam iti āha * — § Krijā iti * Anādaer api saṇsārasja prāg l. 8.
abhāvavan nivṛittih- sjād iti tshaet tathā api brahmavidjām antaraena
nāśo na asti itj āha * — § Ananta iti * Pralajato haetutvam djota- l. 9.
jitum anartha iti viśaeshaṅam * Naisargika iti pāṭhae kāraṅarūpaeṅa
tattvam unnaejaṇ jasmāt karmasaṇsāraphalaṇ na moksham phalajati tas-
māt sanidānasaṇsāranivarttakātmadshṭānārthatvaena sādhanatshatushṭajā
sampannam adhikāriṅam adhikṛitja vaedāntārāmbhah- sambhavati itj
upasaṇharati * — § Itj aetasmād iti * Jathā uktadshṭānārthatvaena ib.
upanishadārambhae brahma vā idam agra āsīd itj ārabdhavjam * Tas-
mād ārabhjadshṭānopadaeśad *

---

§ *Anādih-* etc. Rationabilis (rationabilitatis) instar in spiritu eum (mundi cursum) ob creationem ex inscientia factam non posse comprehendi, si objiciatur, quia per formarum varietatem conditio ejus sit accidens et vana: in unius, ait, habitu justa est (congruit) ejus formatio. § *Krijā* etc. Quin ante universum aeternum (quod initium non habet) involutionem, ut si non existeret, admitti oportet. Quodsi ita, eodem modo etiam intra brahmi scientiam non est interitus. § *Ananta* etc. Ex solutione productio (fundatio) ut dilucidetur, sensibus non subjectus (dicitur). Inde ejusdem distinctio. In voce *creatura* per instrumenti caussalis formam educendum est fundamentum (principium). Unde opus, quod universi est fructus, libertatem (non) conservat; hinc, quum per vim et significationem scientiae spiritus brahmici, qua mundus cum caussa conjunctus componitur, is, qui perficiendi adjumentorum quaternario instructus, ad summum auctorem tendit et actorem, sit absolutus (obtentus), efficitur vaedantae exordium. Ita(integrum) comprehendit dum ait § *Itj aetasmāt* etc. Ex dictae scientiae sensu in Upanishadis exordio fuisset ponendum: Brahmum quidem hoc in principio fuit, etc. Inde enim scientiae institutionem inchoari oportuisset.

* Lectione.

Ushā vā āśvasja itj ārambhas tu na juktah- ✱ Sākshād atra tad anuktaer itj āśaṅkja ✱ Asmād ārabhjopanishadārambhae abhīshṭaphalam abhidhitsamānah- prathamam aśvamaedhopāsanaphalam āha ✱ —
§ p. 157. l. 1. § Asja tv iti ✱ Rādshajadshṇatvād aśvamaedhasja tadanadhikāriṇām api brāhmaṇādīnāṇ tatphalārthinām asmād aeva upāsanād tadāptir iti matvā śrutau tadupāsanoktir itj arthah- ✱ Kim atra nijāmakam itj āśaṅkja vikalpaśravaṇam kaevalasja api dshṇānasja sādhanatvam sūtshajati itj
l. 3. arthato vikalpaśrutim udāharati ✱ — § Vidjajā iti ✱ Tatphalaprāp-
ib. tir iti pūrvaeṇa sambandhah- ✱ Tatra aeva śrutjantaram āha ✱ — § Taddhā iti ✱ Tad aetat prāṇadarśanaṇ lokaprāptisādhanam iti jāvat ✱ Ādiśabdaena kaevalopāstjā brahmalokāptivādinjah- śrutajo grihjantae ✱

Istud autem *Ushāvā aśvasja* ineptum est initium. Haec enim propositio hic manifesto incongrua. Quod si objiciatur, respondet: In Upanishadis inchoandae initio fructum desideratum nominandi cupidus primo cultus aśvamaedhici fructum nuncupavit. § *Asja tu* etc. Ex eo, quod Aśvamaedha sit sacrificium regium, et quod a brāhmaṇis et aliis geratur ejus procuratio, qui etiam si supremum auctorem ejus et actorem non caperent, hinc tamen desiderarent fructum, inde haec adeptio; idem animo concipitur. Hic in śrute sensus est de ejus procuratione sermoni. Quae vero in hoc obligatio? Ita si objiciatur, institutionis auditionem instrumentum primae indivisae scientiae perficiendae declarat. Hoc sensu institutionis śrutem adlegat. § *Vidjajā* etc. Ejusdem fructus adeptio (de qua Śaṅkara, secundum integrum) ex primitivo est Sambandha. Ubi de eo, quod Śrutem excedit, loquitur. § *Taddhā* etc. Haec eadem vitae demonstratio est mundi absolvendi (obtinendi) instrumentum. Vocabulo *ādi* (primus, primitivus) Śrutes accipiuntur, quae mundi brahmici, qui cultu primo indiviso (kaevala) obtinetur, tractant complexum.

Aśvamaedhae jad upāsanaṇ tasja api aśvādivat tatsh tshhaeshatvaena phalavattvān na svātantrjaena taddhātvam aṅgaeshu svātantraphalābhāvād iti śaṅkatae. — § Karmavishajatvam iti. Dshñānasja l. 4. kratvarthatvam dushajati. *Na* iti. pūrvatrārthato darśitām vikalpaśrutim atra haetutajā svarūpato 'nukramati. — § Jo 'śvamaedhaena iti. (Sarvam pāpmānam tarati brahmahatjām iti sambandhah.) l. 5. Dshñānakarmaṅos tuljatvasja njājjatvād iti śaeshah. Upāstiphalaśrutaer arthavādatvam āśaṅkja aśvamaedhavadupāstaer api karmatvād vihitatvāt karmaprakaraṅād vjutthitatvātsh tsha na aevam itj āha. — § l. 6. Vidjā iti. Phalaśrutaer arthavādatvābhāvae haetvantaram āha. — § Karmāntarae tsha iti. Aśvamaedhātiriktae karmani ajam vā ava- ib. loko agnir itj ādau tshitjāgnādāv aetal lokādisampadanasja svatantraphalopāsanasja darśanān na phalaśrutaer arthavādatā itj arthah.

At qui in aśvamaedha est cultus, etiam instar equorum etc. per eorundem destinationem, quae ex fructuum productione est, non autem per libertatem distinguitur. Etenim in membris corporeis (adjumentis inferioribus) liberi fructus deficit. Ita dubitanti § *Karmavishajatvam* etc. (respondet). Sacrificii significationem in scientia inesse negat. *Na* etc. Ad sensum superius (in srute primitiva) indicatum, monstratam institutionis śrutem hic effectioni (caussae) congruenter ex natura rei sequitur. § *Jo 'śvamaedhaena* etc. (Omne vitium superat, ipsam brahmi occisionem Sambandha). Scientiae enim et actionis aequalitatem esse oportet. Sic reliqua. Si expositio sensus, quem srutis de cultus fructu habet, in dubium vocetur, nonne etiam (confirmatur) ex modo cultus asvamaedhici peragendi, ex finita destinationis (usus) ratione, ex eo quod hic actiò primitiva membratim demonstretur, et ex agendi potestate summa ac libertate? § *Vidjā* etc. Si in śrute de fructu desideratur sensus expositio, rationem aliam (internam) profert. § *Karmāntarae tsha* etc. In opere, quod aśvamaedham transcendit, vel hic deorsum lucet (loquitur, despicit) agnis. Ita quum primitus in loci, ubi mortui comburuntur, igne primo (etc.) intuitus sit opulentiae, quae hujus mundi etc. est, quaeque pro libertatis fructu, (sacris conficiendis) cultui inservit, ex fructuum Śrute significatio et vis non amplius exponitur. Hic est sensus.

Aśvamaedhopāsanaṇ na kratvarthaṇ kin tu purushārthaṇ tatra tsha adhikāro 'svamaedhakratvanadhikāriṅām api itj aetāvad aeva ishṭaṇ tshaed upāsanae karmaprakaraṅasthae 'pi tallābhād vidjā prakaraṅaena
l. 8. asjā dhjājanam arthavad itj āśaṅkja āha * — § Sarvaeshām iti * Paratvae haetuh- * samāshṭi iti * Anuvṛittavjāvṛittarūpahiraṅjagarbhaprāptihaetuttvāt tasja śraeshṭhatā itj arthah- * Tasja puṅjaśraeshṭhatvae
l. 9. 'pi prakṛitae kim ājātaṇ tad āha * — § Tasja tsha iti * Jadā kratupradhānasja aśvamaedhasja upāstisahitasja api saṇsāraphalatvaṇ tadā alpījasām agnihotrādīnāṇ sansāraphalaṇ kim vātshjam itj asmin karmarāśau bandhahaetau viraktāh- sādhanatshatushṭajā viśishṭāh- dshṇānam apaekshamāṅās *

At in aśvamaedhae cultu non est sacrificii ratio et vis, quid vero purushae? Et eo summus sit auctor et actor, iis, qui in aśvamaedhae sacrificio ne hujus quidem auctoris supremi rationem habent? Eatenus vero solum (etiam) voluntas est universalis (cupitum). Si quidem in cultu, qui in operis (altioris) manifestatione versatur, ex hujus lucro (adeptione) etiam sit scientia; per manifestationem ejusdem contemplationi vis est et significatio (essentia). Sic dubitando § *Sarvaeshām* etc. ait. Fundamentum est in praestantia ejus transcendenti. *Samashṭi* etc. Praestantia illius in hoc est, quod rationem contineat, in forma ejus quod adjunctum est, et quod exemtum, nanciscendi Hiraṅjagarbham (foetum aureum i. e. naturam brahmi divinam). Hic est sensus. Etiam si praestantia, quae in hujus sanctitate est, manifestata sit, quae inde accessio? Ad hoc § *Tasja tsha* etc. ait. Quum ex aśvamaedha, qui per sacrificium in aequalitate praeformatus est, qua quidem cum cultu altiori conjungitur, universi foecunditas sit spiritualis, ex minoribus quoque focis Agnis sacrificialibus fructus quis est dicendus? sic. Qui in operum copia (cumulo), quae fundamentum est copulae (vinculi) liberi sunt ab amore sui et animi perturbationibus, perficiendi instrumentorum quaternario sunt distincti, ad scientiam altiorem respicientes.

Tadupājae śravaṅādāv aeva sarvakarmasaṇnjāsapūrvakae katham pravṛittaer anitjāśajavatī śrutir upāsanām vidjārambhae 'bhidadhāti * Taena ushā vā aśvasja itjādi upanishadārambho 'kto asja viśishṭādhikārisamarthakatvād itj arthah- * Upāsanaphalasja saṇsāragotsharatvam aeva kutah- siddham ata āha * — § Tathā tsha iti * Asanājā hi mṛitjuh- sa vai na aeva raemae 'sau 'bibhaed iti bhajāratjādi śravaṅād upāstijuktakratuphalasja sūtrasja bandhamadhjapālitvād viśishṭo 'pi kratur na muktajae parjāpnoti itj arthah- * Uktae sarvakarmaṅām bandhaphalatvae nitjanaimittikānāṇ tatphalatvaṇ taeshām vidhjuddaesae phalaśrutaer nashṭāśvadagdharathanjājae na muktiphalalābhād iti śaṅkatae * l. 10.

Quodsi hoc etiam ex traditione prima et alias agnitum adjumentum, quod omnium operum compositionem praemitti postulat, accipiatur; quomodo Vaeda, perinde ac si, quod inconstans est, indicaret, in scientiae exordio, e progressu, qui ad externa tendit, cultum sublimiorem internum nuncupat? Ideo Upanishad verbis *Ushā vā aśvasja* etc. inchoatur, quia hoc aptus habilisque redditur, qui ratione descripta ad summum auctorem tendit et actorem. Hic sensus. At fructus, quem cultus sublimior profert, etiam in universo sensibus subjicitur. Unde (ergo in hoc) absolutio (perfectio, agnitio)? Quare § *Tathā tsha* etc. ait. Fames enim est mors; quae quidem non quievit (non lusit). Ipsa timuit. Unde metus et ira etc., ex traditione, per quam in lege, quae spectat ad fructum sacrificii cultui altiori convenientis, conservatur (illustratur) vinculi medium, sacrificium etiam descriptum pro libertate non sufficit: Hic sensus. Quodsi dicta foecunditas, quae est in omnium operum junctione (copula), admittatur, hinc illis quae aeterno fundantur, foecunditas est in horum oblatione, quae ad providentiae legem facta, fructuum śruti in equo delendo et curru comburendo consentanea est, non ex eo, quod libertatis fructus obtineatur.

l. 11. § Na nitjānām iti aetāvān vai kāma iti * Sarvakarmaṅām aviśaeshaṅaphalasambandhaśravaṅāt paśtshād aeva kāmjaphalatvasja vidhjuddaeśavaśāt siddhatvāt karmaṅā pitṛiloka iti vākjasja nitjādi karmaphalavishajatvān na mokshaphalatvāśaṅkā iti pariharati * Na iti * Uktam
§ p. aeva sphuṭajati * — § Sarvaṇ hi iti * Patnī sambandhamātā aha dshā-
158. jā iti * Tathā api kathaṇ karmaṅah- sarvasja kāmopajatvaṇ tatra āha *
l. 1. Aetāvān vai kāma iti * Kathaṇ tarhi taeshām phalabhaedo labhjatae
l. 2. tatra āha * — § Puttra iti * Atha aevam phalavibhāgae kathaṇ sam-
l. 4. ashṭivjashṭisamāptiphalatvam aśvamaedhasja uktam ata āha * — § Annātmakatāṇ tsha iti * Asja adhjājasja avasānae karmaphalasja hiraṅjagarbharūpatāṇ trajam itj ādjā śrutir upasaṇhariśhjati itj arthah- * Upasaṇhāraśrutaes tātparjam āha * —

Haec si objiciantur, § *Na nitjānām* etc. ait, et, *aetāvān vai kāmah-* etc. Ex absolutione, quae fructuum, quos opera universa absque discrimine proferunt, sambandha (conjunctio) audit, et quae post desiderabilium foecunditatem oblatione (ad legem) providentiae facta, voluntatis vim habet et potestatem, per opus est pitrium mundus. Ita sermo: *nitja* etc., libertatisne foecunditas sit ex fructuum, qui operum sunt, manifestatione, dubitationem non habet. Sic haec comprehendit. *Na* etc. Dictum hoc modo explicat. § *Sarvaṇ* hi etc. *Patnī* est Sambandhae mater. Porro *Dshājā* etc. ait. Hac etiam ratione, quomodo operi universo sit cupidinis adjumentum? Quare ait: Eatenus vero cupido etc. Quomodo autem tunc ex ipsis (operibus) fructuum diversitas obtineatur? Unde § *Puttra* etc. Porro in fructuum etiam partitione quomodo explicetur ea, quae aśvamaedhae est, foecunditas absolutionis, qua congestio et digestio (consumtio) perficitur? Hinc ait: § *Annātmakatāṇ tsha* etc. In hujus lectionis fine śrutis primitiva triplicem substantiae divinae (*Hiraṅjagarbhae*) formationem in operum fructu comprehendet. Hic sensus. Ex vaeda de Sambandha (*upasaṇhāra* complexione) nuncupat hujus praestantiam.

§ Sarvakarmaṅāṁ iti * Karmaphalaṇ saṇsāraś tshaet proktād anushṭhānāt tadabhāvān muktānāṁ punar bandhah- sjād iti āśaṅkja āha * — § Jdam aeva iti * Tarhi tasjām avasthājām iti jāvat tasja punar vjākaraṅo kāraṅam āha * — § Tad aeva iti * Vjādshṅatāvjākṛitātmanah- saṇsārasja prāmāṅikatvaena satjatvam āśaṅkja avidjādshṅatatvaena tan mithjātvam uktaṇ smārajati * — § So 'jam iti * Sa aeva hi bhrantivishajo na prāmāṅikas kuto 'sja satjatā itj arthah- * Katham asja ātmanj advajae kūṭasthae prāptir itj āśaṅkja āha * — § Krijā iti * Samāropae mūlakāraṅam āha * — § Avidjajā iti * Ātmanj avidjāropitaṇ taddvaitam itj atra dvae vā ava brahmaṅo rupae mūrttaṅ tsha aeva amurttaṇ tsha itj ādi * Vākjam pramāṅajati * — l. 5. l. 6. ib. l. 7. l. 8. l. 9.

---

§ *Sarvakarmaṅām* etc. Si operum fructus est mundus ex praedicta consequentia, eo deficiente liberatorum denuo vinculum obtinere necesse est, ita dubitanti reponit: § *Idam aeva* etc. Tunc, in hoc gradu, quatenus; ejusdem explicatio repetita fundamentum (rerum) et caussa est. § *Tad aeva* etc. Universum, in quo spiritus scientia non autem actu explicitus est, per rationem archetypam veritate niti si quis dubitat, eo, quod inscientia cognita sit, falsitatem ejusdem et et praestigias descriptas commemorat. § *So 'jam* etc. Haec certe, quae quippe per turbam, errorem et distractionem manifestatur, non est archetypa. Unde ergo ejusdem veritas? Hic sensus. Quomodo in spiritu, duplicitatis experte (unico, consentiente) in supremo stante, ejusdem (veritatis) adeptio? Ita si quis dubitat, § *Krijā* etc. respondet, In adstructione perfecte unita (in concretione) adserit fundamenti (radicis) caussam. § *Avidjajā* etc. ait. In spiritu per inscientiam adstructa est concretaque haec duplicitas; ubi quidem duae, quae a brahmo decedunt, formae, cum corporea tum etiam incorporea. Sermonem auctoritate confirmat.

l. 9. § Mūrtta iti * Nanv ātmanj āropo na upapadjatae tasja nitja-
śuddhabuddhamuktasvabhāvasja dvaitavilakshaṅatvād asati sādriśjae 'dhjā-
sāsiddhaer ata āha * Ata iti * Saṃsārād vailakshaṅjam aeva prakaṭa-
l. 10. jati * — § Anāma iti * Ādi padaena anjae 'pi viparjajabhaedhāh-
saṅgṛihjantae * Āropae pramiṅomi karomi bhuṅdshae tsha itj anu-
l. 11. bhavam pramāṇajati * — § Avabhāsata iti * Ātmanj adhjāsah- sādriś-
jādj abhāvae 'pi na bhāsi malinatvād iva djuno 'nubhūjatae * Atah- sa
vilāsah- vidjā nivarttakabramavidjātvaena upanishadārambhah- sambha-
§ p. 159. vati iti upasaṃharati * — § Ata iti * Aetāvad itj anarthoktih- *
l. 1. Tattvadshṅānād adshṅānanivṛittau dṛishṭāntam āha * — § Radshvam
l. 3. iva itj * Aevam upanishadārambhae sthitae prāthamikabrāhmaṅajor
avāntaratātparjam ***

§ *Mūrtta* etc. Nonne concretio in spiritu inepte admittitur? Imo vero hic aeternus, purus, scitus, liber, qui a se ipso est, quum ejus similitudo, quia haec per duplicitatem accidens est et vana, in eo est, quod non existit, ipse in alta eminet absolutione. Quare § *Atah-* etc. ait. Ex mundo solum rationem ejus, quod accidens est et vanum deducit. § *Anāma* etc. Verbo *ādi* alia quoque oppositionis genera comprehenduntur. In concretione (concreando) projicio, facio, nutrior (fruor). Sic conceptum auctoritate probat. § *Avabhāsatae* etc. Qui in spiritu superius sedet, quamvis ejusdem similitudo, quaeque ex ea sunt, in nihilo versentur, nonne in luce quasi ex maculatione splendens concipitur? Quare hic idem, quo invitatio fit, est ipsa scientia. E ratione scientiae, qua in brahmo fit compositio, exordium Upanishadis incipit. Ita haec comprehendit (auctor). § *Atah-* etc. Vocabulo *aetāvat* insensile denotatur. Ex principii scientia in inscientiae compositione (synthesi) est sensilium essentia et finis (*Dṛishtānta*, philosophia naturalis). § *Radshvam iva* etc. Itaque constituto Upanishadis exordio in primis duobus brahmanis ad humiliorem hunc potius adtenditur descensum.

सूर्य्यवारुनं *Solis vehiculum.*

CONSPECTUS PARTIS PRIMAE.

I. Literae daevanāgaricae.

II. Dhṛitarāshṭrae sermo ex Mahābhārato excerptus cum Nīlakaṅṭhae scholiis et expositione. . . . . Pag. 1.

III. Mahābhārati exordium cum versione. . . . . 125.

IV. Śaṅkarae Ātshārjae praefatio ad Jadshurvaedae Bṛihadāraṅjakum cum versione et Anandae animadversionibus. . 149.

V. Cognatio literarum sanskritarum.

VI. Orthoepia vocalium sanskritarum.

VII. Complexio declinationum.

VIII. Conjugationum conspectus.

In fronte est solis imago indica.

CHRESTOMATHIA

SANSKRITA,

QUAM

IN USUM TIRONUM

VERSIONE, EXPOSITIONE, TABULIS GRAMMATICIS

etc.

illustratam edidit

OTHMARUS FRANK

Philosophiae et Linguarum OO. Indicae ac Persicae in Academia
Reg. Bavarica Wurceburgensi Professor P. O. et Academiae
Regiae Bavar. Monacensis Sodalis.

PARS ALTERA.

MONACHII

MDCCCXXI

PROOEMIUM PARTIS SECUNDAE.

In altera operis hujus parte edenda et Regis nostri augustissimi favore, quod adjumento esset, liberalissime est concessum. Quare ut primum lithographum vacuum inveni, aptiores vero rarius vacant, et textum daevanāgaricum ab eodem in lapide scribendum curavi et versionem typis impressam item in lapidem transferendam. Quae quidem qualia sint, qui judicare velit, hunc quidem in primis monendum puto, ne, quod ut instrumentum ad linguam et literaturam docendam accelerare studuerim, in eo jam artis lithographicae opus praestantius malit desiderare. Quomodo autem, quae sane alias nondum perfecta novimus, meliora reddi possint, dictu quidem hoc quam factu facilius. Verum quo auditoribus melius maturiusque inservirem, textus indici editionem nec retardare volui, nec potui eo retinere, donec cum versione et locis caeteris notatio mea, glossarium et reliqua, quae tertiam operis partem conficient, erunt impressa. Hujus autem partis loci etiam consilium, ideas veterum Hindorum primarias ex fontibus eorum diversis optimisque integre tradendi, magnopere adjuvare possunt. Quae vero in iisdem a Brahmanibus interpolata videantur quaeque ac cujus copiae criticae ope investiganda, et in partis III. adnotationibus et in praelectionibus sum indicaturus.

Scribebam Monachii Nonis Septembris MDCCCXXI.

Partes

CODICIS LEGUM,

quas

MANUS

tradidit.

नमोगणेशाय।मनुमेकाग्रमासीनमभिगम्यमहर्षयः।
प्रतिपूज्ययथान्यायमिदम्वचनमब्रुवन्॥१॥
भगवन्सर्ववर्णानांयथावदनुपूर्वशः।
अन्तरप्रभवानाञ्चधर्मान्नोवक्तुमर्हसि॥२॥
त्वमेकोह्यस्यसर्वस्यविधानस्यस्वयम्भुवः।
अचिन्त्यस्याप्रमेयस्यकार्यतत्त्वार्थवित्प्रभो॥३॥
सतैःपृष्टस्तथासम्यगमितौजामहात्मभिः।
प्रत्युवाचार्च्यतान्सर्वान्महर्षीञ्छ्रूयतामिति॥४॥
आसीदिदन्तमोभूतमप्रज्ञातमलक्षणम्।
अप्रतर्क्यमविज्ञेयम्प्रसुप्तमिवसर्वतः॥५॥
ततःस्वयम्भूर्भगवानव्यक्तोव्यञ्जयन्निदम्।
महाभूतादिवृत्तौजाःप्रादुरासात्तमोनुदः॥६॥
योसावतीन्द्रियग्राह्यःसूक्ष्मोऽव्यक्तःसनातनः।
सर्वभूतमयोऽचिन्त्यःसएवस्वयमुद्बभौ॥७॥
सोभिध्यायशरीरात्स्वात्सिसृक्षुर्विविधाःप्रजाः।
अपएवससर्ज्जादौतासुवीजमवासृजत्॥८॥

Versio.

Reverentia *Ganaesae*!

1. MANUM uni intentum, sedentem adgressi *Maharishes*, veneratione mutuo praestita, ut consentaneum, hunc sermonem dixerunt:

2. Omnium statuum (ac ordinum), Felix! quo modo et gradu se invicem consequantur, atque mediorum (mixtorum) generum jura (justa leges et officia) nobis revelando par es.

3. Tu enim, Magister! solus nosti, quae principiorum vim et sensum habeant officia et fines (agenda et intentiones) omnis constitutionis publicae ac imperii universalis et absoluti, a se ipso existentis (liberi), intellectum superantis, ob infinitionem incomprehensibilis.

4. Ipse virtutis immensae, ita interrogatus veritatem absolutam a justis magnanimis (amplissimis), respondit venerabundus omnibus his *Mahārishibus:* Auditor.

5. Fuit *hoc* caligo, non factum, ignotum, non insignitum, non verbis investigandum (inenarribile), nec dignoscendum (indeprehensibile), sopitum ubique.

6. Inde a se ipso existens Felix: imperceptus (non manifestus) manifestavit hoc magnum elementum (factum) cum reliquis. Suam lucis potentiam versando manifestus fuit caliginem mittens.

7. Hic, qui supra sensum capiendus, absolutus (substantia spiritualis), non manifestus, aeternus, omnium entium *Majus* (artifex magicus), non distinquendus, hic quidem ipse eluxit.

8. Idem enim, quum cuperet (cogitaret), ex corpore (substantia) proprio creare volens varias progenies, aquas quidem creavit in principio. In iisdem semen emisit.

तदाऽऽसमभवद्धैमंसहस्रांशुसमप्रभम्।
तस्मिञ्जज्ञेस्वयम्ब्रह्मासर्वलोकपितामहः॥९॥
आपोनाराइतिप्रोक्ताःआपोवैनरसूनवः।
तायदस्यायनम्पूर्वंतेननारायणःस्मृतः॥१०॥
यत्तत्कारणमव्यक्तंनित्यंसदसदात्मकम्।
तद्विसृष्टःसपुरुषोलोकेब्रह्मेतिकीर्त्यते॥११॥
तस्मिन्नाऽऽसभगवानुषित्वापरिवत्सरम्।
स्वयमेवात्मनोध्यानात्तदाऽऽसमकरोद्द्विधा॥१२॥
ताभ्यांसशकलाभ्याञ्चदिवम्भूमिञ्चनिर्ममे।
मध्येव्योमदिशश्चाष्टावपांस्थानञ्चशाश्वतम्॥१३॥
उदबुद्धात्मनश्चैवमनःसदसदात्मकम्।
मनसश्चाप्यहंकारमभिमन्तारमीश्वरम्॥१४॥
महान्तमेवचात्मानंसर्वाणित्रिगुणानिच।
विषयाणांग्रहीतॄणिशनैःपञ्चेन्द्रियाणिच॥१५॥
तेषान्त्ववयवान्सूक्ष्मान्षण्णामप्यमितौजसाम्।
सन्निवेश्यात्ममात्रासुसर्वभूतानिनिर्ममे॥१६॥
यन्मूर्त्यवयवाःसूक्ष्मास्तस्येमान्याश्रयन्तिषट्।
तस्माच्छरीरमित्याहुस्तस्यमूर्त्तिम्मनीषिणः॥१७॥
तदाविशन्तिभूतानिमहान्तिसहकर्म्मभिः।
मनश्चावयवैःसूक्ष्मैःसर्वभूतकृदव्ययम्॥१८॥
तेषामिदन्तुसप्तानाम्पुरुषाणाम्महौजसाम्।
सूक्ष्माभ्योमूर्त्तिमात्राभ्यःसम्भवत्यव्ययाद्व्ययम्॥१९॥

9. Hoc ovum fuit aureum, mille radiis una elucens. In hoc genitus a se ipso *Brahma*, universi mundi pater magnus.

10. Aquae *nārāh-* (ab homine oriundae) femininae nuncupantur. Aquae enim *narae* (hominis) filiae (soboles). Eaedem quia ejus diversorium (versatio) primum, hinc ipse *Nārājanah-* traditus.

11. Quare quod caussa efficiens (instrumentum), quod non manifestum, aeternum, existens, non existens, spiritale; inde productus hic *Purusha*, qui in mundo ut *Brahma* celebratur.

12, In hoc ovo iste felix commoratus annum integrum. A se ipso autem ex spiritus (sui) contemplatione (conscientia sui) hoc ovum fecit bipartitum.

13. Et ex his duabus partibus coelum et terram dimensus fecit (efformavit), in medio aerem circumjectum et regiones octo e aquarum receptaculum perpetuum.

14. Et extulit etiam spiritu mentem (sensum *manas*) existentem, non existentem, spiritalem; ex mente autem et *ahaṅkāram* (quo *Ego* efficitur) conscientiam sui producentem, (qua) dominum.

15. Atque etiam magnum spiritum et omnia tribus qualitatibus instructa, ac, quibus objecta (sensuum) comprehenduntur, successiv (produxit) quinque sensuum organa.

16. Verum quum membra substantialia (spiritalia harum) se virium immense efficacium (ipse coujungens spiritus supremus) simu una inierit, in spiritus (sui) momentis omnia entia efformavit (dimens fecit).

17. Quia imaginis (divinae) membra spiritalia (substantialia) a ejusdem haec sex momenta confugiunt (iisque adsistendo serviunt) hinc *śarīrum* (sex movens corpus) dicunt ipsius imaginem sapiente

18. In hoc intrant entia magna (elementa) cum functionibus e mens (*manas*) cum membris substantialibus, omnia entia creans, i declinabilis.

19. Hoc (hic mundus) autem oritur a substantialibus septe *purusharum* vi magna pollentium momentis imaginis divinae, ab in mutabili mutabile.

आव्याद्यस्यगुणान्त्वेषामवाप्नोतिपरःपरः।
योयोयावतिथश्चैषांससतावद्गुणःस्मृतः॥२०॥
सर्वेषान्तुसनामानिकर्माणिचपृथक्पृथक्।
वेदशब्देभ्यएवादौपृथक्संस्थाश्चनिर्ममे॥२१॥
कर्मात्मनाञ्चदेवानांसोऽसृजत्प्राणिनाम्प्रभुः।
साध्यानाञ्चगणांसूक्ष्मंयज्ञञ्चैवसनातनं॥२२॥
अग्निवायुरविभ्यस्तुत्रयम्ब्रह्मसनातनं।
दुदोहयज्ञसिद्ध्यर्थंमृग्यजुःसामलक्षणम्॥२३॥
कालङ्कालविभक्तीश्चनक्षत्राणिग्रहांस्तथा।
सरितःसागरान्शैलान्समानिविषमाणिच॥२४॥
तपोवाचंरतिञ्चैवकामञ्चक्रोधमेवच।
सृष्टिंससर्जचैवेमांस्रष्टुमिच्छन्निमाःप्रजाः॥२५॥
कर्मणाञ्चविवेकार्थंधर्माधर्मौव्यवेचयत्।
द्वन्द्वैरयोजयच्चेमाःसुखदुःखादिभिःप्रजाः॥२६॥
आव्योमावाविनाशिन्योदशार्द्धानान्तुयःस्मृताः।
ताभिःसार्द्धमिदंसर्वंसंभवत्यनुपूर्वशः॥२७॥
यन्तुकर्मणियस्मिन्सन्यपुंक्तप्रथमम्प्रभुः।
तत्तदेवस्वयम्भेजेसृज्यमानःपुनःपुनः॥२८॥
हिंस्राहिंस्रेमृदुक्रूरेधर्माधर्मावृतानृते।
यद्यस्यसोऽदधात्सर्गेतत्तस्यस्वयमाविशत्॥२९॥
यथर्त्तुलिंगान्यृतवःस्वयमेवर्त्तुपर्यये।
स्वानिस्वान्यभिपद्यन्तेतथाकर्माणिदेहिनः॥३०॥

20. Verum a praecedente quam (cujus) qualitatem eorum (*purusharum*) accepit alter ab altero quivis et quatenus, eorum hic idem eatenus qualitate imbutus traditur.

21. Omnium autem hic nomina et opera cujusque peculiaria separatim ad scientiae (*vaedae*) verba sic in principio et unicuique proprias formas ac conditiones efformavit.

22. Atque ad spiritus ductum agentium deorum hic creavit spirando existentium (viventium physicorum) numerum dominus et deorum ethicorum (*Sādhjorum*) classem substantialem ac *Jadshñam* (sacrificium) etiam aeternum.

23. Verum ex *Agne*, *Vājo* et *Rave* (ignis, venti et solis numinibus), ad *Jadhsñam* perficiendum eduxit trigam (tres vaedas) Brahmo aeternam, *Ritshe*, *Jadshushe* et *Sāmane* distinctam.

24. Tempus temporisque inclinationes, stellas item et planetas, flumina et maria, montes, regiones aequas et iniquas

25. Studii ardentis fervorem, sermonem quoque et coitus voluptatem cupidinemque iramque. Itaque hanc creationem creavit creare cupiens has progenies (gentes).

26. Actionum etiam distinguendarum caussa *Dharmam* et *Adharmam* ab invicem distinxit, atque duplicationibus (copulationibus) junxit voluptate ac dolore adfectis has progenies.

27. Substantialia momenta transformata decem dimidiorum quoque, quae memorata (innuuntur), cum his hoc universum oritur ex ordine successionis.

28. In quo autem quem opere ipse primum imaginatus est (quod cuivis injunxit) dominus, (praesens deus) istud hic etiam sponte maturavit eidem se dando, dum creatur iterum iterumque.

29. Noxium et innocuum, mite et crudum, *Dharma* et *Adharma* verum et falsum; cum quali quemvis concepit (conjunctum tenet) in creatione, hoc ejusdem voluntas ipsa subiverit.

30. Quemadmodum signis sibi propriis anni tempora in temporum successione *sponte* tamen *quaevis* ingrediuntur, ita incorporati (consequuntur) opera.

लोकानान्तुविवृद्ध्यर्थंमुखबाहूरुपादतः।
ब्राह्मणांक्षत्रियंवैश्यंशूद्रञ्चनिरवर्त्तयत्॥३१॥
द्विधाकृतात्मनोदेहमर्द्धेनपुरुषोभवत्।
अर्द्धेननारीतस्यांसविराजमसृजत्प्रभुः॥३२॥
तपस्तप्त्वासृजद्यन्तुसस्वयंम्पुरुषो विराट्।
तंमांवित्तास्यसर्वस्यस्रष्टारंद्विजसत्तमाः॥३३॥
अहंप्रजाःसिसृक्षुस्तुतपस्तप्त्वासुदुश्चरम्।
पतीन्प्रजानामसृजंमहर्षीनादितोदश॥३४॥
मरीचिमत्र्यंगिरसौपुलस्त्यम्पुलहंक्रतुम्।
प्रचेतसंवशिष्ठञ्चभृगुन्नारदमेवच॥३५॥
एतेमनूंस्तुसप्तान्यानसृजन्भूरितेजसः।
देवान्देवनिकायांश्चमहर्षींश्चामितौजसः॥३६॥०
एवमेतैरिदंसर्वंमन्नियोगान्महात्मभिः।
यथाकर्मतपोयोगात्सृष्टंस्थावरजङ्गमम्॥४१॥०
तमसाबहुरूपेणावेष्टिताःकर्महेतुना।
अन्तःसंज्ञाभवन्त्येतेसुखदुःखसमन्विताः॥४८॥
एतदन्तास्तुगतयोब्रह्माद्याःसमुदाहृताः।
घोरेस्मिन्भूतसंसारेनित्यंसततयायिनि॥५०॥
एवंसर्वंससृष्ट्वेदंमाञ्चाचिन्त्यपराक्रमः।
आत्मन्यन्तर्दधेभूयःकालंकालेनपीडयन्॥५१॥
यदासदेवोजागर्त्तितदेदञ्चेष्टतेजगत्।
यदास्वपितिशान्तात्मातदासर्वंनिमीलति॥५२॥

31. Ad mundos vero augendos, ex ore, brachiis, femore et pedibus *Brāhmaṅam*, *Kshatrijam*, *Vaiśjam* et *Sūdram* eduxit.

32. Bipartita factorum spiritu substantia, dimidie *Purusha*, dimidie *Nārī*; in qua hic *Virādshem* generavit dominus.

33. Verum quem studii operisque ardore fervendo creavit hic, a se sponte *Purusha Virāt*, hunc me sciatis hujus universi creatorem (secundarium), vos renati optimi (vero existenti maxime addicti)!

34. Ego autem gentes producendi cupidus studii operisque ardore gravissimo quum ferverem, dominos gentium creavi Maharishes primitus decem.

35. *Marītshem*, *Atrem*, et *Aṅgirasem*, *Pulastjam*, *Pulaham*, *Kratum*, *Pratshaetasam*, *Vaśishtam* at *Bṛigum* etiamque *Nāradam*.

36. Hi vero *Manos* septem alios crearunt lucis virtute abundanti pollentes, deos deorumque genera et *Mahārishes* immensae lucis.

— — — —

41. Ita ab his magnanimis totum hoc, me injungente, pro operis (enti cujvis proprii) analogia, ex ardore (a creante) adplicato creatum stabile et mobile.

— — — —

49. Haec (entia, animalia et plantae) involuta caligine multiformi, ex actuum ratione (quia cum eadem nascendi libido actus eorum fuit primitivus, cupido originaria), intus conscia sunt boni malique (voluptatis et doloris) sensu instructa.

50. Unde (ultimi) interni etiam processus, in Brahmo originarii, traduntur in stupendo hoc entium universo (*Sansāra*, rerum commovendarum confluxu) semper per seriem continuam movente.

51. Itaque quum creaverit omne utrumque *hoc* et *me* (*Manum*) is, cujus potestas cogitationem superat, in spiritu intus fovet et porro sustinet; tempus tempore multiplicans.

52. Quum (qua) hic deus vigilat, tum iste mundus se extendere nititur; quum dormit tranquillus spiritus, tum universum evanescit (oculos claudit, sopitum cum eo unitur).

तस्मिन्स्वपतितुस्वस्थेकर्मात्मानःशरीरिणः१
स्वकर्मभ्योनिवर्त्तन्तेमनश्चग्लानमृच्छति॥५३॥
युगपत्तुप्रलीयन्तेयदातस्मिन्महात्मनि१
तदायंसर्वभूतात्मासुखंस्वपितिनिर्वृत्तः॥५४॥
तमोयन्तुसमाश्रित्यचिरन्तिष्ठतिसेंद्रियः१
नचस्वंकुरुतेकर्मतदोत्क्रामतिमूर्त्तितः॥५५॥
यदाणुमात्रिकोभूत्वावीजंस्थास्नुचरिष्णुच१
समाविशतिसंसृष्टस्तदामूर्त्तिंविमुञ्चति॥५६॥
एवंसजाग्रत्स्वप्नाभ्यामिदंसर्वंचराचरम्१
संजीवयतिचाजस्रम्प्रमापयतिचाव्ययः॥५७॥
इदंशास्त्रन्तुकृत्वासौमामेवस्वयमादितः१
विधिवद्ग्राहयामासमरीच्यादींस्त्वहंमुनीन्॥५८॥
एतद्वोयंभृगुःशास्त्रंश्रावयिष्यत्यशेषतः१
एतद्धिमत्तोऽधिजगेसर्वमेषोऽखिलंमुनिः॥५९॥
ततस्तथासतेनोक्तोमहर्षिर्मनुनाभृगुः१
तानब्रवीदृषीन्सर्वान्प्रीतात्माश्रूयतामिति॥६०॥
स्वायंभुवस्यास्यमनोःषड्वंश्यामनवोऽपरे१
सृष्टवन्तःप्रजायेवामहात्मानोमहौजसः॥६१॥
स्वारोचिषश्चौत्तमिश्चतामसोरैवतस्तथा१
चाक्षुषश्चमहातेजाविवस्वत्सुतएवच॥६२॥
स्वायंभुवाद्याःसप्तैतेमनवोभूरितेजसः१
स्वेस्वेंतरेसर्वमिदमुत्पाद्यापुश्चराचरम्॥६३॥०

53. Eo vero, in statu felici, dormiente, quae a spiritu in opus missa sunt, animantia incorporata a propriis operibus intus revertuntur, et mens deficit impotens.

54. Quum aliquando conflantur in hoc spiritu magno, tum iste omnium entium spiritus feliciter dormit in se conversus (absolutus).

55. Quare etiam ad caliginem quum confugerit, longo stat tempore, sensuum actionumque organis instructus spiritus, neque proprium agit opus, tum ascendit a corpore (imagine).

56. Quum (vitae substantia) ita facta sit, ut momentorum essentialium rationem habeat, ac in stabilis (plantarum) et mobilis (animalium) semen una intret, simul missa (creata) tum (etiam) imaginem solvit (corpus formando liberat).

57. Ita hic alternatim evigilando et obdormiscendo hoc universum mobile ac immobile et jungit, ut una convivat morte extinguit), et perpetuo, ut formam praemetiatur (definiendo monstret), mittit indeclinabilis.

58. Hunc autem legum codicem quum fecisset, hic me quidem ipse primitus convenienter legum systemati docuit, *Marītshem* vero et reliquos novem *Munes* ego (docui).

59. Hunc vobis hic *Bhṛigus* legum codicem narrabit integrum, quem quippe totum a me doctus studuit idem *Munis*.

60. Unde hoc modo iste *Bhṛigus* Mahārishis, ejusdem *Mani* mandatu dixit amoris spiritu his Rishibus omnibus; Auditor.

61. Hujus *Mani Svajambhuvae* (a se ipso existentis) fuerunt stirpes sex, *Mani* alii, qui crearunt progenies (gentes) proprias, ipsi spiritus magni magnaeque virtutis.

62. *Svarotshishem*, *Auttamem*, et *Tamasam*, *Raivatam* etiam et *Tshakshusham* magna luce praeditum, ac filium quoque *Vivasvatis* (solis, Vaivaśvatam).

63. Hi, quorum primus et caput est *Svajambhuva*, septem *Mani* (originales) magna lucis vi praediti, in proprio eorum quilibet sui temporis spatio (*antarae*) universum hoc mobile et immobile postquam produxerunt, obtinuerunt.

यदेतत्परिसंख्यातमादावेवचतुर्युगम्।
एतद्द्वादशसाहस्रन्देवानांयुगमुच्यते॥७१॥
तस्यसोहर्निशस्यान्तेप्रसुप्तःप्रतिबुद्ध्यते।
प्रतिबुद्धश्चसृजतिमनःसदसदात्मकम्॥७४॥
मनःसृष्टिंविकुरुतेचोद्यमानंसिसृक्षया।
आकाशञ्जायतेतस्मात्तस्यशब्दंगुणंविदुः॥७५॥
आकाशात्तुविकुर्वाणात्सर्वगन्धवहःशुचिः।
बलवान्जायतेवायुःसवैस्पर्शगुणोमतः॥७६॥
वायोरपिविकुर्वाणाद्विरोचिष्णुतमोनुदम्।
ज्योतिरुत्पद्यतेभास्वत्तद्रूपगुणमुच्यते॥७७॥
ज्योतिषश्चविकुर्वाणादापोरसगुणाःस्मृताः।
अद्भ्योगन्धगुणाभूमिरित्येषासृष्टिरादितः॥७८॥
यत्प्राक्द्वादशसाहस्रमुदितन्दैविकंयुगम्।
तदेकसप्ततिगुणंमन्वन्तरमिहोच्यते॥७९॥
मन्वन्तराणयसंख्यानिनिसर्गःसंहारएवच।
क्रीडन्निवैतत्कुरुतेपरमेष्ठीपुनःपुनः॥८०॥
चतुष्पात्सकलोधर्मःसत्यञ्चैवकृतेयुगे।
नाधर्मेणागमःकश्चिन्मनुष्यान्प्रतिवर्त्तते॥८१॥
इतरेष्वागमाद्धर्मःपादशस्त्ववरोपितः।
चौरिकानृतमायाभिर्धर्मश्चापैतिपादशः॥८२॥
अरोगाःसर्वसिद्धार्थाश्चतुर्वर्षशतायुषः।
कृतेत्रेतादिषुह्येषामायुर्ह्रसतिपादशः॥८३॥

71. Hoc quod computatum ab initio quidem quatuor jugis constans, idem duodecim millia efficiens deorum jugum dicitur.

74. In hujus diei et noctis fine ipse penitus sopitus iterum ad sui intelligentiam revertitur. Ad sui conscientiam reversus creat *manas* (mentem), quod existens, non existens, spiritale est.

75. *Manas* creationem exserit (dividendo efficit, transformat), actum (impulsum) creandi cupidine. Inde *Ākāśum* (aether) nascitur, cujus qualitatem sonum norunt (sapientes).

76. Ex *Ākāśo* autem transfigurante generatur *Vājus* (aer), omnem odorem ferens, purus et potens, qui quidem tactus qualitatem habere putatur.

77. A *Vājo* autem transformante oritur *Dshjotish* (lux) illuminans, caliginem pellens, splendore radians, cui figurationis ac formositatis qualitas esse dicitur.

78. A luce vero transfigurante *Āpah-* (aquae) cum gustatus qualitate (ortae) memorantur; ab aquis cum odoratus qualitate *Bhumis* (terra). Ita haec creatio primitus.

79. Quod supra (sl. 71.) duodecim annorum millibus constare dictum est, divinum jugum, hoc, multiplicatum septuaginta et uno, hic nuncupatur *Manvantarum* (spatium temporis uno Mano regnante completum).

80. *Manvantura* innumerabilia (sunt), creatio quidem et conceptio (compositio, contractio, *Saṇhāra*). Ludentis instar hoc iterum iterumque facit in summo stans.

81. Quatuor splendoribus radiat (quatuor radicibus, pedibus innixus) omnis et integer *Dharma* et *Satjum* (virtus atque veritas) in Kritajugo; nulla ex vitio hominibus utilitas accedit.

82. In reliquis per utilitatem Dharma uno semper splendore (pede) privatur, et per furtum, mendacium ac fraudem *Dharma* delabitur una semper radice orbatus.

83. Morbus est nullus, rerum autem substantia in omnibus cognita et perfecta, vitaque annorum quadringentorum iis, qui sunt in Kritajugo. In Traeta vero et reliquis (qui sunt), eorum vitae aetas, demto semper uno quadrante, corripitur.

वेदोक्तमायुर्मर्त्यानामाशिषश्चकर्माणाम्।
फलन्त्यनुयुगंलोकेप्रभावश्चशरीरिणाम्॥८४॥
अन्येकृतयुगेधर्मास्त्रेतायांद्वापरेपरे।
अन्येकलियुगेनॄणांयुगह्रासानुरूपतः॥८५॥
तपःपरंकृतयुगेत्रेतायांज्ञानमुच्यते।
द्वापरेयज्ञमेवाहुर्दानमेकङ्कलौयुगे॥८६॥
सर्वस्यास्यतुसर्गस्यगुप्त्यर्थंसमहाद्युतिः।
मुखबाहूरुपज्जानाम्पृथक्कर्माणिकल्पयत्॥८७॥
अध्यापनमध्ययनंयजनंयाजनन्तथा।
दानम्प्रतिग्रहञ्चैवब्राह्मणानामकल्पयत्॥८८॥
प्रजानांरक्षणन्दानमिज्याध्ययनमेवच।
विषयेष्वप्रसक्तिश्चक्षत्रियस्यसमासतः॥८९॥
पशूनांरक्षणन्दानमिज्याध्ययनमेवच।
वणिक्पथंकुसीदञ्चवैश्यस्यकृषिमेवच॥९०॥
एकमेवतुशूद्रस्यप्रभुःकर्मसमादिशत्।
एतेषामेववर्णानांशुश्रूषामनसूयया॥९१॥
उत्तमाङ्गोद्भवाज्ज्यैष्ठ्याद्ब्रह्मणश्चैवधारणात्।
सर्वस्यैवास्यसर्गस्यधर्मतोब्राह्मणःप्रभुः॥९३॥
तंहिस्वयम्भूःस्वादास्यात्तपसप्राहितोऽसृजत्।
हव्यकव्याभिवाह्यायसर्वस्यास्यचगुप्तये॥९४॥

84. Mortalium vitae aetas in vaedis dicta, actionum desideria et prosperitates, spirituumque incorporatorum producendi vis ac potestas, ea bene succedunt, prout jugo cuivis currenti in mundo consentaneum est.

85. Aliae (formantur) in *Kritajugo* hominum virtutes, in *Traeta* et *Dvāpara* diversae, aliae in *Kalijugo* semper minuta in ratione Jugorum.

86. Studii ferventis ardor (*tapas*) praevalere in Kritajugo dicitur, in Traeta (spiritus) scientia. In Dvāpara autem *Jadshñam* (sacrificium) dicunt primum locum tenere, liberalitatem in Kalijugo.

87. At productionis hujus universalis manifestandae (servandae) caussa hic, magna luce splendens, actiones eorum, qui ex capite (ore), brachiis (pectore), femore et pedibus nati sunt, separatas finxit (legibus determinavit).

88. Ad officia docendi Vaedarum studium, hos discendi, sacrificandi, nec non, ut alii sacrificent, efficiendi; liberaliter dandi atque accipiendi, *Brāhmaṅas* formavit;

89. Gentes servandi et protegendi, liberaliter dandi; sacrificandi atque discendi vaedas, in sensuum objecta non incumbendi officia *Kshatrijae* universa;

90. Bestias servandi, liberaliter dandi, sacrificandi, discendique mercaturam (negotiandi), fenerandi (pecuniam ad usuram dandi) et agrum colendi officia *Vaiśjae.*

91. Unum vero solum officium dominus *Sūdrae* adsignavit, obediendi scilicet his tribubus absque calumnia (timoris).

92. Supra umbilicum purior (per intellectum sacrificiumque cum spiritu magis uniendus) *Purusha* dicitur; quo autem purissimum os (vultus) ejus dictum a *Svajambhuva.*

93. Ob Brāhmaṅae nativitatem ex membro supremo, ob jus primogeniti atque ob ejusdem destinationem, hujus certe creationis universae dominus jure (est) Brāhmaṅa.

94. Eundem enim Svajambhuva creandi ardore ardendo ex proprio ore primitus creavit; ipse vero coelum deos et manes sacrificiis pro universi hujus augmento loquens tenensque lucet

पस्यास्येनसदाश्नन्तिहव्यानित्रिदिवौकसः१
कव्यानिचैवपितरःकिम्भूतमधिकन्ततः॥९५॥
भूतानाम्प्राणिनःश्रेष्ठाःप्राणिनांबुद्धिजीविनः१
बुद्धिमत्सुनराःश्रेष्ठानरेषुब्राह्मणाःस्मृताः॥९६॥
ब्राह्मणेषुचविद्वांसोविद्वत्सुकृतबुद्धयः१
कृतबुद्धिषुकर्त्तारःकर्तृषुब्रह्मवेदिनः॥९७॥
उत्पत्तिरेवविप्रस्यमूर्त्तिर्धर्मस्यशाश्वती१
सहिधर्मार्थमुत्पन्नोब्रह्मभूयायकल्पते॥९८॥
ब्राह्मणोजायमानोहिपृथिव्यामधिजायते१
ईश्वरःसर्वभूतानान्धर्मकोषस्यगुप्तये॥९९॥०
तस्यकर्मविवेकार्थंशेषाणामनुपूर्वशः१
स्वायम्भुवोमनुर्द्धीमानिदंशास्त्रमकल्पयत्॥१०२॥
विदुषाब्राह्मणेनेदमध्येतव्यम्प्रयत्नतः१
शिष्येभ्यश्चप्रवक्तव्यंसम्यक्नान्येनकेनचित्॥१०३॥
अस्मिन्धर्मोखिलेनोक्तोगुणादोषौचकर्मणाम्१
चतुर्णामपिवर्णानामाचारश्चैवशाश्वतः॥१०४॥०
आचारःपरमोधर्मःश्रुत्युक्तःस्मार्त्तएवच१
तस्मादस्मिन्सदायुक्तोनित्यंस्यादात्मवान्द्विजः॥१०८॥
आचाराद्विच्युतोविप्रोनवेदफलमश्नुते१
आचारेनतुसंयुक्तःसम्पूर्णफलभाग्भवेत्॥१०९॥
एवमाचारतोदृष्ट्वाधर्मस्यमुनयोगतिम्१
सर्वस्यतपसोमूलमाचारञ्जगृहुःपरम्॥११०॥

95. Cujus ore semper commedunt sacrificia (augmina) sua in coelo morantes suaque sacrificia manes, eo quod ens superius est.

96. Entium praestantissima sunt animantia, animantium ex ratione viventia, ratione actorum homines praestantissimi, hominum Brāhmaṅae memorantur.

97. Brāhmaṅum vero docti, doctorum scientia functi (scientiae exercendae artem callentes), scientia functorum actores, actorum in Brahmo sapientes.

98. Origo quidem Viprae (Brāhmaṅae) perpetua est Dharmae (justitiae, virtutis) imago (*murttis*, idolum, formatio imaginis definitae). Ipse enim Dharmae caussa ortus ad Brahmi augmentum (incrementum) unione aptus destinatur.

99. Brahmana enim natus supra terram nascitur dominus omnium entium ad justitiae thesaurum servandum.

---

102. Ad hujus actus distincte explicandos et reliquarum classium secundum ordinem Manus sapiens, a se existens, hunc legum codicem composuit.

103. Ab intelligente Brāhmaṅa idem addiscendus est omni studio, discipulisque penitus explicandus; non ab alio quocunque.

---

107. In hoc Dharma (jus et virtus) universus indicitur, bonae etiam et malae actionum qualitates, quippe et quatuor generum mos vivus (*Ātshāra*) quoque perpetuus.

108. *Ātshāra* (usus essentialis) supremus *Dharma* (jus) in Vaedis dicitur atque etiam in Smrite. Hinc eidem semper penitus observantia deditus sit, qui, spiritus regnum (functionem) cupiens, bis genitus (regeneratus) est.

109. A more aeterno (*Ātshāra*) discedens Brāhmána Vaedae fructu non vescitur. Cum more autem hoc conjunctus fructu absoluto (integro) frui poterit.

110. Ita moris aeterni instar Munes, Dharmae (juris) viam (itionem, ingressum, rationem progressam) contemplando, acceperunt eundem ut radicem supremam omnis studii ardentis.

चतुर्वर्णास्यकृत्स्नोयमुक्तोधर्मस्त्वयानघ।
कर्मणाम्फलनिर्वृत्तिंशंसनस्तत्त्वतःपराम॥१॥
सतानुवाचधर्मात्मामहर्षीन्मानवोभृगुः।
अस्यसर्वस्यशृणुतकर्मयोगस्यनिर्णयम्॥२॥
शुभाशुभफलङ्कर्ममनोवाग्देहसम्भवम्।
कर्मजागतयोनृणामुत्तमाधममध्यमाः॥३॥
तस्येदत्रिविधस्यापित्र्यधिष्ठानस्यदेहिनः।
दशलक्षणायुक्तस्यमनोविद्यात्प्रवर्तकम्॥४॥
योऽस्यात्मनःकारयितातंक्षेत्रज्ञम्प्रचक्षते।
यःकरोतितुकर्माणिसभूतात्मोच्यतेबुधैः॥१२॥
जीवसंज्ञोऽन्तरात्मान्यःसहजःसर्वदेहिनी।
येनवेद्यतेसर्वंसुखंदुःखञ्चजन्मसु॥१३॥
तावुभौभूतसम्पृक्तौमहान्क्षेत्रज्ञएवच।
उच्चावचेषुभूतेषुस्थितन्तंव्याप्यतिष्ठतः॥१४॥
असंख्यामूर्तयस्तस्यनिष्पतन्तिशरीरतः।
उच्चावचानिभूतानिसततञ्चेष्टयन्तियाः॥१५॥
पञ्चभ्यएवमात्रभ्यःप्रेत्यदुष्कृतिनान्नृणाम्।
शरीरंयातनार्थीयमन्यदुत्पद्यतेध्रुवम्॥१६॥

EX MANI *codice* lect. XII.

1. Quadruplicis hominum classis universus hic dictus *Dharma* (jus) a te, culpae expers! Operum fructum referendum disseras nobis ex principiis (subtiliter) summum.

2. His (rogantibus) Mahārishibus respondit *Bhṛigus*, a *Mano* oriundus, justitiae (*Dharmae*) spiritu animatus: Hujus universae operum junctionis (unionis) restringendae distinctionem audite.

3. Fructum serenum tristemve fert opus mente, voce et corpore ortum. Operibus productae hominum viae (itiones, cursus) ad summum, infimum et mediuṁ ducunt (diriguntur, per hos gradus versantur).

4. Quae quippe huic (cursui) triplici triplex quoque antistes (praefecta est, animae (incorporati), decem signis conjunctae (distinctae), dux et auctor (*pravarttaka*) mens (*manas*) innotescat.

— — — —

12. Qui hujus spiritus objecti (corporis substantialis, a spiritu) auctor agendi est, hunc *Kshaetradshṅam* (qui corpus noscit, intellectum) pronuntiant (sapientes). Qui vero opera agit, hic a sapientibus nominatur *Bhūtātman* (creatorum spiritus).

13. *Dshīva* (Vitalis) nuncupatus (vitae conscius) internus spiritus alius, una natus, uṇiversi incorporatus (anima mundi), per quem efficitur (profertur) omnis voluptas et dolor in natis.

14. Cum creatis entibus adunati sunt ambo, *Mahat* (spiritus magnus vitalis) et *Kshaetradshṅa*; in ascendentibus et descendentibus creatis, stantem hunc (spiritum supremum) possidendo, consistunt.

15. Ejusdem (spiritus supremi) imagines innumerabiles excidunt (discedunt) corporaliter (quod ad materiam dispositam, non quod ad substantiam), quae semper entia creata ascendentia et descendentia, ut nitantur, agunt.

16. Defunctis malo facto hominibus corpus aliud suboritur quinque etiam momentis instructum, poenarum capax, fixum.

तेनानुभूयंतांयामीशरीरेणोदंयातनाः१
तास्वेवभूतमात्रासुप्रलीयंतेविभागशः॥१७॥
सोऽनुभूयासुखोदर्कान्दोषान्विषयसङ्गजान्१
व्यपेतकल्मषोऽभ्येतितावेवोभौमहौजसौ॥१८॥
तौधर्ममप्यशयतस्तस्यपापञ्चातन्द्रितौसह१
याभ्याम्प्राप्नोतिसम्पृक्तःप्रेत्येहचसुखासुखम्॥१९॥
यद्याचरतिधर्मंसप्रायशोऽधर्ममल्पशः१
तैरेवचावृतोभूतैःस्वर्गेसुखमुपाश्नुते॥२०॥
यदितुप्रायशोऽधर्मंसेवतेधर्ममल्पशः१
तैर्भूतैःसपरित्यक्तोयामीप्राप्नोतियातनाः॥२१॥
यामीस्तायातनाःप्राप्यसजीवोवीतकल्मषः१
तान्येवपञ्चभूतानिपुनरप्येतिभागशः॥२२॥
एतादृष्ट्वास्यजीवस्यगतीःस्वेनैवचेतसा१
धर्मतोऽधर्मतश्चैवधर्मेदध्यात्सदामनः॥२३॥
सत्त्वंरजस्तमश्चैवत्रीन्विद्यादात्मनोगुणान्१
यैर्व्याप्येमान्स्थितोभावान्महान्सर्वानशेषतः॥२४॥
योयेषांगुणोदेहेसाकल्येनातिरिच्यते१
सतदातद्गुणाप्रायन्तद्व्यरोतिशरीरिणाम्॥२५॥
सत्त्वंज्ञानंतमोऽज्ञानंरागद्वेषौरजःस्मृतम्१
एतद्व्याप्तिमदेतेषांसर्वभूताश्रितंवपुः॥२६॥
तत्रयत्प्रीतिसंयुक्तंकिञ्चिदात्मनिलक्षयेत्१
प्रशान्तमिवसुद्धाभंसत्त्वन्तदुपधारयेत्॥२७॥

17. Per hoc corpus tum sentiant poenas *Jamicas* (a *Jama* statutas), cum his quidem creatorum (elementorum) momentis, soluti, uniuntur ad distinctum formae ordinem (participando).

18. Is (vivus), qui sensit consecutiones voluptatis malas, e coitu cum objectis sensuum natas, culpa extincta accedit etiam ad duos magna virtute pollentes (lucentes, intellectum et spiritum).

19. Hi duo virtutem ejusdem intuentur et vitium una indefessi, quibuscum conjunctus mortuus et vivus dolorem nanciscitur et voluptatem.

20. Idem si exerceat virtutem frequentius, vitium minus, istis quidem etiam creatis (elementis) indutus in Svarga voluptate fruitur.

21. Sin frequentius vitium colat, virtutem minus, ab his creatis derelictus *Jamicas* patitur poenas.

22. *Jamicas* poenas passus hic quum vivus culpam deleverit, haec etiam quinque creata iterum init ad formae ordinem.

23. Hos hujus vivi cursus ex virtute et vitio quum viderit mens proprio quidem judicio virtuti perpetuo se dare eam oportet.

24. Lux, color et caligo, hae tres quidem innotescant spiritus (naturalis) qualitates, quibus quum Magnus obtinuerit (occupaverit) substantias (animantes) has universas, inhabitat constans sine exceptione.

25. Quando qualitatum earum aliqua in corpore per universitatem (ratione universali) praevaleat, ea tum ens incorporatum hac qualitate praestans efficit.

26. *Lux* scientia, *caligo* ignorantia, *color* amor et odium esse referuntur; quo penetratum eorum corpus ab omnibus entibus initum.

27. Quare quod quis amori conjuncti quidpiam in spiritu notat, ut tranquillati (placati), puri, adfulgentis; hoc lucem (*Sattvam*) aestimet.

यत्तुदुःखसमायुक्तमप्रीतिकरमात्मनः।
तद्राजप्रतिषंविद्यात्सततंहारिदेहिनाम्॥२८॥
यत्तुस्यान्मोहसंयुक्तमव्यक्तंविषयात्मकम्।
अप्रतर्क्यमविज्ञेयंतमस्तदुपधारयेत्॥२९॥
त्रयाणामपिचैतेषांगुणानांयःफलोदयः।
अग्र्योमध्योजघन्यश्चतम्प्रवक्ष्याम्यशेषतः॥३०॥
येनयांस्तुगुणोनैषांसंसाराम्प्रतिपद्यते।
तान्समासेनवक्ष्यामिसर्वस्यास्ययथाक्रमम्॥३९॥
देवत्वंसात्त्विकायान्तिमनुष्यत्वञ्चराजसः।
तिर्यक्त्वंतामसानित्यमित्येषात्रिविधागतिः॥४०॥
गन्धर्वागुह्यकायक्षविबुधानुचराश्चये।
तथैवाप्सरसःसर्वराजसीषूत्तमागतिः॥४७॥
तापसायतयोविप्रायेचवैमानिकागणाः।
नक्षत्राणिचदैत्याश्चप्रथमासात्त्विकीगतिः॥४८॥
यज्वानऋषयोदेववेदाज्योतींषिवत्सराः।
पितरश्चैवसाध्याश्चद्वितीयसात्त्विकीगतिः॥४९॥
ब्रह्माविश्वसृजोधर्मोमहानव्यक्तमेवच।
उत्तमांसात्त्विकीमेताङ्गतिमाहुर्मनीषिणः॥५०॥
एषसर्वःसमुद्दिष्टस्त्रिःप्रकारस्यकर्मणः।
त्रिविधस्त्रिविधःकृत्स्नःसंसारःसार्वभौतिकः॥५१॥
यांयांयोनिन्तुजीवोयंयेनयेनेहकर्मणा।
क्रमशोयातिलोकेऽस्मिंस्तत्तत्सर्वन्निबोधत॥५३॥

28. Quod autem, cum dolore conjunctum, aversionem efficit spiritus (ejusdem), hoc *colorem* oppositum, repugnantem sciat, unde incorporata adfecta abripiuntur.

29. Quod vero cum stupore conjunctum (infatuatum) est, imperceptum, sensuum objecta animans, verbis non investigandum (cujus ratio reddi nequit), quod indeprehensibile, hoc pro caligine habeat.

30. Itaque, quae trium harum qualitatum sit fructus origo (productio) prima, media et ultima, integre pronuntiabo.

39. In quas vero per quam earundem qualitatem conjunctiones (*Saṇsāran* coitiones, in mundo existendi modos, transformationes,) procedat (*Vivus*), has summatim dicam, ut hujus universi ordo postulat.

40. In deorum statum progrediuntur lucis qualitate fulgentes; in hominum conditionem ea coloris imbuti; in bestiarum, qui caliginis. Ita perpetuo hic triplex cursus (transformatio).

47. Gandharbae, Guhjakae, Jakshae, Vibudhae, quique deorum comites et imitatores, nec minus Apsares supremum cursum constituunt omnibus coloratis.

48. Studio ardentes, adfectus continendo nixi, Viprae, quique curribus aereis vecti *Genii*, et sidera et Daitjae constituunt primum (infimum) lucidum (luce productum) cursum.

49. Sacrifici, Rishes, Daevae, scientia instructi, genii siderum et aetatum, ac Pitres (manes) etiam et Sādhjae constituunt cursum secundum a luce effectum.

50. Brahma, universi creatores, Dharma, Magnus, atque imperceptum etiam; (his constitui) summum, qui luce efficitur, cursum hunc dicunt sapientes.

51. Hic mundus omnis una perfecte demonstratus triplex; classis tripartitae, tripartiti operis praeformantis totus, universus animantibus constans.

53. Verum quemcunque formationis ac nativitatis locum Vivus per quodcunque hic opus ex ordine ineat in hoc mundo, hoc ipsum omne sciatis.

यादृशेनतुभावेनयद्यत्कर्मनिषेवते।
तादृशेनशरीरेणतत्तत्फलमुपाश्नुते॥ ८१॥
वेदाभ्यासस्तपोज्ञानमिन्द्रियाणाञ्चसंयमः।
अहिंसागुरुसेवाचनिःश्रेयसकरम्परम्॥ ८३॥
सर्वेषामपिचैतेषांशुभानामिहकर्मणाम्।
किञ्चित्श्रेयस्करतरङ्कोक्तम्पुरुषम्प्रति॥ ८४॥
सर्वेषामपिचैतेषामात्मज्ञानम्परंस्मृतम्।
तद्ध्यग्र्यंसर्वविद्यानांप्राप्यतेह्यमृतन्ततः॥ ८५॥
षणामेषान्तुसर्वेषांकर्मणाम्प्रेत्यचेहच।
श्रेयस्करतरंज्ञेयंसर्वदाकर्मवैदिकम्॥ ८६॥
वैदिकेकर्मयोगेतुसर्वाण्येतान्यशेषतः।
अन्तर्भवन्तिक्रमशस्तस्मिंस्तस्मिन्क्रियविधौ॥ ८७॥०
सर्वभूतेषुचात्मानंसर्वभूतानिचात्मनि।
समम्पश्यन्नात्मयाजीस्वाराज्यमधिगच्छति॥ ९०॥०
यथोक्तान्यपिकर्माणिपरिहायद्विजोत्तमः।
आत्मज्ञानेशमेचस्याद्वेदाभ्यासेचयत्नवान्॥ ९२॥
एतद्धिजन्मसाफल्यम्ब्राह्मणस्यविशेषतः।
प्राप्यैतत्कृतकृत्योहिद्विजोभवतिनान्यथा॥ ९३॥
पितृदेवमनुष्याणांवेदश्चक्षुःसनातनम्।
अशक्यञ्चाप्रमेयञ्चवेदशास्त्रमितिस्थितिः॥ ९४॥
यावेदबाह्याःस्मृतयोयाश्चकाश्चकुदृष्टयः।
सर्वास्तानिष्फलाःप्रेत्यतमोनिष्ठाहिताःस्मृताः॥ ९५॥

81. Per qualemcunque autem intentionis rationem quodcunque opus excolat, per talem corporis formam eodem hujus fructu vescetur.

83. Literarum (vaedarum) studium et exercitatio, meditationis ardor, scientia spiritus, sensuumque continentia, innocentia (ratio innoxia) et magistri spiritualis veneratio summum bonum efficiunt.

84. At vero (dixerunt Rishes) omnium horum perfectorum hic operum nullumne opus dictum, quod prae reliquis virtutem summam (*Śraejas* etiam bonum summum) perficiat ratione hominis?

85. (Respondit): Imo vero, eorundem omnium *spiritus scientia* ut opus summum memoratur. Haec enim prima est et summa inter omnes scientias, qua quippe *Amritum* obtinetur.

86. Inter ea vero omnia sex opera cum post mortem tum in vita id, quo summa virtus maxime perficitur. est *sciendum* (*Dshnaejum*) perpetuo opus vaedicum.

87. Verum in vaedica operum contemplatione, quae in unione fit, et exercitatione omnia illa sine exceptione insunt ad ordinem in singulis actionum legibus.

90. Et in omnibus creatis spiritum, et omnia creata in spiritu, modo aequali videns qui spiritui sacrificat, ad illuminationem, quae propria luce fit, ascendit. (*Svārādshjam* ad libertatem etc.)

92. Quin tradita opera (ritus) intermittens renatorum optimus, tamen in spiritus scientia et tranquillitate esse potest, ac in vaedarum (litterarum) studia et exercitationes incumbere.

93. Hunc enim ex nativitate fructum perfectum (hanc nativitatem foecundam) Brāhmaṅa quidem capit per statum suum praecipuum (per privilegium). Consequutus autem eundem, si, quod eum facere oportuit, fecit, renatus est, non alio modo.

94. Pitribus (patribus, manibus), diis et hominibus scientia divina (vaeda) oculus est perpetuo. Ejusdem constitutio (ordinatio) cum facultatem tum praemetiendi vim finitam superat. Hoc certum est.

95. Quae extra scientiam divinam (vaedam) inveniuntur smrites (recordationes, legumlationes) et quaecunque opiniones falsae (visiones malae), hae omnes infructuosae post vitam, in caligine, in qua fundatae sunt, servatae memorantur.

उत्पद्यन्तेच्यवन्तेचयान्यतोन्यानिकानिचित्।
तान्यर्वाङ्कालिकतयानिष्फलान्यनृतानिच॥९९६॥
चतुर्वार्यत्रयोलोकाश्चत्वारश्चाश्रमाःपृथक्।
भूतम्भव्यम्भविष्यच्चसर्ववेदात्प्रसिद्धयति॥९९७॥
शब्दःस्पर्शश्चरूपश्चरसोगन्धश्चपञ्चमः।
वेदादेवप्रसूयन्तेप्रसूतिर्गुणाकर्मतः॥९९८॥
प्रत्यक्षञ्चानुमानञ्चशास्त्रञ्चविविधागमम्।
त्रयंसुविदितंकार्यंधर्मशुद्धिमभीप्सता॥१०५॥
आर्षन्धर्मोपदेशञ्चवेदशास्त्राऽविरोधिना।
यस्तर्केणानुसन्धत्तेसधर्मंवेदनेतरः॥१०९॥
एवंसभगवान्देवोलोकानांहितकाम्यया।
धर्मस्यपरमंगुह्यंममेदंसर्वमुक्तवान्॥११७॥
सर्वमात्मनिसम्पश्येत्सच्चासच्चसमाहितः।
सर्वेह्यात्मनिसम्पश्यन्नाधर्मेकुरुतेमनः॥११८॥
आत्मैवेदेवताःसर्वाःसर्वमात्मन्यवस्थितम्।
आत्माहिजनयत्येषांकर्मयोगंशरीरिणां॥११९॥
एवंसन्निवेशयेत्वेषुचेष्टनस्पर्शनेऽनिलम्।
पक्तिदृष्टेःपरन्तेजःस्नेहेऽपोगाञ्चमूर्त्तिषु॥१२०॥
मनसीन्दुन्दिशःश्रोत्रेक्रान्तेविष्णुम्बलेहरम्।
वाच्यग्निम्मित्रमुत्सर्गेप्रजनेचप्रजापतिम्॥१२१॥
प्रशासितारंसर्वेषामणीयांसमणोरपि।
रुक्मांभंस्वप्नधीगम्यंविद्यात्तम्पुरुषम्परम्॥१२२॥

96. Oriuntur et occidunt aliae ab ea (scientia divina) quaecumque; eaedem, propius (consideratae), obscuritate (ob tempus compositionis recentius) steriles inveniuntur et falsae.

97. Quatuor hominum genera, tres mundi, quatuor religionis ordines, singuli separatim; praeteritum, praesens et futurum; omne hoc ex divina scientia (vaeda) perfecte innotescit.

98. Sonus, tactus, figura, gustatus, odoratus quintus ex divina scientia etiam producuntur ratione nativitatum, qualitatum et operum.

105. Cum evidentia, tum argumentatio (ratiocinatio), tum constitutio varia accedens triplex optime cognitum opus est incumbens illi, qui juris claritatem ac puritatem assequi desiderat.

106. Qui *rishicam* juris institutionem etiam per dialecticam, qua solvit vaedarum śāstrorumque repugnantias argumentando comprehendit; hic demum Dharmam (jus) novit, non alius.

117. Ita hic felix deus (Manus) mundos (homines) conservandi desiderio mihi dixit hanc Dharmae supremam (absolutam) universitatem, celandam.

118. Universum in spiritu contempletur (homo), et quod existens et quod non existens est, in uno contuitus. Universum enim quum in spiritu contemplatur, non in *Adharma* (injusto) agit *Manas*.

119. Spiritus solum etiam dii omnes. Universum in spiritu constat. Spiritus enim generat conjunctionem operum, quae ab his incorporatis, unionem contemplando, perficiuntur.

120. Ex aethere uniens generat sensus (aethera conflando inducit in sensus etc.); ex aere contentionem (nisum musculi etc.) et tactum; ex luce superiori concoctionem (adsimilationem) et visum; ex aqua libidinem et adpetitionem; ex terra imagines materiales;

121. Ex luna (*Jndo*) Manasum; ex octo mundi regionum geniis auditum; ex *Vishńo* gressum (motum); ex *Hara* (Siva) robur; ex *Agne* vocem; ex *Mitra* secretionem, progeneratioem ex *Pradshāpate*.

122. Praeordinantem, omnium vi substantiali magis substantialem, ut auri splendore adlucentem, contemplatione non conscia ut in somno videndum sciat (quisque) hunc *summum purusham* (personam).

एतमेकेवदन्त्यग्निम्मनुमन्येप्रजापतिम्।
इन्द्रमेकेपरेप्राणमपरेब्रह्मशाश्वतम्॥१२३॥
एषसर्वाणिभूतानिपञ्चभिर्व्याप्यमूर्त्तिभिः।
जन्मवृद्धिक्षयैर्नित्यंसंसारयतिचक्रवत्॥१२४॥
एवंयःसर्वभूतेषुपश्यत्यात्मानमात्मना।
मसर्वसमतामेत्यब्रह्माभ्येतिपरम्पदम्॥१२५॥

123. Hunc quidam dicunt Agnem, Manum alii Pradshāpatem (progeniei, gentium dominum) Indram aliqui, alii vitam (spirationem, vim) alii Brahmum aeternum.

124. Ipse animantia occupando quinque imaginibus (formis) materialibus per nativitatem, senectutem et occasum in mundi formam cogit (coagitat) perpetuo in orbem.

125. Itaque qui in omnibus animantibus videt spiritum per spiritum, hic quum ad omnium aequalitatem pervenerit (eam iniverit), ad Brahmum accedit summum locum (*padam*).

KULLŪKABHAṬṬAE

animadversiones.

ब्रह्माद्याःस्थावरपर्यन्ताःसंसारगतयोधर्माधर्म
निमित्ताअत्रप्रतिपाद्यन्तेतमसाबहुरूपेणावेष्टिताः
कर्महेतुनेतिचवक्ष्यतिच।एतादृष्ट्वास्यजीवस्यग
तीःस्वेनैवचेतसाधर्मतोऽधर्मतश्चैवधर्मेदध्या
त्सदामनइतितततश्चनिरतिशयैश्वर्यहेतुर्धर्मस्तद्
विपरीतश्चाधर्मःतदुपपत्तिज्ञानार्थमिदंशास्त्रंमहा
प्रयोजनमध्येतव्यमित्याद्याप्यायतात्पर्यमि
त्यन्तेनगोविन्दराजस्यापीदमेवसमाधानम्।नैत
न्मनोहरंधर्मस्वरूपप्रश्नेयद्धर्मस्यफलकीर्त्तनन्त
दप्यप्रस्तुतम्।धर्मोहिकिमात्रादिशास्त्रमर्थवत्।
किञ्चकर्माण्याम्फलनिर्वृतिंशंसेत्युक्तेमहर्षिभिः
द्वादशेवक्ष्यमाणासवक्तुमादौनयुज्यते।इदन्तुवदामः
मुनीनान्धर्मविषयेप्रश्नेजगत्कारणतयाब्रह्मप्रतिपा
दनन्धर्मकथनमेवेतिनाप्रस्तुताभिधानम्।आत्मज्ञा
नस्यापिधर्मरूपत्वान्मनुनैवधृतिःक्षमादमोस्तेयंशौ
चमिंन्द्रियनिग्रहःधीर्विद्यासत्यमक्रोधोदशकन्ध
र्मलक्षणमितिदशविधधर्माभिधानेविद्याशब्दवाच्य
मात्मज्ञानन्धर्मत्वेनोक्तम्।महाभारतेपि।आत्मज्ञा

Versio.

Quas universum in *Brahmo* originarias, stabili contiguas habet vias (rationes), quae *Dharmo* et *Adharmo* (justo et injusto) eductae fundataeque, hic proponuntur; itaque per primam in externa agendi rationem (instinctum) involutae caligine multiformi. Unde et ait: Quum percepisset *Dshīvae* (Vivi, vitae) processus per sensum quoque proprium, e Dharmo et Adharmo, de Dharmo quidem mens semper meditata est. Atque hinc Dharma, cujus ante supremam dominationem ratio est, ipsique contrarius Adharma. Scientiae, quae in hoc genere versatur, universalis sensu hic legum codex, cujus vis, auctoritas et usus maxima sunt, legendus. Hoc in prima lectione omnibus anteponitur, hoc ultima praefertur. Eadem etiam *Govindarādshae* meditatio transcendens (assertio conveniens). Nae hoc acceptum (mentem capiens). Quum interrogatum esset de Dharmae (juris) natura, quod celebratum Dharmae fructu, inde sane haud praedicatum. Ex originario enim, quod in *Dharmae* vocabulo est, momento *Śāstri* (legis) significationem determinari oportet. Quin fructuum, quos opera proferunt, absolutionem (compositionem, consummationem) laudato. Ad id, quod Mahārishes in lectione duodecima interrogarunt, responsurus ipse ut declaret ab initio non cogitat. Hoc autem dicimus: Quum Munes de Dharma, quatenus est sensus objectum, interrogassent, ipse adeo Dharma exponitur, quem Brahmum produxit (quo Brahmum profertur), mundum efficiendo. Itane praedicata adpellatio! Ex ea quidem, quam spiritus scientia habet, Dharmae formatione, ad Mani quidem sensum sunt constantia, patientia, animi commotionum subactarum potestas, proprietatis alienae respectus, puritas, sensuum receptus ac inhibitio, intellectus formatio, scientia, veritas, animi aequitas ac tranquillitas. Sic decem modis factum Dharmae indicium. Itaque quum decem legibus Dharma nominatus sit, scientiae vocabulo dicenda est spiritus cognitio (con-

नन्तिति क्षाचधर्मः साधारणोनृपेत्यात्मज्ञानन्ध
र्मत्वेनोक्तम्१याज्ञवल्क्येनतुपरमधर्मत्वेनयदा
ह१३ज्याचारदमाहिंसादानंस्वाध्यायकर्मच१अय
न्तुपरोधर्मोयद्योगेनात्मदर्शनमिति१जग
त्कारणत्वंच ब्रह्मलक्षणं अतएव ब्रह्ममीमां
सायां अथातोब्रह्मजिज्ञासेतिसूत्रानन्तरं ब्र
ह्मलक्षणाकथनायजन्माद्यस्ययतइतिद्वितो
यसूत्रम्भगवान्बादरायणः प्राणिनास्यजग
तोयतोजन्मादिसृष्टिस्थितिप्रलयमितिसूत्रा
र्थः१तथाचश्रुतिः१यतोवाइमानिभूतानिजायन्ते
येनजातानिजीवन्तियत्प्रत्यभिसंविशन्तितद्वि
जज्ञासस्वतद्ब्रह्मेतिप्राधान्येनजगदुत्पत्तिस्थि
तिलयनिमित्तोपादानब्रह्मप्रतिपादनंआत्मज्ञा
नरूपपरमधर्मावगमायप्रथमाध्यायंकृत्वा
संस्कारादिरूपन्धर्मन्तदङ्गतयाद्वितीयाध्याया
दिक्रमेणावक्ष्यतीतिनकश्चिद्विरोधः१० धर्मेपृष्टेम
नुर्ब्रह्मजगतःकारणंब्रुवन्१आत्मज्ञानम्परन्धर्म
वित्तेतिव्यक्तमुक्तवान्१प्राधान्यात्प्रथमाध्याये
साधुतस्यैवकीर्त्तनम्१धर्मोन्यस्तुतदङ्गत्वाव्यु
क्तोवक्ष्यननन्तरम्१३इदमित्यध्यक्षेणासर्वस्यप्र
तिभासमानत्वाद्जगन्निर्द्दिश्यते३दंजगत्तमोभूत
न्तमसिस्थितंलीनमासीत्तमःशब्देनगुणावृत्त्या

scientia) per Dharmae naturam et rationem prolata. In *Mahābhārato* quidem dicitur: Spiritus scientia et patientia Dharma (justitia) universalis in principe. Quo spiritus scientia per Dharmae naturam et rationem exprimitur. A *Jadshñavalkja* vero per Dharmae supremi naturam et rationem, quum dicat: Sacrificium, virtutis exercitium, affectuum domitorum potestas, innocentia, liberalitas, preces internae (vaedarum studium) et actio. Hic sane Dharma supremus, quo meditando et exercendo spiritus videtur. Mundi autem effectio est Brahmi indicium. Hinc etiam ita Brahmum concipitur in *Mīmāṇsa* atque inde quoque in *Dshidshñāsa*. Quare in *Sūtris* (juris legibus) ad eloquendum Brahmi indicium dicitur: unde ejus nativitas etc. Ita ad Sūtrum secundum felix *Vadarājaṅa*: Per Vivum (vitam) ejus mundi unde nativitas etc., creatio, constantia et pro unione solutio. Iste est Sūtri sensus. Itaque Śrutis (vaedae): Unde vero haec entia nascuntur, quo generata vivunt, in quod decedentia (defuncta) revertendo una perfecte intrant, hoc scire cupias; hoc *Brahmum*. Per naturam et rationem, qua res in Brahmo originarie cogitantur (imaginantur, sustinentur), fit scientiae brahmicae institutio, animum a sensibus abstrahendo et ad caussam et finem dirigendo, quo mundus oritur, perstat et unione solvitur. Ut in spiritus scientiae forma Dharma supremus intelligatur, facta lectione prima, dharmam in originali conceptionis perfectae ac compositionis purae forma articulatim distinguendo in lectione secunda et ita porro ex ordine in reliquis proferet. Neque hic ulla contradictio. — De Dharma (jure universo) interrogatus Manus Brahmum mundi creatorem eloquitur. Spiritus scientiam jus supremum scitote. Itaque evidens (manifestum) dixit. Ex ratione, qua in ipso originarie tenetur, in lectione prima rectum ejus ita laudatum. Verum jus aliud ex nexu cum hoc junctum, ut de eo dicatur continenter sequendo. *Hoc* etc., sic inspiciendo (per praesentiam) ex universi lucentis refulgentia mundus demonstratur. *Hoc*, i. e. mundus, caligo fuit; in caligine perstans uniendo solutum fuit. Caliginis verbo *guṅas* (qualitates) ver-

प्रकृतिर्निर्दृश्यतेतमइवतमःयथातमसिलीनाः
पदार्थाःअध्यक्षेणानप्रकाश्यन्तेएवम्प्रकृतिलीना
अपिभावानावगम्यन्तेइतिगुणायोगः१प्रलयकाले
सूक्ष्मरूपतयाप्रकृतौलीनमासीदित्यर्थः१तथा
चश्रुतिः१तमआसीत्तमसागूढमग्रइति१प्रकृतिर
पिब्रह्मात्मनाअव्याकृतासीत्१अतएवअप्रज्ञातम
प्रत्यक्षंसकलप्रमाणश्रेष्ठतयाप्रत्यक्षगोचरःपज्ञा
तइतिउच्यतेतन्नभवतीत्यप्रज्ञातंअलक्षणमननु
मेयंलक्ष्यतेऽनेनेतिलक्षणंलिङ्गन्तदस्यनास्ती
तिः शब्दतोप्यविज्ञेयं१एतदेवचप्रमाणत्रयंसतर्के
द्वादशाध्यायेमनुनाभ्युपगतंअतएवाविज्ञेयमि
त्यर्थापत्त्याव्यगोचरमितिधरणीधरस्यापिव्याख्
यानम्१नचनासीदेवेतिवाचान्तदानींश्रुतिसिद्धत्
वात्१तथाचश्रूयते१तदुदन्तर्ल्यव्याकृतमासीच्छा
न्दोग्योपनिषच्चसदेवसाम्येदमग्रआसीदिदंजगत्
सदेवासीद्ब्रह्मात्मनाआसीदित्यर्थः०११५११ अथ
किमभूदित्याह१० ततःप्रलयावसानान्तरंस्वयम्भूः
परमात्मास्वयम्भवतिस्वेच्छयाशरीरपरिग्रहंक
रोतिनत्वितरजीववत्कर्मायत्तदेहः१तथाचश्रुतिः१
सएकधाभवतिद्विधाभवतिइतिभगवानैश्वर्यादि

sando *Prakṛitis* (natura) demonstratur. Caliginis instar caligo. Quemadmodum in caligine per unionem solutae formae rerum substantiales (signorum nisus, categoriae) inspiciendo non elucent; sic etiam in Prakṛite per unionem solutae conditiones (generationes, viventium rationes et status) non intelliguntur. Itaque fuit qualitatum junctio. Tempore destructionis rerum (solutionis, quae fit unione), essentialis substantiae forma gaudendo, in Prakṛite solutio unionis fuit. Hic sensus. Itaque Śrutis: Caligo fuit; i. e. caligine occultatum ab initio. Prakṛitis enim per Brahmi spiritum non explicata fuit, Quare (*hoc*) etiam *ignotum*, imperspicuum, invisibile; per eam quam totius praemensi quantitas definita habet, praestantiam praesens ante oculos objectum sensus cognitum (perspicuum) dicitur: quod quum non sit, ignotum (imperspicuum est). *Nulla insignitum nota;* ob infinitionem ratiocinando incomprehensibile. Insignitur per hoc. Signum enim est nota generis, quae ejusdem non est (quam non habet). — Non *investigandum*, verbis quidem etiam non dignoscendum hoc. Haec vero etiam definitionis ac comprehensionis triga per dialecticam (argumentationem) efficienda in lectione duodecima a Mano adtingitur (conceditur). Inde etiam non *dignoscendum.* Nam intentionis adeptio (destinatio) prima non est sensus objectum. Ea quidem *Dharaṅidharae* interpretatio. Neque etiam non fuit. Sic voces tum temporis in Vaedis probantur (accipiuntur) Itaque auditur: Hujus scientia tum non manifestata fuit. Et *Tshhāndogja upanishad*: Existens etiam in aequalitate *hoc* ab initio fuit. Hic mundus existens quidem fuit, per Brahmi spiritum fuit. Iste Sensus. Etc.

AD MANI I. 6.

Nunc: Quid factum est? dicit. *Inde*, in solutionis fine. *A se ipso existens* spiritus Supremus sponte sua fuit. Pro placito suo corporis organici complexionem (radicem) fecit; non autem alia vivificandi ratione ad actionem aptatum corpus. Ita et Srutis: „Hic simplici modo est, duplici est.“ *Felix* dominatione et reliquis (primi-

सम्पन्नःअव्यक्तोवाव्यक्तगोचरःयोगाभ्यासंवसे
यइतियावत्।इदंमहाभूतादिआकाशादीनिआदि
ग्रहणात्महदादीनिचव्यञ्जयन्अव्यक्तावस्थम्प्र
थमंसूक्ष्मरूपेणततःस्थूलरूपेणप्रकाशयन्वृ
त्तौजाःवृत्तमप्रतिहतमुच्यतेअतएववृत्तिसर्गता
पनेषुक्रमइतिअत्रवृत्तिरप्रतिघातइतिव्याख्या
तञ्जयादित्येन।वृत्तमप्रतिहतमोजःसृष्टिसामर्थ्यं
यस्यसतथा।तमोनुदःप्रकृतिप्रेरकः।तदुक्तम्भग
वद्गीतायां।मयाध्यक्षेणप्रकृतिःसूयतेसचराचर
मिति।प्रादुरासीत्प्रकाशितोबभूवतमोनुदःअतीन्द्रि
यग्राह्यःइन्द्रियमतीत्यवर्त्ततइत्यतीन्द्रियंमनस्तद्
ग्राह्यइत्यर्थःमनसातुप्रसन्नेनगृह्यतेसूक्ष्मदर्शि
भिःसूक्ष्मोबहिरिन्द्रियोगोचरः॥११७॥
अभिध्यानमात्रेणापएवससर्ज।अभिध्यानपूर्वि
कांसृष्टिंवदतोमनोःप्रकृतिरेवाचेतनाऽस्वतन्त्रापरि
णामतइत्ययम्पक्षोनसंमतः।किन्तुब्रह्मैवाव्याकृत
शक्त्यात्मनाजगत्कारणमितित्रिदण्डिवेदान्तसिद्धा
न्तएवाभिमतःप्रतिभातितथाचछन्दोग्योपनिषत्।
तदैक्षतबहुस्याम्प्रजायेयेति॥ईक्षतेरीक्षणश्रव
णात्तनप्रधानजगत्कारणंअशब्दंनविद्यतेशब्दः

tus) instructus. *Imperceptus*, ad externa agendo sensibus non percipiendus hic, qui in unionis exercitio servato; sic hactenus. *Hoc magnum elementum cum reliquis*, i. e. aethera etc. ex principii conceptu; Magnum et reliqua *manifestavit*. Quod non manifestum stetit primum in *Sūkshmi* (substantiae spiritualis) specie, inde post in *Sthūli* (corporis relativi) forma radiavit. *Suam lucis potentiam versando*. *Vṛittam* (versatum) id dicitur, quod non obstructum est (non vinctum). Inde sane propter versationem exertam in fulgoribus progressus. Ubi versatio est obstructionis (vinculi) defectus. Ita expositum (hoc) a *Dshajaditja*. Versata, non obstructa lucis potentia ejus, cui libera est hoc modo creandi potestas. *Caliginem mittens*, i. e. *Prakṛitem* (naturam) propellens. Hoc dictum in *Bhagavadgīta*: Sub inspectione mea Prakṛitis producit mobile et immobile. *Manifestus fuit*, dilucidus apparuit. *Caliginem mittens*, solutionis (unionis) statum elevans.

I. 7.

Supra sensum capiendus. Sensum supergressus versatur. Sensum transscendens est *Manas* (mens). Hoc capitur. Hic sensus. Mente emersa capitur ab iis, qui *Sūkshmum* (substantiam spiritalem) vident. Substantia spiritualis (haec) quum extra sensum (sit), non est sensus objectum.

I. 8.

(*Quum cuperet*). Cupidinis quidem momento aquas creavit. Quum Manus cupidine primam factam creationem dicat; Prakṛitis sane inscia, sui impos (fuit) in formae mutatione (formatione). Itane haec sententia aestimanda? Quidquod etiam Brahmum per spiritum, cujus potentia (*Śaktis*) non explicata, (est) mundi caussa. Ea *Tridaṅḍi* demonstrata *Vaedantae* veritas. Verum, quod cupitum, illucescit. Ita *Tshhandogja upanishad*. Tum vidit: Copiosa sim, quae nascar. — Eo quod videret, ex visu autem sit auditus, mundi caussa

श्रुतिर्यस्यतदशब्दमितिसूत्रार्थः१स्वाच्छरीरात्अ
व्याकृतरूपात्अव्याकृतम्॰ प्रकृतिस्तदेवतस्यच
शरीरंअव्याकृतशब्देनपञ्चभूतबुद्धीन्द्रियकर्मेन्द्रि
यप्राणमनःकर्माविद्यावासनाएवसूक्ष्मरूपतयाश
क्त्यात्मनास्थिताअभिधीयन्तेअव्याकृतस्यचब्रह्मणा
सहभेदाभेदस्वीकारात्१ब्रह्मदौतंशक्त्यात्मनाचब्रह्म
जगद्रूपतयापरिणामतइत्युभयमप्युपपद्यतेआदौ
स्वकार्य्यभूमिब्रह्मणः सृष्टेःप्राक्अपांसृष्टिश्चेयंमह
दहंकारतन्मात्रक्रमेणबोद्धव्यामहाभूतादिश्रुय
न्नितिपूर्वाभिधानात्१अनन्तरमपिमहदादिसृष्टेर्वक्ष्य
माणत्वात्तताम्बप्सुबीजंशक्तिरूपंआरोपितवान्११८११
हैममिवहैमंशुद्धिगुणायोगात्॰ सहस्रांशुरादित्यस्त
त्तुल्यप्रभंतस्मिन्नण्डेहिरण्यगर्भोजातवान्येनपूर्वज
न्मनिहिरण्यगर्भोहमस्मीतिभेदाभेदभावनयाप
रमेश्वरोपासनाकृतातदीयंलिङ्गशरीरावच्छिन्नजी
वमनुप्रविश्यस्वयंपरमात्मैवहिरण्यगर्भरूपत
याप्रादुर्भूतः११९११
यत्तदितिसर्वनामाभ्यांलोकवेदादिसर्वप्रसिद्धम्प
रमात्मानंनिर्दिशतिकारणांसर्वोत्पत्तिमतांअव्यक्तं

qualitatum unitate aequali foecunda (*pradhāna*) vocis haud (est) expers. Non existit vox, quod audit, hoc vocis expers. Hic Sūtri sensus. *Ex corpore proprio*, cujus forma non manifestata, non manifestatum. — *Prakṛitis* (natura) quidem est *hoc* (*tad*) et *hujus* corpus animale. Per eum, a quo vox non manifestata est, sensuum actionibus ad quinque elementorum rationem ortis, *Manas* in sensibus potens vivit. Qui in operis ignorantia manent, etiam per substantiae spiritualis formationem potentiae (*Śaktis*) spiritu stantes dicuntur, quia propriam sibi faciunt cum Brahmo non manifestati differentiam (disjunctionem) et unitatem. *Brahmum* duplicitatis expers est, per *Śaktis* autem spiritum ex mundi specie in formae mutatione. Ita quidem utrumque intelligitur. *In principio* a se creandae terrae Brahmum, ante ovi (Brahmici) creationem aquarum creatio. Eaque ut *Magnum* ex progressu momentorum, quae *tad* (hoc) per *Ahaṅkāram* (*Ego* sui facientem) init, intelligenda. Magna elementa et reliqua manifestavit. Prima enim ita (*Mahābhūtani*) compellantur. Quo quippe modo continuo Magnum et reliqua in creatione se consequuta sint, dicendum. *In his* aquis semen potentiae (*Śaktis*) speciem habens (potens) emisit (deposuit).

I. 9.

Aureum, aurei instar, puritatis quippe qualitates uniendo. — *Mille radiis lucens* sol, hujus instar elucescens. *In hoc ovo* foetus aureus productus. Unde in prima nativitate foetus aureus (cogitavit): *Ego sum*; in unitatem disjunctionem (unitatem et differentiam) deducendo, supremo domino servitium factum. Hujusmodi vitam, sexus corpore dissectam, quum iniisset, a se ipso supremus quidem spiritus sub specie foetus aurei (*Brahmae*) manifestus factus est.

I. 11.

Quod hoc etc. nominibus universalibus in mundo vaedisque et alias penitus agnitum spiritum supremum demonstrat, *caussam effi-*

वहिरिन्द्रियागोचरंनित्यंउत्पत्तिविनाशरहितंवेदा
न्तसिद्धत्वात्सत्स्वभावं१प्रत्यक्षाद्यगोचरत्वात्१
असत्स्वभावमिव१अथवासद्भावजातमसद्भावःतयो
रात्मभूतम्१तथाचश्रुतिः१एतदात्म्यमिदंसर्व
मिति११११११
ब्रह्माआत्मनःपरमात्मनःसकाशात्तेनरूपेणमनउद्भू
तवान्परमात्मनएवब्रह्मस्वरूपेणोत्पन्नत्वात्परमा
त्मनएवचमनःसृष्टिर्वेदान्तदर्शनेनप्रधानात्१तथा
चश्रुतिःएतस्माज्जायतेप्राणोमनःसर्वेन्द्रियाणिचखंवा
युर्ज्योतिरापश्चपृथ्वीविश्वस्यधारिणी१मनश्चश्रुतिसि
द्धत्वात्युगपज्ज्ञानानुत्पत्तिलिङ्गाच्चसत्अप्रत्यक्ष
त्वादसदितिमनसःपूर्वमहङ्कारतत्त्वंअहमितिअभि
मानाख्यकार्ययुक्तंईश्वरंस्वकार्यकारणक्षमम्११४११
महान्तंइतिमहदाख्यतत्त्वंअहङ्कारात्पूर्वम्परमात्म
नएवाव्याकृतशक्तिरूपप्रकृतिसहितादुद्भूतवान्
आत्मनउत्पन्नत्वात्आत्मानमात्मोपकारकत्वाद्वा
यान्यभिहितानिअभिधास्यन्तेचतान्युत्पत्तिमत्ति
सर्वाणिसत्त्वरजस्तमोगुणयुक्तानि१विषयाणांशब्द

cientem, universi productionem (originem). *Non manifestum*; non sensus objectum; *aeternum*, absque ortu et occasu, ad vaedantae-doctrinam. *Existens*, in se habens substantiam (naturam) propriam, quum non sit visus aut alterius sensus objectum. *Non existens*, substantiam propriam imitando. Quod quippe ex substantia existentis natum est, hoc est non existentis substantia. Ex utroque spiritus ens (spiritu factum). Atque sic vaedae: Istud spiritale hoc universum.

I. 14.

Brahma spiritu; e supremi spiritus luce unita, cum hac specie mentem (*manas*) eduxit. E spiritu supremo quidem quia Brahmum cum specie sua eluxit (exorsum est), e spiritu supremo etiam mentis creatio; ad *Vaedāntae Darsánum* ex praedestinatione (ex praecedenti qualitatum ratione, natura essentiali, statu superiori). Ita et Śrutis: Inde nascitur vita, mens omnesque sensus, aether, aer, lux et aqua Pṛithvique (terra) universum sustinens. *Manas* vero ex auditus perfectione, eodem simul tempore, quum in scientia absoluta indicium illius habeat, quod non est ortum, (aeternitatis signum). Et *Existens* est, ex impercepti statu (ejus, quod intuitum fugiat) *non existens* etc. Ex mente (*manas*) prius *Ahaṅkārae* principium. *Aham* (ego) actui, qui conscientia (adfectus etiam et arrogantia) nuncupatur, par aptumque. *Dominum*, qui proprio efficiendo caussa sufficiens.

I. 15.

Magnum etc. magnum, quod appellatur, principium substantiale (*tattvum*) ante *Ahaṅkāram* prius, eduxit e spiritu supremo, qui cum Prakrite, cujus potentiae forma nondum est manifestata, conjunctus est; ob spiritus producendi vim (productionem); *spiritum* (extulit), et ob spiritus adjumentum (servitium), quae dicta sunt et dicentur entia, quae ad rerum ortum spectant, omnia, cum qualita-

स्पर्शरूपरसगन्धानांग्राहकाणिशनैःक्रमेणवेदान्त
सिद्धेनश्रोत्रादीनिद्वितीयाध्यायवक्तव्यानिपञ्चबु
द्धीन्द्रियाणिचशब्दात्पञ्चपाय्वादीनिकर्मेन्द्रियाणि
शब्दतन्मात्रादीनिचपंचोत्पादितवान्।ननुअभिध्या
नपूर्वकसृष्ट्यभिधानाद्वेदान्तसिद्धान्तएवमनोरभि
मतइतिप्रागुक्तन्तत्रसङ्गच्छतेऽइदानींमहदादिक्र
मेणसृष्ट्यभिधानाद्वेदान्तदर्शनेनचपरमात्मनएवाका
शादिक्रमेणसृष्टिरुक्तातथाचतैत्तिरीयोपनिषत्।तस्मा
द्वाएतस्मादात्मनआकाशःसम्भूतःआकाशाद्वायुः
वायोरग्निःअग्नेरापअद्भ्यःपृथिवीति।उच्यते।प्रकृति
तोमहदादिक्रमेणसृष्टिरितिभगवद्वास्करीयदर्शनेप्यु
पपद्यते।अव्याकृतमेवप्रकृतिरिष्यतेतस्यचसृष्ट्यु
न्मुखत्वंसृष्ट्याद्यकालयोगरूपन्तेदेवमहत्तत्त्वन्तोब
हुस्यामितिअभिमानात्मकेक्षणाकालयोगित्वमव्याकृ
तस्याहङ्कारतत्त्वम्।ततआकाशादिपञ्चभूतसूक्ष्माणि
क्रमेणोत्पन्नानिपञ्चतन्मात्राणितततस्तेभ्यएवस्थूला
न्युत्पन्नानिपञ्चमहाभूतानिसूक्ष्मस्थूलक्रमेणवका
र्योदयदर्शनादितिनविरोधः।अव्याकृतगुणत्वेपिस
त्त्वरजस्तमसांसर्वाणिचिगुणानीत्युपपद्यतेभवतु
वासत्त्वरजस्तमःसमनारूपैवमूलप्रकृतिः।

tibus, luce, calore et caligine conjuncta. Organa, quibus sensuum objecta, sonus, tangendum, forma et color externus, gustandum odorandumque comprehenduntur, unum post alterum ex ordine, qui Vaedāntae probatur, aurem et reliqua, ac, quae in lectione secunda dicenda, quinque sensus interni (rationis) organa, quinque a sono incipiendo, pedes et reliqua actionum organa, atque, ut sono et reliquis respondeant, quinque eduxit momenta (materias). Nonne quia a cupidine prima creatio nuncupatur, in Vaedānta et Siddhānta, similiter in Mani sententia? Ita supra dictum, quod eodem collineat, quum hoc modo ex ordine a *Mahat* (Magno) et ultra progrediendo creationem enarret. Etiam in *Vaedānta Darśano* a spiritu supremo creatio ita profertur, ut ab *Ākāsa* (aethere) et ultra procedatur. Nec aliter habet *Aittirija upanishad*, ubi sic: Ab hoc spiritu aether (*ākāsa*) ortus, ab aethere aer, ab aere ignis, ab igne aquae, ab aquis terra (*prīthivi*). A natura (ad naturae ordinem) procedendo a *Magno* et ultra creatio (facta est). Sic etiam docetur in *Bhāskarae Darśano*. — Non manifestatum ut (occulte vero) Prakritis prodit. Atque huic est in creatione sursum visio (vultus erectio), quae speciem habet conjunctionis temporum in creatione primorum. Hoc (imperceptum) autem magnum *Tattvum* (naturae substantia, principium), inde entium multitudo. Conjunctio temporum, quae intuitu adfectus (conscientiae) spirituali efficitur, non manifestati est Ahankārae principium substantiale. Inde aether et reliqua, quinque rerum substantiae spirituales (ideae, *sūkshmāni*) eodem ordine natae, quinque earum momenta (objectorum genera, matrices, *mātrāni*) hinc, ab iisdem etiam corpora visibilia (*Sthūlāni*) exorta, quinque entia magna (elementa); ad ordinem quidem substantiarum spiritualium et materiarum visibilium intuendo finis originem sic nulla invenitur contradictio. Quum etiam non manifestata qualitatum naturam habeant, lucis nempe coloris et caligiuis; omnia entia his tribus qualitatibus instructa esse sequitur. Esto sane ex luce, calore et caligine aequalis forma; (quae est) radicum natura (originum Prakritis).

भवन्तुचतत्त्वान्तराण्येवमहदहंकारतन्मात्राणितथा
पिप्रकृतिर्ब्रह्मणोऽनन्येतिमनोःस्वरसः१तथोवक्ष्य
ति१सर्वभूतेषुचात्मानंसर्वभूतानिचात्मनीति१तथाए
वंयःसर्वभूतेषुपश्यत्यात्मानमात्मना१ससर्वस
मतामेत्यब्रह्माप्येतिपरम्पदमिति११५११
तेषांषाण्मूर्वोक्ताहंकारस्यतन्मात्राण्याश्रयेसूक्ष्मा
अवयवास्तान्आत्ममात्रासुषाणांस्वविकारेषुयोजयि
त्वामनुष्यतिर्यक्स्थावरादीनिसर्वभूतानिपरमात्मा
निर्मितवान्तत्रतन्मात्राणांविकारःपञ्चमहाभूतानिअ
हंकारस्येन्द्रियाणिपृथिव्यादिभूतेषुशरीररूपतयापरि
णतेषुतन्मात्राहंकार योजनांकृत्वासकलस्यकार्यजा
तस्यनिर्माणंअतएवामितौजसांअनन्तकार्यनिर्माने
नातिवीर्यशालिनाम्११६११
यस्मान्मूर्तिःशरीरन्तत्सम्पादकाअवयवाःसूक्ष्मास्तन्
मात्राहंकाररूपाःतस्यब्रह्मणःसप्रकृतिकस्यइमानि
वक्ष्यमाणानिभूतानिइन्द्रियाणिचपूर्वोक्तानिकार्यत्वेना
श्रयन्तितन्मात्रेभ्योभूतोत्पत्तेः१तथाचपठन्तिप्रकृ
तेर्महांस्ततोहंकारस्तस्माद्गणश्चषोऽशकःतस्माद
पिषोऽशकात्पञ्चभ्यःपञ्चभूतानि१तस्मात्तस्यब्रह्म
णोयामूर्त्तिःस्वभावस्तान्तथापरिणतामिन्द्रियादिशा
लिनींलोकाःशरीरमितिवदन्तिषडाश्रयणाच्छरीरं

Sunto, quae principio substantiali interna sunt, etiam magni *Ahaṅkārae* ea momenta. Sic quidem Prakritis a Brahmo non est diversa. Ita proprius Mani sensus. Quare affirmat et in omnibus entibus spiritum et in spiritu entia universa. Similiter etiam: qui in omnibus entibus videt spiritum per spiritum, hic, quum omnium aequalitatem inierit, ad Brahmum accedit, quod est supremum fastigium.

I. 16.

In istis sex supra dicti Ahaṅkārae momentis Brahmicis collectis substantialia (sunt) momenta. Quae quum spiritus supremus in spiritus momentis, ad quorum ductum sex illa formam suam mutant, conjunxit, efformavit homines, animalia (per hominem oblique movens) ac omnia stabilia et reliqua. Ubi *hujus* (Brahmi) momentorum transformatio; quinque magna entia fiunt *Ahaṅkārae* sensus. Quum in Prīthive (terra) et reliquis hujus generis entibus, per corporis formationem maturis (inclinatis) factae sint Brahmi momentorum in *Ahaṅkāra* conjunctiones (collocationes); etiam fit universi ad finem (opus perficiendum) geniti efformatio (dimensa productio). Hinc quidem ait: *Virium immense efficacium*; quippe quae finem infinitum efformando efficientia omnem superant virtutem.

I. 17.

Unde imago (divina) corpus organicum (*Śarīrum*); quibus hoc obtinetur (commovetur), membra substantialia; *hujus* (*tad*) momenta sex, quae *Ahaṅkārae* speciem habent, hujus Brahmi sunt cum Prakrite conjuncti. Haec entia dicenda sensusque supra nuncupati per destinationem ad finem adsistunt *hujus* momentis a rerum ortu. Quare etiam legunt: A *Prakrite Magnus*, hinc *Ahaṅkāra*, inde copia (*gaṅa*, geniorum classes) quoque sedecimum efficiens, atque hinc a sedecimo ex quinque quinque entia. Inde hujus Brahmi quae imago substantia (essentia) propria, hanc ita maturatam (inclinatam), sensibus etc.; resplendentem (efficacem) homines *Śarīrum* dicunt,

इतिशरीरनिर्वचनेनानेनपूर्वोक्तोत्पत्तिक्रमएवदृ
ढीकृतः॥१७॥
पूर्वश्लोकेतस्येतिप्रकृतम्नल्लात्रतदितिपरामृष्य
तेतद्बुल्लशब्दादिपञ्चतन्मात्रात्मनावस्थितंमहाभू
तान्याकाशादीनिआविशन्तितेभ्यउत्पद्यन्तेसह
कर्मभिःस्वकार्यैस्तत्राकाशस्यावकाशदानंकर्मव
योर्व्यूहनंविन्यासरूपन्तेजसः पाकोऽपांसंग्रहाम्पि
ण्डीकरणारूपम्पृथिव्याधारणांअहंकारात्मनावस्थितंन्न
ल्लमनआविशत्यहंकारादुत्पद्यतइत्यर्थः अवयवैः
स्वकार्यैःशुभाशुभसंकल्पसुखदुःखरूपैःसूक्ष्मैर्बहि
रिन्द्रियागोचरैःसर्वभूतकृत्सर्वोत्पत्तिनिमित्तंमनोज
न्यशुभाशुभकर्मप्रभवत्वाज्जगतः अव्ययमवि
नाशि॥१८॥
तेषांपूर्वप्रकृतीनांमहदहंकारतन्मात्राणांसप्तसंख्या
नाम्पुरुषादात्मनउत्पन्नत्वात्तदुत्तिग्रह्यत्वाच्चपुरु
षाणांमलौजसांस्वकार्यसम्पादनेनवीर्यवतांसूक्ष्मा

a sex refugiis (mansionibus) *Śarīrum*. *Śarīro* hoc enuntiato supra dictae rerum originis ordo etiam solidatus est.

I. 18.

In śloka praecedente per vocabulum *hujus* indicatur Brahmum absolutum (in naturae consummatione). Nunc *hoc* refertur. Hoc Brahmum, quod extat per spiritum momentorum ipsius quinque, quibus sonus et reliqua sensuum objecta respondent, aether et caetera entia magna (*elementa*) ingrediuntur; ad ea ascendunt cum actionibus (functionibus liberis), quae ab ipsis ex propria natura perficiendae sunt (quae a *spiritu* substantiam individuam habent). Hinc *Ākāsae* (adlucendi actioni) respondet dilucendi (elucendi) munere actus; aeri structura, dispositione (ordinatio collectione) formata; luci maturitas (maturandi vis); aquis complexio, in massam coagulandi apta; terrae solidatio (basis, sustentatio). Brahmum, quod per Ahaṅkārae spiritum exstat, quum mens intravit, ex Ahaṅkāra exoritur (nascitur). Hic sensus. *Cum membris*, quae naturam ex spiritu (ex se) individuam habent, et ad finem cum proprium tum essentialem collocatae sunt (*svakārjah*), quae quum ex luce felici et infelici caligine apte imaginata sint ac efformata, habitum doloris voluptatisque capacem habent. *Substantialibus* (quae potestates substantiales), quae ut externa sensuum objecta percipi non possunt. *Omnia entia creans*, omnis originis caussa mens, quia mundus est locus et fons (caussa) generationis operum, quae luce felici ac caligine infelici producenda sunt. *Immutabile*, non periturum.

I. 19.

Horum entium, quae primo a natura creata sunt, atque per magnum Ahaṅkāram in hoc (Brahmo) momenta sua habent; quae numero *septem*, nam *Purusha* (persona) ex spiritu ortus est, ejus autem versatio simul accipi debet. *Purusharum vi magna pollentium*, quia liberam ac substantialem agendi potestatem obtinuerunt,

यामूर्त्तिमात्राशरीरसम्पादकभागास्ताभ्यइदंजगत्
नश्वरंसम्भवत्यनश्वरात्यत्कार्यंतद्विनाशिस्वका
रणोलीयतेकारणान्तुकार्यापेक्षयास्थिरम्परमकार
णान्तुब्रह्मनित्यमुपासनीयमिति०११९११
तेषांचाकाशादिक्रमेणोत्पत्तिक्रमः१शब्दादिगुणाव
त्ताचवक्ष्यते१तत्राव्याप्यस्याकाशादेर्गुणांशब्दादि
कंवाव्यादिःपरःपरःप्राप्नोति१एतदेवस्पष्टयतियो
यइति१येषांमध्येयोयोयावतांपूरणोयावतिथःसस
द्वितीयादिःद्वितीयोगुणःतृतीयस्त्रिगुणः०एतेनैतदुक्तं
भवतिआकाशस्यशब्दगुणःवायोःशब्दस्पर्शौतेजसः
शब्दस्पर्शरूपाणिअपांशब्दस्पर्शरूपरसाःभूमेःशब्दस्प
र्शरूपरसगन्धाः०११२०११
आदौसृष्ट्यादौवेदशब्देभ्यएवावगम्यनिर्मितवान्हिर
ण्यगर्भरूपेणावस्थितःभगवताव्यासेनापिवेदमीमा
सायांवेदपूर्विकैवजगत्सृष्टिर्व्युत्पादिता१तथाचशा
रीरकसूत्रंशब्दइतिचेन्नातःप्रभवात्प्रत्यक्षानुमानाभ्यां
अस्यार्थः१देवतानांविग्रहवत्वेवैदिकेवआदिशब्देदेवता
वाचिनिविरोधःस्यात्वेदस्यादिमत्वप्रसङ्गादितिचेन्नास्ति

potentium. *Substantiales* potestates sunt, quae in *śarīro*, *divinae imaginis momentis* id instruendo, partem tenent. Ab iisdem *hic mundus* (*dshagat* movens) periturus oritur a non perituro. Id, cujus productio efficienda (*kārjam*, effectus), caducum, in proprio agente (spiritus actu) dissolvitur. Caussa vero agens respectu effectus permanet. Suprema autem caussa Brahmum aeternum, cui serviendum.

I. 20.

Eorum (*purusharum*) autem originis ordo (determinatus) per *Ākāśae* et reliquorum ordinem. Atque hinc, quem sonus et reliqua gradum qualitatis et temperiem habeant, describitur. Unde a *praecedente* ejus qualitatem, sonoram ab *Ākaśa*, accipit *Vājus*, et sic reliqui, quisque a priori. Hoc autem explicat per *qui*, *qui* etc. Ex eorum medio (justa mensura) quantusquisque quatenus completus hic idem secundus etc., semper eatenus eodem in gradu et temperie imbutus secunda qualitate, tertia etc. Quo hoc asseritur: Aetheri est qualitas soni; aeri sunt qualitates soni et tactus; luci qualitates soni, tactus et formae; aquis - soni, tactus, formae et gustatus; terrae - soni, tactus, formae, gustatus et odoratus. —

I. 21.

In principio, i. e. in creationis principio, ex scientiae verbis quidem conceptis efformavit ipse, quum fetus aurei (substantialis) forma exstaret. A felici *Vjāsa* vero quum scientiae (vaedarum) veritas investigatur (*Mīmānsa*), mundi creatio, ut vaedam reipsa praecedens, profertur. Itaque si *śarīrika* (corporis organici) norma esse in voce dicatur, non tamen idcirco ex formationis caussa et vi per evidentiam et ratiocinationem sensus ejusdem (normae) pateat? Si autem ponamus Daevarum statum corporalem vaedae conformatum et primam vocem a Daevata esse pronuntiatam, hic foret contradictio. Verum etsi vaedam priorem esse sequatur, contradictio tamen est

विरोधः।कस्मादतःशब्दादेवजगतःप्रभवादुत्पत्तेःप्रल
यकालेपिसूक्ष्मरूपेणापरमात्मनिवेदराशिःस्थितः
सइहकल्पादौहिरण्यगर्भस्यपरमात्मनएवप्रथ
मदेहिमूर्त्तेर्मनस्यवस्थांतरमनापन्नःसुषुप्तप्रबुद्ध
स्येवप्रादुर्भवतितेनप्रदीपस्थानीयेनसुरनरतिर्यगा
दिप्रविभक्तंजगत्अभिध्येयभूतंनिर्म्मीतेकथमि
दृग्म्यतेप्रत्यक्षानुमानाभ्यांश्रुतिस्मृतिभ्यामित्य
र्थः।प्रत्यक्षंश्रुतिरनपेक्षत्वात्।अनुमानंस्मृतिरनुमीय
मानश्रुतिसापेक्षत्वात्॥२१॥
प्राणिनामिन्द्रादीनांकर्म्माणिआत्मास्वभावोयेषान्तेषा
म्प्राणिनाञ्चग्रावादीनान्देवानांसाध्यानाञ्चदेवविशेषा
णांसमूहंयज्ञञ्च ज्योतिष्टोमादिकंकल्पन्तरेप्यनुमीय
मानत्वान्नित्यंसाध्यानाञ्चगणस्यपृथग्वचनंसूक्ष्म
त्वात्॥२२॥
धर्मोयज्ञादिःसर्वकर्त्तव्यःअधर्मोब्रह्मबध्यादिःसनक
र्त्तव्यःइतिकर्म्मणांविभागायधर्माधर्मौव्यवेचयत्पृ
थक्केनाभ्यधात्॥ धर्माधर्मफलभूतैर्द्वन्द्वैःपरस्पर

nulla. Qua ergo voce? Quae etiam caussa et fons originis mundi. Nam solutionis (unionis) tempore cum substantiae spiritualis forma in spiritu supremo stetit vaedarum (scientiarum) collectio. Haec tum in *Kalpae* principio, a fetus quidem substantialis spiritu supremo non fuit non obtenta in iis, quae sub primi incorporati imagine divina in mente exstarunt. Sopiti (e somno ad conscientiam) experrecti instar manifestus fuit. Ab hoc luminis statum figente per deos, homines et animalia praedispositus est mundus. Nominis ens praemetiendo efformat. Quomodo hoc attingitur (sumitur)? Per evidentiam et ratiocinationem, quae sunt in *Śrute* (auditione, scientia audita, percepta vaedis) et in *Smṛite* (recordatione, legum traditione, usu tradito, lege). Hic sensus. Evidentia est *Śrutis* (auditio, perceptio), quia non nisi intuitu capitur; ratiocinatio *Smṛitis*, eo quod argumentis deducendo (probando) Śrutis una respici debet.

I. 22.

Opera animantium sentientumque potestatum, quarum caput est Indra, et quarum substantia naturalis est spiritus, animantium etiam montanorum etc., numinum quoque ethicorum (*Sādhjānām*, quibus finis perficiendus, absolvendorum, absolutorum), deorum classium (duodecim) distinctarum copiam, et *Jadshñam* ,sacrificium, quo comprehenduntur omnia, in quorum numero primum est id, quod stellarum (lucium) multitudini offertur, quae quidem omnia per *Kalpam* integram ex ordine observanda. Deorum autem perpetuo absolvendorum (ethicorum) classis distincte nominatur propter eorum naturam substantialem.

I. 20.

Dharma, qui per *Jadshñam* (sacrificium) ante omnia fit, ab omnibus perficiendus; *Adharma*, qui ante omnia Brahmi caede, evitandus. Ita ad actiones distinguendas Dharmam et Adharmam separavit, separando enuntiavit. Copulationibus, quae per Dharmae et

विरुद्धैःसुखदुःखादिभिरिमाःप्रजाःयोजितवान्आदि
ग्रहणात्कामक्रोधरागद्वेषक्षुत्पिपासाशोकमोहा
दिभिः॥२६॥
दशार्द्धानाम्पञ्चानांमहभूतानांयाःसूक्ष्माःपञ्चत
न्मात्ररूपाविनाशिन्यःपञ्चमहभूतरूपतयाविपरि
णामिन्यःताभिःसहउक्तंवक्ष्यमाणंचेदंसर्वमुत्पद्यते
अनुपूर्वशःक्रमेणसूक्ष्मात्स्थूलंस्थूलात्स्थूलत
रम्॰ कदाचित्तत्त्वनिरपेक्षास्यात्॥२७॥
सप्रजापतिर्यजातिविशेषंव्याघ्रादिकंयस्यांक्रि
यायांहरिणमारणादिकायांसृष्ट्यादौनियुक्तवान्स
जातिविशेषःपुनःपुनरपिसृष्ट्यमानःस्वकर्मवशेन
तदेवाचरितवान्॥एतेनप्राणिकर्मसापेक्षम्प्रजापते
रुक्तमाद्यमजातिनिर्माणंनरागद्वेषाधीनमितिदर्शि
तम्॥अतएववक्ष्यतियथाकर्मतपोयोगात्सृष्टंस्था
वरजङ्गममिति॥२८॥
हिंस्रंकर्महिंसादेःकरिमारणादिकंअहिंस्रंहरिणादेः
मृदुव्याघ्रप्रधानंविप्रादेःक्रूरंक्षत्रियादेःधर्मोयद्यान्न
ल्लाचार्यादेःगुरुशुश्रूषादिःअधर्मोयद्यातस्यैवमांस
मैथुनसेवादिः॥ऋतंसत्यन्तच्चप्रायेणदेवानांअनृत
मसत्यंतदपिप्रायेणमनुष्याणांतथाचश्रुतिःसत्य
वाचोदेवाअनृतवाचोमनुष्याइतितेषांमध्येयत्कर्म

Adharmae fructus fiunt, sibi invicem oppositis, voluptate et dolore etc. adfectis has gentes junxit; ex primo conceptu, per cupidinem et iram, amorem et odium, famen et sitim, tristitiam et stuporem etc.

I. 27.

Decem dimidiorum; nempe quinque magnorum entium (elementorum) quae substantiae spirituales, Brahmi quinque momentorum speciem habentes, et transformatae, scilicet per magnorum quinque entium formationem abeundo in species oppositas. Cum his dictum et dicendum totum exoritur, unum post alterum per ordinem, ex spirituali substantia corpus materiale, ex hoc id, quod materia crassiori constat, etc.

I. 28.

Hic gentium dominus quod genus determinatum e. c. trigides, in qua occupatione e. c. gazellas necandi, in creationis principio imaginatus est, (quam - illi injunxit), idem genus iterum iterumque creatum, hanc etiam propria agendi voluntate exercuit. Quo fit, ut animantium opus cum respectu, gentium domino pro summis et infimis generibus dimensum sit et efformatum, non pendens ab ira et odio, quod monstratur. Unde etiam ait: Quomodo opus ex unione cum creantis ardore, creatum stabile et mobile ita etc.

I. 29.

Noxium opus a noxa etc. e. c. elephantes caedendo; *innocuum* e. c. gazellae; *mite* lenitatis natura, e. c. Brahmaṅae; *crudum*, e. c. Kshatrijae; *Dharma*, quemadmodum Brahmātshārjae potissimum e. c. obedientia, praeceptori spirituali praestita, *Adharma*, e. c. carni copulaeque deditorum servitium; *verum*, aequalitas, idque per statum (frequentiam) deorum; *falsum*, iniquitas (differentia), hoc vero per statum hominum. Ita vaedae: Veritatis vox divina, falsitatis vox humana. Quorum in medio (indifferentia) quod opus cuivis a gen-

सप्रजापतिःसर्गादौयस्याधारयत्सिष्टयुत्तरकालय
पिसतदेवकर्मप्राक्तनादृष्टवशात्स्वयमेवभेजे॥२६॥
यद्यपिनित्यज्ञानानन्दस्वरूपेपरमात्मनिनसुषुप्तापस्त
थापिजीवधर्मोयमुपचर्यते॥५४॥
अयंजीवस्तमोज्ञाननिवृत्तिंप्राप्यबहुकालमिंद्रियादि
सहितस्तिष्ठतिनचात्मीयंकर्मश्वासप्रश्वासादिकंकरो
तितदमूर्त्तितःपूर्वदेहादुत्क्रामतिअन्यत्रगच्छतिलिं
गशरीरावच्छिन्नस्यजीवस्यऊर्द्धमात्तद्भ्रमनमप्युप
पद्यते१तथाचोक्तंबृहदारण्यके१तमुत्क्रामंतम्प्रा
णोऽनूत्क्रामतिप्राणमनूत्क्रामंतंसर्वप्राणाअनूत्क्रा
मन्ति१प्राणांइन्द्रियाणि॥५५॥
ओमात्राःपुर्यष्टकरूपायस्यसोऽणुमात्रिक१पुर्य
ष्टकशब्देनभूतादीन्यष्टावुच्यन्ते१तदुक्तंसनन्दनेन१
भूतेंद्रियमनोबुद्धिवासनाकर्मवायव१अविद्याचा
ष्टकम्प्रोक्तपुर्यष्टमृषिसत्तमै१ब्रह्मपुराणेप्युक्तम१
पुर्यष्टकेनलिंगेनप्राणाद्येनसयुज्यते१तेनबद्धस्य
वैबन्धोमोक्षोमुक्तस्यतेनतुयदाणुमात्रिकोभूत्वास
म्पद्यस्यास्तुवृक्षादिहेतुभूतश्चरिष्णुमानुषादिकारणं

tium domino in creationis principio conceptum (generatum), in extremo quidem creationis tempore huic operi etiam ex voluntate, originarie (ante) non percepta, ipse se sponte tradidit.

I. 54.

Si vero, quum spiritus supremus ex scientia aeterna voluptatis forma gaudeat, non sit somnus profundus, tum quidem hic vitae dharma exercetur.

I. 55.

Haec vitae substantia (spiritus vitae) *caliginem*, i. e. scientiae involutionem assequuta, cum sensuum et actionum organis multo stat tempore, neque proprium opus spirituale spirandi etc. peragit. *Tum* ab imagine, corpore priori *ascendit*, alibi vadit. Ex vitalis substantiae a sexus corpore separatae ascensu, hujus quidem itio intelligitur. Itaque dicitur in *Brihadaraṅjaka*: Hunc ascendentem vita sequens ascendit, vitam sic ascendentem omnes spirationes consequendo ascendunt, post spirationes sequuntur sensuum et actionum organa.

I. 56.

Cujus momenta substantialia sunt in corpore ad octo formata, hic (spiritus vitalis, vita substantialis) momentorum substantialium rationem habet. Formula: In corpore ad octo formata, exprimuntur octo entia etc. Hoc dictum a *Sanandana*: Elementa, sensus, mens, ratio, recordatio (imaginatio), opus, spiratio, et ignorantia (caligo) octavo dicto in corpore octo a Ṛishibus optimis. Et in Brahmapurana: Per id, quod in corpore octo rationem habet, signum, per quod ex spiratione hic jungitur (aptus fit, meditatur), eodem quoque ligâti quidem est vinculum, eo etiam soluti libertas. Quum (vitae substantia) ita facta sit, ut momentorum substantialium rationem habeat, i. e. quum congruát, perfecta sit; — stabile, quod arborum etc. caussa facta est, mobile, quod hominum principium est, semen in-

वीजम्प्रविशत्यधितिष्ठतितदासंसृष्टःपुर्यष्टकयुक्तो
मूर्त्तिंस्थूलदेहान्तरंकर्मानुरूपंविमुञ्चतिगृह्णा
ति११५६११
नियुक्तिरेवमनःसृष्टिः१तथाचपुराणेश्रूयते१मनः
सिसृक्षयायुक्तंसर्गायनिदध्येपुनरिति१अथवा
मनःशब्देयंमहत्तत्त्वपरएवयद्यपितन्महाप्रल
यानन्तरमुत्पन्नंमहान्तमेववचत्यादिनासृष्टिरपि
तस्योक्तातथाप्यनुक्तभूतानामुत्पत्तिक्रमन्तद्गु
णांश्चकथयितुम्महाप्रलयानन्तरितामेवमहदा
दिसृष्टिंभूतसृष्टिंचहिरण्यगर्भस्यापिपरमार्थत्वात्
तत्कर्तृतामनुवदतिएतेनेदमुक्तम्भवतिब्रह्मामहा
प्रलयानन्तरितसृष्ट्यादौपरमात्मरूपेणमहदादि
तत्त्वानिजगत्सृष्ट्यर्थंसृजतिअतएवशेषेवक्ष्यतिइ
त्येषासृष्टिरादितइतिअवांतरप्रलयानन्तरन्तुमनः
प्रभृतिसृष्टावभिधानक्रमेणैवप्राथम्यप्राप्तिरित्येषा
सृष्टिरादितः११७४११
सृष्टिंकरोतिपरमात्मनःस्रष्टुमिच्छयाप्रेर्यमाणा
न्तस्मादाकाशमुत्पद्यतेतच्चपूर्वोक्तानु

tret, superstes vegeat (praestet); tum qui una missus (creatus), cum eo, quod in corpore octo rationem habet, conjunctus, imaginem in corpore crassiori internam (superiorem) ad opus formatam solvit, capit.

I. 74.

Injunctio (collectio, sui conscientia, conjunctio, quae fit cogitando) est *Manasis* (mentis) creatio. Itaque in Purańa auditur: *Manas* creandi desiderio junctum pro creatione iterum continuit. Vox autem *Manas* vel ipsi formulae *mahātattvum* (principium magnum) praestat. Verum siquidem, quum post hujus (universi) magnam solutionem (unione factam) continenter (proxime) ortum eundem etiam Magnum dicat etc., creatio sane ejus narretur; hoc quoque modo ad narrandum ordinem, qui, quo entia creata sint, non est expressus, eorumque qualitates, declarat, quae post magnam solutionem continenter (directo) inita sit, creationem Magni (et reliquorum) primam, elementorum (*bhūta* vivi facti) creationem, atque ex *Hirańjagarbhae* (Brahmae) quidem suprema essentia (cupidine, intentione) ejusdem creandi naturam et vim. Unde dictum est: Brahma ab initio creationis, quae post magnam solutionem continenter sequuta est, in supremi spiritus forma Magni et reliquorum principia creandi caussa creavit. Quare (congruenter) sic in reliquo (postea) dicit: *Ita haec ccreatio primitus* (sl 78). Post differentiarum reflexarum (externarum, *avantara*) solutionem unione factam continenter, quoque *Manasis* et reliquorum creatione continuata, per nuncupandi ordinem etiam principatus (locus prior) obtinetur (exprimitur); nempe: haec creatio primitus (ab initio facta).

I. 75.

Creationem exserit e spiritu supremo per creandi desiderium concitatum. Inde *Ākāsúm* exsurgit, idque ex substantiali consequutione supra dicta ad ordinem *hujus* (Brahmi) momentorum, quem

सारादहंकारतन्मात्रक्रमेणाकाशस्यशब्दंगु
णांविदुर्मन्वाद्यः॥१७५॥
प्रजापतिःपुनःपुनःकुरुतेसुरवार्थाहिप्रवृत्तिःक्री
डातस्यचाप्तकामत्वात्नसुरवार्थेतिइवशब्दःप्रयु
क्तःपरमेस्थानेऽनावृत्तलक्षणेतिष्ठतीतिपरमेष्ठी
प्रयोजनंविनापरमात्मनःसृष्ट्यादौकथंप्रवृत्तिरि
तिचेत्लीलयैवएवंस्वभावत्वादित्यर्थःव्याख्या
तुरिवकरताऽनादौतथाशारीरकसूत्रंलोकबहु
त्लीलाकैवल्यम्॥१८०॥
रोगनिमित्ताधर्माभावाद्रोगाःसर्वसिद्धकाम्यफ
लाःप्रतिबन्धकाधर्माभावाच्चतुर्वर्षशतायुष्ट्वञ्च
स्वाभाविकमधिकायुःप्रापकधर्मवशादधि
कायुषोपिभवंति॥१८३॥
कर्माणाञ्चकाम्यानांफलविषयःप्रार्थनाब्राह्मणा
दीनाञ्चशापानुग्रहक्षमत्वादिप्रभावायुगानुरूपे
णफलन्ति॥१८४॥

ut *Ahaṅkāra* observet, necesse sst. Ākāśi qualitatem sonum norunt sapientes, quorum primus est *Manus* etc.

I. 80.

Progeniei (gentium) dominus *iterum iterumque facit.* Voluptatis enim caussa fit progressus (productio), ejusque lusus, quia (a quo) amoris cupidini satisfactum. (Attamen) non voluptatis caussa. Quare vox *iva* (instar) jungitur. In fastigio inacesso ,mutationum aditum non admittens, stat, qui est in summo. At sine applicatione (connexione, conjunctione protensa) quomodo a spiritu supremo progressus in creationis initio? Ita si (quaeratur, respondetur): Nonnisi per *Līlam* (lusum amatorium vel imitationem, quae fit blanditiis, gesticulationibus lusibusque amorem indicantibus, adsimilando spirationis vitaeque dominum); itaque ex propriae naturae statu (propriae originis intentione ac motu). Hic sensus. Interpretis instar in primo radiorum ictu. Hoc modo corporalis (substantialis) regula est per absolutam universitatem multiplicium amoris lusuum, quibus mundus vitae dominum imitatur.

I. 83.

Adharma, qui morbi caussa est, non existente, etiam morbo vacant, omni fruentes fructu perfecto, desiderabili. Quumque Adharma obstruens absit, quadringentorum annorum aetas locum habet. Ex potestate (intentione) enim virtutis, qua quae statum naturalem proprium excedit, aetas tribuitur, longaeviores evadunt.

I. 84.

Quae actionum desiderabilium fructibus distinguuntur, potentes (tendentes, directae) Brahmaṅum et reliquarum classium virtutes vovendi, benefaciendi, patiendi et aliae ad jugi cujusvis formam succedunt.

ब्राह्मणादेहजन्ममात्रमेवधर्मस्यशरीरमविनाशि
यस्मादसौधर्मार्थंजातःधर्मानुगृहीतात्मज्ञानेन
मोक्षायसम्पद्यते॥६८॥
अस्मिन्कात्स्न्र्येनधर्मोऽभिहितइतिशास्त्रप्रशंसा
कर्मणाञ्चविहितनिषिद्धानामिष्टानिष्टफलेवर्णा
चतुष्टयास्यैवपुरुषधर्मरूपआचारःशाश्वतःपारम्प
र्यागतःधर्मत्वेप्याचारस्यप्राधान्यख्यापनायपृ
थगनिर्देशःप्राधान्यमेवस्पष्टयति१आचारइति१यु
क्तोयत्नवान्आत्महितेच्छुःसर्वस्यात्मास्तीतिआत्
मशब्देनआत्महितेच्छालक्ष्यते॥१०७॥१०८॥
उक्तप्रकारणाचाराद्धर्मप्राप्तिमृषयोबुद्ध्वातपसश्
चांद्रायणादिःसमग्रस्यकारणमाचारमनुष्ठितवत
यागृहितवन्तः॥१११०॥
अस्यलोकसिद्धस्यात्मोपकारकत्वादात्मनः

I. 98.

Quod Brahmanae corpus in nativitate momentum (radicem) habet, ut Dharmae substantia (corpus) amitti (destrui) nequit. Ipse pro Dharma natus, per spiritus scientiam, quam a Dharma adjutus obtinet, libertatem felicem obtinet.

I. 107. 108.

Hic per formam universitatis absolutam (per systema) jus proponitur (lex promulgatur). Ita legis commendatio (promulgatio) et in actionum praeceptarum vetitarumque fructu cupito atque inviso (amoris et odii) per generum quaternionem quidem *Purushae Dharmae* (justitiae personalis) speciem habens *Ātshāra* ejusdem (mos vivus) aeternus, plene traditus et intellectus ex (mundo) transscendente. Etiam in legum natura Ātshārae vim et rationem, qua in spiritu Brahmico primitus sustinetur, nuncupando separatim praecipitur. Hanc vim et rationem (*prādhānjam*) expresse affirmat. — *Ātshāra* etc. *observantia deditus* i. e. studio adnisus; spiritus functionem (augmen, negotium) cupiens universi spiritus est (*v.* adnisus, in quo cupido sustinetur a spiritu; universi enim spiritus est). Spiritus vocabulo significatur cupido, quae a spiritu sustinetur (spiritus functi cupido, spiritum augendi desiderium).

I. 110.

Quum Ṛishes intellexissent, per similitudinem (destinandi, ante faciendi rationem) ab Ātshāra Dharmam consequendum, per observantiam coeperunt Ātshāram (morem aeternum) ut caussam omnis studii ardentis, quod Tshandrājanae exertione inchoat.

XII. 12.

Hujus, mundo perfecti (agniti) quem, quia a spiritu ut auctore (qui ipsi ope adest) operans juvatur ac tuetur, a spiritu *sarirum*

शरीराख्यस्ययः कर्मसुप्रवर्त्तयितातंक्षेत्रज्ञम्पाडि
तावदन्तियःपुनरेषव्यापारान्करोतिशरीराख्यः
पृथिव्यादिभूतारब्धत्वात्भूतात्मैवेतिपाडितै
रुच्यते ॥१२॥
जीवशब्देयंमहत्परःयेनेतिकरणविभक्तिर्निर्देशा
त्उत्तरश्लोकेचतावुभौभूतसम्पृक्तौमहान्क्षेत्रज्ञ
एवचेतितत्शब्देनप्रत्यवमर्षात् १शरीरक्षेत्रज्ञा
तिरिक्तोअन्तःशरीरंआत्माख्यत्वादात्माजीवाख्
यः सर्वक्षेत्रज्ञानंसहजआत्मातत्प्राप्तेःतस्यवि
नियोगात्येनाहंकारेन्द्रियरूपतयापरिणतेनकार
णभूतेनक्षेत्रज्ञः प्रतिजन्मसुखदुःखञ्चानुभवति ॥१३॥
तौद्वौमहत्क्षेत्रज्ञौपृथिव्यादिपञ्चभूतसंपृक्तौवक्ष्य
माणंसर्वलोकवेदस्मृतिपुराणादिप्रसिद्धतयातमि
तिनिर्दिष्टंपरमात्मानमुत्कृष्टापकृष्टसत्वेषुव्यव
स्थितमाश्रित्यतिष्ठतः ॥१४॥
अस्यपरमात्मनःशरीरादसंख्यमूर्त्तयोजीवाःक्षेत्र
ज्ञशब्देनान्तरमुक्तालिंगशरीरावच्छिन्नावेदान्त

nominant, hujus incitator et actor qui in operibus est, hunc *Kshaetradshn̂am* (qui corpus scit, intellectum) philosophi nuncupant. Porro iterum negotia peragit iste (functiones recipit), qui *sariri* nomine vocatur. Quia a *Pṛithive* (terra) et reliquis magnis entibus creatis (elementis) initium capit, etiam *Bhūtātman* (creatorum spiritus vel is quo spiritus creatus existit) a philosophis dicitur.

XII. 13.

Vitae verbo hic a *Mahane* (magno) alius significatur. *Per quem* etc. indicando distinctionem agentis (actionis). In sequenti quippe ślokа cum creatis (elementis) adunati sunt ambo, *Mahān* et *Kshaetradshn̂a*; quia per sermonem hunc licuit. Śarīri Kshaetradshn̂am (intellectum) qui transscendit intra śarīrum, a spiritus nuncupatione spiritus, vitalis (vita) dictus, natus cum intellectu omnis Kshaetri spiritus, quippe qui hoc consequitur, idemque alienat (ejusque functionem determinat). Unde, quum sub Ahankari sensuum forma est, per fundamenti primi (caussae primae) ens creatum maturum, ipse Kshaetradshn̂a in generationibus oppositis voluptatem sentit et dolorem.

XII. 14

Hi duo Mahān et Kshaetradshn̂a cum Pṛithive et reliquis quinque elementis adunati, ad hunc, qui revelandus est per vaedarum, smṛitium, purāńarum etc. demonstrationem (absolutionem) in omni mundo, ad eundem ita demonstratum (insignitum) spiritum supremum, qui in substantiis eductis et deductis diversis constat, ambo confugiendo consistunt.

XII. 15.

Ex hujus spiritus supremi corpore (*śarīrat*, materia ordinata) imagines innumerabiles vivae per *Kshaetradshn̂ae* vocem (per intellectus verbum) intus liberatae (spiritu intimo defulgurando solutae), sexus corpore abscissae (desciscentes), ad speciem (differentiam ac

उक्तप्रकारेणाग्नेरिवस्फुलिंगानिसरंतियामूर्त्तय
उत्कृष्टापकृष्टभूताग्निदेवरूपतयापरिणतानि
सर्वदाकर्मसुप्रेरयंति॥१५॥
पञ्चभ्यएवपृथिव्यादिभूतेभ्योदुष्कृतकारिणां
मनुष्याणामपीडानुभवप्रयोजकञ्जरायुजादिदे
हव्यतिरिक्तंदुःखसहिष्णुशरीरंपरलोके
जायते॥१६॥
यागशीलाःज्योतींषिध्रुवादीनिवत्सराइतिहा
सदृष्ट्याविग्रहवंतःपितरःसोमपादयःसाध्या
श्चदेवयोनिविशेषाः॥१४६॥
चतुर्वदनोविश्वसृजश्चमरीच्यादयःधर्मोविग्र
हवान्अव्यक्तंचसांख्यप्रसिद्धं तत्त्वद्वयंतदधि
ष्ठातृदेवतादूयमिहविवक्षितंअचेतनगुणत्रयमा
त्रस्योत्तमसात्त्विकगतित्वानुपपत्तेःएताश्चतुर्व
दनाव्यात्मिकांसत्त्वनिमित्तामुत्कृष्टांगतिम्पाह
तावदन्ति॥५०॥
एषमनोवाक्कायरूपत्रयभेदेनत्रिःप्रकारस्यकर्म
णःसत्त्वजस्तमोभेदेनत्रिविधःपुनःप्रथममध्य

similitudinem), qua vaedanta utitur, scintillarum instar ab igne exsiliunt. Quae imagines entia, educta et deducta, per Agnis dei speciem maturata, perpetuo in operibus propellunt (pro-urgent).

XII. 16.

Quinque etiam; i. e. terra et reliquis creatis (elementis). Hominibus, qui maleficia commiserunt, corpus poenam capiendo (in poenae sensu) sacrificans, quo corpus ex utero natum (viviparum) primum transscenditur, doloris perferendi capax, in mundo altero nascitur.

XII. 49.

Sacrificium colentes etc. Genii siderum poli et aliorum, genii annorum (aetatum), qui historiam intendendo se formarunt (diffuderunt). Pitres (manes), qui asclepiadis acidae succum bibunt et alii, Sādhjaeque, qui sunt certi deorum fontes.

XII. 50.

Brahma, cui quatuor ora tribuunt, universi creatores, nempe Marītshis et reliqui; Dharma, in diffusione et oppositione corpus continens (formans). Imperceptum etiam. *Sāṅkhjae* systemate agnita est et demonstrata principiorum duplicitas. Horum in antistite (majestate constituente, destinante) divinitatum duplicitas innuitur. Eo, quod in irrationali qualitatum tertio momento supremi lucidi cursus ratio non occurrat (repugnet); Paṅditae (philosophi) hunc, qui Brahmae et reliquorum (de quibus in śl.) spiritu efficitur, a luce productum cursum eductum asserunt.

XII. 51.

Hic triplex, trium formarum, mentis, vocis et corporis divisione; opus praeformans ad lucem, colorem et caliginem distribuendo tripartitus; porro tripartitus dividendo in primum, medium et sum-

मोत्तमभेदेनत्रिविधःसर्वप्राणिगतःसमग्रोगति
विशेषःकात्स्न्र्येनोक्तःसार्वभौतिकइतिअभिधाना
त्अनुक्ताअप्यत्रगतयोद्रष्टव्याःउक्तगतयस्तुप्र
दर्शनार्थाः११५१११
यद्याविधेनसात्त्विकेनराजसेनतामसेनवाचेतसा
यद्यत्कर्मस्नानदानयोगाद्यनुतिष्ठतितादृशेनैवश
रीरेणसात्त्विकेनराजाधिकेनतमोधिकेनवातत्त
तस्नानादिफलमुपभुङ्क्ते११८१११
एषांवेदाभ्यासादीनांसर्वेषामपिमध्यउपनिष
दुक्तपरमार्थज्ञानंप्रकृष्टंस्मृतंयस्मात्सर्वविद्यानां
प्रधानम्अत्रैवहेतुमाहयतोमोक्षस्तस्मात्प्रा
प्यते११८५११
एषांपुनःषाम्पूर्वोक्तानांवेदाभ्यासदीनांकर्माणांम
ध्येवैदिकंकर्मपरमार्थज्ञानम्ऐहिकामुष्मिकश्रे
यस्करतरंज्ञातव्यंपूर्वश्लोकेमोक्षहेतुत्वमात्मज्ञा
नस्योक्तंइहतुऐहिकामुस्मिकश्रेयोन्तरहेतुत्वमु
च्यतेइत्यपौनरुक्त्यन्तथाहिप्रतीकोपासनानांसं
शयोदयंनामब्रह्मेत्युपास्तेयावन्नाम्नोगतंतत्रास्य

mum; omnium animantium itiones exhibens, absolutus universus, cursibus distinctus, per universitatem propositus, totus factis (elementis, animantibus, Śiva) constans. Ita ex propositione cursus etiam, hic non dicti, exhibendi; dicti vero sensum demonstratum habent.

XII. 81.

Quali (quis) animi consilio (judicii norma) lucido, colorato aut tenebricoso, quodcunque opus purificationis (initiationis), liberalitatis, contemplationis in unione absolutae etc. perficit; tali corpore lucido, colorato aut tenebricoso ejusdem purificationis etc. (hoc) fructu fruetur.

XII. 85.

Inter ea omnia, vaedarum nempe studium et reliqua opera (*śl.* 83.) certe in medio (universa continens), quae in Upanishadibus proponitur, *substantiae summae* (sensus summi), *scientia* expressa memoratur. Unde haec omnium scientiarum essentia est, in qua omnes continentur, et ex qua promuntur. Hic vero caussam profert, quare libertas (summum bonum) ex ea obtineatur.

XII. 86.

Eorum porro sex operum, supra dictorum, in medio vaedicum (ad scientiam tendens) opus substantiae summae scientia est. Quo praesentis hujus vitae virtus summa (*Śraejas*) magis perficitur, est id, quod sciri oportet, et quod ut sciatur, cupitur. Śloka praecedente in spiritus scientia libertatem (*moksham*, summum bonum) perficiendi vis inesse dicitur. Hic autem praesentis hujus vitae virtutem summam (*śraejas*) producendi vis alia pronuntiatur. Itaque nulla ejusdem repetitio (tautologia) habetur. Sic enim, quo de cultibus diversis et conjunctis (qui ut membra se habent) dubium oritur, nomen (*Dshnānum*) ut Brahmum colit. Quod ad nominis significationem; hic, cupido, qua idem Brahmum desideratur (*Dshnae-*

कामचारोभवति१गोविन्दराजस्तुएषांषाांकर्म
ाांमध्यात्स्मार्त्तकर्मापेक्षयावैदिकङ्कर्मसर्वंद
ह्परलोकेसातिशयंसातिशयेनकीर्त्तिस्वर्गानिः
श्रेयःसाधनंज्ञेयमितिव्याख्यातवान्१०इदानीमै
ह्लिकामुष्मिकश्रेयःसाधनत्वमेवात्मज्ञानस्यस्पष्ट
यति११ ९६११
सर्वभूतेषुस्थावरजङ्गमात्मकेषुअहमेवात्मरूपे
ाांस्मिसर्वाांिभूतानिपरमाणुपरिमाांसिद्धानि
मय्येवपरमात्मन्यासतइतिसामान्येनयोया
वज्जीवंब्रह्मार्पाांन्यायेनज्योतिष्टोमादिकुर्वन्
स्वेनराजतेप्रकाशतइतिस्वराद्ब्रह्मतस्यभावः
स्वाराज्यम्ब्रह्मत्वंलभ्यतेमोक्षमाप्नोतीत्यर्थः१
तथाचश्रुतिःसर्वंखल्विदं ब्रह्मयज्ञनादिभिःशा
न्तउपासीत१तथाचयजुर्वेदमन्त्रः१यस्तुसर्वाांि
भूतानिआत्मन्येवानुपश्यति१सर्वभूतेषुचात्मा
नन्ततोनविजुगुप्सते११ ९०११
एतदात्मज्ञानवेदाभ्यासादिद्विजातेर्जन्मफलत्वा
पादकत्वात्तज्जन्मनःसाफल्यंविशेषाांब्राह्माांस्य
यस्मादेतत्प्राप्यद्विजातिःकृतकृत्योभवतिप्रकारा
न्तराभाव११ ९३११

jum), exprimitur. *Govinda Rādsha* autem sic interpretatur: Ex eorundem sex operum medio (inter ea), si opera legalia (jure tradita) respiciantur, est opus vaedicum (ad scientiam tendens) in mundo, omnia corpora transscendente (superiori, ideali, qui et naturalis) in absolutionis (consummationis) quiete. Qua quiete in gloriae *svarga* est summi boni perfectio (instrumentum) *dshñaejum* (sciendum). — Nunc praesentis hujus virtutis summae (*śraejas*) consummationem, quae a spiritus scientia efficitur, explicat.

XII. 91.

In omnibus creatis stabilibus, mobilibus, spiritualibus (animantibus) ego quidem sum qua spiritus (in forma spiritus propria). Omnia creata, quae in substantiae supremae complexione (mensura) formata sunt atque perfecta, in me etiam spiritu constant supremo. Ita qui per aequalitatem (universitatem), quatenus vitam, ratione Brahmum consequendo consentanea, in lucis sacrificium et reliqua impendit, per se ipsum lucet (regnat) atque praefulget. Itaque a se ipso lucens (regnans) Brahmum est ejusdem essentia; lumen ex propria luce fulgens (a se fulgentem) nempe Brahmitatem obtinet, libertatem (summum bonum) adipiscitur. Sic etiam Śrutis: Universum certe hoc Brahmum sacrificiis etc. tranquillatus colat. Itaque Jadshurvaeda: Qui vero omnia creata in spiritu solum contemplatur, et in omnibus creatis spiritum, hoc non profanat (divulgat, vituperat, non ut celet, opus habet).

XII. 93.

Nativitatis enim fructum sibi comparat ex nativitate secunda (regeneratione), quae fit illa spiritus scientia per vaedarum studium et exercitationem etc., unde Brahmana ex statu suo praecipuo nativitatis foecunditatem (utilitatem perfectam) capit. Quare eam quum obtinuerit, bis genitus evadit, si, quae facere eum oportuit, fecit per aequalitatem differentiae etc.

पित्वदेवमनुष्याणांहव्यकव्यान्नदानेषुवेदएवचक्षु
रिवचक्षुरनश्वरन्तत्प्रमाणत्वादसन्निकृष्टफलक
व्यदानादौप्रमाणान्तरानवकाशात्११६४११
याःस्मृतयःवेदमूलानभवन्तिदृष्टार्थवाक्यानि
चैत्यवन्दनात्स्वर्गोभवतिइत्यादीनियानिचासत्त
र्कमूलानिदेवताऽपूर्वादिनिराकरणात्मकानिवेद
विरुद्धानिचार्वाकदर्शनानिसर्वाणिपरलोकेनि
ष्फलानि११६५११
आर्षमितिऋषिदृष्टत्वात्१आर्षन्देशञ्चतन्मूलस्मृ
त्यादिकंयस्तदविरुद्धेनमीमांसादिन्यायेनवि
चारतिसधर्मज्ञानातिनतुमीमांसानभिज्ञःधर्मेक
रणंवेदोमीमांसाचेतिकर्त्तव्यतास्थानीयाः११०६११
सद्भावमसद्भावञ्चैवंसर्वब्राह्मणोज्ञाननब्रह्मस्वरू
पमात्मन्युपस्थितन्तदात्मकमनन्यमनोध्यान

Pitribus, diis et hominibus in oblatione, sacrificio et liberalitate (vitam et virtutem augendo) divina scientia vere oculi instar est oculus aeternus. Hoc a praemetiendi virtute (efficiendi vi) est id, quod non est (asat), fructus inductus (consecutio attracta) in sacrificiis donis etc.; quia praemensi (mensurae effectionis) differentia hic locum non habet, (non est intermedia).

XII. 95.

Quae legumlationes non in scientia divina (vaeda) fundatae sunt; sermones ex caussa empirica prolati, e. c. „Ex altaris officio Svarga (coelum) est" et alii ejusmodi, quique in falsa dialectica fundantur, deorum primis universalibus oppositorum et hujus generis aliorum spiritu rejectionis (contradictionis) animati, divinae scientiae contrarii, qui Tsharvakarum systema sequuntur, omnes in mundo altero sunt infoecundi, etc.

XII. 106.

Rishicam —, quia ex Rishium videntium contemplatione facta est. Rishicam juris institutionem, hoc fundamento innixam Smritium (legumlationum) primam qui ejusdem difficultates et dubia solvendo per Mīmānsae et aliorum systematum philosophicorum logicam, investigat, hic *jus* novit, non autem Mīmānsae ignarus. In *jure* (est) actio, vaeda (scientia divina) atque Mīmānsa. Ita eorum, quae agi oportet, ratio stabilienda est.

XII. 118.

Utriusque cum existentis tum non existentis essentiam ac statum similiter omnem Brahmana novit. Brahmi natura in spiritu (divino, in se) complexata, tum spiritalis (animata) est. Non aliam (eandem) mentis contemplationem producendo, e conspectu (in praesentia) agat. Unde omnia ratione spiritus et virtute conspiciens, quum iram

ध्रकर्षेणसाक्षात्कुर्यात्।यस्मात्सर्वमात्मत्वेनपश्य
न्रागद्वेषाभावात्अधर्म्मेमनोनकुरुते।एतदेवस्प
ष्टयति।इन्द्राद्याःसर्वदेवताःपरमात्मैव॥सर्वात्म
त्वात्परमात्मनःसर्वञ्जगदात्मन्येवावस्थितम्पर
मात्मपरिणामत्वात्।हिरण्यगर्भावधारणार्थे।पर
मात्मैवैषांक्षेत्रज्ञादीनांकर्मसम्बन्धंजनयति।
तथाचश्रुतिः।एषह्येवसाधुकर्मकारयतीदमूर्द्ध्वंनि
नीषति।एषह्येवासाधुकर्मकारयतियमधोनि
नीषतीति।इदानींवक्ष्यमाणब्रह्मध्यानविशेषोप
योगितयादैहिकाकाशादिषुबाह्याकाशादीनां
लयमाह॥११॥

बाह्याकाशमुदराद्यवच्छिन्नशरीराकाशेषुलीन
मेकत्वेनध्यायेत्।तथाचेष्टास्पर्शकारणभूतंदैहि
कवायौबाह्यवायुं।उदर्य्यचाक्षुषतेजसोरग्निसूर्य्य
योःप्रकृष्टंतेजः।दैहिकास्वऽप्सुबाह्याआपः।बाह्याः
पृथिव्यादयःशरीरपार्थिवभागेषुमनसिचन्द्रं
श्रोत्रेदिशःपादेन्द्रियेविष्णुंबलेहरंवागिन्द्रियेअग्निं
पाय्विन्द्रियेमित्रम्।उपस्थेन्द्रियेप्रजापतिंलीनमे
कत्वेनभावयेत्एवमाध्यात्मिकभूतादिक

ut odium non generaverit, in Adharma non agit Manas. Hoc quidem manifesto affirmat.

XII. 119.

Omnes dii, quorum primus est Indra, solum spiritus ipse. Quum spiritus supremus ut omnia sit, (quum omnia spiritualia sint a spiritu supremo); totus mundus certe in spiritu solum constat, spiritus enim supremus transformandi virtute gaudet. Ut substantia divina manifestetur, spiritus supremus etiam operum, ab incorporatis effectorum conjunctionem (*Sambandham*) generat. Itaque Śrutis: Ipse enim unice opus probum perficiendi auctor est, quod sursum ducere cupit, ipse enim unice opus improbum perficiendi auctor est, quod in Jamae infernum ducere cupit. Hic nunc contemplationis brahmicae dicendae (dictae) formam definitam adhibendo, in elementis incorporatis (in iis, qui *Ākāśo* et reliquis elementis incorporati sunt), formationem (conjunctionem, complexum ac solutionem) dicit Vāji, Ākāśi etc.

XII. 121.

Quod exterius Ākāśum est, (spiritus) in aetheribus corporum, quae in membra ventrem et reliqua divisa sunt, conjunctum (solutum una et copulatum, *organisirt*) per unionem continet. Eodem modo in aere, qui entibus incorporatus (spiritualis) est, in quibus contentionem producit et tactum, externum aerem continent; in Agnis et Sūrjae luce, quae ventri et oculo inest, lucem protractum (in conspectum, externam); in aquis incorporatis, spiritualibus aquas externas; externas terrae formas in terrenis corporis modis et intentionibus; in mente lunam; in auditu octo mundi regiones; in motus functionibus Vishńum; in secretionis functionibus Mitram, Pradshāpatem in functionibus copulationis, conjunctos per unionem contemplando efficit (considerat, miscet, purificat). Hac ratione elementorum et reliquorum, quae ad spiritum (adtendentem) supremum per-

लीनमेकत्वेनभावयित्वायोयमग्न्यादीनांदि
हिकादिनियमोयश्चकर्म्माणाम्फलम्प्रतिनिय
तन्तत्सर्वम्परमात्मानंतथाचैतस्यचक्षुरस्यप्र
शासनेगीस्तर्पयति१तथाभयादस्याग्निस्तप
तिभयात्तपतिसूर्यः१भयादिन्द्रश्चवायुश्चमृ
त्युर्द्धावतिपंचमिति११२११
प्रशासितारन्नियन्तारम्ब्रह्मादिस्तम्बपर्यन्तस्य
चेतनाचेतनस्यजातेःयोयमग्न्यादीनामौष्या
दिनियमोयश्चादित्यादीनांभ्रमाणादिनियमोय
श्चकर्म्माणांफलंप्रतिनियतमेतत्सर्वंपरमात्मा
धीनन्तथाचैतस्यवाऽक्षरस्यप्रशासनोद्वीथा
व्युपनिषदः१तथाभयादस्याग्निस्तपतिभयात्
तपतिसूर्यः१भयादिन्द्रश्चवायुश्चमृत्युर्द्धावति
पंचमइति१तथाअणोरणीयांसंसर्वात्मत्वात्तथा
चश्रुतिः१बालाग्रशतभागस्यशतधाकल्पितस्य
च१भागोजीवेतिविज्ञेयः सचानन्त्यायकल्पते१त
कलाभंयव्यप्यशब्दमस्पर्शमरूपमव्ययमित्या
व्युपनिषदारूपम्परमात्मनोनिषिद्ध१तथाप्यु
पासनविशेषसुद्धसुवाणाम१अतएवयएषो

tinent, creatorum conjunctio quum per contemplationem in unione effecta sit; hic, qui agnem et rel. in incorporatis spiritualibus cohibet (continet), et is, qui operum fructus in forma reflexa (in reditu; v. quodque adversus operum fructum) continetur; hoc omne, spiritum supremum, itaque ejus oculum in ejusdem praedestinatione sermo (*gīh-*) satiat (illuminat, manifestare cupit). Ita reverentia ejus *Agnis* ardet; reverentia lucet *Sūrja*; reverentia *Indra* et *Vājus* et *Mṛitjus* (*Jama*) currit (accelerat) quinto.

XII. 122.

Praeordinantem, praedestinantem (gubernatorum); hic, qui a generatione ejus, quod cum Brahma et reliquis fixe (definite, penitus) cohaeret (ut lux auro conjuncta, contigua), quod in animo non sentit (cogitationem non cogitat); et qui Agnis et reliquorum deflagrationem cohibet, quique *Āditjarum* (deorum priorum, Titanum) et reliquorum evagationes, continet (errores cohibet). Operum fructus in forma reflexa (adversa) contentus hic omnis a spiritu supremo pendens. Itaque ex hujus certe immutabilis (libertatis divinae, pervadentis) voce divina (*om*) praeordinante etc. upanishades. Ita reverentia ejus Agnis ardet; reverentia lucet Sūrja; reverentia currit Indra et Vājus et Mṛitjus quinto. Sic omnium virtute substantiali (essentiali) magis substantialem (auctor dicit), quia ipse est omnium spiritus. Itaque Śrūtis: Ejus, qui infantiae primae (copiae insciae) centum formis (partibus, sortibus) individuis praestat, quique centum modis figuratus, hujus (ad hunc pertinens) natura individua est, in vita (*dshīva* virtute vitali), quae (natura) ratione transscendenti dignoscenda. Idem vero aeternitati aptus, imaginatur. *Auri splendore adlucentem*, etc. Etsi spiritus supremi forma in upanishade negatur, ubi dictum: Sine sono, tactu, figura indeclinabilis (non concretus) etc. Ita tamen in ejus ratione adsidendi (adsiduitate) ut auri puri splendore adlucens insignitur. Hinc etiam idem, qui intra solem auri (substantiae purae) magus (factor, qui internus auri so-

ऽन्तरादित्येहिरण्मयइत्यादिछान्दोग्योपनिषत्स्वप्न
धीगम्यंदृष्टान्तोयम्।स्वप्नधीसदृशज्ञानग्राह्यंय
थास्वप्नधीःचक्षुरादिबाह्येन्द्रियोपरमेमनोमात्रेण
जन्यतएवमात्मधीरपि।अतएवव्यासः।नैवासौ
चक्षुषाग्राह्योनचशिष्टैरपीन्द्रियैः।मनसातुप्रसन्नेन
गृह्यतेसूक्ष्मदर्शिभिः।एवंविधंपरमात्मानमनुचि
न्तयेत्॥१२२॥
एतञ्चपरमात्मानंअग्नित्वेनयाज्ञिकाउपासतेतथा
तमेकमग्निंइत्यादिधर्म्मेउपासतेअन्येपुनःस्रष्टृ
त्वात्स्रष्टाख्यप्रजापतिरूपतयाउपासते।एकेपुन.
रैश्वर्य्ययोगादिन्द्ररूपतयाउपासते।अपरेपुनःप्रा
त्वेनोपासतेसर्वाणिभूरादिइमानिभूतानिप्राणमेवाभि
संविशन्तिप्राणमूर्जितमित्यादिश्रुतिदर्शनात्।अपरे
पुनरपगतप्रपञ्चात्मकंसर्वदाआनंदस्वरूपम्परमा
त्मानमुपासतेमूर्त्तामूर्त्तस्वरूपेचब्रह्मणिसर्वाएवोपा
सनाश्रुतिप्रसिद्धाभवन्ति॥१२३॥
एषात्मासर्वान्प्राणिनःपञ्चभिःपृथिव्यादिभिर्महाभूतैः
शरीरारम्भकैःपरिगृह्यपूर्वजन्मार्जितकर्मापेक्षयाउ
पस्थितिविनाशैरथादिचक्रवत्अशकृदुपावर्त्तमानैः

laris magus) etc. Secundum *Tshāndogja*-upanishadem. Ut in somno videndum etc. In sensuum fine hic comprehendi potest per scientiam similem illi conscientiae, quae in somno locum habet. Quemadmodum somni conscientia, cum oculus et reliqui sensus externi clauduntur, per mentem solam (*manasis* momentum) in se (totam) generatur, ita quoque spiritus scientia. Quare Vjasa dicit: Nec etiam ipse oculo comprehendendus nec determinatis sensibus, sed mente solum superiori (*prasannaena* pellucida, praecedente, penetrante etc.) capitur ab iis, qui substantiam spiritalem vident. Eodem modo spiritum supremum cogites.

XII. 123.

Hunc vero spiritum supremum; per (propter) rationem *agnicam* (igneam) colunt sacrificantes (*Jādshnikae*); itaque hunc solum *Agnem* colunt etc. — Ut *Dharmam* (justitiam) porro colunt alii ob creationem sub specie ejus, qui creator dicitur, Pradshapatis (gentium domini); quidam porro ob majestatis (dominationis) unionem in forma Jndrae colunt; alii ob vitae rationem; omnia quidem haec terrae etc. (primae) entia vitam obtinere (in ea conjungi) contendunt, vitam viribus pollentem etc., ita secundum *Śrutis Darśdnum* (systema). Alii porro eum, in quo oppositionis (copiae, erroris) superatae spiritus est, cujusque natura nunquam non felicitas, spiritum supremum colunt in Brahmo, cujus natura materialis est et non materialis. Itaque omnes cultus per Śrutem sunt revelati (celebrati).

XII. 124.

Ipse spiritus omnia viventia, per *quinque*, quae corporis principia (initia) sunt, elementa (creata magna) *Prithīvem* et reliqua penitus complexus, cum respectu ad opera ex prima (praecedente) nativitate collecta, per copulationes (conjunctiones) et destructiones, quae more rotae in curru iterum iterumque se consequendo circumvolvunt. Ad libertatem (felicitatem) contendendo agunt in mundi

आमोक्षात्संसारिणःकुर्वन्ति१३दानींमोक्षत्वेनोक्तस
र्वधर्मभ्रष्टतयासर्वत्रपरमात्मदर्शनमनुष्ठेयत्वेनो
पसंहरति११२४११
एवंसर्वभूतेषुचात्मानमित्याद्युक्तप्रकारेणायःसर्वेषु
भूतेषूअवस्थितमात्मानमात्मनापश्यतिसब्रह्म
साक्षात्कारात्परंश्रेष्ठम्पदंस्थानम्ब्रह्मप्राप्नोतितत्रा
त्यंतंलीयतेमुक्तोभवतीत्यर्थः११२५११

formam coacti. Nunc per nisum pro libertate factum, per dictam justitiae universalis excellentiam et per obtemperationem, quae spiritus supremi contemplationibus ubique praestanda est, omnia intus comprehendit.

XII. 125.

Ita in omnibus entibus spiritum etc. dicta ratione qui in omnibus stantem spiritum videt, hic cum studii ardore Brahmum praesens efficiat, supremum, praestantissimum locum, statum i. e. Brahmum obtinet, ubi aeternitate complectitur, liber evadit. Hic sensus.

BHAGAVADGĪTAE

loca

selecta

अर्ज्जुनउवाच॥
कुलक्षयेप्रणश्यन्तिकुलधर्म्मास्सनातनाः१
धर्मेनष्टेकुलंकृत्स्नमधर्म्मोऽभिभवत्युत॥४०॥
अधर्म्माभिभवात्कृष्णप्रदुष्यन्तिकुलस्त्रियः१
स्त्रीषुदुष्टासुवार्ष्णेयजायतेवर्णसङ्करः॥४१॥
सङ्करोनरकायैवकुलघ्नानांकुलस्यच१
पतन्तिपितरोह्येषांलुप्तपिण्डोदकक्रियः॥४२॥
दोषैरेतैःकुलघ्नानांवर्णसङ्करकारकैः१
उत्साद्यन्तेजातिधर्माःकुलधर्म्माश्चशाश्वताः॥४३॥
उत्सन्नकुलधर्माणांमनुष्याणांजनार्द्दन१
नरकेनियतंवासोभवतीत्यनुशुश्रुमः॥४४॥
अहोवतमहत्पापंकर्त्तुंव्यवसितावयं१
यद्राज्यसुखलोभेनहन्तुंस्वजनमुद्यताः॥४५॥

Versio.

Ardshuna dixit:

1. 40. Familiae ruina exstinquuntur in familia *Dharmae* (virtutes) perpetuae. *Dharma* (virtute) extincta familiam integram *Adharma* (improbus) superat.

41. Per Adharmam destruentem, Krishna! corrumpuntur in familia foeminae; foeminis corruptis, Vrishni soboles! nascitur *Varńasańkara* (statuum ordinumque confusio).

42. *Sańkara* est pro *Naraka* (inferno) tum eorum qui familiam caedunt, tum familiae. Decidunt (labuntur) enim *Pitres* (manes) eorum privati placentae et aquae oblationibus (sine signis ideae consolidationis spiritualis, qua destituuntur).

43. His eorum, qui familias caedunt, vitiis, quae a *Varńasańkara* producuntur (quibus hic producitur), destruuntur generis virtutes (dharmae), virtutes in familia perpetuae.

44. Qui sustulerunt familiarum virtutes, hominum in Naraka ex lege mansio est, *Dshanardana*! Ita audivimus.

45. Heu! magnum crimen facere moliti nos, quum regni fruendi desiderio ad caedendam propriam familiam nos praeparare conati simus.

श्रीभगवानुवाच॥
अशोच्यानन्वशोचस्त्वंप्रज्ञावादांश्चभाषसे।
गतासूनगतासूंश्चनानुशोचन्तिपण्डिताः॥११॥
नत्वेवाहञ्जातुनासन्नत्वन्नेमेजनाधिपाः।
नचैवनभविष्यामस्सर्ववयमतःपरम्॥१२॥
देहिनोस्मिन्यथादेहेकौमारंयौवनञ्जरा।
तथादेहान्तरप्राप्तिर्धीरस्तत्रनमुह्यति॥१३॥
मात्रास्पर्शास्तुकौन्तेयशीतोष्णसुखदुःखदाः।
आगमापायिनोनित्यास्तांस्तितिक्षस्वभारत॥१४॥
यंहिनव्यथयन्त्येतेपुरुषम्पुरुषर्षभ।
समदुःखसुखम्धीरंसोऽमृतत्वायकल्पते॥१५॥
नासतोविद्यतेभावोनाभावोविद्यतेसतः।
उभयोरपिदृष्टोऽन्तस्त्वनयोस्तत्त्वदर्शिभिः॥१६॥
अविनाशितुतद्विद्धियेनसर्वमिदन्ततम्।
विनाशमव्ययस्यास्यनकश्चित्कर्त्तुमर्हति॥१७॥
अन्तवन्तइमेदेहानित्यस्योक्ताःशरीरिणः।
अनाशिनोऽप्रमेयस्यतस्माद्युध्यस्वभारत॥१८॥
यएनंवेत्तिहन्तारंयश्चैनम्मन्यतेहतम्।
उभौतौनविजानीतोनायंहन्तिनहन्यते॥१९॥
नजायतेम्रियतेवाकदाचिन्नायम्भूत्वाभवितावानभूयः।
अजोनित्यःशाश्वतोऽयंपुराणोनहन्यतेहन्यमानेशरीरे॥२०॥
वेदाविनाशिनंनित्यंयएनमजमव्ययम्।
कथंसपुरुषःपार्थकंघातयतिहन्तिकम्॥२१॥

Śrī-Bhagavan dixit:

11. Non dolendos ne doleas, *Bhārata*! tu quippe (qui) sapientiae verba dicis. Eos, qui e vita cesserunt, et qui non cesserunt, non dolent Philosophi (sapientes).

12. Neque vero etiam ego unquam non existens, neque tu, neque hi gentium principes; nec etiam non erimus omnes nos posthac.

13. Incorporati (animae) in hoc corpore quomodo pueritia, juventus, senectus: ita extra corpus adeptio; prudens in eo non hallucinatur (perspicax non caligat).

14. Momenta (materiae) autem sensibilia, fili *Kuntis*; quae frigus dant et calorem, voluptatem doloremque, adveniunt et abeunt inconstantia. Haec feras inconcussus, *Bhārata*!

15. Quem enim hominum non agitant ista, hominum potentissime! qui dolorem et voluptatem aequat sapiens, hic pro immortalitate felici apte formatur.

16. Non existentis non est essentia (nulla cognoscitur); quod non est essentia, non est (non cognoscitur) existentis. Horum vero amborum finis (veritas) visus ab iis, qui rerum principia vident.

17. Non destruendum vero id scias, quo universum hoc expansum est. Destructionem indeclinabilis illius efficiendo qui par sit, st nemo.

18. Finita (peritura) haec corpora sempiterni dicuntur *incorporati* (animae), non destruendi, non praemetiendi. Quare in aciem descendas, Bharatae soboles!

19. Qui hunc (incorporatum) aestimat caedentem, quique hunc caesum putat, uterque is nescius est. Neque hic caedit, neque caeditur.

20. Non nascitur moriturve unquam. Nec hic est factus, nec fiet amplius. Innatus, perpetuus, aeternus hic *antiquus*, non caeditur, dum occiditur corpus.

21. Qui noscit indelebilem, sempiternum hunc innatum, indeclinabilem, quomodo hic homo (*purusha*), Partha! alicujus interficiendi auctor erit? aut quem interficiet?

वासांसिजीर्णानियथाविहायनवानिगृह्णातिनरोऽपराणि॥१
तथाशरीराणिविहायजीर्णान्यन्यानिसंयातिनवानिदेही॥२२॥
नैनंछिन्दन्तिशस्त्राणिनैनंदहतिपावकः।
नचैनंक्लेदयन्त्यापोनशोषयतिमारुतः॥२३॥
अच्छेद्योऽयमदाह्योऽयमक्लेद्योऽशोष्यएवच।
नित्यःसर्वगतःस्थाणुरचलोऽयंसनातनः॥२४॥
अव्यक्तोऽयमचिन्त्योऽयमविकार्योऽयमुच्यते।
तस्मादेवंविदित्वैनंनानुशोचितुमर्हसि॥२५॥
अथचैनंनित्यजातंनित्यंवामन्यसेमृतम्।
तथापित्वंमहाबाहोनैनंशोचितुमर्हसि॥२६॥
जातस्यहिध्रुवोमृत्युर्ध्रुवंजन्ममृतस्यच।
तस्मादपरिहार्येऽर्थेनत्वंशोचितुमर्हसि॥२७॥
अव्यक्तादीनिभूतानिव्यक्तमध्यानिभारत।
अव्यक्तनिधनान्येवतत्रकापरिदेवना॥२८॥
आश्चर्यवत्पश्यतिकश्चिदेनमाश्चर्यवद्वदतितथैवचान्यः।
आश्चर्यवच्चैनमन्यःशृणोतिश्रुत्वाप्येनंवेदनचैवकश्चित्॥२९॥
देहीनित्यमवध्योऽयंदेहेसर्वस्यभारत।
तस्मात्सर्वाणिभूतानिनत्वंशोचितुमर्हसि॥३०॥
स्वधर्ममपिचावेक्ष्यनविकम्पितुमर्हसि।
धर्म्याद्धियुद्धाच्छ्रेयोऽन्यत्क्षत्रियस्यनविद्यते॥३१॥
यदृच्छयाचोपपन्नंस्वर्गद्वारमपावृतम्।
सुखिनःक्षत्रियाःपार्थलभन्तेयुद्धमीदृशम्॥३२॥

22. Vestimentis detritis quemadmodum depositis nova homo sumit alia; ita corpora usu corrupta relinquens alia init nova incorporandus (anima).

23. Hunc non vulnerant arma, hunc non urit ignis, neque hunc madefaciunt aquae, neque siccat ventus.

24. Non potest hic vulnerari, non uri idem, nec madefieri, nec siccari; aeternus, omnia pervadens, *Sthānus* (immobilis) est inconcussus hic perpetuo.

25. Invisus hic, imperceptibilis hic, immutabilis hic dicitur. Quare quum hunc hoc modo cognoveris, eum dolere non debes.

26. Attamen si hunc aeterno genitum aeternumve credis mortuum; nihilominus tu, Fortissime! non habes cur eum doleas.

27. Nati enim certa firmaque mors et firma nativitas mortui. Quare in re incomprehensibili (potestatem tuam transscendente) non est cur doleas.

28. Ex inviso orta (invisa ab initio, originis invisae) sunt creata, in medio videntur (apparent), Bharatae soboles! morte iterum invisa. Quae querela!

29. Mirabilem intuetur quidam illum, et mirabilem enuntiat non minus etiam alius, mirabilemque eum alius audit; verum audito etiam, tamen eum non cognoscit alius.

30. Incorporatus in aeternum invincibilis hic in corpore cujusvis (universi), Bhārata! Quare omnes creaturas cur doleas, non habes.

31. Atque etiam ad proprium *Dharmam* (officium) respiciendo, non habes, cur tremas (fluctues). Justo enim bello melius aliud (officium) pro *Kshatrija* non datur.

32. Atque in optatis percepta est porta coeli aperta; felices Kshatrijae, Pārtha! consequuntur talem pugnam.

अथचेत्त्वमिमन्धर्म्यंसंग्रामन्नकरिष्यसि।
ततस्वधर्मंकीर्त्तिंचहित्वापापमवाप्स्यसि॥३३॥
अकीर्त्तिंचापिभूतानिकथयिष्यन्तितेऽव्ययाम्।
सम्भावितस्यचाकीर्त्तिर्मरणादतिरिच्यते॥३४॥
भयाद्रणादुपरतम्मंस्यन्तेत्वांमहारथाः।
येषाञ्चत्वम्बहुमतोभूत्वायास्यसिलाघवम्॥३५॥
अवाच्यवादांश्चबहून्वदिष्यन्तितवाहिताः।
निन्दन्तस्तवसामर्थ्यंततोदुःखतरंनुकिम्॥३६॥
हतोवाप्राप्स्यसिस्वर्गंजित्वावाभोक्ष्यसेमहीम्।
तस्मादुत्तिष्ठकौन्तेययुद्धायकृतनिश्चयः॥३७॥
सुखदुःखेसमेकृत्वालाभालाभौजयाजयौ।
ततोयुद्धायय़ुज्यस्वनैवंपापमवाप्स्यसि॥३८॥
एषातेऽभिहितासांख्येबुद्धिर्योगेत्विमांशृणु।
बुद्ध्यायुक्तोययापार्थकर्मबन्धम्प्रहास्यसि॥३९॥
नेहाभिक्रमनाशोस्तिप्रत्यवायोनविद्यते।
स्वल्पमप्यस्यधर्मस्यत्रायतेमहतोभयात्॥४०॥
व्यवसायात्मिकाबुद्धिरेकेहकुरुनन्दन।
बहुशाखाह्यनन्ताश्चबुद्धयोव्यवसायिनाम्॥४१॥
यामिमाम्पुष्पितांवाचम्प्रवदन्त्यविपश्चितः।
वेदवादरताःपार्थनान्यदस्तीतिवादिनः॥४२॥
कामात्मानस्वर्गपराजन्मकर्मफलप्रदाम्।
क्रियाविशेषबहुलाम्भोगैश्वर्य्यगतिम्प्रति॥४३॥

33. Quod si vero tu hunc justum (ad quem obligaris) congressum non facies; inde a Dharma (officio) proprio et honore deficiendo culpam suscipies.

34. Quin et ignominiam creaturae enarrabunt tuam indeclinabilem. Illius, quod productum est, etiam ignominia mortem transssendit.

35. Timore acie excessisse putabunt te magni curruum bellicorum duces; et a quibus multum aestimatus fuisti, eorum contrahes contemtionem, ut fuga levi.

36 Et non dicendos sermones multos loquentur, qui tibi malevoli. Firmitatem (habilitatem) tuam vituperabunt; quo quid pejus?

37. Sive caesus obtinebis Svargam, sive victor, frueris terra. Quare surge, in proelium, fili *Kuntis*! pugnandi facto decreto.

38. Voluptate et dolore lucro et damno, victoria et caede aequatis (juxta aestimatis), itaque pugnam comittas; neque sic culpam contrahes.

39. Hoc tibi conservatum in *Sāṅkhjae* systemate consilium. Ex *Jogae* (Njājae) autem systemate hoc audi, quo consilio facultatem obtinebis abjiciendi operum vincula.

40. Non hic fortitudinis interitus est, separatio non existit; quin minimum hujus Dharmae liberat a magno metu.

41. Fortitudinis (destinationis firmae) spiritu viva ratio (consilium) una hic, Kuri progenies! At multiformes infinitaeque rationes incertorum.

42. Quem hunc floridum sermonem pronuntiant inscii, vaedarum disputationibus delectati (verbis ludentes), Pārtha! e. c. „*Non est aliud*“ loquuti.

43. Cupidine inspirati (cupidinis spiritu acti), Svargam pro summo bono habentes, vitam (vitae cursum) petendo fertilem fructuum, qui ex nativitatis operibus proveniunt, ceremoniarum varietate copiosam, voluptatis imperiique vitam.

भोगैश्वर्य्यप्रसक्तानान्तयापहृतचेतसाम्।
व्यवसायात्मिकाबुद्धिस्समाधौनविधीयते॥४४॥
त्रैगुण्यविषयावेदानिस्त्रैगुण्योभवार्जुन।
निर्द्वन्द्वोनित्यसत्त्वस्थोनिर्योगक्षेमआत्मवान्॥४५॥
यावानर्थउदपानेसर्वतस्संप्लुतोदके।
तावान्सर्वेषुवेदेषुब्राह्मणस्यविजानतः॥४६॥
कर्मण्येवाधिकारस्तेमाफलेषुकदाचन।
माकर्मफलहेतुर्भूर्मातेसङ्गोस्त्वकर्मणि॥४७॥
योगस्थःकुरुकर्माणिसङ्गंत्यक्त्वाधनञ्जय।
सिद्ध्यसिद्ध्योःसमोभूत्वासमत्वंयोगउच्यते॥४८॥
दूरेह्यवरङ्कर्मबुद्धियोगाद्धनञ्जय।
बुद्धौशरणमन्विच्छकृपणाःफलहेतवः॥४९॥
बुद्धियुक्तोजहातीहउभेसुकृतदुष्कृते।
तस्माद्योगायुज्यस्वयोगःकर्मसुकौशलम्॥५०॥
कर्मजम्बुद्धियुक्ताहिफलन्त्यक्त्वामनीषिणः।
जन्मबन्धविनिर्मुक्ताःपदङ्गच्छन्त्यनामयम्॥५१॥
यदातेमोहकलिलंबुद्धिर्व्यतितरिष्यति।
तदागन्तासिनिर्वेदंश्रोतव्यस्यश्रुतस्यच॥५२॥
श्रुतिविप्रतिपन्नातेयदास्थास्यतिनिश्चला।
समाधावचलाबुद्धिस्तदायोगमवाप्स्यसि॥५३॥

44. Fruendi dominandique cupidini deditorum, qui per hanc vitam subjectum habent sensum, firma quidem destinatione animatur ratio, nec tamen in aequali (conciliante) universi scientia constituitur.

45. Triplicis qualitatis modum (sensibus adfectibusque objectum) manifestant Vaedae; super hanc triplicem sis, *Ardshuna*! supra duplicitatem, semper in existentiae (veritatis) substantia consistens, supra ipsam meditationis (conjunctionis) felicitatem, spiritualis.

46. Quantum utilitatis continetur in lacu undique aquarum fluctibus repleto, tantum in vaedis universis pro Brahmaṅa intelligente.

47. In actione solum summus auctor et actor (finis) sit tibi, nec in fructibus unquam. Ne operis fructu motus sis, neque adfectus ignavia (nec-fructus caussa agendi nec tibi adfectus sit non agendi).

48. In unitatis contemplatione et adplicatione (in *Joga*) stabilis, fac opera, adfectum vitans, *Dhanaṅdshaja*! in conditione perfecta et imperfecta aequalis factus. Aequalitatis conditio *Joga* dicitur.

49. Longe enim inferius est opus aequalitate scientiae, *Dhan.* In scientia (ratione) praesidium ac tutelam quaeras; miseri, qui a fructu (utilitate) pendent.

50. Qui in scientiae unitate versatur, utrumque componit bene et male factum. Quare aequalitatis statum ineas. Aequalitas in operibus ratio apta et congrua (puritas, absolutio et salus).

51. Fructu, qui opere producitur, misso, sapientes scientiae aequalitati (rationi) conjuncti, liberati nativitatis vinculo, ad gradum perveniunt ineffabilem.

52. Quando in te densam (impenetrabilem) erroris et perturbationis caliginem ratio (scientia) transscenderit, tunc excedes cognitionem (*vaedam*) audiendi auditique.

53. Per auditionem (*Śrutem*) subacta quum constiterit ratio (scientia) tua immobilis, et in contemplatione uniente (*samādau*) inconcussa, *Jogam* obtinebis.

अर्जुनउवाच॥
स्थितप्रज्ञस्यकाभाषासमाधिस्थस्यकेशव।
स्थितधीःकिम्प्रभाषेतकिमासीतव्रजेतकिम्॥५४॥
श्रीभगवानुवाच॥
प्रजहातियदाकामान्सर्वन्पार्थमनोगतान्।
आत्मन्येवात्मनातुष्टःस्थितप्रज्ञस्तदोच्यते॥५५॥
दुःखेष्वनुद्विग्नमनाःसुखेषुविगतस्पृहः।
वीतरागभयक्रोधःस्थितधीर्मुनिरुच्यते॥५६॥
यस्सर्वत्रानभिस्नेहस्तत्तत्प्राप्यशुभाशुभम्।
नाभिनन्दतिनद्वेष्टितस्यप्रज्ञाप्रतिष्ठिता॥५७॥
यदासंहरतेचायंकूर्म्मोऽङ्गानीवसर्वशः।
इन्द्रियाणीन्द्रियार्थेभ्यस्तस्यप्रज्ञाप्रतिष्ठिता॥५८॥
विषयाविनिवर्त्ततेनिराहारस्यदेहिनः।
रसवर्ज्जंरसोप्यस्यपरंदृष्ट्वानिवर्त्तते॥५९॥
यततोह्यपिकौन्तेयपुरुषस्यविपश्चितः।
इन्द्रियाणिप्रमाथीनिहरन्तिप्रसभम्मनः॥६०॥
तानिसर्वाणिसंयम्ययुक्तआसीतमत्परः।
वशेहियस्येन्द्रियाणितस्यप्रज्ञाप्रतिष्ठिता॥६१॥
ध्यायतोविषयान्पुंसस्संगस्तेषूपजायते।
सङ्गात्सञ्जायतेकामःकामात्क्रोधोऽभिजायते॥६२॥
क्रोधाद्भवतिसम्मोहःसंमोहात्स्मृतिविभ्रमः।
स्मृतिभ्रंशाद्बुद्धिनाशोबुद्धिनाशात्प्रणश्यति॥६३॥

Ardshuna interrogavit:

54. Quae descriptio (explicatio) ejus, qui scientiâ constans in unitatis contemplatione consistit? *Kaeśava*! Sapientia firmatus quid loquatur? Ubi resideat? Quo vadat?

Śrībhagavan respondit:

55. Quum tollit cupidines omnes, Pārtha! animum subeuntes, in spiritu solum per spiritum delectatus; tunc *scientia constans* dicitur.

56. In doloribus mente imperturbatus, desiderium in voluptatibus superans, qui componit adfectum, metum et iram, hic *sapientia firmatus* Munis vocatur.

57. Qui ubique absque mollitia (adfectu), sive bonum accipiat sive malum, nec delectatur inde nec irascitur, hujus scientia est fundata (celebrata, perfecta).

58. Ac quando contrahit ut testudo membra undique sic sensuum organa ab objectis sensuum, hujus fundata est scientia.

59. Sensuum objecta retinent ejus, qui in famelico (incomprehensibili) incorporato est, adfectus compositionem (amoris immersionem); ut ut adfectus ejus, conspecto Supremo, involvatur (componatur).

60. Enitentis enim adeo hominis sapientis animum sensus ad seditionem commoti violenter comprehendunt, fili *Kuntis*!

61. His omnibus cohibitis in aequalitatis contemplatione junctus moretur, me omnibus praeponens. In cujus enim voluntate (potestate) sensus, hujus est sapientia stabilita.

62. Adtendenti ad sensuum objecta homini cum ipsis agnascitur communio (cohaerentia, adfectio suboritur); ex communione congeneratur cupido (amor); ex cupidine ira progignitur;

63. Ex ira existit dementia (conturbatio, obcoecatio); ex dementia memoriae aberratio (imaginationis digressio); ex memoriae aberratione scientiae (rationis) extinctio; ex rationis extinctione ipse disperit.

रागद्वेषवियुक्तैस्तुविषयानिन्द्रियैश्चरन्।
आत्मवश्यैर्विधेयात्माप्रसादमधिगच्छति॥६४॥
प्रसादेसर्वदुःखानांहानिरस्योपजायते।
प्रसन्नचेतसोह्याशुबुद्धिः पर्यवतिष्ठते॥६५॥
नास्तिबुद्धिरयुक्तस्यनचायुक्तस्यभावना।
नचाभावयतश्शान्तिरशान्तस्यकुतःसुखम्॥६६॥
इन्द्रियाणांहिचरतांयन्मनोनुविधीयते।
तदस्यहरतिप्रज्ञाम्वायुर्नावमिवाम्भसि॥६७॥
तस्माद्यस्यमहाबाहोनिगृहीतानिसर्वशः।
इन्द्रियाणीन्द्रियार्थेभ्यस्तस्यप्रज्ञाप्रतिष्ठिता॥६८॥
यानिशासर्वभूतानान्तस्यांजागर्त्तिसंयमी।
यस्याञ्जाग्रतिभूतानिसानिशापश्यतोमुनेः॥६९॥
आपूर्यमाणमचलप्रतिष्ठंसमुद्रमापःप्रविशन्तियद्वत्।
तद्वत्कामायम्प्रविशन्तिसर्वेसशान्तिमाप्नोतिनकामकामी॥७०॥
विहायकामान्यस्सर्वान्पुमांश्चरतिनिस्पृहः।
निर्ममोनिरहङ्कारस्सशान्तिमधिगच्छति॥७१॥
एषाब्राह्मीस्थितिःपार्थनैनाम्प्राप्यविमुह्यति।
स्थित्वास्यामन्तकालेपिब्रह्मनिर्वाणमृच्छति॥७२॥

अर्जुनउवाच॥

ज्यायसीचेत्कर्मणस्तेमताबुद्धिर्जनार्दन।
तत्किङ्कर्मणिघोरमान्नियोजयसिकेशव॥१॥

64. Qui vero sensuum objecta tractat (suscipit) sensibus, adfectu et odio non imbutis (non fascinatis), spiritus voluntati subditis; spiritum sequutus (spiritui apertus), in vivi amoris lucem ascendit.

65. Hac immissione ipsi levatio (exemtio) omnium dolorum agnascitur. Qui enim animum in illum immisit (in ipso composuit), hujus illico ratio (idea, sapientia) undique prostat (cujus enim animus in hoc amore evigilavit, hunc illico sapientia circumdans praesto est.)

66. Ejus, qui aequalitatis contemplatione non est junctus, sapientia (ratio) est nulla, nec essentiae formatio (imaginatio essentialis); neque nihilo (non-existentiae) operam dantis quies. Inquieti quomodo felicitas?

67. Quum enim mens sensibus commotis cedens obsequitur, inde ejus scientia prehenditur, ut vento navis in aquis.

68. Quamobrem cujus, fortissime! recepti undique sensus a sensuum objectis, hujus scientia fundata est.

69. Quae nox omnium creatorum, in hac vigilat, qui cupiditates continet. In qua vigilant creata, haec nox videntis animi.

70. Ut adimpletum (contentum), in immobili fundatum mare aquae intrant; ita quem omnes cupidines intrant, hic quietem nanciscitur, non cupidinis cupidus.

71. Vir, qui compositis cupiditatibus omnibus versatur supra adfectum, non suam unius utilitatem spectans, sui ipsius amore (arrogantia) non abreptus; hic ad quietem ascendit.

72. Haec brahmica statio, Pārtha! Eam nactus haud stupide errat. In ea persistendo mortis tempore etiam consolidatur in unitatem vivam (amorem sui in spiritus motione extinguens).

III.

Ardshuna dixit:

1. Praestantior si opere a te aestimata scientia, *Dshanardana*! cur tamen ad opus horrendum me inducis, *Kaeśava*!

व्यामिश्रेणेववाक्येनबुद्धिंमोहयसीवमे।
तदेकम्वदनिश्चित्ययेनश्रेयोऽहमाप्नुयाम्॥२॥
श्रीभगवानुवाच॥
लोकेस्मिन्द्विविधानिष्ठापुराप्रोक्तामयानघ।
ज्ञानयोगेनसांख्यानाङ्कर्मयोगेनयोगिनाम्॥३॥
नकर्मणामनारम्भान्नैष्कर्म्यंपुरुषोऽश्नुते।
नचसंन्यसनादेवसिद्धिंसमधिगच्छति॥४॥
नहिकश्चित्क्षणमपिजातुतिष्ठत्यकर्मकृत्।
कार्यतेह्यवशःकर्मसर्वःप्रकृतिजैर्गुणैः॥५॥
कर्मेन्द्रियाणिसंयम्ययआस्तेमनसास्मरन्।
इन्द्रियार्थान्विमूढात्मामिथ्याचारःसउच्यते॥६॥
यस्त्विन्द्रियाणिमनसानियम्यारभतेऽर्जुन।
कर्मेन्द्रियैःकर्मयोगमसक्तःसविशिष्यते॥७॥
नियतङ्कुरुकर्मत्वङ्कर्मज्यायोह्यकर्मणः।
शरीरयात्रापिचतेनप्रसिद्ध्येदकर्मणः॥८॥
यज्ञार्थात्कर्मणोऽन्यत्रलोकोऽयङ्कर्मबन्धनः।
तदर्थंकर्मकौन्तेयमुक्तसङ्गःसमाचर॥९॥
सहयज्ञाःप्रजाःसृष्ट्वापुरोवाचप्रजापतिः।
अनेनप्रासविष्यध्वमेषवोऽस्त्विष्टकामधुक्॥१०॥
देवान्भावयतानेनतेदेवाभावयन्तुवः।
परस्परम्भावयन्तःश्रेयःपरमवाप्स्यथ॥११॥

2. Permisto solum sermone rationem fere confundis mihi. Hoc unum dic, certum demonstrando, quo summum bonum ego nanciscar.

Śrī-bhagavan reposuit:

3. In mundo hoc, duplex institutum antiquum praedicatum a me, innocens! per scientiae conjunctionem (quod fit, institutum) *Sāṅkhjorum*; per operum conjunctionem, Joginum (institutum).

4. Opera non inchoando elationem supra opera (exemtionem ex operibus) Purusha (homo) haud obtinet. Nec (opera) componendo etiam perfectionem consequitur.

5. Nemo enim vel momento stat non opus faciens. Produducit quippe necessario opus omnis qualitatibus a Prakṛite (natura) natis.

6. Actionum organa cohibens, (retinens) qui sedet, mente recordans sensuum objecta, hic obcaecans spiritum, in falsitate versans (deceptionem exercens) dicitur.

7. Qui vero organa mente cohibens, incipit, Ardshuna! operum organis conjunctionem operum, (ratione subjectiva) non adfectus, hic distinguitur.

8. Injunctum fac opus tu; opus quippe praestantius operis defectu. Nec vero corporis iter (processus) tuum perficitur defectu operis.

9. *Jadshṅae* (sacrificii) caussa (sunt, in Jadshṅa intentionem ac finem habent) opera. Alio mundus hic per opera vinctus. Idcirco opus, Kauntaeja! adfectione (ratione subjectiva) liberatus, una excerceas.

10. Cum *Jadshṅa* conjunctas progenies (gentes) quum creavit antiquitus dixit earundem dominus; „Cum hoc fertiles magnifici„que esse possetis. Hic vobis sit voluntatis universalis amorem ac„cendens et vivificans.“

11. Dii ut existant, facite (deos cogitate) per hunc. Iidem dii, ut vos existatis, faciant (vos cogitanto). Invicem vos ad existentiam producentes bonum summum possidebitis.

इष्टान्भोगान्हिवोदेवादास्यन्तेयज्ञभाविताः।
तैर्दत्तान्नप्रदायैभ्योयोभुङ्क्तेस्तेनएवसः॥११२॥
यज्ञशिष्टाशिनस्सन्तोमुच्यन्तेसर्वकिल्बिषः।
भुञ्जतेतेत्वघम्पापायेपचन्त्यात्मकारणात्॥११३॥
अन्नाद्भवन्तिभूतानिपर्ज्जन्यादन्नसम्भवः।
यज्ञाद्भवतिपर्ज्जन्योयज्ञःकर्मसमुद्भवः॥११४॥
कर्मब्रह्मोद्भवम्विद्धिब्रह्माक्षरसमुद्भवम्।
तस्मात्सर्वगतम्ब्रह्मनित्यंयज्ञेप्रतिष्ठितम्॥११५॥
एवम्प्रवर्त्तितञ्चक्रन्नानुवर्त्तयतीहयः।
अघायुरिन्द्रियारामोमोघम्पार्थसजीवति॥११६॥
यस्त्वात्मरतिरेवस्यादात्मतृप्तश्चमानवः।
आत्मन्येवचसन्तुष्टस्तस्यकार्य्यनविद्यते॥११७॥
नैवतस्यकृतेनार्थोनाकृतेनेहकश्चन।
नचास्यसर्वभूतेषुकश्चिदर्थव्यपाश्रयः॥११८॥
तस्मादसक्तस्सततङ्कार्य्यकर्मसमाचर।
असक्तोह्याचरन्कर्मपरमाप्नोतिपूरुषः॥११९॥
कर्मणैवहिसंसिद्धिमास्थिताजनकादयः।
लोकसंग्रहमेवापिसम्पश्यन्कर्त्तुमर्हसि॥१२०॥
यद्यदाचरतिश्रेष्ठस्तत्तदेवेतरोजनः।
सयत्प्रमाणङ्कुरुतेलोकस्तदनुवर्त्तते॥१२१॥
नमेपार्थास्तिकर्त्तव्यन्त्रिषुलोकेषुकिञ्चन।
नानवाप्तमवाप्तव्यम्वर्त्तएवचकर्मणि॥१२२॥

12. Cupitos enim fructus vobis dii dabunt, per *Jadshńam* ad existentiam producti. Ab ipsis data non prodens (reddens) iisdem, qui sumit (fruens), fur sane hic.

13. Jis, quae a *Jadshńa* permissa fuerunt, qui fruiti sunt, liberantur ab omnibus delictis. Vescuntur autem hi culpa noxii, qui coquunt sui ipsius caussa.

14. A cibo existunt creaturae; ab Jndra (fulmine) cibi origo; a Jadshńa existit Jndra; Jadshńa ex opere ortus est.

15. Opus a Brahmo ortum scito, Brahmum ortum ab aeterno. Quare omnia pervadens Brahmum aeternum in Jadshńa fundatum (manifestatum).

16. Hoc modo productum orbem qui sequendo hic non ducit, in culpa vivens, sensibus delectatus; stultitiae caecae, Pārtha! hic vivit.

17. Qui vero in spiritus desiderio et copula est, spiritu contentus delectatusque, ac in spiritu solum felix, hic quod agat, aliud non habet.

18. Nec sane huic ex facto res nec ex omisso quae, neque in omnibus entibus creatis ad rem aliquod refugium.

19. Quare non adfectus aeterno faciendum opus una facias. Non adfectus enim exercens opus summum occupat (possidet) *Purusha*.

20. Opere quippe solum consummationem adepti sunt *Dshanaka* (progenitor) et alii. Mundi complexionem (universitatem) vero solum contuitum agere te oportet.

21. Quidquid exercet optimus; hoc idem etiam (faciunt) alii homines. Quod ipse exemplum (praemetiendo) facit, hoc mundus sequitur.

22. Non mihi, Pārtha! faciendum est in tribus mundis aliquid. Nihil non obtentum obtinendum; attamen vivo in opere.

यदि ह्यहन्नवर्त्तेयंजातुकर्म्मण्यतन्द्रितः।
ममवर्त्मानुवर्त्तन्तेमनुष्याःपार्थसर्व्वशः॥२३॥
उत्सीदेयुरिमेलोकानकुर्य्यांकर्मचेदहम्।
सङ्करस्यचकर्त्तास्यामुपहन्यामिमाःप्रजाः॥२४॥
सक्ताःकर्म्मण्यविद्वांसोयथाकुर्वन्तिभारत।
कुर्य्याद्विद्वांस्तथासक्तश्चिकीर्षुर्लोकसंग्रहम्॥२५॥
नबुद्धिभेदञ्जनयेदज्ञानाङ्कर्मसङ्गिनाम्।
जोषयेत्सर्वकर्म्माणिविद्वान्युक्तस्समाचरन्॥२६॥
प्रकृतेःक्रियमाणानिगुणैःकर्म्माणिसर्वशः।
अहङ्कारविमूढात्माकर्त्ताहमितिमन्यते॥२७॥
तत्त्ववित्तुमहाबाहोगुणकर्मविभागयोः।
गुणागुणेषुवर्त्तन्तइतिमत्वानसज्जते॥२८॥
प्रकृतेर्गुणसम्मूढास्सज्जन्तेगुणकर्मसु।
तानकृत्स्नविदोमन्दान्कृत्स्नविन्नविचालयेत्॥२९॥
मयिसर्वाणिकर्म्माणिसंन्यस्याध्यात्मचेतसा।
निराशीर्निर्ममोभूत्वायुध्यस्वविगतज्वरः॥३०॥
येमेमतमिदन्नित्यमनुतिष्ठन्तिमानवाः।
श्रद्धावन्तोऽनसूयन्तोमुच्यन्तेतेपिकर्मभिः॥३१॥
येत्वेतदभ्यसूयन्तोनानुतिष्ठन्तिमेमतम्।
सर्वज्ञानविमूढांस्तान्विद्धिनष्टानचेतसः॥३२॥
सदृशञ्चेष्टतेस्वस्याःप्रकृतेर्ज्ञानवानपि।
प्रकृतिंयान्तिभूतानिनिग्रहःकिङ्करिष्यति॥३३॥

23. Si quippe ego non viverem unquam in opere assiduo (indefesse), viam meam sequerentur, Pārtha! homines ubique.

24. Tollerentur hi mundi, nisi facerem opus ego; ac *Śaṅkharae* creator essem; destruerem has progenies.

25. Adfecti opere, inscii quemadmodum agunt, Bhārata! ita agat sapiens non adfectus, mundi complexum perficiendi cupidus.

26. Conscientiae disjunctionem (intellectus dissensionem) ne generet in insciis, opere adfectis (operis abstractioni, ac libidini deditis). Cogitet (mente concipiat, comparet) omnia opera sapiens, in conjunctione versans, aequalitatem exercens.

27. A Prakṛite (natura) perficiuntur qualitatibus opera ubique. Qui per *Ahaṅkāram* obcaecavit spiritum, „actor ego (sum)" ita autumat.

28. Principii gnarus vero, Validissime! quod in duabus est qualitatum operumque distinctionibus, „qualitates in qualitatibus versantur (moventur, transeunt)" ita cogitans non movetur.

29. Prakṛitis qualitatibus obcaecati moventur in qualitatum operibus. Hos universi ignaros, stupidos universi gnarus ne dimoveat (turbet).

30. In me omnibus operibus conjectis (compositis) animo in spiritum supremum fixo, spe et utilitatis propriae studio (arrogantia) superatis proeliare, e morbo (sollicitudine, dolore) evadens.

31 Qui meum sensum hunc aeternum sequuntur homines, confisi (fide pleni) nec contemnentes aut vituperantes, liberantur hi sane per opera.

32. Qui vero hoc despicientes non sequuntur meum consilium, in universi scientia obcaecatos hos scias, perditos (ad nihilum redactos), amentes.

33. In similitudinem nititur propriae naturae sapiens non minus. Ad naturam vadunt creata. Interceptio (eadem a natura avertendo) quid efficeret?

इन्द्रियस्येन्द्रियस्यार्थेरागद्वेषौव्यवस्थितौ।
तयोर्नवशमागच्छेत्तौह्यस्यपरिपन्थिनौ॥३४॥
श्रेयान्स्वधर्मोविगुणःपरधर्मात्स्वनुष्ठितात्।
स्वधर्मेनिधनंश्रेयःपरधर्मोभयावहः॥३५॥

अर्जुनउवाच॥

अथकेनप्रयुक्तोऽयम्पापञ्चरतिपुरुषः।
अनिच्छन्नपिवार्ष्णेयबलादिवनियोजितः॥३६॥

श्रीभगवानुवाच॥

कामएषक्रोधएषरजोगुणसमुद्भवः।
महाशनोमहापाप्माविद्ध्येनमिहवैरिणम्॥३७॥
धूमेनाव्रियतेवह्निर्यथादर्शोमलेनच।
यथोल्वेनावृतोगर्भस्तथातेनेदमावृतम्॥३८॥
आवृतंज्ञानमेतेनज्ञानिनोनित्यवैरिणा।
कामरूपेणकौन्तेयदुःपूरेणानलेनच॥३९॥
इन्द्रियाणिमनोबुद्धिरस्याधिष्ठानमुच्यते।
एतैर्विमोहयत्येषज्ञानमावृत्यदेहिनम्॥४०॥
तस्मात्त्वमिन्द्रियाण्यादौनियम्यभरतर्षभ।
पाप्मानम्प्रजहिह्येनंज्ञानविज्ञाननाशनम्॥४१॥
इन्द्रियाणिपराण्याहुरिन्द्रियेभ्यःपरम्मनः।
मनसस्तुपराबुद्धिर्योबुद्धेःपरतस्तुसः॥४२॥
एवम्बुद्धेःपरम्बुध्वासंस्तभ्यात्मानमात्मना।
जहिशत्रुम्महाबाहोकामरूपन्दुरासदम्॥४३॥

34. In sensus cujusvis objecto (re) utrumque cupido (amor) et odium constat disjunctum. Neutrius potestatem ineat. Ambo enim ejus inimici (eum undique circumdantes).

35. Melior proprius Dharma (virtus), in qualitate abstracta non versans quam alienae virtutis imitatio optima. In virtute propria mors melior. Dharma alienus metum adfert.

Ardshuna dixit:

36. At quo destinatus hic culpam contrahit *Purusha*, haud sua sponte quidem, Vārshṅaeja! quasi vi adactus?

Śrībhagavān respondit:

37. Cupido *hic*, odium *hic*, (cum) adfectus (coloris *radshas*) qualitate ortus, magnus devorans, magnus peccans; scito hunc hic inimicum.

38. Ut fumo tegitur ignis et speculum maculatione; ut membrana includitur foetus: ita *eodem hoc* (hic mundus) tectum.

39. Tegitur scientia sapientis ab aeterno hoc inimico, qui cupidine formatus est, *Kauntaeja*! malo plenus (difficulter adimplendus) igneusque.

40. In sensibus, mente et ratione ejusdem thronus dicitur. His idem obcaecat (perturbat) incorporatum, quum scientiam tegit.

41. Unde tu sensus primum continens, Bhāratorum praestantissime! scelestum projicito hunc, qui transscendentem delet scientiam et cognitiones.

42. Sensus (certos) praestantiores dicunt sensibus (aliis); praestantiorem (illis) mentem, mente autem praestantiorem rationem; qui vere rationem transscendat (ea praestantior), hunc (esse ipsum).

43. Hoc modo ratione praestantiorem quum intellexeris, (ac) spiritum per spiritum confirmaveris (concluseris, colligaveris); vita (relinque) inimicum, fortissime! qui cupidine formatus, ad invadendum (impugnatu) difficilis est.

श्रीभगवानुवाच॥
इमम्विवस्वतेयोगम्प्रोक्तवानहमव्ययम्।
विवस्वान्मनवेप्राहमनुरिक्ष्वाकवेऽब्रवीत्॥१॥
एवम्परम्पराप्राप्तमिमंराजर्षयोविदुः।
सकालेनेहमहतायोगोनष्टःपरन्तप॥२॥
सएवायम्मयातेऽद्ययोगःप्रोक्तःपुरातनः।
भक्तोसिमेसखाचेतिरहस्यंह्येतदुत्तमम्॥३॥
अर्जुनउवाच॥
अपरम्भवतोजन्मपरञ्जन्मविवस्वतः।
कथमेतद्विजानीयात्त्वमादौप्रोक्तवानिति॥४॥
श्रीभगवानुवाच॥
बहूनिमेव्यतीतानिजन्मानितवचार्जुन।
तान्यहम्वेदसर्वाणिनत्वम्वेत्थपरन्तप॥५॥
अजोपिसन्नव्ययात्माभूतानामीश्वरोपिसन्।
प्रकृतिंस्वामधिष्ठायसम्भवाम्यात्ममायया॥६॥
यदायदाहिधर्मस्यग्लानिर्भवतिभारत।
अभ्युत्थानमधर्मस्यतदात्मानंसृजाम्यहम्॥७॥
परित्राणायसाधूनाम्विनाशायचदुष्कृताम्।
धर्मसंस्थापनार्थायसम्भवामियुगेयुगे॥८॥
जन्मकर्मचमे दिव्यमेवंयोवेत्तितत्वतः।
त्यक्त्वादेहम्पुनर्जन्मनैतिमामेतिसोऽर्जुन॥९॥
वीतरागभयक्रोधामन्मयामामुपाश्रिताः।
बहवोज्ञानतपसापूतामद्भावमागताः॥१०॥

IV

Śribhagavan dixit:

1. Hanc meditandi agendique aequalitatem (*Jogam*) indeclinabilem *Vivaśvati* ego protuli. *Vivaśvatis Mano* pronuntiavit, *Manus Īkshvako* dixit.

2. Hoc modo serie continua acceptam eandem *Radsharishes* (regii sapientes) norunt. Cum tempore hic potenti *Joga* evanuit, ardentissime!

3. Hic sane idem a me tibi hodie *Joga* praedicatus antiquus. Ita servus es mihi amicusque. Mysterium quippe hoc summum.

Ardshuna retulit:

4. Alia (posterior) tua nativitas; alia (remota) nativitas *Vivasvatis*? Quomodo hoc intelligam: Te primo praedicasse etc.?

Śribhagavan dixit:

5. Multae meae praeteritae nativitates tuaeque, *Ardshuna*! Has ego novi omnes; non autem tu nosti, studiosissime!

6. Non natus licet sim, spiritus indeclinabilis, creatorum dominus sane sim, *Prakṛiti* (naturae) propriae superstans; fundamentum (originem, existentiam) habeo in spiritus *Māja* (in imaginatione primigenia, contineor in spiritus mensura prima).

7. Quandocunque enim *Dharmae* defectio est, *Bhārata*! seditio *Adharmae*; tum spiritum (me ipsum) creo ego

8. Ad conservandos probos, destruendosque malefacientes. Dharmae constabiliendi caussa compareo aetatibus diversis.

9. Nativitatem opusque meum divinum hac ratione qui novit ex principio; hic relicto corpore denuo nativitatem non init; me init, Ardshuna!

10. Victis cupidine, metu et ira, ex me ficti, mihi confidentes, multi, scientia et studii ardentis fervore purificati in essentiam meam profecti sunt.

येयथामाम्प्रपद्यंतेतांस्तथैवभजाम्यहम्॥
ममवर्त्मानुवर्त्तन्तेमनुष्याःपार्थसर्वशः॥११॥
कांक्षन्तःकर्म्मणांसिद्धिंयजन्तइहदेवताः।
क्षिप्रंहिमानुषेलोकेसिद्धिर्भवतिकर्म्मजा॥१२॥
चातुर्व्वार्य्यम्मयासृष्टङ्गुणकर्म्मविभागशः।
तस्यकर्त्तारमपिमाम्विद्ध्यकर्त्तारमव्ययम्॥१३॥
नमाङ्कर्म्माणिलिम्पन्तिनमेकर्म्मफलेस्पृहा।
इतिमांयोभिजानातिकर्म्मभिर्नसबध्यते॥१४॥
एवंज्ञात्वा कृतङ्कर्म्मपूर्व्वैरपिमुमुक्षुभिः।
कुरुकर्म्मैवतस्मात्त्वम्पूर्व्वैःपूर्वतरङ्कृतम्॥१५॥
किङ्कर्मकिमकर्मेतिकवयोप्यत्रमोहिताः।
तत्तेकर्मप्रवक्ष्यामियज्ज्ञात्वामोक्ष्यसेऽशुभात्॥१६॥
कर्म्मणोह्यपिवोद्धव्यम्बोद्धव्यञ्चविकर्म्मणः।
अकर्म्मणश्चबोद्धव्यङ्गहनाकर्म्मणोगतिः॥१७॥
कर्म्मण्यकर्म्मयःपश्येदकर्म्मणिचकर्म्मयः।
सबुद्धिमान्मनुष्येषुसयुक्तःकृत्स्नकर्म्मकृत्॥१८॥
यस्यसर्वेसमारम्भाःकामसङ्कल्पवर्जिताः।
ज्ञानाग्निदग्धकर्म्माणन्तमाहुःपण्डितम्बुधाः॥१९॥
त्यक्त्वाकर्म्मफलासङ्गन्नित्यतृप्तोनिराश्रयः।
कर्म्मण्यभिप्रवृत्तोपिनैवकिञ्चित्करोतिसः॥२०॥
निराशीर्यतचित्तात्मात्यक्तसर्वपरिग्रहः।
शारीरङ्केवलङ्कर्म्मकुर्वन्नाप्नोतिकिल्विषम्॥२१॥

11. Qui qūomodo in me procedunt, hos ita etiam participo ego. Per viam meam proficiscuntur sequendo homines, Pārtha! ubique.

12. Desiderantes operum perfectionem colunt hic deos. Cito enim in humano mundo perfectio fit operibus generata.

13. Quadruplex genus a me creatum ad qualitatum et operum partitionem. Ejusdem vero factorem me scias, cui non factor, (qui factorem non habeo) indeclinabilis.

14. Nec me opera maculant, nec mihi in operum fructu desiderium (adfectus). Ita me qui novit, operibus non ligatur.

15. Itaque scitum, factum opus ab antiquis, sane libertatis avidis. Hinc et tu opus facias ab antiquis antiquius factum.

16. „Quid opus? quid opus?“ sic docti adeo in hoc obcaecati. Istud tibi opus pronuntiabo, quo cognito liberaberis a tristitia.

17. Verum enim vero ab opere sciendum, sciendumque ab opere transformante et a defectu operis sciendum. Impervium operis iter.

18. In opere operis defectum qui videt et in operis defectu qui (videt) opus, hic sapiens in hominibus, hic aequalitate conjunctus, universum opus faciens.

19. Cujus omnia incepta a cupidinis intentione (consilio capto) libera sunt, hunc, scientiae igne illuminantem ac consumentem opera, dicunt *Paṅditam* (Philosophum, collectum) sapientes.

20. Derelicto operis fructuum coitu (contagio, ratione afficiente), semper contentus, ad neminem confugiens (non pendens ab aliquo), is adeo in actione procedens, non tamen aliquid agit.

21. Curae expers (supra spem), intentus (cohibitus) intelligentiae spiritu, relinquens omnem circumscriptionem, corporeum unicum (absolutum) opus faciens, non contrahit culpam.

यदृच्छालाभसन्तुष्टोद्वन्द्वातीतोविमत्सरः।
समःसिद्धावसिद्धौचकृत्वापिननिबध्यते॥२२॥
गतसङ्गस्यमुक्तस्यज्ञानावस्थितचेतसः।
यज्ञायाचरतःकर्मसमग्रम्प्रविलीयते॥२३॥
ब्रह्मार्पणम्ब्रह्महविर्ब्रह्माग्नौब्रह्मणाहुतम्।
ब्रह्मैव तेनगन्तव्यम्ब्रह्मकर्मसमाधिना॥२४॥
दैवमेवापेरयज्ञंयोगिनःपर्युपासते।
ब्रह्माग्नावपेरयज्ञंयज्ञेनैवोपजुह्वति॥२५॥
श्रोत्रादीनीन्द्रियाण्यन्येसंयमाग्निषुजुह्वति।
शब्दादीन्विषयानन्येइन्द्रियाग्निषुजुह्वति॥२६॥
सर्वाणीन्द्रियकर्माणिप्राणकर्माणिचापरे।
आत्मसंयमयोगाग्नौजुह्वतिज्ञानदीपिते॥२७॥
द्रव्ययज्ञास्तपोयज्ञायोगयज्ञास्तथापरे।
स्वाध्यायज्ञानयज्ञाश्चयतयःसंशितव्रताः॥२८॥०
अपेरनियताहाराःप्राणान्प्राणेषुजुह्वति।
सर्वेप्येतेयज्ञविदोयज्ञक्षयितकल्मषाः॥३०॥
यज्ञशिष्टामृतभुजोयान्तिब्रह्मसनातनम्।
नायंलोकोस्त्ययज्ञस्यकुतोऽन्यःकुरुसत्तम॥३१॥
एवम्बहुविधायज्ञावितताब्रह्मणोमुखे।
कर्मजान्विद्धितान्सर्वानेवंज्ञात्वाविमोक्ष्यसे॥३२॥

22. Quacunque sorte contentus, rationem ancipitem (duplicitatem, discordiam) transscendens; absque invidia; aequus (absolutus, totus, universus) in eventu secundo adversoque; quin quum operatus sit, (operando) non illigatur.

23 Adfectum (contagium) migrantis, liberati, animum in scientiam altiorem defigentis, pro sacrificio (*Jadshña*) operantis (viventis), (hujus) opus in universum absolutum resolvitur.

24. Brahmum donatio (dator); Brahmum oblatum (sacrificium); Brahmum in igne (sacrificii); a Brahmo sacrificatur; itaque Brahmum ab eo ineundem, qui cum Brahmo opus omne conjunxit (spiritu una continet).

25. *Daivum* (divinitatem, coeleste, fatum, deos) quidem alii Jogines ut *Jadshñam* colunt; Brahmum in *Agne* (igne) alii ut *Jadshñam* per *Jadshñam* offerunt.

26. Auditum et reliquos sensus alii in continentiae (temperiei) ignibus offerunt; sonum et sensuum objecta caetera alii offerunt in organorum ignibus;

27. Omnes organorum actiones, vitaeque actiones alii. In igne Jogae, qui a spiritu per continentiam est, offerunt scientia illuminati.

28. Ita *Jadshñae* serviunt alii rebus, alii studii ardore, alii *Joga* (meditationis et actionis unione), et scientia, quae lectione ac meditatione propria obtinetur, *Jates* (se continentes, intenti, studiosi), qui pietatis ac devotionis opera perfecerunt (severe morati, austere viventes).

— — — —

30. Alii, ad legem vescentes, vitam in vita offerunt. Omnes quidem hi Jadshñam norunt, per Jadshñam delicta delent.

31. A Jadshña relicto *amṛito* (immortalitatis cibo) fruentes vadunt in Brahmum aeternum. Non est hic mundus ejus, qui Jadshñae non est; quomodo alter (mundus), *Kure* optime!

32. Ut multiplices *Jadshñae* extensi sunt in Brahmi ore (facie); ex opere generatos scito hos omnes. Quo cognito liberaberis.

श्रेयान्द्रव्यमयाद्यज्ञाज्ज्ञानयज्ञःपरन्तप।
सर्व्वंकर्म्माखिलम्पार्थज्ञानेपरिसमाप्यते॥३३॥
तद्विद्धिप्रणिपातेनपरिप्रश्नेनसेवया।
उपदेक्ष्यन्तितेज्ञानंज्ञानिनस्तत्त्वदर्शिनः॥३४॥
यज्ज्ञात्वानपुनर्मोहमेवंयास्यसिपाण्डव।
येनभूतान्यशेषेणद्रव्यस्यात्मन्यथोमयि॥३५॥
अपिचेदसिपापेभ्यःसर्वेभ्यःपापकृत्तमः।
सर्वंज्ञानप्लवेनैववृजिनंसन्तरिष्यसि॥३६॥
यथैधांसिसमिद्धोग्निर्भस्मसात्कुरुतेऽर्जुन।
ज्ञानाग्निस्सर्व्वकर्म्माणिभस्मसात्कुरुतेतथा॥३७॥
नहिज्ञानेनसदृशम्पवित्रमिहविद्यते।
तत्स्वयंयोगसंसिद्धःकालेनात्मनिविन्दति॥३८॥
श्रद्धावाँल्लभतेज्ञानन्तत्परस्संयतेन्द्रियः।
ज्ञानंलब्ध्वापरांशान्तिमचिरेणाधिगच्छति॥३९॥
अज्ञश्चाश्रद्दधानश्चसंशयात्माविनश्यति।
नायंलोकोऽस्तिनपरोनसुखंसंशयात्मनः॥४०॥
योगसंन्यस्तकर्म्माणंज्ञानसंछिन्नसंशयम्।
आत्मवन्तन्नकर्म्माणिनिबध्नन्तिधनञ्जय॥४१॥
तस्माद्ज्ञानसम्भूतंहृत्स्थंज्ञानासिनात्मनः।
छित्वैनंसशयंयोगमातिष्ठोत्तिष्ठभारत॥४२॥

33. Melior quam Jadshña rerum (ex rebus formatus) est scientiae Jadshña, studiosissime! Universum opus totum, Pārtha! in scientia absolutum comprehenditur.

34. Hoc discas salutando ac reverendo, quaestionibus explorando, cultu serviendo. Docebunt te scientiam scientes, principia videntes.

35. Quo perspecto non amplius in caecitatem ita incurres, *Pańdi* fili! Quo creata absque discrimine intueberis (consolidas, si leg. *dravjasi*,) in spiritu, itaque in me.

36. Etiam si improborum omnium sis maximus, omne tamen, te scientiae immergendo, vitium una transscendes.

37. Ut fomitem accensus ignis in cinerem convertit, *Ardshuna*! ita scientiae ignis omnia opera dat in cinerem.

38. Haud sane scientiae simile purificandi adjumentum hic existit. Qui per Jogam perfectus est, illam tempore a se ipso in spiritu consequitur.

39. Fidelis (fiduciam in deo ponens, pius) consequitur scientiam, si, eam omnibus rebus praeferens, sensus continet. Scientiam consequutus, ad summam quietem sine mora ascendit.

40. Inscius et fidei (pietatis) expers, ac dubitationis spiritum habens (spiritum in dubium vocans), deperit. Nec hic mundus est, nec alter, nec felicitas ejus, qui dubii spiritu motus (de spiritu dubitat).

41. Qui per Jogam opera composuit, per scientiam sustulit dubitationem, hunc spiritu actum opera non illigant, *Dhanandshaja*!

42. Quare ex ignorantia natam, in animo stantem hanc de spiritu dubitationem quum scientiae telo sustuleris, Jogam confirma, surge, nitere, Bhārata!

BHAGAVADGĪTAE

lectiones I— XVIII.

अर्जुनउवाच॥
संन्यासङ्कर्म्माणांकृष्णापुनर्योगञ्चशंससि।
यच्छ्रेयएतयोरेकन्तन्मेब्रूहिसुनिश्चितम्॥१॥
श्रीभगवानुवाच॥
संन्यासःकर्मयोगश्चनिश्श्रेयसकरावुभौ।
तयोस्तुकर्मसन्यासात्कर्मयोगोविशिष्यते॥२॥
ज्ञेयस्सनित्यसंन्यासीयोनद्वेष्टिनकांक्षति।
निर्द्वंद्वोहिमहाबाहोसुखम्बन्धात्प्रमुच्यते॥३॥
सांख्ययोगौपृथग्बालाःप्रवदन्तिनपण्डिताः।
एकमप्यास्थितस्सम्यगुभयोर्विन्दतेफलम्॥४॥
यत्सांख्यैःप्राप्यतेस्थानन्तद्योगैरपिगम्यते।
एकंसांख्यञ्चयोगञ्चयःपश्यतिसपश्यति॥५॥
संन्यासस्तुमहाबाहोदुःखमाप्तुमयोगतः।
योगयुक्तोमुनिर्ब्रह्मनचिरेणाधिगच्छति॥६॥
योगयुक्तोविशुद्धात्माविजितात्माजितेन्द्रियः।
सर्वभूतात्मभूतात्माकुर्वन्नपिनलिप्यते॥७॥
नैवकिञ्चित्करोमीतियुक्तोमन्येततत्त्ववित्।
पश्यञ्छृण्वन्स्पृशञ्जिघ्रन्नश्नन्गच्छन्स्वपन्श्वसन्॥८॥
प्रलपन्विसृजन्गृह्णन्नुन्मिषन्निमिषन्नपि।
इन्द्रियाणीन्द्रियार्थेषुवर्त्तन्तइतिधारयन्॥९॥
ब्रह्मण्याधायकर्म्माणिसङ्गन्त्यक्त्वाकरोतियः।
लिप्यतेनसपापेनपद्मपत्रमिवाम्भसा॥१०॥

कायेनमनसाबुद्ध्याकेवलैरिन्द्रियैरपि।
योगिनःकर्मकुर्वन्तिसङ्गंत्यक्त्वात्मशुद्धये॥११॥
युक्तःकर्मफलन्त्यक्त्वाशान्तिमाप्नोतिनैष्ठिकीम्।
अयुक्तःकामकारेणफलेसक्तोनिबध्यते॥१२॥
सर्वकर्माणिमनसासंन्यस्यास्तेसुखम्वशी।
नवद्वारेपुरेदेहीनैवकुर्वन्नकारयन्॥१३॥
नकर्तृत्वन्नकर्माणिलोकस्यसृजतिप्रभुः।
नकर्मफलसंयोगंस्वभावस्तुप्रवर्त्तते॥१४॥
नादत्तेकस्यचित्पापन्नचैवसुकृतम्विभुः।
अज्ञानेनावृतंज्ञानन्तेनमुह्यन्तिजन्तवः॥१५॥
ज्ञानेनतुतदज्ञानंयेषान्नाशितमात्मनः।
तेषामादित्यवज्ज्ञानम्प्रकाशयतितत्परम्॥१६॥
तद्बुद्धयस्तदात्मानस्तन्निष्ठास्तत्परायणाः।
गच्छन्त्यपुनरावृत्तिंज्ञाननिर्धूतकल्मषाः॥१७॥
विद्याविनयसम्पन्नेब्राह्मणेगविहस्तिनि।
शुनिचैवश्वपाकेचपण्डितास्समदर्शिनः॥१८॥
इहैवतैर्जितस्सर्गोयेषांसाम्येस्थितम्मनः।
निर्दोषंहिसमम्ब्रह्मतस्माद्ब्रह्मणितेस्थिताः॥१९॥
नप्रहृष्येत्प्रियम्प्राप्यनोद्विजेत्प्राप्यचाप्रियम्।
स्थिरबुद्धिरसम्मूढोब्रह्मविद्ब्रह्मणिस्थितः॥२०॥
बाह्यस्पर्शेष्वसक्तात्माविन्दत्यात्मनियत्सुखम्।
सब्रह्मयोगयुक्तात्मासुखमक्षयमश्नुते॥२१॥

येहिसंस्पर्शजाभोगादुःखयोनयएवते।
आद्यन्तवन्तःकौन्तेयनतेषुरमतेबुधः॥२२॥
शक्नोतीहैवयःसोढुम्प्राक्शरीरविमोक्षणात्।
कामक्रोधोद्भवम्वेगंसयुक्तस्ससुखीनरः॥२३॥
योऽन्तःसुखोऽन्तरारामस्तथान्तर्ज्योतिरेवयः।
सयोगीब्रह्मनिर्वाणम्ब्रह्मभूतोधिगच्छति॥२४॥
लभन्तेब्रह्मनिर्वाणमृषयःक्षीणकल्मषाः।
छिन्नद्वैधायतात्मानस्सर्वभूतहितेरताः॥२५॥
कामक्रोधवियुक्तानांयतिनांयतचेतसाम्।
अभितोब्रह्मनिर्वाणंवर्त्ततेविदितात्मनाम्॥२६॥
स्पर्शान्कृत्वाबहिर्बाह्यांश्चक्षुश्चैवान्तरेभ्रुवोः।
प्राणापानौसमौकृत्वानासाभ्यन्तरचारिणौ॥२७॥
यतेन्द्रियमनोबुद्धिर्मुनिर्मोक्षपरायणः।
विगतेच्छाभयक्रोधोयस्सदामुक्तएवसः॥२८॥
भोक्तारंयज्ञतपसांसर्वलोकमहेश्वरम्।
सुहृदंसर्वभूतानांज्ञात्वामांशान्तिमृच्छति॥२९॥
इतिश्रीभगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रेश्रीकृ
ष्णार्जुनसम्वादेकर्मसंन्यासयोगोनामपञ्चमोऽध्यायः॥५॥
श्रीभगवानुवाच॥
अनाश्रितःकर्मफलङ्कार्यङ्कर्मकरोतियः।
ससंन्यासीचयोगीचननिरग्निर्नचाक्रियः॥१॥

यंसंन्यासमितिप्राहुर्योगन्तंविद्धिपाण्डव।
नह्यसंन्यस्तसङ्कल्पोयोगीभवतिकश्चन॥२॥
आरुरुक्षोर्मुनेर्योगङ्कर्मकारणमुच्यते।
योगारूढस्यतस्यैवशमःकारणमुच्यते॥३॥
यदाहिनेन्द्रियार्थेषुनकर्मस्वनुषज्जते।
सर्वसङ्कल्पसन्यासीयोगारूढस्तदोच्यते॥४॥
उद्धरेदात्मनात्मानन्नात्मानमवसादयेत्।
आत्मैवह्यात्मनोबन्धुरात्मैवरिपुरात्मनः॥५॥
बन्धुरात्मात्मनस्तस्ययेनात्मैवात्मनाजितः।
अनात्मनस्तुशत्रुत्वेवर्त्तेतात्मैवशत्रुवत्॥६॥
जितात्मनःप्रशान्तस्यपरमात्मासमाहितः।
शीतोष्णासुखदुःखेषुतथामानापमानयोः॥७॥
ज्ञानविज्ञानतृप्तात्माकूटस्थोविजितेन्द्रियः।
युक्तइत्युच्यतेयोगीसमलोष्टाश्मकाञ्चनः॥८॥
सुहृन्मित्रार्युदासीनमध्यस्थद्वेष्यबन्धुषु।
साधुष्वपिचपापेषुसमबुद्धिर्विशिष्यते॥९॥
योगीयुञ्जीतसततमात्मानंरहसिस्थितः।
एकाकीयतचित्तात्मानिराशीरपरिग्रहः॥१०॥
शुचौदेशेप्रतिष्ठाप्यस्थिरमासनमात्मनः।
नात्युच्छ्रितंनातिनीचंचैलाजिनकुशोत्तरम्॥११॥
तत्रैकाग्रंमनःकृत्वायतचित्तेन्द्रियक्रियः।
उपविश्यासनेयुञ्ज्याद्योगमात्मविशुद्धये॥१२॥

समंकायशिरोग्रीवन्धारयन्नचलंस्थिरः।
सम्प्रेक्ष्यनासिकाग्रंस्वन्दिशश्चानवलोकयन्॥१३॥
प्रशान्तात्माविगतभीर्ब्रह्मचारिव्रतेस्थितः।
मनःसंयम्यमच्चित्तोयुक्तआसीतमत्परः॥१४॥
युञ्जन्नेवंसदात्मानंयोगीनियतमानसः।
शान्तिंनिर्वाणपरमांमत्संस्थामधिगच्छति॥१५॥
नात्यश्नतस्तुयोगोऽस्तिनचैकान्तमनश्नतः।
नचातिस्वप्नशीलस्यजाग्रतोनैवचार्जुन॥१६॥
युक्ताहारविहारस्ययुक्तचेष्टस्यकर्मसु।
युक्तस्वप्नावबोधस्ययोगोभवतिदुःखहा॥१७॥
यदाविनियतञ्चित्तमात्मन्येवावतिष्ठते।
निस्पृहस्सर्वकामेभ्योयुक्तइत्युच्यतेतदा॥१८॥
यथादीपोनिवातस्थोनेङ्गतेसोपमास्मृता।
योगिनोयतचित्तस्ययुञ्जतोयोगमात्मनः॥१९॥
यत्रोपरमतेचित्तन्निरुद्धंयोगसेवया।
यत्रचैवात्मनात्मानंपश्यन्नात्मनितुष्यति॥२०॥
सुखमात्यंतिकंयत्तद्बुद्धिग्राह्यमतीन्द्रियम्।
वेत्तियत्रनचैवायंस्थितश्चलतितत्त्वतः॥२१॥
यंलब्ध्वाचापरंलाभंमन्यतेनाधिकंततः।
यस्मिन्स्थितोनदुःखेनगुरुणापिविचाल्यते॥२२॥
तंविद्यात्दुःखसंयोगवियोगंयोगसंज्ञितम्।
सनिश्चयेनयोक्तव्योयोगोनिर्विण्णचेतसा॥२३॥

संकल्पप्रभवान्कामांस्त्यक्त्वासर्वानशेषतः।
मनसैवेन्द्रियग्रामंविनियम्यसमन्ततः॥२४॥
शनैःशनैरुपरमेद्बुद्ध्याधृतिगृहीतया।
आत्मसंस्थंमनःकृत्वानकिंचिदपिचिन्तयेत्॥२५॥
यतोयतोनिश्चरतिमनश्चञ्चलमस्थिरम्।
ततस्ततोनियम्यैतदात्मन्येववशन्नयेत्॥२६॥
प्रशान्तमनसंह्येनंयोगिनंसुखमुत्तमं।
उपैतिशांतरजसंब्रह्मभूतमकल्मषम्॥२७॥
युञ्जन्नेवंसदात्मानंयोगीविगतकल्मषः।
सुखेनब्रह्मसंस्पर्शमत्यन्तंसुखमश्नुते॥२८॥
सर्वभूतस्थमात्मानंसर्वभूतानिचात्मनि।
ईक्षतेयोगयुक्तात्मासर्वत्रसमदर्शनः॥२९॥
योमाम्पश्यतिसर्वत्रसर्वंचमयिपश्यति।
तस्याहंन्नप्रणश्यामिसचमेनप्रणश्यति॥३०॥
सर्वभूतस्थितंयोमाम्भजत्येकत्वमास्थितः।
सर्वथावर्त्तमानोपिसयोगीमयिवर्त्तते॥३१॥
आत्मौपम्येनसर्वत्रसमम्पश्यतियोऽर्जुन।
सुखंवायदिवादुःखंसयोगीपरमोमतः॥३२॥
अर्जुनउवाच॥
योऽयंयोगस्त्वयाप्रोक्तःसाम्येनमधुसूदन।
एतस्याहंनपश्यामिचञ्चलत्वात्स्थितिंस्थिराम्॥३३॥

चञ्चलंहिमनःकृष्णप्रमाथिबलवद्दृढम्।
तस्याहंनिग्रहम्मन्येवायोरिवसुदुष्करम्॥३४॥
श्रीभगवानुवाच॥
असंशयम्महाबाहोमनोदुर्निग्रहञ्चलम्।
अभ्यासेनतुकौन्तेयवैराग्येणचगृह्यते॥३५॥
असंयतात्मनायोगोदुःप्रापइतिमेमतिः।
वश्यात्मनातुयततताशक्योवाप्तुमुपायतः॥३६॥
अर्जुनउवाच॥
अयतिःश्रद्धयोपेतोयोगाच्चलितमानसः।
अप्राप्ययोगसंसिद्धिङ्कांगतिंकृष्णगच्छति॥३७॥
कच्चिन्नोभयविभ्रष्टश्छिन्नाभ्रमिवनश्यति।
अप्रतिष्ठोमहाबाहोविमूढोब्रह्मणःपथि॥३८॥
एतन्मेसंशयंकृष्णच्छेत्तुमर्हस्यशेषतः।
त्वदन्यःसंशयस्यास्यच्छेत्तानह्युपपद्यते॥३९॥
श्रीभगवानुवाच॥
पार्थनैवेहनामुत्रविनाशस्तस्यविद्यते।
नहिकल्याणकृत्कश्चिद्दुर्गतिंतातगच्छति॥४०॥
प्राप्यपुण्यकृतांल्लोकानुषित्वाशाश्वतीःसमाः।
शुचीनांश्रीमतांगेहेयोगभ्रष्टोऽभिजायते॥४१॥
अथवायोगिनामेवकुलेभवतिधीमताम्।
एतद्धिदुर्ल्लभतरंलोकेजन्मयदीदृशं॥४२॥

तत्रतंबुद्धिसंयोगंलभतेपौर्वदेहिकम्।
यततेचततोभूयस्संसिद्धौकुरुनन्दन॥४३॥
पूर्व्वाभ्यासेनतेनैवह्रियतेह्यवशोऽपिसः।
जिज्ञासुरपियोगस्यशब्दब्रह्मातिवर्त्तते॥४४॥
प्रयत्नाद्यतमानस्तुयोगीसंशुद्धकिल्बिषः।
अनेकजन्मसंसिद्धस्ततोयातिपराङ्गतिम्॥४५॥
तपस्विभ्योऽधिकोयोगीज्ञानिभ्योऽपिमतोऽधिकः।
कर्म्मिभ्यश्चाधिकोयोगीतस्माद्योगीभवार्जुन॥४६॥
योगिनामपिसर्वेषांमद्गतेनान्तरात्मना।
श्रद्धावान्भजतेयोमांसमेयुक्ततमोमतः॥४७॥
इतिश्रीभगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रेश्रीकृष्णार्जुनसंवादेआत्मसंयमयोगोनामषष्ठोऽध्यायः॥६॥
श्रीभगवानुवाच॥
मय्यासक्तमनाःपार्थयोगंयुञ्जन्मदाश्रयः।
असंशयंसमग्रन्मांयथाज्ञास्यसितच्छृणु॥१॥
ज्ञानन्तेऽहंसविज्ञानमिदम्वक्ष्याम्यशेषतः।
यज्ज्ञात्वानेहभूयोन्यज्ज्ञातव्यमवशिष्यते॥२॥
मनुष्याणांसहस्रेषुकश्चिद्यततिसिद्धये।
यतताम्पिसिद्धानाङ्कश्चिन्मांवेत्तितत्वतः॥३॥
भूमिरापोऽनलोवायुःखम्मनोबुद्धिरेवच।
अहङ्कारइतीयंमेभिन्नाप्रकृतिरष्टधा॥४॥

अपरेयमितस्त्वन्यांप्रकृतिंविद्धिमेपराम्।
जीवभूतांमहाबाहोययेदंधार्यतेजगत्॥५॥
एतद्योनीनिभूतानिसर्वाणीत्युपधारय।
अहंकृत्स्नस्यजगतःप्रभवःप्रलयस्तथा॥६॥
मत्तःपरतरन्नान्यत्किञ्चिदस्तिधनञ्जय।
मयिसर्वमिदम्प्रोतंसूत्रेमणिगणाइव॥७॥
रसोऽहमप्सुकौन्तेयप्रभास्मिशशिसूर्ययोः।
प्रणवस्सर्ववेदेषुशब्दःखेपौरुषंनृषु॥८॥
पुण्योगन्धःपृथिव्यांचतेजश्चास्मिविभावसौ।
जीवनंसर्वभूतेषुतपश्चास्मितपस्विषु॥९॥
बीजंमांसर्वभूतानांविद्धिपार्थसनातनम्।
बुद्धिर्बुद्धिमतामस्मितेजस्तेजस्विनामहम्॥१०॥
बलम्बलवताञ्चाहङ्कामरागविवर्जितम्।
धर्माविरुद्धोभूतेषुकामोऽस्मिभरतर्षभ॥११॥
येचैवसात्विकाभावाराजसास्तामसाश्चये।
मत्तएवेतितान्विद्धिनत्वहन्तेषुतेमयि॥१२॥
त्रिभिर्गुणमयैर्भावैरेभिस्सर्वमिदञ्जगत्।
मोहितन्नाभिजानातिमामेभ्यःपरमव्ययम्॥१३॥
दैवीह्येषागुणमयीमममायादुरत्यया।
मामेवयेप्रपद्यन्तेमायामेत्तान्तरन्तितेे॥१४॥
नमान्दुष्कृतिनोमूढाःप्रपद्यन्तेनराधमाः।
माययापहृतज्ञानाआसुरम्भावमाश्रिताः॥१५॥

चतुर्विधाभजन्तेमाञ्जनाः सुकृतिनोऽर्जुन।
आर्त्तोजिज्ञासुरर्थार्थीज्ञानीचभरतर्षभ॥१६॥
तेषांज्ञानीनित्ययुक्तएकभक्तिर्विशिष्यते।
प्रियोहिज्ञानिनोत्यर्थमहंसचममप्रियः॥१७॥
उदाराः सर्वएवैतेज्ञानीत्वात्मैवमेमतं।
आस्थितःसहियुक्तात्मामामेवानुत्तमाङ्गतिम्॥१८॥
बहूनाञ्जन्मनामन्तेज्ञानवान्मामप्रपद्यते।
वासुदेवःसर्वमितिसमहात्मासुदुर्ल्लभः॥१९॥
कामैस्तैस्तैर्हृतज्ञानाःप्रपद्यन्तेऽन्यदेवताः।
तन्तंनियममास्थायप्रकृत्यानियताःस्वया॥२०॥
योयोयांयांतनुम्भक्तश्श्रद्धयार्च्चितुमिच्छति।
तस्यतस्याचलांश्रद्धान्तामेवविदधाम्यहम्॥२१॥
सतयाश्रद्धयायुक्तस्तस्याराधनमीहते।
लभतेचततःकामान्मयैवविहितान्हितान्॥२२॥
अन्तवत्तुफलन्तेषान्तद्भवत्यल्पमेधसाम्।
देवान्देवयजोयान्तिमद्भक्तायान्तिमामपि॥२३॥
अव्यक्तंव्यक्तिमापन्नंमन्यन्तेमामबुद्धयः।
परम्भावमजानन्तोममाव्ययमनुत्तमम्॥२४॥
नाहंप्रकाशस्सर्वस्ययोगमायासमावृतः।
मूढोऽयंनाभिजानातिलोकोमामजमव्ययम्॥२५॥
वेदाहंसमतीतानिवर्त्तमानानिचार्जुन।
भविष्याणिचभूतानिमान्तुवेदनकश्चन॥२६॥

इच्छाद्वेषसमुत्थेनद्वन्द्वमोहेनभारत।
सर्वभूतानिसंमोहंसर्गेयान्तिपरन्तप॥२७॥
येषान्त्वन्तर्गतम्पापञ्जनानाम्पुण्यकर्मणाम्।
तेद्वन्द्वमोहनिर्मुक्ताभजन्तेमांदृढव्रताः॥२८॥
जरामरणामोक्षायमामाश्रित्ययतन्तियें।
तेब्रह्मतद्विदुःकृत्स्नमध्यात्मङ्कर्मचाखिलम्॥२९॥
साधिभूताधिदैवंमांसाधियज्ञञ्चयेविदुः।
प्रयाणकालेपिचमान्तेंविदुर्युक्तचेतसः॥३०॥
इतिश्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रेश्री
कृष्णार्जुनसंवादेविज्ञानयोगोनामसप्तमोऽध्यायः॥७॥
अर्जुनउवाच॥
किन्तद्ब्रह्मकिमध्यात्मङ्किङ्कर्मपुरुषोत्तम।
अधिभूतञ्चकिम्प्रोक्तमधिदैवङ्किमुच्यते॥१॥
अधियज्ञःकथङ्कोऽत्रदेहेऽस्मिन्मधुसूदन।
प्रयाणकालेचकथंज्ञेयोऽसिनियतात्मभिः॥२॥
श्रीभगवानुवाच॥
अक्षरम्ब्रह्मपरमंस्वभावोध्यात्ममुच्यते।
भूतभावोद्भवकरोविसर्गःकर्मसंज्ञितः॥३॥
अधिभूतंक्षरोभावःपुरुषश्चाधिदैवतम्।
अधियज्ञोहमेवात्रदेहेदेहभृतांवर॥४॥
अन्तकालेचमामेवस्मरन्मुक्त्वाकलेवरम्।
यःप्रयातिसमद्भावंयातिनास्त्यत्रसंशयः॥५॥

यंयंवापिस्मरन्भावन्त्यजत्यन्तेकलेवरम्।
तन्तमेवैतिकौन्तेयसदातद्भावभावितः॥६॥
तस्मात्सर्वेषुकालेषुमामनुस्मरयुध्यच।
मय्यर्पितमनोबुद्धिर्मामेवैष्यस्यसंशयः॥७॥
अभ्यासयोगयुक्तेनचेतसानान्यगामिना।
परमम्पुरुषन्दिव्यंयातिपार्थानुचिन्तयन्॥८॥
कविम्पुराणमनुशासितारमणोरणीयांसमनुस्मरेद्यः।
सर्वस्यधातारमचिन्त्यरूपमादित्यवर्णंतमसःपरस्तात्॥९॥
प्रयाणकालेमनसाचलेनभक्त्यायुक्तोयोगबलेनचैव।
भ्रुवोर्मध्येप्राणमावेश्यसम्यक्सतम्परम्पुरुषमुपैतिदिव्यम्॥१०॥
यदक्षरम्बेदविदोवदन्तिविशन्तियद्यतयोवीतरागाः।
यदिच्छन्तोब्रह्मचर्यंचरन्तितत्तेपदंसंग्रहेणप्रवक्ष्ये॥११॥
सर्वद्वाराणिसंयम्यमनोहृदिनिरुध्यच।
मूर्ध्न्याधायात्मनःप्राणमास्थितोयोगधारणाम्॥१२॥
ॐमित्येकाक्षरम्ब्रह्मव्याहरन्मामनुस्मरन्।
यःप्रयातित्यजन्देहंसयातिपरमाङ्गतिम्॥१३॥
अनन्यचेतास्सततंयोमांस्मरतिनित्यशः।
तस्याहंसुलभःपार्थनित्ययुक्तस्ययोगिनः॥१४॥
मामुपेत्यपुनर्जन्मदुःखालयमशाश्वतम्।
नाप्नुवन्तिमहात्मानस्संसिद्धिम्परमाङ्गताः॥१५॥
आब्रह्मभुवनाल्लोकाःपुनरावर्त्तिनोऽर्जुन।
मामुपेत्यतुकौन्तेयपुनर्जन्मनविद्यते॥१६॥

सहस्रयुगपर्यन्तमहर्यद्ब्रह्मणोविदुः।
रात्रिंयुगसहस्रान्तान्तेऽहोरात्रविदोजनाः॥१७॥
अव्यक्ताद्व्यक्तयस्सर्वाःप्रभवन्त्यहरागमे।
राज्यागमेप्रलीयन्तेतत्रैवाव्यक्तसंज्ञके॥१८॥
भूतग्रामःसएवायम्भूत्वाभूत्वाप्रलीयते।
राज्यागमेवशःपार्थप्रभवत्यहरागमे॥१९॥
परस्तस्मात्तुभावोऽन्योव्यक्तोऽव्यक्तात्सनातनः।
यस्ससर्वेषुभूतेषुनश्यत्सुनविनश्यति॥२०॥
अव्यक्तोक्षरइत्युक्तस्तमाहुःपरमांगतिम्।
यम्प्राप्यननिवर्त्तन्तेतद्धामपरमम्मम॥२१॥
पुरुषस्सपरःपार्थभक्त्यालभ्यस्त्वनान्यया।
यस्यान्तस्थानिभूतानियेनसर्वमिदन्ततम॥२२॥
यत्रकालेत्वनावृत्तिमावृत्तिञ्चैवयोगिनः।
प्रयातायान्तितञ्कालंवक्ष्यामिभरतर्षभ॥२३॥
अग्निर्ज्योतिरहःशुक्लःषण्मासाउत्तरायणम्।
तत्रप्रयातागच्छन्तिब्रह्मब्रह्मविदोजनाः॥२४॥
धूमोरात्रिस्तथाकृष्णाःषण्मासादक्षिणायनम्।
तत्रचान्द्रमसञ्ज्योतिर्योगीप्राप्यनिवर्त्तते॥२५॥
शुक्लकृष्णेगतीह्येतेजगतश्शाश्वतेमते।
एकयायात्यनावृत्तिमन्ययावर्त्ततेपुनः॥२६॥
नैतेसृतीपार्थजानन्योगीमुह्यतिकश्चन।
तस्मात्सर्वेषुकालेषुयोगयुक्तोभवार्जुन॥२७॥

वेदेषुयज्ञेषुतपःसुचैवदानेषुयत्पुण्यफलम्प्रदिष्टम्।
अत्येतितत्सर्वमिदम्विदित्वायोगीपरंस्थानमुपैतिचाद्यम्॥२८॥
इतिश्रीभगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रेश्रीकृ
ष्णार्जुनसम्वादेऽक्षरपरब्रह्मयोगोनामअष्टमोऽध्यायः॥८॥
श्रीभगवानुवाच॥
इदन्तुतेगुह्यतमम्प्रवक्ष्याम्यनसूयवे।
ज्ञानंविज्ञानसहितंयज्ज्ञात्वामोक्ष्यसेऽशुभात्॥१॥
राजविद्याराजगुह्यम्पवित्रमिदमुत्तमम्।
प्रत्यक्षावगमन्धर्म्यंसुसुखङ्कर्त्तुमव्ययम्॥२॥
अश्रद्दधानाःपुरुषाधर्मस्यास्यपरन्तप।
अप्राप्यमांनिवर्त्तन्तेमृत्युसंसारवर्त्मनि॥३॥
मयाततमिदंसर्वञ्जगदव्यक्तमूर्त्तिना।
मत्स्थानिसर्वभूतानिनचाहन्तेष्ववस्थितः॥४॥
नचमत्स्थानिभूतानिपश्यमेयोगमैश्वरम्।
भूतभृन्नचभूतस्थोममात्माभूतभावनः॥५॥
यथाकाशस्थितोनित्यंवायुःसर्वत्रगोमहान्।
तथासर्वाणिभूतानिमत्स्थानीत्युपधारय॥६॥
सर्वभूतानिकौन्तेयप्रकृतिंयान्तिमामकीम्।
कल्पक्षयेपुनस्तानिकल्पादौविसृजाम्यहम्॥७॥
प्रकृतिंस्वामवष्टभ्यविसृजामिपुनःपुनः।
भूतग्राममिमंकृत्स्नमवशम्प्रकृतेर्वशात्॥८॥

नचमान्तानिकर्माणिनिबध्नन्तिधनञ्जय।
उदासीनवदासीनमसक्तन्तेषुकर्मसु॥९॥
मयाध्यक्ष्येणप्रकृतिःसूयतेसचराचरम्।
हेतुनानेनकौन्तेयजगद्विपरिवर्तते॥१०॥
अवजानन्तिमांमूढामानुषीन्तनुमाश्रितम्।
परम्भावमजानन्तोममभूतमहेश्वरम्॥११॥
मोघाशामोघकर्माणोमोघज्ञानाविचेतसः।
राक्षसीमासुरीञ्चैवप्रकृतिंमोहिनींश्रिताः॥१२॥
महात्मानस्तुमाम्पार्थदैवीम्प्रकृतिमाश्रिताः।
भजन्त्यनन्यमनसोज्ञात्वाभूतादिमव्ययम्॥१३॥
सततङ्कीर्त्तयन्तोमांयतन्तश्चदृढव्रताः।
नमस्यन्तश्चमाम्भक्त्यानित्ययुक्ताउपासते॥१४॥
ज्ञानयज्ञेनचाप्यन्येयजन्तोमामुपासते।
एकत्वेनपृथक्त्वेनबहुधाविश्वतोमुखम्॥१५॥
अहंक्रतुरहंयज्ञःस्वधाहमहमौषधम्।
मन्त्रोहमहमेवाज्यमहमग्निरहंहुतम्॥१६॥
पिताहमस्यजगतोमाताधातापितामहः।
वेद्यंपवित्रमोङ्कारऋक्सामयजुरेवच॥१७॥
गतिर्भर्त्ताप्रभुस्साक्षीनिवासश्शरणंसुहृत्।
प्रभवःप्रलयःस्थाननिधानम्बीजमव्ययम्॥१८॥
तपाम्यहमहम्वर्षंनिगृह्णाम्युत्सृजामिच।
अमृतञ्चैवमृत्युश्चसदसच्चाहमर्जुन॥१९॥

त्रैविद्यामांसोमपाःपूतपापायज्ञैरिष्ट्वास्वर्गतिम्प्रार्थयन्ते।
तेपुण्यमासाद्यसुरेन्द्रलोकमश्नन्तिदिव्यान्दिविदेवभोगान्॥२०॥
तेतम्भुक्त्वास्वर्गलोकंविशालंक्षीणेपुण्येमर्त्यलोकम्विशन्ति।
एवन्त्रयीधर्ममनुप्रपन्नागतागतङ्कामकामालभन्ते॥२१॥
अनन्याश्चिन्तयन्तोमांयेजनाःपर्य्युपासते।
तेषांनित्याभियुक्तानांयोगक्षेमम्वहाम्यहम्॥२२॥
येप्यन्यदेवताभक्तायजन्तेश्रद्धयान्विताः।
तेपिमामेवकौन्तेययजन्त्यविधिपूर्वकम्॥२३॥
अहंहिसर्वयज्ञानाम्भोक्ताचप्रभुरेवच।
नतुमामभिजानन्तितत्त्वेनातश्च्यवन्तिते॥२४॥
यान्तिदेवव्रतादेवान्पितॄन्यान्तिपितृव्रताः।
भूतानियान्तिभूतेज्यायान्तिमद्याजिनोऽपिमाम्॥२५॥
पत्रम्पुष्पंफलन्तोयंयोमेभक्त्याप्रयच्छति।
तदहम्भक्त्युपहृतमश्नामिप्रयतात्मनः॥२६॥
यत्करोषियदश्नासियज्जुहोषिददासियत्।
यत्तपस्यसिकौन्तेययत्कुरुष्वमदर्पणम्॥२७॥
शुभाशुभफलैरेवम्मोक्ष्यसेकर्मबन्धनैः।
संन्यासयोगयुक्तात्माविमुक्तोमामुपैष्यसि॥२८॥
समोऽहंसर्वभूतेषुनमेद्वेष्योऽस्तिनप्रियः।
येभजन्तितुमाम्भक्त्यामयितेतेषुचाप्यहम्॥२९॥
अपिचेत्सुदुराचारोभजन्तेमामनन्यभाक्।
साधुरेवसन्तव्यःसम्यग्व्यवसितोहिसः॥३०॥

क्षिप्रम्भवतिधर्मात्माशश्वच्छान्तिंनिगच्छति।
कौन्तेयप्रतिजानीहिनमेभक्तःप्रणश्यति॥३१॥
मांहिपार्थव्यपाश्रित्ययेपिस्युःपापयोनयः।
स्त्रियोवैश्यास्तथाशूद्रास्तेपियान्तिपराङ्गतिम्॥३२॥
किम्पुनर्ब्राह्मणाःपुण्याभक्त्याराजर्षयस्तथा।
अनित्यमसुखंलोकमिमम्प्राप्यभजस्वमाम्॥३३॥
मन्मनाभवमद्भक्तोमद्याजीमांनमस्कुरु।
मामेवैष्यसियुक्त्वैवमात्मानंमत्परायणः॥३४॥
इतिश्रीभगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रेश्रीकृ
ष्णार्जुनसम्वादेराजविद्याराजगुह्ययोगोनामनवमोऽध्यायः॥९॥
श्रीभगवानुवाच॥
भूयएवमहाबाहोशृणुमेपरमम्वचः।
यत्तेहम्प्रीयमाणायवक्ष्यामिहितकाम्यया॥१॥
नमेविदुःसुरगणाःप्रभवन्नमहर्षयः।
अहमादिर्हिदेवानाम्महर्षीणाञ्चसर्वशः॥२॥
योमामजमनादिञ्चवेत्तिलोकमहेश्वरम्।
असम्मूढस्समर्त्येषुसर्वपापैःप्रमुच्यते॥३॥
बुद्धिर्ज्ञानमसम्मोहःक्षमासत्यन्दमःशमः।
सुखन्दुःखम्भवोभावोभयञ्चाभयमेवच॥४॥
अहिंसासमतातुष्टिस्तपोदानंयशोऽयशः।
भवन्तिभावाभूतानाम्मत्तएवपृथग्विधाः॥५॥

महर्षयःसप्तपूर्व्वेचत्वारोमनवस्तथा।
मद्भावामानसाजातायेषांलोकइमाःप्रजाः॥६॥
एताम्विभूतिंयोगञ्चममयोवेत्तितत्त्वतः।
सोविकम्पेनयोगेनयुज्यतेनात्रसंशयः॥७॥
अहंसर्वस्यप्रभवोमत्तःसर्व्वम्प्रवर्त्तते।
इतिमत्वाभजन्तेमाम्बुधाभावसमन्विताः॥८॥
मच्चित्तामद्गतप्राणाबोधयन्तःपरस्परम्।
कथयन्तश्चमान्नित्यन्तुष्यन्तिचरमन्तिच॥९॥
तेषांसततयुक्तानाम्भजताम्प्रीतिपूर्व्वकम्।
ददामिबुद्धियोगन्तंयेनमामुपयान्तितें॥१०॥
तेषामेवानुकम्पार्थमहमज्ञानजन्तमः।
नाशयाम्यात्मभावस्थोज्ञानदीपेनभास्वता॥११॥
अर्जुनउवाच॥
परम्ब्रह्मपरन्धामपवित्रम्परमम्भवान्।
पुरुषंशाश्वतन्दिव्यमादिदेवमजम्विभुम्॥१२॥
आहुस्त्वामृषयस्सर्व्वेदेवर्षिर्नारदस्तथा।
असितोदेवलोव्यासस्स्वयञ्चैवब्रवीषिमे॥१३॥
सर्वमेतदृतम्मन्येयन्माम्वदसिकेशव।
नहितेभगवन्व्यक्तिम्विदुर्देवानदानवाः॥१४॥
स्वयमेवात्मनात्मानम्वेत्थत्वम्पुरुषोत्तम।
भूतभावनभूतेशदेवदेवजगत्पते॥१५॥

वक्तुमर्हस्यशेषेणदिव्याह्यात्मविभूतयः।
याभिर्विभूतिभिर्लोकानिमांस्त्वंव्याप्यतिष्ठसि॥१६॥
कथम्विद्यामहंयोगिंस्त्वांसदापरिचिन्तयन्।
केषुकेषुचभावेषुचिन्त्योऽसिभगवन्मया॥१७॥
विस्तरेणात्मनोयोगम्विभूतिञ्चजनार्द्दन।
भूयःकथयतृप्तिर्हिशृण्वतोनास्तिमेऽमृतम्॥१८॥
श्रीभगवानुवाच॥
हन्ततेकथयिष्यामिदिव्याह्यात्मविभूतयः।
प्राधान्यतःकुरुश्रेष्ठनास्त्यन्तोविस्तरस्यमे॥१९॥
अहमात्मागुडाकेशसर्वभूताशयस्थितः।
अहमादिश्चमध्यञ्चभूतानामन्तएवच॥२०॥
आदित्यानामहम्विष्णुर्ज्योतिषांरविरंशुमान्।
मरीचिर्मरुतामस्मिनक्षत्राणामहंशशी॥२१॥
वेदानांसामवेदोऽस्मिदेवानामस्मिवासवः।
इन्द्रियाणाम्मनश्चास्मिभूतानामस्मिचेतना॥२२॥
रुद्राणांशङ्करश्चास्मिवित्तेशोयक्षरक्षसाम्।
वसूनाम्पावकश्चास्मिमेरुःशिखरिणामहम्॥२३॥
पुरोधसाञ्चमुख्यम्माम्बिद्धिपार्थबृहस्पतिम्।
सेनानीनामहंस्कन्दस्सरसामस्मिसागरः॥२४॥
महर्षीणाम्भृगुरहञ्गिरामस्म्येकमक्षरम्।
यज्ञानाञ्जपयज्ञोऽस्मिस्थावराणांहिमालयः॥२५॥

अश्वत्थःसर्ववृक्षाणान्देवर्षीणाञ्चनारदः।
गन्धर्व्वाणाञ्चित्ररथःसिद्धानाङ्कपिलोमुनिः॥२६॥
उच्चैश्श्रवसमश्वानाम्विद्धिमाममृतोद्भवम्।
ऐरावतङ्गजेन्द्राणान्नराणाञ्चनराधिपम्॥२७॥
आयुधानामहम्वज्रन्धेनूनामस्मिकामधुक्।
प्रजनश्चास्मिकन्दर्पस्सर्पाणामस्मिवासुकिः॥२८॥
अनन्तश्चास्मिनागानाम्वरुणोयादसामहम्।
पितॄणामर्य्यमाचास्मियमस्संयमतामहम्॥२९॥
प्रह्लादश्चास्मिदैत्यानाङ्कालःकलयतामहम्।
मृगाणाञ्चमृगेन्द्रोहम्वैनतेयश्चपक्षिणाम्॥३०॥
पवनःपवतामस्मिरामश्शस्त्रभृतामहम्।
झषाणाम्मकरश्चास्मिस्रोतसामस्मिजाह्नवी॥३१॥
सर्गाणामादिरन्तश्चमध्यञ्चैवाहमर्जुन।
अध्यात्मविद्याविद्यानाम्वादःप्रवदतामहम्॥३२॥
अक्षराणामकारोऽस्मिद्वन्द्वस्सामासिकस्यच।
अहमेवाक्षयःकालोधाताहम्विश्वतोमुखः॥३३॥
मृत्युस्सर्वहरश्चाहमुद्भवश्चभविष्यताम्।
कीर्त्तिःश्रीर्वाक्चनारीणांस्मृतिर्मेधाधृतिःक्षमा॥३४॥
बृहत्सामतथासाम्नागायत्रीच्छन्दसामहम्।
मासानाम्मार्गशीर्षोऽहमृतूनाङ्कुसुमाकरः॥३५॥
द्यूतंछलयतामस्मितेजस्तेजस्विनामहम्।
जयोऽस्मिव्यवसायोऽस्मिसत्वंसत्ववतामहम्॥३६॥

वृष्णीनांवासुदेवोऽस्मिपाण्डवानान्धनञ्जयः।
मुनीनामप्यहंव्यासःकवीनामुशनाकविः॥३७॥
दण्डोदमयतामस्मिनीतिरस्मिजिगीषताम्।
मौनञ्चैवास्मिगुह्यानांज्ञानंज्ञानवतामहम्॥३८॥
यच्चापिसर्वभूतानाम्बीजन्तदहमर्जुन।
नतदस्तिविनायत्स्यान्मयाभूतञ्चराचरम्॥३९॥
नान्तोस्तिममदिव्यानाम्विभूतीनाम्परन्तप।
एषतूद्देशतःप्रोक्तोविभूतेर्विस्तरोमया॥४०॥
यद्यद्विभूतिमत्सत्त्वंश्रीमदूर्जितमेववा।
तत्तदेवावगच्छत्वम्ममतेजोंऽशसम्भवम्॥४१॥
अथवाबहुनैतेनकिंज्ञातेनतवार्जुन।
विष्टभ्याहमिदंकृत्स्नमेकांशेनस्थितोजगत्॥४२॥
इतिश्रीभगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रेश्री
कृष्णार्जुनसम्वादेविभूतियोगोनामदशमोऽध्यायः॥१०॥
अर्जुनउवाच॥
मदनुग्रहायपरमङ्गुह्यमध्यात्मसंज्ञितम्।
यत्त्वयोक्तम्वचस्तेनमोहोऽयम्विगतोमम॥१॥
भवाप्ययौहिभूतानांश्रुतौविस्तरशोमया।
त्वत्तःकमलपत्राक्षमाहात्म्यमपिचाव्ययम्॥२॥
एवमेतद्यथात्थत्वमात्मानम्परमेश्वर।
द्रष्टुमिच्छामितेरूपमैश्वरम्पुरुषोत्तम॥३॥

मन्यसेयदितच्छक्यम्मयाद्रष्टुमितिप्रभो।
योगेश्वरततोमेत्वन्दर्शयात्मानमव्ययम्॥४॥
श्रीभगवानुवाच॥
पश्यमेपार्थरूपाणिशतशोऽथसहस्रशः।
नानाविधानदिव्यानिनानावर्णाकृतीनिच॥५॥
पश्यादित्यान्वसून्रुद्रानश्विनोमरुतस्तथा।
बहून्यदृष्टपूर्वाणिपश्याश्चर्याणिभारत॥६॥
इहैकंयज्जगत्कृत्स्नम्पश्याद्यसचराचरम्।
ममदेहेगुडाकेशयच्चान्यद्द्रष्टुमिच्छसि॥७॥
नतुमांशक्यसेद्रष्टुमनेनैवस्वचक्षुषा।
दिव्यन्ददामितेचक्षुःपश्यमेयोगमैश्वरम्॥८॥
संजयउवाच॥
एवमुक्त्वाततोराजन्महायोगेश्वरोहरिः।
दर्शयामासपार्थायपरमंरूपमैश्वरम्॥९॥
अनेकवक्त्रनयनमनेकाद्भुतदर्शनम्।
अनेकदिव्याभरणान्दिव्यानेकोद्यतायुधम्॥१०॥
दिव्यमाल्याम्बरधरन्दिव्यगन्धानुलेपनम्।
सर्वाश्चर्यमयन्देवमनन्तम्विश्वतोमुखम्॥११॥
दिविसूर्यसहस्रस्यभवेद्युगपदुत्थिता।
यदिभासदृशीसास्याद्भासस्तस्यमहात्मनः॥१२॥
तत्रैकस्थंजगत्कृत्स्नम्प्रविभक्तमनेकधा।
अपश्यद्देवदेवस्यशरीरेपाण्डवस्तदा॥१३॥

ततःसविस्मयाविष्टोहृष्टरोमाधनञ्जयः।
प्राञ्जलिरभाषत॥१४॥
अर्जुनउवाच॥
पश्यामिदेवांस्तवदेवदेहेसर्वांस्तथाभूतविशेषसङ्घान्।
ब्रह्माणमीशंकमलासनस्थमृषींश्चसर्वानुरगांश्चदिव्यान॥१५॥
अनेकबाहूदरवक्त्रनेत्रम्पश्यामित्वांसर्वतोऽनन्तरूपम्।
नान्तंनमध्यंनपुनस्तवादिम्पश्यामिविश्वेश्वरविश्वरूपम॥१६॥
किरीटिनंगदिनंचक्रिणंचतेजोराशिंसर्वतोदीप्तिमन्तम्।
पश्यामित्वान्दुर्निरीक्ष्यंसमन्ताद्दीप्तानलार्कद्युतिमप्रमेयम॥१७॥
त्वमक्षरम्परमम्वेदितव्यन्त्वमस्यविश्वस्यपरन्निधानम्।
त्वमव्ययःशाश्वतधर्मगोप्तासनातनस्त्वम्पुरुषोमतोमे॥१८॥
अनादिमध्यान्तमनन्तवीर्यमनन्तबाहुंशशिसूर्य्यनेत्रम्।
पश्यामित्वान्दीप्तहुताशवक्त्रंस्वतेजसाविश्वमिदन्तपन्तम॥१९॥
द्यावापृथिव्योरिदमन्तरंहिव्याप्तन्त्वयैकेनदिशश्चसर्वाः।
दृष्ट्वाद्भुतंरूपमुग्रन्तवेदंलोकत्रयम्प्रव्यथितम्महात्मन॥२०॥
अमीहित्वांसुरसङ्घाविशन्तिकेचिद्भीताःप्राञ्जलयोगृणन्ति।
स्वस्तीत्युक्त्वामहर्षिसिद्धसङ्घाःस्तुवन्तित्वांस्तुतिभिःपुष्कलाभिः॥२१॥
रुद्रादित्यावसवोयेचसाध्याविश्वेऽश्विनौमरुतश्चोष्मपाश्च।
गन्धर्वयक्षासुरसिद्धसङ्घावीक्षन्तेत्वाम्विस्मिताश्चैवसर्वे॥२२॥
रूपम्महत्तेबहुवक्त्रनेत्रम्महाबाहोबहुबाहूरुपादम्।
बहूदरम्बहुदंष्ट्राकरालंदृष्ट्वालोकाःप्रव्यथितास्तथाहम॥२३॥

नभस्पृशन्दीप्तमनेकवर्णंव्यात्ताननन्दीप्तविशालनेत्रम्।
दृष्ट्वाहिंत्वाम्प्रव्यथितान्तरात्माधृतिन्नबिन्दामिशमञ्चविष्णो॥२४॥
दंष्ट्राकरालानिचतेमुखानिदृष्ट्वैवकालानलसन्निभानि।
दिशोनजानेनलभेचशर्मप्रसीददेवेशजगन्निवास॥२५॥
अमीचत्वांधृतराष्ट्रस्यपुत्रास्सर्वेसहैवावनिपालसङ्घैः।
भीष्मोद्रोणःसूतपुत्रस्तथासौसहास्मदीयैरपियोधमुख्यैः॥२६॥
वक्त्राणितेत्वरमाणाविशन्तिदंष्ट्राकरालानिभयानकानि।
केचिद्विलग्नादशनान्तरेषुसंदृश्यन्तेचूर्णितैरुत्तमाङ्गैः॥२७॥
यथानदीनाम्बहवोऽम्बुवेगास्समुद्रमेवाभिमुखाद्रवन्ति।
तथातवामीनरलोकवीराविशन्तिवक्त्राण्यभिविज्वलन्ति॥२८॥
यथाप्रदीप्तंज्वलनम्पतङ्गाविशन्तिनाशायसमृद्धवेगाः।
तथैवनाशायविशन्तिलोकास्तवापिवक्त्राणिसमृद्धवेगाः॥२९॥
लेलिह्यसेग्रसमानस्समन्ताल्लोकान्समग्रान्वदनैर्ज्वलद्भिः।
तेजोभिरापूर्यजगत्समग्रम्भासस्तवोग्राःप्रतपन्तिविष्णो॥३०॥
आख्याहिमेकोभवानुग्ररूपोनमोऽस्तुतेदेववरप्रसीद।
विज्ञातुमिच्छामिभवन्तमाद्यन्नहिप्रजानामितवप्रवृत्तिम्॥३१॥
श्रीभगवानुवाच॥
कालोऽस्मिलोकक्षयकृत्प्रवृद्धोलोकान्समाहर्त्तुमिहप्रवृत्तः।
ऋतेपित्वांनभविष्यन्तिसर्वेयेऽवस्थिताःप्रत्यनीकेषुयोधाः॥३२॥
तस्मात्त्वमुत्तिष्ठयशोलभस्वजित्वाशत्रून्भुंक्ष्वराज्यंसमृद्धम्।
मयैवैतेनिहताःपूर्वमेवनिमित्तमात्रम्भवसव्यसाचिन्॥३३॥

द्रोणञ्चभीष्मञ्चजयद्रथञ्चकर्णन्तथान्यानपियोधवीरान्।
मयाहतांस्त्वञ्जहिमाव्यथिष्ठायुध्यस्वजेतासिरणेसपत्नान्॥३४॥
सञ्जयउवाच॥
एतच्छ्रुत्वावचनंकेशवस्यकृताञ्जलिर्वेपमानःकिरीटी।
नमस्कृत्वाभूयएवाहकृष्णंसगद्गदंभीतभीतःप्रणम्य॥३५॥
अर्जुनउवाच॥
स्थानेहृषीकेशतवप्रकीर्त्याजगत्प्रहृष्यत्यनुरज्यतेच।
रक्षांसिभीतानिदिशोद्रवन्तिसर्वेनमस्यन्तिचसिद्धसङ्घाः॥३६॥
कस्माच्चतेननमेरन्महात्मन्गरीयसेब्रह्मणोप्यादिकर्त्रे।
अनन्तदेवेशजगन्निवासत्वमक्षरंसदसत्तत्परंयत्॥३७॥
त्वमादिदेवःपुरुषःपुराणस्त्वमस्यविश्वस्यपरंनिधानम्।
वेत्तासिवेद्यञ्चपरञ्चधामत्वयाततम्विश्वमनन्तरूप॥३८॥
वायुर्यमोऽग्निर्वरुणश्शशाङ्कःप्रजापतिस्त्वम्प्रपितामहश्च।
नमोनमस्तेऽस्तुसहस्रकृत्वःपुनश्चभूयोपिनमोनमस्ते॥३९॥
नमःपुरस्तादथपृष्ठतस्तेनमोऽस्तुतेसर्वतएवसर्व।
अनन्तवीर्यामितविक्रमस्त्वंसर्वंसमाप्नोषितोऽसिसर्वः॥४०॥
सखेतिमत्वाप्रसभंयदुक्तंहेकृष्णहेयादवहेसखेति।
अजानतामहिमानन्तवेदम्मयाप्रमादात्प्रणयेनवापि॥४१॥
यच्चावहासार्थमसत्कृतोऽसिविहारशय्यासनभोजनेषु।
एकोऽथवाप्यच्युततत्समक्षन्तत्क्षामयेत्वामहमप्रमेयम्॥४२॥
पितासिलोकस्यचराचरस्यत्वमस्यपूज्यश्चगुरुर्गरीयान्।
नत्वत्समोस्त्यभ्यधिकःकुतोऽन्योलोकत्रयेप्यप्रतिमप्रभाव॥४३॥

तस्मात्प्रणम्यप्रणिधायकायम्प्रसादयेत्वामहमीशमीड्यम्।
पितेवपुत्रस्यसखेवसख्युःप्रियःप्रियायार्हसिदेवसोढुम्॥४४॥
अदृष्टपूर्वंहृषितोऽस्मिदृष्ट्वाभयेनचप्रव्यथितम्मनोमे।
तदेवमेदर्शयदेवरूपम्प्रसीददेवेशजगन्निवास॥४५॥
किरीटिनंगदिनञ्चक्रहस्तमिच्छामित्वान्द्रष्टुमहन्तथैव।
तेनैवरूपेणचतुर्भुजेनसहस्रबाहोभवविश्वमूर्त्ते॥४६॥
श्रीभगवानुवाच॥
मयाप्रसन्नेनतवार्जुनेदंरूपम्परन्दर्शितमात्मयोगात्।
तेजोमयम्विश्वमनन्तमाद्यंयन्मेत्वदन्येननदृष्टपूर्व्वम्॥४७॥
नवेदयज्ञाध्ययनैर्नदानैर्नचक्रियाभिर्नतपोभिरुग्रैः।
एवंरूपश्शक्यअहंनृलोकेद्रष्टुन्त्वदन्येनकुरुप्रवीर॥४८॥
मातेव्यथामाचविमूढभावोदृष्ट्वारूपंघोरमीदृङ्ममेदम्।
व्यपेतभीःप्रीतमनाःपुनस्त्वन्तदेवमेरूपमिदम्प्रपश्य॥४९॥
सञ्जउवाच॥
इत्यर्जुनम्वासुदेवस्तथोक्त्वास्वकंरूपन्दर्शयामासभूयः।
आश्वासयामासचभीतमेनम्भूत्वापुनस्सौम्यवपुर्महात्मा॥५०॥
अर्जुनउवाच॥
दृष्ट्वेदम्मानुषंरूपन्तवसौम्यञ्जनार्द्दन।
इदानीमस्मिसम्वृत्तःसचेताःप्रकृतिङ्गतः॥५१॥
श्रीभगवानुवाच॥
सुदुर्द्दर्शमिदंरूपंदृष्टवानसियन्मम।
देवाअप्यस्यरूपस्यनित्यन्दर्शनकाङ्क्षिणः॥५२॥

नाहम्वेदैर्नतपसानदानेननचेज्यया।
शक्यएवम्विधोद्रष्टुंदृष्टवानसिमांयथा॥५२॥
भक्त्यात्वनन्ययाशक्यअहमेवम्विधोऽर्जुन।
ज्ञातुन्द्रष्टुञ्चतत्त्वेनप्रवेष्टुञ्चपरन्तप॥५३॥
मत्कर्मकृन्मत्परमोमद्भक्तस्सङ्गवर्जितः।
निर्वैरःसर्वभूतेषुयःसमामेतिपाण्डव॥५४॥
इतिश्रीभगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रेश्रीकृष्णार्जु
नसम्वादेविश्वरूपदर्शनोनामैकादशोऽध्यायः॥११॥
अर्जुनउवाच॥
एवंसततयुक्तायेभक्तास्त्वाम्पर्युपासते।
येचाप्यक्षरमव्यक्तन्तेषाङ्कयोगवित्तमाः॥१॥
श्रीभगवानुवाच॥
मय्यावेश्यमनोयेमान्नित्ययुक्ताउपासते।
श्रद्धयापरयोपेतास्तेमेयुक्ततमामताः॥२॥
येत्वक्षरमनिर्देश्यमव्यक्तम्पर्युपासते।
सर्वत्रगमचिन्त्यञ्चकूटस्थमचलंध्रुवम्॥३॥
सन्नियम्येन्द्रियग्रामंसर्वत्रसमबुद्धयः।
तेप्राप्नुवन्तिमामेवसर्वभूतहितेरताः॥४॥
क्लेशोऽधिकतरस्तेषामव्यक्तासक्तचेतसाम्।
अव्यक्ताहिगतिर्दुःखन्देहवद्भिरवाप्यते॥५॥
येतुसर्वाणिकर्माणिमयिसंन्यस्यमत्पराः।
अनन्येनैवयोगेनमांध्यायन्तउपासते॥६॥

तेषामहंसमुद्धर्त्तामृत्युसंसारसागरात्।
भवामिनचिरात्पार्थमय्यावेशितचेतसाम्॥७॥
मय्येवमनआधत्स्वमयिबुद्धिंनिवेशय।
निवशिष्यसिमय्येवअतऊर्ध्वंनसंशयः॥८॥
अथचित्तंसमाधातुन्नशक्नोषिमयिस्थिरम्।
अभ्यासयोगेनततोमामिच्छाप्तुन्धनञ्जय॥९॥
अभ्यासेप्यसमर्थोऽसिमत्कर्मपरमोभव।
मदर्थमपिकर्माणिकुर्वन्सिद्धिमवाप्स्यसि॥१०॥
अथैतदप्यशक्तोऽसिकर्त्तुम्मद्योगमाश्रितः।
सर्वकर्मफलत्यागन्ततःकुरुयतात्मवान्॥११॥
श्रेयोहि ज्ञानमभ्यासाज्ज्ञानाद्ध्यानम्विशिष्यते।
ध्यानात्कर्मफलत्यागस्त्यागाच्छान्तिरनन्तरम्॥१२॥
अद्वेष्टासर्वभूतानाम्मैत्रःकरुणएवच।
निर्ममोनिरहङ्कारःसमदुःखसुखःक्षमी॥१३॥
सन्तुष्टःसततंयोगीयतात्मादृढनिश्चयः।
मय्यर्पितमनोबुद्धिर्योमद्भक्तःसमेप्रियः॥१४॥
यस्मान्नोद्विजतेलोकोलोकान्नोद्विजतेचयः।
हर्षामर्षभयोद्वेगैर्मुक्तोयःसचमेप्रियः॥१५॥
अनपेक्षःशुचिर्दक्षउदासीनोगतव्यथः।
सर्वारम्भपरित्यागीयोमद्भक्तःसमेप्रियः॥१६॥
योनहृष्यतिनद्वेष्टिनशोचतिनकांक्षति।
शुभाशुभपरित्यागीभक्तिमान्यःसमेप्रियः॥१७॥

समःशत्रौचमित्रेचतथामानापमानयोः।
शीतोष्णासुखदुःखेषुसमःसङ्गविवर्जितः॥१८॥
तुल्यनिन्दास्तुतिर्मौनीसन्तुष्टोयेनकेनचित्।
अनिकेतःस्थिरमतिर्भक्तिमान्मेप्रियोनरः॥१९॥
येतुधर्म्यामृतमिदंयथोक्तम्पर्य्युपासते।
श्रद्दधानामत्परमाभक्तास्तेऽतीवमेप्रियाः॥२०॥
इतिश्रीभगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रेश्रीकृ
ष्णार्जुनसम्वादेभक्तियोगोनामद्वादशोऽध्यायः॥१२॥
श्रीभगवानुवाच॥
इदंशरीरङ्कौन्तेयक्षेत्रमित्यभिधीयते।
एतद्योवेत्तितम्प्राहुःक्षेत्रज्ञमितितद्विदः॥१॥
क्षेत्रज्ञञ्चापिमाम्विद्धिसर्वक्षेत्रेषुभारत।
क्षेत्रक्षत्रज्ञयोर्ज्ञानंयत्तज्ज्ञानम्मतम्मम॥२॥
तत्क्षेत्रंयच्चयादृक्चयद्विकारियतश्चयत्।
सचयोयत्प्रभावश्चतत्समासेनमेशृणु॥३॥
ऋषिभिर्बहुधागीतंछन्दोभिर्विविधैःपृथक्।
ब्रह्मसूत्रपदैश्चैवहेतुमद्भिर्विनिश्चितैः॥४॥
महाभूतान्यहङ्कारोबुद्धिरव्यक्तमेवच।
इन्द्रियाणिदशैकञ्चपञ्चचेन्द्रियगोचराः॥५॥
इच्छाद्वेषःसुखन्दुःखंसङ्घातश्चेतनाधृतिः।
एतत्क्षेत्रंसमासेनसविकारमुदाहृतम्॥६॥

अमानित्वमदम्भित्वमहिंसाक्षान्तिरार्जवम्।
आचार्योपासनंशौचंस्थैर्यमात्मविनिग्रहः॥७॥
इन्द्रियार्थेषुवैराग्यमनहङ्कारएवच।
जन्ममृत्युजराव्याधिदुःखदोषानुदर्शनम्॥८॥
असक्तिरनभिष्वङ्गःपुत्रदारगृहादिषु।
नित्यञ्चसमचित्तत्वमिष्टानिष्टोपपत्तिषु॥९॥
मयिचानन्ययोगेनभक्तिरव्यभिचारिणी।
विविक्तदेशसेवित्वमरतिर्जनसंसदि॥१०॥
अध्यात्मज्ञाननित्यत्वन्तत्त्वज्ञानार्थदर्शनम्।
एतज्ज्ञानमितिप्रोक्तमज्ञानंयदतोऽन्यथा॥११॥
ज्ञेयंयत्तत्प्रवक्ष्यामियज्ज्ञात्वामृतमश्नुते।
अनादिमत्परम्ब्रह्मनसत्तन्नासदुच्यते॥१२॥
सर्वतःपाणिपादन्तत्सर्वतोऽक्षिशिरोमुखम्।
सर्वतःश्रुतिमल्लोकेसर्वमावृत्यतिष्ठति॥१३॥
सर्वेन्द्रियगुणाभासंसर्वेन्द्रियविवर्जितम्।
असक्तंसर्वभृच्चैवनिर्गुणंगुणभोक्तृच॥१४॥
बहिरन्तश्चभूतानामचरञ्चरमेवच।
सूक्ष्मत्वात्तदविज्ञेयंदूरस्थञ्चान्तिकेचतत्॥१५॥
अविभक्तञ्चभूतेषुविभक्तमिवचस्थितम्।
भूतभर्तृचतज्ज्ञेयंग्रसिष्णुप्रभविष्णुच॥१६॥
ज्योतिषामपितज्ज्योतिस्तमसःपरमुच्यते।
ज्ञानंज्ञेयंज्ञानगम्यंहृदिसर्वस्यधिष्ठितम्॥१७॥

इतिक्षेत्रन्तथाज्ञानंज्ञेयञ्चोक्तंसमासतः।
मद्भक्तएतद्विज्ञायमद्भावायोपपद्यते॥१९॥
प्रकृतिम्पुरुषञ्चैवविध्यनादीउभावपि।
विकारांश्चगुणांश्चैवविद्धिप्रकृतिसम्भवान्॥१९॥
कार्यकारणकर्तृत्वेहेतुःप्रकृतिरुच्यते।
पुरुषःसुखदुःखानाम्भोक्तृत्वेहेतुरुच्यते॥२०॥
पुरुषःप्रकृतिस्थोहिभुङ्क्तेप्रकृतिजान्गुणान्।
कारणंगुणसङ्गोऽस्यसदसद्योनिजन्मसु॥२१॥
उपद्रष्टानुमन्ताचभर्त्ताभोक्तामहेश्वरः।
परमात्मेतिचाप्युक्तोदेहेऽस्मिन्पुरुषःपरः॥२२॥
यएवम्वेत्तिपुरुषम्प्रकृतिञ्चगुणैस्सह।
सर्वथावर्त्तमानोऽपिनसभूयोऽभिजायते॥२३॥
ध्यानेनात्मनिपश्यन्तिकेचिदात्मानमात्मना।
अन्येसांख्येनयोगेनकर्मयोगेनचापरे॥२४॥
अन्येत्वेवमजानन्तःश्रुत्वान्येभ्यउपासते।
तेऽपिचातितरन्त्येवमृत्युंश्रुतिपरायणाः॥२५॥
यावत्सञ्जायतेकिञ्चित्सत्वंस्थावरजङ्गमम्।
क्षेत्रक्षेत्रज्ञसंयोगात्तद्विद्धिभरतर्षभ॥२६॥
समंसर्वेषुभूतेषुतिष्ठन्तम्परमेश्वरम्।
विनश्यत्स्वविनश्यन्तंयःपश्यतिसपश्यति॥२७॥
समम्पश्यन्हिसर्वत्रसमवस्थितमीश्वरम्।
नहिनस्त्यात्मनात्मानन्ततोयातिपराङ्गतिम्॥२८॥

प्रकृत्यैवतुकर्म्माणिक्रियमाणानिसर्वशः।
यःपश्यतितथात्मानमकर्त्तारंसपश्यति॥२९॥
यदाभूतपृथग्भावमेकस्थमनुपश्यति।
ततएवचविस्तारम्ब्रह्मसम्पद्यतेतदा॥३०॥
अनादित्वान्निर्गुणत्वात्परमात्मायमव्ययः।
शरीरस्थोऽपिकौन्तेयनकरोतिनलिप्यते॥३१॥
यथासर्वगतंसौक्ष्म्यादाकाशन्नोपलिप्यते।
सर्वत्रावस्थितोदेहेतथात्मानोपलिप्यते॥३२॥
यथाप्रकाशयत्येकःकृत्स्नंलोकमिमंरविः।
क्षेत्रंक्षेत्रीतथाकृत्स्नम्प्रकाशयतिभारत॥३३॥
क्षेत्रक्षेत्रज्ञयोरेवमन्तरंज्ञानचक्षुषा।
भूतप्रकृतिमोक्षञ्चयोवेदयांतितेपरम्॥३४॥
इतिश्रीभगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रेश्री
कृष्णार्जुनसम्वादेक्षेत्रक्षेत्रज्ञविभागयोगोनामत्रयोदशो
ऽध्यायः॥१३॥